BIBLIOTECA NAZ.LE
152
A
19
NAPOLI

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
152
A
19
NAPOLI

VIII. O. 20

152
a
19.

K
4

PVB. VIRGILII MARONIS OPERA.

Annotationibus nouis, ijſque doctiſſimis Margini appoſitis, & Commentariorum vicem ſubeuntibus, quæ verum, & natiuum Poetæ ſenſum explicant, modò illuſtrata.

Homeri locis additis, & Virgilii vita.

Hac etiam vltima editione ſumma cura, & diligentia impreſſa.

SVPERIORVM PERMISSV.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

VENETIIS, M.DC.LXVI.

Gueriliorum ſumptibus, & opera.

PVB. VIRGILII MARONIS VITA,

AVCTORE TIBERIO DONATO.

PVBLIVS VIRGILIVS MARO parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone, quem quidam opificem figulum? plures Magi cuiuſdam viatoris initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt, quem cum agricolationi, reique ruſticæ, & gregibus præfeciſſet ſocer, ſyluis, coemundis, & apibus, curandis regulam auxit. Natus eſt, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo, primum COSS. Iduum Octobris die, in pago, qui Andes dicitur: De nomine vita, & moribus Poetę.

Annus, & locus Virgilio Natalis.

qui eſt à Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum ſomniaſſet enixam ſe lauretum ramum, quem compactum terræ coaluiſſe, & excreuiſſe illico in ſpeciem maturæ arboris, refertæ varijs pomis, & floribus, cerneret: ſequenti luce cum maritorus propinquum potens, ex itinere diuertit, atque in ſubiecta foſſa partu leuata eſt.

Infantia Maronis.

Ferrunt, infantem, vt fuit editus, neque vagiſſe, & à Deo miti vultu fuiſſe, vt haud dubiam ſpem proſperioris genituræ iam tum indiceret. Et ceſſit aliud præſagium. Si quidem virga populea more regionibus in puerpetijs eodem ſtatim loco depecta, ita breui coluit, vt multo ante ſatas populos adæquarit: quæ arbor Virgilij ex eo dicta, atque conſecrata eſt, ſumma grauidarum, & fœtarum religione ſuſcipientium ibi, & ſoluentium vota.

Adoleſcentia eiuſdem.

Initia ætatis, ideſt vſque ad ſeptimum annum Cremonæ egit: & ſeptimo anno virilem togam cæpit, illis conſulibus iterum, quibus natus erat. Eueniteque, vt eo ipſo de Lucretius Poeta deceſſerat. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolim tranſijt: vbi cum litteris, & Græcis, & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura, omnique ſtudio indulſit medicinæ, & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior, peritiorque eſſet, ſe in vrbem contulit: ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos, varioſque morbos incidentes equis curauit. At Auguſtus in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, vt vni ex ſtabularijs, dari iuſſit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus, qui omnium iudicio ſpem portendebat virtutis, & celeritatis immenſæ. Hunc cum aſpexiſſet Maro, magiſtro,

Neapoli ductus eſt.

ſtro, ſtabuli dixit natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate, idque verum fuiſſe inuentum eſt. Quod cum magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, dupplicare ipſi in mercedem panes iuſſit. Cum item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & Parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cogitato, mandat iterum Virgilio panes duplicari.

Dubitauit Auguſtus Octauij ne filius eſſet, an alterius: idque Maronem aperire poſſe arbitratus eſt, quia canum, & equi naturam parenteſque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris illum in penitiorem partem domus vocat, & Solum rogat an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Noui (inquit Maro) te Cæſarem Auguſtum, & ferme æquam cum dijs immortalibus poteſtatem habere ſcio, vt quem vis felicem facias. Eo animo ſum (reſpondit Cæſar) vt, ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te, felicemque reddam. Vtinam (ait Maro) interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Auguſtus, putant, alij me natum Octauio: quidam ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens. Facilè (inquit) ſi impunè licenterque, quæ ſentio, loqui iubes, id dicam. Affirmat Cæſar iureiurandum, nullum eius dictum ægrè laturum; imò non niſi donatum ab eo diſceſſurum. Ad hæc oculos oculis Auguſti infigens Maro. Facilius (ait) in cæteris animalibus qualitatis parentum à mathematicis, & philoſophus cognoſci poſſunt: in homine nequaquam poſſibile eſt. Sed de te coniecturam habeo ſimilem veri, vt quid exercuerit pater tuus ſcire poſſim. Attentè expectabat Auguſtus quidem diceret. At ille: Quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es inquit. Obſtupe-

tat Cæſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo voluebat. Interrumpens, Virgilius, Audi (inquit) quo pacto id conijcio. Cum quædam ea nunciatim, prædixerimque, quæ intelligi, ſcirique non niſi ab eruditiſſimis, ſummiſque viris potuiſſent, tu Princeps orbis iterum, & iterum panes in mercedem dari iuſſiſti. Quod quidem aut poſteris, aut nati piſtore officium erat. Placuit Cæſari facetia. At deinceps, inquit, non à piſtore, ſed à rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendauit.

Faceta reſponſio.

Figura, & valitudo eius.

Corpore, & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia; nam plerumque à ſtomaco, faucibus, ac dolore capiti laborabat, ſanguinem etiam ſæpius eiecit. Cibi, vinique minimi. Fama eſt eum libidinis pronioris in pueros fuiſſe; ſed boni ita eum pueros amaſſe putauerunt, vt Socrates, Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verum inter omnes maximè dilexit Ceberem, & Alexandrum, quem ſecunda Bucolicorum ecloga Alexim appellat, Donatum ſibi ab Aſinio Pollione, vtrumque non ineruditum dimiſit: Alexandrum grammaticum Ceberem vero, & poetam. Vulgatum eſt conſueuiſſe eum cum Plotia Hieria. Sed Aſconius Pedianus affirmat, ipſum poſtea minoribus natu narrare ſolitum, inuitatum quidem ſe à vario ad communionem mulieris, verum ſe pertinaciſſimè recuſaſſe. Cætera ſanè vita, & ore, & animo tam probum fuiſſe conſtat, vt Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac ſi quando Romæ (quo rariſſimè commeabat) viſeretur, in publico ſectantes, demonſtranteſque ſe ſubterfugeret in proximum tectum. Bona autem cuiuſdam exulantis, offerente Auguſto, non ſubſtituit accipere. Poſſedit prope centies ſeſtertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in

Nota Virgilij.

Partenias eſt appellatus.

Exqui-

Exquilijs iuxta hortos Mœcenatiatos: quanquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæque plurimum vteretur. Quęcumque ab Auguſto peteret repulſam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat: quos iam grandi, amiſit: ex quibus, patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem. Hac cum iam adultum, cuius exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera ſtudia (vt ſupra diximus) medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ operam dedit. Egit & cauſam vnam omnino nec amplius quam ſemel. Sermone tardiſſimum, ac pene indocto ſimilem fuiſſe Meliſſus tradidit.

Poeticam puer adhuc auſpicatus, in Baliſtam ludi gladiatorij magiſtrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus diſtichon fecit. Diſtichon in Baliſtam Opera Virgilij.

Monte ſub hoc lapidum regitur Baliſta ſepultus.

Nocte, die tutum carpe viator iter.

Deinde Moretum, & Priapeia, & Enigramata, & Diras, & Culicem, cum eſſet annorum quindecim: cuius materia talis eſt. Paſtor fatigatus æſtu, cum ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illud proreperet è palude culex prouolauit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuo culicem contriuit, & viſum ſerpentem interemit: ac ſepulchrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit. Argumentum culicis. Bucolici argumentum. Æneis ſcribendi conſuetudo.

Parue culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti.

Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripſit etiam (de qua ambigitur) Ætnam. Et mox cum Rex Romanas inchoaſſet, offenſus materia, & nominum aſperitate ad Bucolicam tranſijt: maximè vt Aſinium Pollionem, Alphenum Varium, & Cornelium Callum celebraret: quia in diſtributione agrorum, qui poſt Philippenſem victoriam veteranis Triumuirorum iuſſu trans Pa-

dum diuidebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatem edidit, cum ſibi vix dum noto opem tuliſſet aduerſus Cladij veterani multis, vel (vt alij) putant Arij centurionis violentiam: à quo in altercatione litis agrariæ parum adfuit quin occideretur. Nouiſſimè autem Æneidem aggreſſus eſt argumentum varium, & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar præterea nominibus, ac rebus Græcis, Latinuſque commune, & in quo (quod maximè ſtudebat) Romanæ ſimul vrbis, & Auguſti origo contineretur. Cum Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos, manè plurimos verſus dictare ſolitus, ac per totum diem retractaudo ad pauciſſimos redigere, non abſurdè carmen ſe, Vrſæ more, parere dicens, & lambendo domum effingere; Æneida proſa prius oratione formatam, digeſtamque in xij. libros particulatim componere inſtituit, vt quidem tradunt. Alij eius ſententiæ ſunt, vt exiſtiment, eum ſi diutius vixiſſet, quatuor, & viginti libros vſque ad Auguſti tempora ſcripturum: atque alia quidem percurſurum, Auguſti verò geſta diligentiſſimè exequuturum, quippe, qui dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur quædam. Imperfecta reliquit: alia leuiſſimis verſibus ſcripſit, quos per locum pro tigiti, vel tibi ciuibus interponi à ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columen adueniret.

Vrſæ natura.

Bucolica triennia, Aſinij Pollionis ſuaſu, perfecit. Hic tranſpadanam prouinciam regebat: cuius fauores, cum veteranis Auguſti militibus Cremonenſium, & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuus Virgilius non amiſit. Facta enim diſtributione, ſuas Claudio, ſeu, Ariodatus recuperauit. Hunc Pollionem maximè amauit Maro, & dilectus ab eo magna munera redit; quippe qui inuitatus

ad

ad cœnam captus pulchritudine, & diligentia Alexandri Pollionis pueri eum dono accepit. Huius Pollionis filium C. Aſinium, & Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poetam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is tranſtulit Euphorionem in Latinum, & libris quatuor amores ſuos de Cytherei deſcripſit. Hic primo in amicitia Cæſaris Auguſti fuit, poſtea in ſuſpitionem coniurationis contra illum adductus, occiſus eſt. Verum vſque adeo hunc Gallum Virg. amarat, vt quartus Georgicorum à medio vſque ad finem eius laudem contineret: quem poſtea iubente Auguſto, in Ariſtei fabulam commutauit. Georgica ſeptennio Neapoli Æneida partim in Sicilia, partim in Campanio vndecim annis confecit. Bucolica eo ſucceſſu edit, vt in ſcena quoue per cantores crebra pronunciatore recitarentur. Ac cum Cicero quoſdam verſus audiſſet, & ſtatim acri iudicio intellexiſſet non communi vena aditos iuſſit ab initio totam Eclogam recitare: quam cum accuratè pernotaſſet in fine ait, MAGNÆ SPES ALTERA ROMÆ, quaſi ipſæ linguæ latinæ ſpes prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecunda. Quæ verba poſtea Æneidi ipſe inſeruit.

Alexis Virgiliana.

Indicium Ciceronis de Marone.

Georgica reuerſo ab Actiaca victoria Auguſto, atque reficiendarum virum cauſa Atelle commoranti, per continuum quattridum legiæ: ſuſpiciente Mœcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronunciabat autem maxima cum ſuauitate, & lenocinijs miris. Seneca tradidit, Iulium Montanum poetam ſolitum dicere inuolaturum ſe quædam Virgilio, & ſi vocem poſſet, & os, & hypocriſim eoſdem enim verſus, eo pronunciante, bene ſonare: ſine illo inareſcere, quaſi muros. Æneidos vix dum cœptæ tanta extitit fama, vt Sexti, Propertius

non dubitarit ſic prædicare.

Cedit Romani ſcriptores, cedite Graij.
Neſcio quid maius naſcitur Iliade.

Auguſtus verò, cum iam forte expeditione Cantabrica abeſſet, & ſupplicibus, atque minacibus per locum litteris efflagitaret, vt ſibi de Æneide (vt ipſius verba ſunt) vel prima carminis hypographia, vel quodlibet colon mitteret: negauit ſe facturum Virgilius. Cui tamen multo poſt, perfecta demum mater, in tres omnino libros recitauit, ſecundum videlicet, quartum, & ſextum. Sed hunc præcipuè ob Octauiam: quæ cum recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus, (Tu Marcellus eris) defeciſſe fertur: atque ægrè refocillata, dena ſeſtertia pro ſingulo verſu Virgilio dari iuſſit. Recitauit, & pluribus; ſed neque frequenter, & fermè illa, de quibus ambigebat, quo magis iudicium hominum experiretur. Erotem librarium, & libertum eius, exactæ iam ſenectutis tradunt referre ſolitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos verſus compleſſe ex tempore: & huic (Miſenum Æolidem adieciſſe, quo non præſtantior alter.) Item huic. Aere ciere viros, ſimili calore iactatum, ſubiunxiſſe (Martemque accendere cantu,) ſtatimque ſibi imperaſſe, vt vtrumque volumini adſcriberet. Bucolica Georgicaque emendauit.

Fecunditas ingenij Virgilij.

Bucolica, & Georgica emendata.

Obitus Maronis.

Reciprocatio mila.

Anno verò quinquageſimo ſecundo, vt vltimam manum Æneidi imponeret, ſtatuit in Græciam, & Aſiam ſecedere, triennioque continuo omnem operam limitationi dare: vt in reliqua vita tantum philoſophiæ vacaret. Sed cum aggreſſus iter, Athenis occurriſſet Auguſto ab Oriente Romam reuertenti, vna cùm Cæſare redire ſtatuit. At cum Megara, vicinum Athenis oppidum, viſendi gratia peteret languorem nactus eſt: quem non in-

termiſſe

termiſſe nauigatio auxit, ita vt grauior in dies, tandem Brundiſium aduentarit, vbi diebus paucis obijt, decimo Calend. Octobris C. Plautio, & Q. Lucretio COSS. Qui cum grauari morbo ſeſe ſentiret, ſcrinia ſæpe, & magna inſtantia petiuit, crematurus Æneida, quibus negatis, teſtamento comburi iuſſu, vt rem inemendatam, imperfectamque. Tucca, & Varius monuerunt, id Auguſtum non permiſſurum. Tunc eidem Vario, ac ſimul Tuccæ ſcripta ſub ea conditione legauit, ne quid adderent quod à ſe editum non eſſet: & verſus etiam imperfecto, ſi qui erant, relinquerent. Voluit etiam eius oſſa Neapolim transferri, vbi diu ſuauiſſimè vixetant: ac extrema valetudine hoc ipſe ſibi epitaphium fecit diſtichon.

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc.
Parthenope, cecini paſcua rura, duces.

Translata igitur iuſſu Auguſti eius oſſa (prout ſtatuerat) Neapolim fuere: ſepultaque via Puteolana, intra lapidem ſecundum, ſuoque ſepulchro id diſtichon, quod fecerat, inſcriptum eſt. Hæredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum fratrem ex altera parte: ex quarta Auguſtum: ex duodecima Mœcenatum: ex reliqua L. Valerium, & Plotium Tuccam, qui eius Æneidem poſt obitum (prout petiuerat) iuſſu Cæſaris emendauerunt. Nam nullius omnium ſententia crematu Æneis digna viſa fuit: de qua re Sulpitij Carthaginenſis extant huiuſcemodi verſus.

Hæredes Maronis.

Iuſſerat hæc rapidis aboreri carmina flammis
Virgilius Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca Vetat, Variuſque ſimul tu maxime Cœſar
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni
Et pene eſt alio Troia cremata rogo.

Sulpitius Carthaginēſis.

Extant , & Auguſti de ipſa eadem re verſus plures ; & clariſſimi,quorum initium eſt.

Auguſti verſus.

Ergo ne ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas?ergo ibit in ignes,
Magnaque dicti loqui morietur muſa Maronis?
Et paulo poſt.
Sed legum ſeruanda fides, ſuprema voluntas.
Quod mandat,fierique iubet,parere neceſſe eſt.
Frangatur potius legum veneranda poteſtas.
Quam tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit vna dies. Et ea quæ ſequuntur.

Nihil igitur auctore Auguſto Varius addidit , quod & Maro præceperat : ſed ſummatim emendauit, vt qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erunt, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati , non perinde valuerunt : ob difficultatem , quod omnem fere apud eum emiſtichia (præter illud , quem tibi iam. Troia peperit) ſenſum videntur habere perfectum. Nilus grammaticus audiſſe ſe à ſenioribus dicebat. Varium duorum librorum ordinem commutaſſe, & qui tum ſecundus erat in tertium locum tranſtuliſſe : etiam primi libri correxiſſe principium his demptis verſibus.

Ille ego , qui quondam gracili modulatus auenam.
Carmen, & egreſſus ſyluis, vicina coegi,
Vt quamuis auidi parerent arua colono.
Gratum opus agricolis : at nunc horrentia Martis,
Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt : nam nec Homero quidem , prolatis Bucolicis innominatus quidam reſcripſit Antibucolica , duas modò Eclogas , ſed inſulſiſſimè παρῳδήσας quarum priori initium eſt.

Tityre ſi toga calda tibi eſt,quo tegmine fagi?

Se-

Sequentis.

Dic mihi Damœta, cœlum pecus? ante Latinum:

Non, verum Ægonis, noſtri ſic rure loquuntur.

Alius, recitante eo ex Georgicis, Nudus eram ſeretenudus: ſubiecit, habebis frigore febrem.

Eſt & aduerſus Æneida liber Carbilij Pictoris, titulo Æneidomaſtix M. Vipranius eum à Mœcenate ſuppoſitum, appellabat nouæ κακζηλια repertorem; dicebatque neque tumidum eſt, neque exile, ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia eius tantum contraxit. Perilius Fauſtinus furta. Sunt, & Q. Octauij Auiti volumina, quibus annotatur, quos, & vnde verſus tranſtulerit. Aſcanius Pedianus libro, quem contra obtrectatores Virgilij ſcripſit. Pauca admodum ei obiecta proponit, & potiſſimum, quod non rectè hiſtoriam contexuit, & quo pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum, ait, cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturus, facilius eſſe Herculi clauam, quam Homero verſum ſurripere. Et tamen deſtinaſſe ſecedere, vt omnia ad ſacietatem maleuolorum decideret. Refert etiam Pedianus, benignum, cultoremque omnium bonorum; atque eruditorum fuiſſe, & vſque adeo inuidiæ expertem, vt ſi quid eruditè dictum ſuſciperet alterius, non minus gauderet, ac ſi ſuum fuiſſet, neminem vituperare, laudare bonos, ea humanitate eſſe, vt, niſi peruerſus, maximè quiſque illum non diligeret modo, ſed amaret. Nihil proprij habere videbatur. Eius bibliotheca non minus alijs doctis petebat, ac ſibi. Illud Euripidis antiquum ſæpe vſurpabat, τά τῶν φίλων κοινά communia eſſe amicorum omnia.

Obtrectatores Maronis.

omnia. Quare coæuus omnes poetas ita adiunctos habuit, vt cum inter ſe plurimum inuidia arderet illum vna omnes colerent Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Aufer vero, quoniam Antonij partes ſequutus eſt, illum non obſeruaſſe dicitur Cornificius ob peruerſam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeo contemptorem fuit, vt cum quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque de re docti haberentur, non modò ægre non ferebat, immò voluptuoſum id ſibi erat. Cum enim diſtichon, cum laudem, felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valuiſque non nominato auctore infixiſſet (id erat huiuſmodi.

Diſtichon in laude Auguſti.

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane:
Diuiſum imperium cum Ioue Cæſar habet.)

Diu quæritans Auguſtus cuiuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inueniebat. Bathyllus verò, poeta quidam mediocris tacentibus alijs, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſque à Cœſare fuit. Quo æquo animo non ferens Virgilius, ijſdem valuis affixit quater hoc principium (Sic vos non vobis) poſtulabat Auguſtus, vt hi verſus complerentur, quod cum fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius præpoſito diſticho ſic ſubiunxit.

Hos ergo verſiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Eunium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret, reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Eunij. Habet enim poeta ille egregias ſententias

ſub

ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto, quo pacto feliciter ciuitas gubernaretur. Si prudentiores (inquit) temonem tenuerunt; & boni malis præponantur; itaque optimi ſuos habeant honores; nulli tamen aliorum iniuſti quicquam fiat; At Mœcenas. Quis, inquit, Virgilij ſatietatem homini non affert? Omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo, aut multitudo ſtomachum facit præter intelligere. Idem interrogauit, quo pacto quis altam, felicemque eius fortunam ſeruare poteſt? Cui Maro: Si quantum honore, ac diuitijs alijs præſtantior ſit, tanto liberalitate, & iuſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patienti, ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat.

Quam ſententiam in quinto Æneidos, inſeruit,

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque, ſequamur,

Quicquid erit ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt. Cui quidam eius amicus Cornificij in eum maledicta, & immitia ſibi narraret. Quàm puta, inquit, eſſe huiuſce maleuolentiæ cauſam? Nam neque vnquam Cornificium offendi, & eum amo. An inquit. Heſiodi ſententiæ non meminiſti, vbi ait architectum architecto inuidere, & poetam poetæ? De malis (inquit) Græcus ille intellexit; nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude, & gloria vindictam in manu habeo, Maiore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius inuidia rumpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidam orator, & poeſim mediocriter doctus, cui multiplex, variumque ingenium erat; quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur, non vt verum dignoſceret (quod Socrates facere conſueuit,)

Cornificius.

ſueuit,) ſed vt eruditior videretur. Hic Virg. vbicumque conuenire dabatur, maledictis, ſalibuſque vexabat. Quare ille ſæpe aut tacibundus diſcedebat, aut ſuffuſus, pudore tacebat. Verum cum Auguſto audiente elinguem illud diceret, & cauſam etiam ſuam; ſi linguam haberet, defendere nequire; Tace (inquit) tabula. Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſarum mearum Auguſtum fecit, & Mœcenatem: & ea tuba cum volo, loquor, quæ vbique, & diutiſſimè audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum, ſed muros rumpis, Auguſtus verò Filiſtum graui vultu increpauit. Tunc Maro: Si tempus Cæſar (inquit) tacendi hic ſciret, raro loqueretur. Tacendum enim ſemper eſt, niſi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio alijs poſcit. Nam qui contendit, & an contentionis finis vtilis ſit non nouit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſumma rerum omnium potitus eſt, venit in mentem, an conduceret, tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis, conſulibus, & Senatui Rempubl. reddere, in qua re diuerſæ ſententiæ conſultos habuit Mœcenatem, & Agrippam, Agrippa enim, vtile ſibi fore, etiam ſi honeſtum non eſſet, relinquere tirannidem longa oratione contendit, quod Mœcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus, & hic ferebatur, & illinc. Erant enim diuerſæ ſententiæ varijs rationibus firmatæ. Rogauit igitur Maronem an confortat priuato homini, ſe in ſuam Rempubl. tyrannum facere. Tum ille, Omnibus ferme (inquit) Rempublicam occupantibus moleſtia ipſa tyrannis fuit, & ciuibus, quia neceſſe erat propter odia ſubditorum, aut eorum iniuſtitiam, in magna ſuſpicione, magnoque timore viuere: ſed ſi ciuem iuſtum aliquem ſcirent, quem amarent plurimum, ciuitati id vtile

eſſe

eſſe, ſi in eo vno omnis poteſtas foret. Quare ſi iuſtitiam (quod modo fecies) omnibus in futurum nulla hominum facta compoſitione, diſtribues dominari, te & tibi conduceret & orbi. Beneuolentiam enim omnium ita habes, vt Deum & adorent, & credant. Eius ſententiam ſequutus Cæſar, principatum tenuit. Auditus à Silone præcepta Epicuri, cuius doctrinæ locum habuit Varium. Quamuis diuerſorum philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe, de animo maximè videatur, ipſe tamen fuit Academicus. Nam Platonis ſententias omnibus alijs prætulit. Platonicum fuiſſe.

Nunc quoniam de auctore ſummatim diximus, de ipſo iam carmine dicendum videtur: quod bifariam tractari ſolet, hoc eſt, & ante opus, & in ipſo opere. Ante opus: titulus, cauſa, intentio. Titulus, in quo quæritur cuius ſit Cauſa, vnde ortum ſit, & quem hoc potiſſimum ſibi adſcribendum Poeta præſumpſerit. Intentio, in qua cognoſcitur quid efficere conetur Poeta. In ipſo opere ſane tria ſpectantur: Numerus, ordo, & explanatio. Quamuis igitur multa, ψευδεπίγραφα, ideſt, falſa inſcriptione ſub alieno nomine ſunt prolata: vt Thebes, tragœdia huius Poetæ, quam Varius edidit pro ſua, & alia huiuſcemodi: tamen Bucolica liquido Virgilij eſſe, minimè dubitandum eſt: Bucolica. præſertim cum ipſe poeta, tamquam hoc metuentes: in principio Æneidos ſua eſſe teſtatus ſit: ſic *dicens*.

Hic ego, qui quodam gracili modulatus auena;
& reliqua.

Idem in fine Georgici carminis.

Carmina qui luſi paſtorum, audaxque iuuenta,
Tytire te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Bucolica autem & dici, & recta appellari, vel hoc *ſolum indicium* ſuffecerit, quod hoc eodem nomi-

ne apud Theocritum cenſeantur . Verum ratio quoque demonſtranda eſt . Tria ſunt paſtorum genera, quæ diligentem in Bucolicis babent, quorum qui minimi ſunt αἰπόλοι, dicuntur à Græcis ijdem à nobis captari ? paulo honoratiores, qui νομέες, ideſt, opiniones, dicuntur; honeſtiſſimi, & maximi Βουκόλος, quos bubulcos dicimus. Vnde igitur magis docuit paſtorali carmini nomen imponi, quam ab eo gradu, qui apud paſtores excellentiſſimus inuenitur?

Cauſa dupliciter inſpici ſolet ab origine carminis, & à voluntate ſcribentis. Originem autem Bucolici carminis alij ab aliam cauſam ferunt. Sunt enim quia Lacedæmonis paſtoribus, Dianæ primum carmen hoc redditum dicant, cum eidem Deæ propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore. Per ſe inferebant exhiberi per virgines de more ſacra non poſſent. Alij ab Oreſte circa Siciliam vago id genus carminis Dianæ redditum loquuntur per ipſum, atque paſtores: quo tempore de Scythiacum Fylade fugerat ſurrepto numinis ſimulacro, & celato in faſce lignorum. Vnde Falcelidem Dianam perhibent nuncupatam, apdu cuius aras Oreſtes per ſacerdotem eiuſdem numinis Iphigeniam ſororem ſuam à parricidio fuerat expiatus. Alij, Apollini Nomio, paſtorali, ſcilicet, Deo, qua tempeſtate Admeri poues pauerat. Alij libero, Nympharum, ſcilicet, & Satyrorum, & id genus numinum principi, quibus placet ruſticum carmen. Alij, Mercurio Daphnidis, patri paſtorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipſum Poetam. Alij in honorem Panos ſcribi putant peculiariter paſtoralis Dei. Alij item in honorem Sileni, Syluani, atque Faunorum. Quæ cum omnia dicantur, illud erit probatiſſimum, Bucolicum carmen originem du-

ducere à priſcis temporibus , quibus vita paſtoralis exercita erat : & ideò velut aurei ſæculi ſpeciem in huiuſmodi perſonarum ſimplicitate cognoſci : & merito Virgilium proceſſurum ab alia carmina non aliunde cœpiſſe , niſi ab ea vita , quæ prima in terris fuit . Nam poſtea rura culta , & ad poſtremum pro cultis , & feracibus terris bella ſuſcepta . Quod videtur Virgilius in ipſo ordine operum ſuorum voluiſſe monſtrare , cum paſtores primo , deinde agricolas canit , & ad vltimum bellatores .

Reſtat , vt quæ cauſa voluntatem attulerit poetæ Bucolica potiſſimum ſcribendi , conſideremus . Aut enim dulcedine carminis Theocriti , & admiratione eius illectus eſt : aut ordinem temporum eſt , ſequuntur ergo vitam humanam , vt ſupra diximus : aut tres modos elocutionum , quos χαρακτῆρας Græci vocant , ἰσχὸν , qui tenuis ἁδρὸν , qui validus : μεσιο, , qui moderatus intelligitur . Credibile erat Virgilium , qui in omni genere præualuerit , Bucolica primum , Georgica ſecundum , Æneida tertium voluiſſe conſcribere . Aut ideò potius primo Bucolica ſcripſit , vt in eiuſmodi carmine (quod & paulò liberius , & magis varium , quam cætera eſt) facultatem haberet captandæ Cæſaris indulgentiæ , recuperandique agri , quem amiſerat . Ob hanc cauſam die tertio Iduum Martiarum , Caio Cæſare interiecto , cum Auguſtum Cæſarem penè puerum veterani milites , non abnuente Senatu ſibi ducem conſtituiſſent , exorto ciuili bello , Cremonenſes cum cæteris eiuſdem ſtudij , aduerſarios Auguſti Cæſaris addiuerunt . Vnde factum eſt , vt cum victor Auguſtus in eorum agros veteranos deduci iuſſiſſet non ſufficiente agro Cremonenſium , Mantuani quoque (in quibus erat Virgilius) maximam partem ſuorum

finium

finium perdiderunt : eo quod vicini Cremonenſibus fuerant . Sed Virgilium Auguſti familiaritate , ſuoque carmine fretus , centurioni Ario obſiſtere auſus eſt . Ille , ſtatim , vt miles ad gladium manum admouit . Cumque ſe in fugam proripuiſſet poeta , non prius perſequendi finis fuit , quem ſe in fluuium Virgilium conieciſſet . Sed poſtea Mæcenate , & Pollione , & ipſo Auguſto fauentibus agros ſuos recepit .

Intentio libri , quam σκοπὸν Græci vocant imitatione Theocriti poetæ conſtituitur , qui Siculus , & Syracuſanus fuit . Eſt etiam intentio in laudem Cæſaris , & principium cæterorum , per quos in ſedes ſuas redit , omnia deduci . Vnde, vt & delectationem, & vtilitatem finis contineret , ſecundum præcepta cuncta confecit .

Eclogarum numerus.

Quæri ſolet , cur non plures , quam decem Eclogas conſcripſerit , quod nequaquam mirandum videbitur ei : qui conſiderauerit ætatem ſcenatum paſtoralium , quæ vltra hunc numerum non poteſt proferri : præſertim cum ipſe poeta (circumſpectior Theocrito, vt ipſa res indicat) videatur metuere , ne ille Ecloga , quæ Pollio inſcribitur , minus ruſtica. Sideatur : cum ipſam ſic præſtaturas ipſe dicens . (Sicelides Muſæ, paulò maiora canamus) Et item ſimiliter in alijs duabus facit . Illud tenendum eſſe prædicimus in Bucolicis Virgilij , neque nuſquam , neque vbique aliquid figuratè dici , hoc eſt , per allegoriam . Vix enim propter laudem Cæſaris , & amiſſos agros , hac Virgilio conceduntur : cum Theocritus (quem hic noſter toto ſtudio imitari conatu) ſimpliciter omnino conſcripſerit .

Eclogarum nomina.

Quod autem in ipſo carmine trictari ſolet , eſt numerus , ordo explanatio . Numerus Eclogarum manifeſtus eſt , nam decem ſunt , ex quibus propriè

Buco-

Bucolicæ ſeptem eſſe creduntur : nam tres vltimæ propriè Bucolicæ dici non debent , Pollio ſcilicet, Silenus , & Gallus . Prima igitur continet conqueſtionem publicam , & priuatam gratulationem de agro, & dicitur Tytirus. Secunda amorem pueri, & dicitur Alexis. Tertia, certamen paſtorum, & dicitur Palemon . Quarta , genethliacum , & dicitur Pollio . Quinta , epitaphium , & dicitur Daphnis. Sexta, Metamorphoſim: & dicitur Varius, aut Silenus . Septima amores diuerſorum ſexuum , & dicitur Corydon. Octaua Pharmaceunia : & dicitur Damon . Nona continet Poetæ conqueſtionem de amiſſo agro, & dicitur Mæris. Decima, deſiderium Galli,& dicitur Gallus.

Quod ad ordinem ſpectat : illud ſcire debemus, in prima tantum , & vltima Ecloga poetam voluiſſe ordinem ſeruare : quoniam in altera principium conſtituit , vt in Georgicis ait , (Tytiri, te patulæ cecini ſub tegmine fagi .) In altera oſtendit finem : quippe qui dicat , (Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem .) Verum inter ipſas Eclogas paſtoralem , conſcriptumque ordinem nullum eſſe , certiſſimum eſt . Sed ſunt qui dicant , initium Bucolici carminis non Tytirum eſſe , ſed illam (Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu .) Supereſt explanatio : ad quam antequam veniamus , dixerim , tenue eſſe Bucolicum carmen , & vſque adeo ab heroico charactere diſtare , vt verſum quoque huius carminis ſua quaſdam cæſuras habeant , & ſuis legibus diſtinguantur . Nam cum tribus probetur metrum , cæſura , ſcanſione , modificatione : non erit Bucolicus verſus , niſi in quo , & pes primus partem orationis abſoluerit , & tertius trocheus fuerit , & cæſura, & quartus pes , dactylus magis , quam ſpondæus , partem orationis terminauerit , quintus , & ſextus pes

Carmini qualitas.

Genera poematis.

pes ex integris dictionibus fuerit, quod Virgilius à Theocrito ſæpè ſeruatum, victus operis difficultate, neglexit in ſolo principio, incertum induſtria, an caſu, has cæſuras ſeruauit. Nam (Titire) dactilus partem orationis abſoluit (tu patulæ recu) tertium trochæum, quamuis de compoſita dictione concluſit: (bans ſub,) quartum ſpondæum pro dactilo. Cum autem ſubiunxit, (tegmine fagi,) terminatis partibus orationis integrum comma perfecit. Cuius rei diligentiam licet in Theocriti fermè omnibus verſibus admirari. Qui verò ſupra dicta acri iudicio, diligenterque conſiderarit facilè intelliget quæ in Georgicis intentio, quiquc finis fuerit, nec minus etiam in Æneide. Poematis ſtyli genera tria ſunt, aut enim actiuum, vel imitatiuum, quod Græci δραματικὸν, appellant: in quo perſonæ loquentes introducuntur ſine poetæ interloquutione: vt ſunt Tragœdiæ, & Comœdiæ δρᾶν enim Græcè agere dicitur, quo genere ſcripta eſt prima, (Titire tu patulæ: & nona.) Quo te Mœripedes; Aut enarratiuum, quod Græci διηγηματικὸν appellant: in quo poeta ipſe loquitur ſine interpoſitione perſonæ tres primi Georgicon libri Lucretij carmina. Aut commune, vel mixtum, quod Græci μικτὸν appellant, vbi & poeta ipſe loquitur, & introductæ perſonæ, vt eſt Virgilij Æneis.

Quæ ſequuntur carmina, Octauio Auguſto conſenſu magno adſcribuntur; quorum argumentum cum ex ipſis ſtatim, tum ex ijs, quæ in eius vita, & in illo Cari Plinij loco, ex libri vij capite xxx. legiſti, parere poteſt. Ex duobus, quæ illi ſubiuncta ſunt epigrammatis, priore rogatur, vt ſupremæ Virgilij voluntati de cremandis ſuis carminibus, obtemperari non permittat: poſteritate, gratiæ illi aguntur, quod non permiſerit.

ERgo ne ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas: ergo ibit in ignes.
Magnoque docti loqui morietur Muſa Maronis?
Ah ſcelus indignum: ſoluetur littera diues?
Et poterunt ſpectare oculis nec parcere honori
Flamma ſuo? dignumque operis ſeruare decorem?
Noſter Apollo vera muſæ prohibere Latinæ.
Liber, & alma Ceres ſuccurrite: veſter in armis
Miles, erat veſter docilis per rura colonus.
Nam docuit, quid ver ageret, quid cogeret æſtas,
Quid daret autumnus, quid bruma nouiſſima ferret.
Aura reformauit, ſociauit viribus vlmos.
Curauit pecudes apibus ſua caſtra dicauit,
Hæc dedit, vt pereant; ipſum ſi dicere fas eſt,
Sed legum ſecunda fides ſuprema voluntas,
Quod mandat fierique iubet, parere neceſſe eſt:
Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Qua tot congeſtos noctesque, dieſque labores
Hauſerit vna dies ſupremaque iuſſa parentis,
Amittant vigilaſſe ſuum, ſi forte furenti
Errauit ſub morte dolor; ſi lingua loquuta eſt
Neſcio quid titubante animo: non ſponte, ſed altis
Expugnata malis: odio languoris iniqui:
Si mens cæca fuit iterum ſentire ruina
Troia ſuas, iterum cogetur tedere voces,
Ardebit miſere poſt vulnera vulcus Eliſæ;

Tam

Tam ſacrum ſoluetur opus? tot bella, tot enſes
In cineres dabit hora nocens, & perfidus error,
Huc huc Pierides nemorum per luſtra ſorores
Tendite, & ardentes ignes fluuialibus vndis
Mergite: ne pereat tam clari muſa poetæ.
Flammaque vaneſcat: viuat Maro clarus in orbe,
Ingratuiſque ſibi, ſed quod malè iuſſerat ille,
Sic vetuiſſe meum, faces eſt poſt tempora vitæ.
Imo ſit æternum, tota reſonante Camœna
Carmen: & in populo diui ſub numine nomen
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

CORNELII GALLI, vel potius incerti Auctoris.

De Æneide Virgilij ad Octauium Auguſtum.

TEmporibus lætis triſtamur maximè Cæſar
Hoc vno amiſſo, quem gemo, Virgilio.
Sed vetuit relegi (ſi tu patiere) libellos.
In quibus Æneam condidit ore ſacro.
Roma rogat, precibus totus tibi ſupplicat orbis
Ne pereant flammis tot momenta ducum.
Atque iterum Troia, ſed maior flamma cremabit
Fac laudes Italum, fac tua facta legi.
Æneamque ſuum fac maior nuncius ornet.
Plus fatis poſſunt Cæſari ora Dei.

SVPLICII CARTAGINENSIS De præcedentibus Octauij verſibus.

IVſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium, quæ cecinere ducem.
Turca, vetat, Variuſque ſimul: tu maxime Cæſar,
Non finis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infœlix gemino cecidit propè Pergamon igni,
Et pene eſt alio Troia cremata rogo.

In Lapide antiquiſsimo in Sicilia reperto.

ALmo, Theon, Thyrſis, nati ſub monte Pelori.
Semine diſparili Laurente, Lacone, Sabina,
Vite Sabina, Lacon fulco, ſue cognita Laurens,
Almo puer, pubeſque Theon, ſed Thyrſis ephœbus,
Thyrſi oues vitulos Theon egerat, Almo capellas:
Canna Almo, Thyrſis ſtipula, Theon ore melodit,
Nais amat Thyrſin, Galuce Almon, Niſa Theonem,
Niſa roſas, Galuce violas, dat lilia Nais.

Narbone ex marmore vetuſtiſsimo.

VT belli ſonuere tubæ, violenta peremit
Hyppolite Theotranta Lyce Clonon, Oibalon Alce.
Oibalon enſe. Clonon iaculo, Theotranta ſagitta,
Oibalus ibat equo, curru Clonus, & pede Theotras.
Plus puero Theotra, puer, Oibalus, & Clonus infans,
Figitur ora Clonus, latus Oibalus ilia Theotras
Argolicus Thotras, Myſeus Colonus, Oibalus Arcas;

PVB. VIRGILII MARONIS.

BVCOLICA.

ECLOGA I.

TITYRVS.

ARGVMENTVM.

MÆlibeus paſtor, cuius nomine quemuis Mantuanum paſtorem hic intelligimus finibus ſuis pulſus à milite veterano; calamitatem ſuam hac ecloga deplorat, & ex collationis felicitatis Tityri, vicini ſui miſerias ſuas exaggerat. Contra Tityrus, qui Virgilij perſonam ſuſtinet, recuperatis prędijs ſuis iam ſecurus, Auguſtum otij ſui auctorem, multis in cęlum laudibus effert. Sub finem eclogæ Mælibeum imminente iam nocte ruſtica quadam comitate ad hoſpitium inuitat.

MOELIBEVS, TITYRVS.

Tityre tu patulæ 1 recubans 2 ſub tegmine fagi
Syluestrem tenui muſam meditaris auena.
Nos patriæ fines,& dulcia linquimus arua,
Nos 3 patriam fugimus:tu Tityre 4 lentus in vmbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſyluas.
TI. O Mælibæe,Deus nobis 5 hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper 6 Deus, illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus,
Ille meos errare boues (vt cernis) & ipſum
Ludere,quæ velem,calamo permiſit agreſti.
ME. Non equidem inuideo,miror magis;vndique totis
Vſque adeo 7 turbatur agris,en ipſe capellas
8 Protinus æger ago hanc etiam vix Tityre duco
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis,ah,ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis (ſi mens non leua fuiſſet)
De cælo tactas memini prædicere quercus,
9 Sæpè ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen iſte Deus,qui ſit,da Tityre nobis.
TI. Vrbem,quàm dicunt Romam,Mælibæe putaui
Stultus ego huic noſtræ ſimilem,quò ſæpè ſolemus
Paſtores ouium teneros 10 depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles,ſic matribus hædos
Noram:ſic paruis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

1 Vt ſecuri, & otioſi ſolent.
2 In vmbra.
3 Pro exolamus.
4 Otioſus.
5 Hanc otioſam trãquillitatem. Quidam tamen exp. Hanc libertatem.
6 Auguſtus à me ſemper vt Deus coletur ob ſua in me beneficia.
7 Imperſo. Turbæ fiũt. Tumultus excitantur.
8 Longe ante progredíẽtes, ita vt nõ aſſequar.
9 Abeſt hic verſa multis cod. & notus putatur.
10 De pullos à lacte portare.

ME.

ME. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi.
TI. Libertas: quæ ſera tamen reſpexit inertem,
Candidor poſtquam tondenti barba cadebat;
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit.
1 Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit. — 1 Ex quo incolui Romã Mantua relicta.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamuis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis, & ingratæ premeretur caſeus vrbi,
Non vnquam grauis ære domum mihi dextra redibat.
ME. Mirabar, quid mæſta Deos 2 Amarylli vocares, — 2 Apoſtrophe ad vrbe Romam.
Cui pendere ſua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat. Ipſe te Tityre pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc 3 arbuſta vocabunt.
TI. Quid facerem? neque ſeruitio me exire licebat, — 3 Arbuſtinæ vites, ideſt, arboribus maritatæ.
Nec tamen 4 præſentes alibi cognoſcere Diues. — 4 Propitios.
Hic illum vidi 5 iuuenem Melibæe, quotannis — 5 Auguſtum.
6 Bis ſenos, cui noſtra dies altaria fumant. — 6 Cui ſingulorum menſium Kalendis rem diuinam facio.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, vt ante, boues, pueri, ſub mite tauros.
ME. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt:
Et tibi magna ſatis. Quamuis lapis omnia nudus,
Limoſaque palus obducat paſcua iunco.
Non inſuetas graues tentabunt pabula fœtas,
Hæc mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter 7 flumina nota, — 7 Padum, & Mincium.
Et fontes 8 ſacros, frigus captabis opacum — 8 Sacros Naiadib. nymphis.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem de pacta ſalicti.
Sæpè leui ſomnum ſuadebit inire ſuſurro;

1 Arbuſti putatur. *Hinc altè ſub rupe canet 1 frondator ad auras,*
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria, ceſſabitur turtur ab Vlmo.
TI. Ante leues ergo paſcentur in æthere cerui,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante pererratis amborum finibus, exul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm noſtro illius labatur pectore vultus.
ME. At nos hinc, alij ſitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto diuiſos orbe Britannos.
Et vnquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis, & tuguri congeſtum ceſpite culmen.
2 Quod mihi eſt inſtar regni. *Poſt aliquot (mea 2 regna) videns mirabor 3 ariſtas?*
Impius hæc tam culta noualia miles habebit
3 Ex ariſtis meſſ anni in intell. * *Barbarus has ſegetes? en quo diſcordia ciues,*
Perduxit miſeros: en queis conſueuimus agros.
* Ho. Il 23. n.23. *Inſere nunc Mælibee pyros, pone ordine vites:*
Ite meæ (quondam felix pecus) ite capellæ.
Non ego vos poſt hac viridi proiectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo,
Carmina nulla canam: non, me paſcente, capellæ
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras.
TI. Hic tamen hac mecum poteris requieſcere nocte
Fronde ſuper viridi; ſunt mitia poma,
4 Maturæ. At Nou. Recentiores. *Caſtaneæ 4 molles, & 5 preſſi copia lactis.*
Et iam ſumma procul villarum culmina, fumant,
5 Coaguli. *Maioreſque cadunt altis de montibus vmbræ.*

ECLO-

ECLOGA II.
ALEXIS.

ARGVMENTVM.

CORydon paſtor, Alexidis pueri amore captus nihil eorum prætermittit, quæ ad puerilem animũ demulcendum, mutuumque amorem conciliandum, poſſunt pertinere: verum, vbi ſe neque querelis, neque blanditijs, aut munuſculis quidquam proficere intelligit, tandem ad ſe rediens, clementiamque ſuam agnoſcens, ad intermiſſam rei familiaris curam ſibi ſtatuit reuertendum, vt aſſueto labore infelicis ſui amoris (qui fere ex otio naſci ſolet) tædium diſcutiat. Sub Corydone autem (ſi Donato credimus) Virgilium: ſub Alexide Alexandrum intelligimus, Pollionis puerum: quæ ab eo poſtea dono accepit.

FOrmoſum paſtor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec quid ſperaret habebat.
Tantùm inter denſas vmbroſa cacumina fagos
Aſſiduè veniebat: ibi hæc 1 *incondita ſolus*

1 Quæ profundebat nõ verſu, & incluſa numeris, vt hic ſunt. Vel potius indigeſta, & confuſa.

Montibus, & Sylnis ſtudio iactabat mani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas.
Nil noſtri miſerere, mori me denique coges.
1 Vmbroſa frigore, ſiue opatum frigus. *Nunc etiam pecudes* 1 *vmbras, & frigora captant*
Nunc virides etiam occultam ſpineta lacertos
Theſtylis, & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Alia ſerpyllumque herbas contundit olentes,
2 At nunc meridiano tempore ſol omnia roret quod arbuſta cicadis reſonantia oſtendunt. 2 *At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,*
Sole ſub ardenti reſonat arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras,
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcam?
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus eſſes,
O formoſe puer nimiumne crede colori:
3 Liguſtrorum flores. 4 Mora agreſtia. *Alba* 3 *liguſtra cadunt* 4 *vacinia nigra leguntur*
Deſpectus tibi ſum, nec quis ſim quæris Alexi
5 Siculis Theocriti imitatione dixit. *Quàm diues pecoris niueis, quam lactis abundans,*
Mille meæ 5 *Siculis errant in montibus agnæ:*
Lac mihi non æſtate nouum non frigore deſit.
Canto quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat
6 Attico Lut. in Stacium. *Ampion Dircæus in* 6 *Acteo Aracytho.*
Nec ſum adeo informis nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret Mare: non ego Daphnim
Iudice te metuam, ſi nunquam fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
7 Quidam intell. de furcis, quibus caſæ ſuſtentantur. *Atque humiles habitare caſas, & figere* 7 *ceruos,*
Hedorumque gregem viridi compellere 8 *hibiſco,*
Mecum vuam in ſyluis imitabere Pana canendo.
8 Adhibiſcũ. *Pan primus calamos cera coniungere plures*
Inſtituit: Pan curatores, ouiumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum:

Hæc

Hæc eadem, ut ſciret quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta 1 *cicutis* 1 Cannarum inter nodijs.
Fiſtula Damœtas dono mihi quam dedit olim.
Et dixit moriens, 2 *Te nunc habet iſta ſecundum.* 2 Hypal. pro Tu iam habes ſecũdus.
Dixit Damœtas, inuidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die 3 *ſiccant ouis vbera, quos tibi ſeruo,* 3 Sugunt.
Iam pridem à me illos abducere Theſtylis orat:
Et faciet: quoniam ſordet tibi munera noſtra.
Huc ades, ò formoſe puer tibi lilia plenis.
Ecce, ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais
4 *Pallentes violas, & ſumma papauera carpens,* 4 Alba.
Narciſſum, & florem iungit bene olentis anethi.
Tu caſia, atque alijs intexens ſuauibus herbis.
Mollia luteola pingit vacinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala.
Caſtaneaſque, nuces, mea, quas Amaryllis amabat.
Addam 5 *cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo,* 5 Flaua, vel mollia.
Et vos, ò lauri carpam, & te proxima myrte.
Sic poſitæ quoniam ſuaues miſcetis odores.
6 *Ruſticus es Corydon; nec munera curat Alexis.* 6 Rerum imperius.
Nec, ſi muneribus certes concedat Iolas,
Heu quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros
Quem fugis, ah demens? habitarunt Dij quoque ſyluas
Dardaniuſque, Paris, Pallas quas condidit arces
Ipſa colat: nobis placeat ante omnia ſyluæ.
Torua leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam
Florentem cytiſum ſequitur laſciua capella:

Te

Te Corydon ò Alexi, trahit ſua quemque voluptas
Aſpice, 1 aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci,
Et Sol creſcentes decedens duplicat vmbras:
Me tamen vrit amor, quis enim modus adſit amori.
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondoſa vitis in vlmo eſt,
Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget vſus
Viminibus, molique paras detexere iunco?
Inuenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis.

1 Vnde apparet noctem appropinquare aliud enim ex alio intelligitur.

E C L O G A III.

P A L Æ M O N.

A R G V M E N T V M.

MEnalcas, & Damœtas paſtores, mutuis primum inter ſe conuitijs, certant, mox interueniente Palæmone iudice Amœbei, carminis leges diſceptant, vbi neuter vincitur, ſe vterque alteri Palæmonis ſententia exequatur.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

ME. *Dic mihi Damœta, cuium pecus? 1 Mælibei?*
DA. *Nō verū Ægonis; nuper mihi tradidit Ægon.*
ME. Infelix ò ſemper ouis pecus, ipſe Neæram
Dum fouet, ac, me ſibi præferat, illa veretur.
Hic alienus oues cuſtos bis mulget in hora;
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
DA. Parcius iſta viris tamen obijcienda memento.
Nouimus, & qui te tranſuerſa tuentibus 2 hircis,
Et quo (ſed faciles Nymphæ riſere) ſacello.
ME. Tum credo, cùm me arbuſtum videre Myconis,
Atque mala vites incidere falce nouellas.
DA. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregiſti, & calamos: quæ tu peruerſe Menalca,
Et cum vidiſti puero donata, dolebas;
Et ſi non aliqua nocuiſſes mortuus eſſes.
ME. Quid domini facient, audent cum talia 4 fures?
Non ego te vidi Damonis peſſimè caprum
Excipere inſidijs, multùm latrante 5 Lyciſca?
Et cùm clamarem: Quò nunc ſe proripit ille?
Tityre coge pecus: tu poſt carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis 6 meus ille caper fuit, & mihi Damon
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.
ME. Cantando 7 tu illum? aut vnquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit? non tu in triuijs indocte ſolebas
8 Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?
DA. Vis ergo inter nos, quid poſſit vterque viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam, ne fortè recuſes,

1 Hæc verba, Dic mihi, ſunt curioſiùs interrogantis.
2 Al. hirquis, id eſt, de oculorū angulis.
3 Quia iure erant earum ſacella.
4 Serui, vel Furaces ſerui.
5 Cane nato ex lupo, & cane.
6 Mihi debitus ob victoriam: meę victoriæ præmium.
7 Itane tu indoctus doctū viceris.
8 Radere aures ſonum ingratum edente.

Bis

Bis venit ad mulctram, binos alit vbi fœtu
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
ME. De grege non auſim quiquam deponere tecum
Eſt mihi namque domus pater eſt iniuſta nouerca;
Biſque die numerant ambo pecus, alter, & hœdos;
Verùm id quod multo tu te ipſe fatebere maius,
(Inſanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cœlatum diuini opus Alcimedontis,
2 *Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,*
Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon; & quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora, quæ meſſor, quæ curuus arator haberet,
Nec dum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho.
Orpheaque in medio poſuit, ſyluaſque ſequentes;
Nec dum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quòd pocula laudes.
ME. Nunquam hodie effugies, vniam quocūq; vocaris
Audiat hæc tantum, vel qui venit (ecce) Palæmon
Efficiam, poſt hac ne quemquam voce laceſſas.
DA. Quin age, ſi quid habes in me mora non erit vlla,
Nec quemquam fugio tantum, vicine Palæmon
Senſibus hæc imis (res non eſt parua) reponas.
PA. Dicite, quando quidem in molli conſedimus herba,
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos.
Nunc frondent ſyluæ, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe Damæta, tu deinde ſequere Menalcas.
Alternis dicetis, Amant alterna Camœnæ.

1 Quoniam tàm inſanus es vt audeas mecum certare, cui es omninò impar.

2 Hederæ corymbis, & vitis pampinis inter ſe maturo nexu implicatis.

DA.

DA. Ab Ioue principium muſæ. Iouis omnia plena
Ille 1 colit terras, illi mea carmina curæ.
ME. Et me Phœb amat: Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt lauri, & ſuaue rubens hyacinthus.
DA. Malo me Galatea petit laſciua puella,
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
ME. At mihi ſeſe offert vltrò meus 2 ignis Amyntas:
Notior vt iam ſit canibus non Delia noſtris.
DA. Parta meæ 3 Veneri ſunt munera, neque notaui
Ipſe locum, aeriæ quo 4 congeſſere palumbes.
ME. Quod potui puero ſylueſtri ex arbore lectas,
5 Aurea mala decem miſi cras altera mittam.
DA. O quoties, & quo nobis Galatea loquuta eſt,
Partem aliquam venti, diuum referatis ad aures.
ME. Quid prodeſt, quod me ipſo animo non ſpernis A-
Si dum tu ſectaris apros, ego retia ſeruo? (mynta
DA. Phyllida mitte mihi (meus eſt natalis) Iola
Cum 6 faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
ME. Phyllida amo ante alias, nam me diſcedere fleuit,
Et longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.
DA. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres:
Arboribus, venti: nobis Amaryllidis iræ.
ME. Dulce ſatis humor de pulſis arbutus hædis,
Lenta ſalis pecori mihi ſolus Amyntas.
DA. 7 Pollio amat noſtram, quãuis ſit ruſtica muſam,
Pierides vitulam lectori paſcite veſtro.
ME. Pollio, & ipſe facit noua carmina paſciſce taurum
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
DA. Qui te Pollio amat: veniat quò te quoque gaudet:
Mella fluant illi, ferat, & rubus aſper amomum.

1 Habitat, quia vbique eſt vt Iouis omnia plena.

2 Vt ſupra Me. tamen vrit amor.

3 Amicitiæ meæ, quæ mihi eſt altera Venus.

4 Congeſſere nidamenta, vt Plaut.

5 Chryſomela, quæ & Cydonia ſine Coronea vel Medici, ſeu Citria.

6 Sacra faciem.

7 Aſinius Pollio, qui Virg. ſuos agros ab Auguſt. impetrauit.

ME.

ME. Qui Bauium non odit, amet tua carmina Mæui,
Atque idem 1 iungat vulpes, & mulgeat hircos.
DA. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga.
Frigidus, ò pueri fugite hinc, latet angius in herba.
ME. Parcite oues nimium procedere, non bene ripi
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
DA. Tityre paſcentes à flumine reÿce capellas.
Ipſe, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo:
ME. Cogite oues pueri ſic lac præceperit æſtus,
Vt nuper fruſtrà preßabimus vbera palmis.
DA. Eheu, quam pingui macer eſt mihi taurus 2 aruo.
Idem amor exitium eſt pecori, precoriſque magiſtro.
ME. His certè neque amor cum eſt vix oſſibus hærent
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos:
DA. Dic, quib. in terris, & eris mihi magnus 3 Apollo
Tres pateat cœli ſpatium non amplius vlnas:
ME. Dic quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores, & Phyllida ſolus habeto.
PA. Non noſtrum inter vos tantas componere lites:
Et vitula tu dignus, & hic, & quiſquis amores:
Aut metuet dulce, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri, ſat prata biberunt.

1 A ratro aut merui, intel. Ita deliret, vt hæc etiã faciat, quæ ſunt contra naturam.

2 Al. Aruo, ſed æruo legumine pingue facere pecus. Pl. & Col. tradunt.

3 Apollinis loco te habebo in ſoluendis enigmatibus.

ECLOGA IV.
POLLIO.

ARGVMENTVM.

ASinius Pollio, ductor Germanici exercitus, cũ poſt captas Salonias; Dalmatiæ ciuitatem, primo meruiſſet lauream; poſt etiam cõſulatum adeptus fuiſſet; êodem anno ſuſcepit filium, quem à capta ciuitate Salonium vocauit: cui nunc Virgilius genethliacum dictit. Hæc Seruius. Huc autem detorquet, quæ Sybilla de futura aurei ſæculi felicitate cecinerat. Obiter tamen, & Pollionis patris, & ipſius etiam Auguſti laudes admiſcet. Nam quod dicit Pacatamque r.p.v.o. de Auguſto quidam intelligunt, qui à C. Iul. Cæſ. fuit adoptatus. Alij hoc quoque ad Salonium referunt, & intelligunt principium magni anni, quẽ cecinit Sybilla, procedere conſulatu Pollionis, quo ille puer naſcitur: vt magni menſes ſint magni anni menſes.

SIcelides 1 Muſæ, paulo maiora canamus:
Non omnes arbuſta iuuant humileſque myricæ,
2 Si canimus ſyluas, ſyluæ ſint conſule dignæ.

1 Theocritã.
2 Sicã bucolica cantuſque paſtoris: tale tamen ſit carmen, quod dignũ ſit conſule Pollione.

Vlti-

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
1 Aſtrea. *Iam redit, & 1 virgo, redeunt Saturnia regna.*
Iam noua progenies cælo dimittitur alto.
Tu modò naſcenti puero quæ ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gentes aurea mundo,
2 Nam puero nato. *Caſta faue Lucina: tuuſque iam 2 regnat Apollo.*
Ar. eiuſque *Teque adeò decus hoc æui, te conſule inibit,*
preſagia nūc *Pollio, & incipient magni procedere menſes.*
comprobantur *Te duce, ſi qua manet 3 ſceleris veſtigia noſtri.*
3 Bellorum ciuilium. *Irrita perpetua ſoluent formidine terras.*
Ille Deum vitam accipiet diueſque videbit
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis:
Pacatumque reget patrijs virtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuſcula cultu,
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,
Miſtaque ridenti coloſia fundet accantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera nec magnos metuent Armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet, & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
4 Reuerſo *At ſimul 4 heroum laudes, & facta parentis*
aureo, & heroico ſæcu- *Iam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus.*
lo. *Molli paulatim flaueſcet campus ariſta,*
Incultiſque rubens pendebit ſentibus vua,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſubeunt priſcæ veſtigia fraudis,
5 Nauigare. *Quæ 5 tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris*
Oppida, quæ iubeant telluri infingere ſulcos.

Alter

Alter erit tum Tiphis, & altera, quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque iam tauris iuga ſoluet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera 1 luto.
Sponte ſua 2 ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
Talia ſæcla ſuis dixerunt currite fuſis,
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ò magnos (aderit iam tempus) honores.
Cara deum ſoboles, magnum Iouis incrementum.
Aſpice conuexo nutantem 3 pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cælumque profundum:
Aſpice, venturo lætentur vt omnia ſæclo.
O mihi tam longè maneat pars vltima vitæ,
Spiritus, & quantum ſat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamuis, atque huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan deus, Arcadia mecum ſi iudice certet;
Pan, etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.
Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe parue puer: cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

1 Colore herbæ, quæ & lutea dicitur.
2 Ouium paſcentium late ſua ſaudicis colore imbuentur.
3 Grauatum, & inclinatũ præſentibus malis.

ECLOGA V.
DAPHNIS.

ARGVMENTVM.

MEnalcas, & Mopſus paſtores. Daphnidis amici ſui mortem deflent: alterque eius epitaphium, alter apoteoſin canit. Sunt, qui per Daphnim Cæſarem Dictatorem intelligi putent, paulò ante, quàm hæc ſcriberet Poeta, tribus, & viginti vulneribus in curia confoſſum. Alij Quinctilium Varum accipiunt in Germania cum tribus legionibus cæſum. Alij Flaccum Maronem intelligi malunt Virgilij Fratrem; de quo extat peruulgatum quidem illud, ſed incerti auctoris, diſtichon.

1 Deflet mortem Daphnidis. 2 Periti, ſeu gnari inflādi calamos ergo dicendi verſus.

Triſtia fata tui, dum ſiles in Daphnide Flacci,
Doctæ Maro fratrem dijs immortalibus æquas.

MENALCA, MOPSVS.

CVr 1 non Mopſe, boni quoniam cōuenimus ambo,
2 Tu calamos inflare leueis; ego dicere verſus

Hic

Hic corylis mixtas inter conſedimus vlmos?
MO. Tu maior: tibi me eſt æquum parere Menalca;
Siue ſub incertas Zephyris motantibus vmbras;
Siue antro potius ſuccedimus: aſpice vt antrum
Syluestris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
MO. Quid, ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo?
ME. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut 1 Alconis habes laudes, aut iurgia 2 Codri.
Incipe: paſcentes ſeruabit Tityrus hædos.
MO. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notaui,
Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas.
ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis;
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amynthas.
MO. Sed tu deſine plura puer: ſucceſſimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coryli teſtes, & flumina Nymphis:
Cum complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque deos, atque aſtra vocat crudelia mater.
Non vlli paſtos illi egere diebus
Frigida, Daphni, boues ad flumina: nulla neque amnem
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri, ſyluæque loquuntur.
3 Daphnis, & Armenias curru ſubiungere tigres
Inſtituit; Daphnis thyaſos inducere Baccho,
Et 4 folijs lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis vt arboribus decori eſt, vt vitibus vuæ,

1 Alcon Cretenſis ſagittarius excellens.
2 Codrus autem fuit Athen. rex, qui cum milite quodam Laced. (captata iurgij occaſione) Iurgatus, & ab eo interfectus, locū vltro fecit oraculo.

3 De C. Cæſare, qui ſacra Bacchi ex Armenia Romā tranſtulit.
4 Thyrorum periphraſis.

Vt gregibus tauri, ſegetes vt pinguibus aruis;
1 Tu Cæſar tuis Rom. *Tu decus omne* 1 *tuis: poſtquam te fata tulerunt,*
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpè, quibus mandauimus hordea ſulcis,
2 Naſcũtur. *Infelix lolium, & ſteriles* 2 *dominantur auenæ.*
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis,
3 Facite nemora circa fontes. *Spargite humum folijs* 3 *inducite fontibus vmbras*
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite: & tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſyluis, hinc vſque ad ſydera notus,
4 Quia eorũ animæ, vel in fontibus habitant, vel in nemorib. 4 *Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.*
ME. Tale 5 *tuum carmen nobis diuine poeta,*
Quale ſopor feſſis in gramine: quale per æſtum
5 Cæſar boni populi optimus Imperator. *Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.*
Ne calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris 6 *alter ab illo.*
6 Comparationes ruſticæ. *Nos tamen hæc quocunque modo tibi noſtra viciſſim*
Dicemus: Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus: amauit nos quoq; Daphnis.
MO. An quicquam nobis tali ſit munere maius?
7 De Daphnide, non de Cæſar, quam non eſt occiſus puer. *Et* 7 *puer ipſe fuit cantari dignus: & iſta*
Iam pridem Stimichon laudauit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen 8 *Olympi:*
8 Lumen quidam legunt. *Sub pedibuſque videt nubes, & ſydera Daphnis.*
9 *Ergo alacreis ſyluas, & cætera rura voluptas,*
9 Obſerua deſcriptiones ruſtici cultus. *Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.*
Nec lupus inſidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitia voces ad ſydera iactant

In-

Intonſi montes;ipſæ iam carmina rupes,
Ipſe ſonant arbuſta,Deus deus ille,Menalca.
Sis 1 bonus ò felixque tuis,en quatuor aras: 1 Apoſtrophe ad Daphnin, in deorum numerum relatum.
Ecce duas tibi,Daphni,duoque altaria Phœbo.
Pocula bino nouo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis oliui:
Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum,ſi frigus erit: ſi meſſis,in vmbra,
Vina nouum fundam calathis, 2 Ariuſia nectar. 2 Id eſt Chia.
Cantabunt mihi Damœtas,& Lyctius Aegon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt,& cum ſolemnia vota
Reddemus Nymphis,& cum luſtrabimus agros.
Dum iuga montis aper,fluuios dum piſcis amabit:
Dumque thymo paſcentur apes,dum rore cicadæ:
Semper honos,nomenque tuum,laudeſque manebunt.
Vt Baccho,Cererique,tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient:damnabis tu quoque 3 votis. 3 Cum tu Deus præſtare aliqua hominibus cœperis,obnoxios tibi eos facies ad vota ſoluenda.
MO.Quæ tibi,quæ tali reddam pro carmine dona?
Namque me tantum venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa iuuant fluctu tam littora,nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME.Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos,formoſum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit,cuium pecus? an Melibœi?
MO.At tu ſume 4 pedum,quod me cum ſæpè rogaret, 4 Virga inculta ad retinendos pecudum pedes.
Non tulit Antigenes:& erat tum dignus amari:
Formoſum paribus nodis,atque ære Menalca.

ECLOGA VI.
SILENVS.

ARGVMENTVM.

SIlenum in hac Ecloga inducit ebrium quidem illum, vt Bacchi educatorem decebat, ſed tamen peritè ſecundùm Epicureorum opinionem de rerum primordijs carentem, idque in gratiam Quinctilij Vari, qui teſte Donato, vnà cum Virgilio huic ſectæ ſub Silone Philoſopho operam dedit. Cæterum quoniam hæc Buccolici carminis humilitati non ſatis conueniebant ſtatim ab initio veniam precatur, neque ita multum argumento illi immoratus, ſtatim ad fabulas tranſit.

1 Imitari Theocritum Syracuſanũ, & Bucolica ſcribere tenue humile.

PRima 1 Syracuſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſyluas habitare Thalia
Cum canerem reges, & prælia. Cinthius aurem
Vellit, & admonuit; Paſtorem, Tityre, pingues

Pa-

Paſcere oportet oues, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque ſuper tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam,
Non iniuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoque, ſi quis
Captus amore leget, 1 *te noſtræ, Vare, myricæ,* 1 Amplificatio.
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior vlla eſt,
Quam ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite Pierides, Chromis & Mnaſylus in antro
Silenum pueri ſomno videre iacentem,
Inflatum heſterno venas, vt ſemper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapſa iacebant;
Et grauis attrita pendebat cantharus anſa,
Aggreſſi (nam ſæpè ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) iniiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſuperuenit Aegle;
Aegle Naiadum pulcherrima: iamque 2 *videnti* 2 Pro vigilanti Don. in Eunuc.
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum ridens, quo vincula nectitis? inquit.
Soluite me pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis:
Huic aliud mercedis erit: ſimul incipit ipſe.
Tum vero 3 *in numerum, Faunoſque feraſque videres* 3 Saltare admodũ rhythmi cantilenæ.
Ludere; tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſſia rupes:
Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea.
Namque canebat, vti magnum per inane coacta
Semina, terrarumque, animæque, mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis; vt his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreuerit 4 *orbis.* 4 Cœli, vide Plin. l.2.c.3.

Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas.
Iamque nouum terræ ſtupeant luceſcere Solem:
Altius atque cadant ſummotis nubibus imbres.
Incipiant ſyluæ cum primum ſurgere: cumque
Rara per ignotas errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſque refert volucres, furtumque Promethei.
1 Puerum comitem Herculis. *His adiungit* 1 *Hylam, nautæ quo fonte relictum*
Clamaſſent: vt littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen niuei ſolatur amore iuuenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prætides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen vlla ſecuta eſt
Concubitus; quamuis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpè in leui quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille, latus niueum molli fultus hyacintho,
Illice ſub nigra pallentes ruminat herbas:
Aut aliquã in magno ſequitur grege, claudite nymphæ
Dictææ, nymphæ nemorum iam claudite ſaltus:
Si qua fortè ferant oculis ſeſe obuia noſtris
Errabunda bouis veſtigia: forſitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Cortynia vacæ.
2 Aurea Hipomani à Venere data. *Tum canit Heſperidum miratam* 2 *mala puellam:*
Tum Phaetontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit almos.
Tum canit errantem permeſſi ad flumina Gallum,

Aonas

Aonas in montes vt duxerit vna ſororum:
Vtque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Vt Linus hæc illi diuino carmine paſtor,
Floribus, atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos (en accipe) Muſæ,
1 *Aſcræo quos ante ſeni, quibus ille ſolebat* 1 Heſiodo Poetæ.
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi 2 *Grynæi nemoris dicatur origo:* 2 Grynæo Apollini conſecrati.
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus iactet Apollo,
Quid loquar aut Scyllam Niſi? aut quā famā ſecuta eſt,
Candida ſuccinctum latrantibus inguina monſtris,
3 *Dulichias vexaſſe rates: & gurgite in alto,* 3 Vlyſſeas.
Ah, timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiuerit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſuper volitauerit alis?
Omnia, quæ Phœbo quondam meditante, beatus
Audijt 4 *Eurotas, iuſſitque ediſcere lauros,* 4 Laconicus fluuius.
Ille canit: pulſæ referunt ad ſydera valles.
Cogere donec oues ſtabulis, numerumque referre
Iuſſit, & inuito proceſſit veſper Olympo.

ECLOGA VII.

MOELIBEVS.

ARGVMENTVM.

SVmptum eſt Eclogæ huius argumentum ex Bucoliaſtis Theocriti. Inducit autem hic Poeta Mœlibeum paſtorem referentem certamen Corydonis, & Thyrſidis, cui (dum caprum qui à grege deerrauerat quærere) fortè inuenerat, accerſitus à Daphnide certaminis iudice, quem ſecundum Corydonem pronunciaſſe innuit cum ait ad finem Eclogæ. Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſim.

CORYDON, THYRSIS.

1 Stridula, vel ſibilum edẽte ad vẽti impulsũ

2 Ita periti, vt Arcadem vtrumque diceret.

FOrtè ſub 1 arguta conſederat ilice Daphnis,
Cõpulerãtque greges Corydon, & Thyrſis in vnũ;
Thyrſis oues, Corydon diſtentas lacte capellas;
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et 2 cantare pares, & reſpondere parati.
Huc mihi dum teneras defendo à frigore myrtos,

Vir

Vir gregis ipſe caper deerrauerat: atque ergo Daphnin
Aſpicio: ille vbi me contra videt: Ocyus, inquit,
Huc ades ò Mœlibeæ. caper tibi ſaluus, & hœdi;
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub vmbra.
Huc 1 *ipſi potum veniens per prata iuuenci:* — 1 Sponte ſua.
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, æque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerē? neq; ego 2 *Alcippen, nec Phyllida habe-* *(bam,* — 2 Duas cantantiū ami.
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum.
Poſthabui tamen illorum mea 3 *ſeria ludo.* — 3 Meum ſerium negotium.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
CO. *Nymphæ, noſter amor,* 4 *Libethrides, aut mihi car-* *(men,* — 4 Alberto fonte vbi colitur.
Quale meo Codro, concedite (proxima Phœbi
Verſibus ille facit) aut, ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
TH. *Paſtores hedera creſcentem ornate poetam* — 5 Conſecrata ait Deo.
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro.
Aut ſi vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
CO. *Setoſi caput hoc apri, tibi Delia paruus,*
Et ramoſa Mycon viuacis cornua cerui.
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras euincta cothurno.
TH. 6 *Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis* — 6 Genus vaſis.
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto.

CO.

CO.Nerine Galatea,thymo mihi dulcior Hyblæ;
Candidior cycnis,hedera formoſior alba:
Cum primum paſti repetunt præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura,venito.
TH.Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco,proiecta vilior alga;
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno eſt.
Ite domum paſti,ſi quis pudor,ite iuuenci.
CO.Muſcoſi fontes,& ſomno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solſtitium pecori defendit:iam venit æſtas
Torrida,iam læto turgent in palmite gemmæ.
TH.Hic focus & tædæ pingues:hic plurimus ignis
Semper;& aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora,quantum
1 Prædam enim lupus vtat, nō numerum. *Aut* 1 *numerum lupus,aut torrentia flumina ripas.*
CO.Stant & iuniperi,& caſtaneæ hirſutæ:
Strata iacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma
Omnia nunc rident: ac ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat,videas & flumina ſicca.
TH.Aret ager:vitio moriens ſitit aeris herba:
2 Vites nimioęſtu exſiccatæ ſolē amiſerunt. *Liber Pampineas* 2 *inuidit collibus vmbras.*
Phyllidis aduentu noſtræ nemus omne virebit:
Iuppiter & læto deſcendet plurimus imbri.
CO.Populus Alcidæ gratiſſima,vitis Iaccho:
Formoſæ myrtus Veneri: ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos:illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos,nec laurea Phœbi.
3 Collatio. *TH.* 3 *Fraxinus in ſyluis pulcherrima,pinus in hortis,*
Populus in fluuijs,abies in montibus altis:

Sæpius

Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reuiſas,
Fraxinus in ſyluis cedet tibi, pinus in hortis.
ME. Hæc memini, & victū fruſtra contendere Thyrſin:
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

ECLOGA VIII.
PHARMACETVRIA.

ARGVMENTVM.

DVæ ſunt Eclogæ huius partes, in priore Damon paſtor Niſæ puellæ amore captus, cum illa ſibi Mopſum prætuliſſet impatientia amoris in varias erumpit querelas: poſterior pars pene tota ſumpta eſt ex Theocriti eiuſdē nominis Idyllio, in quo venefica quædam Pharmacis, & incantationibus animum viri, à quo ſpernebatur, ad ſui amorem conatur reuocare.

DAMON, ALPHESIBOEVS.

PAſtorum Muſam Damonis, & Alpheſibœi, 1 Cantilenā amorū, quos cecinerunt.
Immemor herbarum, quos eſt mirata iuuenca.
Certanteis, quorum ſtupefactæ carmine lynces,

Et

1 Pro tarda ſunt.

Et mutata ſuos 1 requierunt flumina curſus:
Damonis muſam dicemus, & Alpheſibæi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas iam ſaxa Timaui:
Siue oram Illyrici legis æquoris; en erit vnquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium: tibi deſinet: accipe 2 iuſſis
Carmina cœpta tuis; atque hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis deceſſerat vmbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit oliuæ.
DA. Naſcere, præque diem veniens age Lucifer almũ:
Coniugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror; & diuos (quamquam nil 3 teſtibus illis
Profeci) extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mænalus, argutumque nemus, pinoſque loquentes
Semper habet; ſemper paſtorum ille audit amores:
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mapſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Iungentur iam gryphes equis: æuoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe, nouas incide faces; tibi ducitur vxor.
Sparge marite nuces; tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
O digno coniuncta viro, dum deſpicis omnes:
Dum tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,

2 Supple. Non in iuſſu cano.

3 Ex Epicuri ſententia, aiebat, Deos nihil curare mortalia.

Hir-

Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba:
Nec curare deum credis mortalia quemquam
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris paruam te roſcida mala,
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem.
1 *Alter ab vndecimo tum me iam cœperat annus;* 1 Tertiuſdecimus alter enim duobus dicitur.
Iam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Vt vidi, vt perij, vt me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor: duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sæuus amor docuit natorum ſanguine 2 *matrem* 2 Medeam.
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater.
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
3 *Nunc & oues vltro fugiat lupus: aurea duræ* 3 Omnia optat fieri contra naturam.
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis vlulæ: ſit Tityrus Orpheus;
Orpheus in ſyluis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Omnia vel medium fiant mare: viuite ſyluæ; 4 Valete quid à diſcedentibus dicitur.
Præceps aerij ſpecula de montis in vndas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, iam deſine, tibia, verſus.
Hæc Damon: vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite Pierides: non omnia poſſumus omnes.

AL. Effer aquam,& molli cinge hæc altaria vitta:
Verbenaſque adole pingues,& 1 maſcula thura;
Coniugis vt magicis ſanos auertere ſacris
Experiar ſenſus: nihil hic,niſi carmina deſunt.
Ducite ab vrbe domum,mea carmina,ducite Daphnin
Carmina,vel cælo poſſunt deducere Lunam;
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſei.
Frigidus in pratis 2 cantando rumpitur anguis.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina;ducite Daphnin.
Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore
3 Licia circundo;terque hæc altaria circum
Effigiem duco:numero Deus impare gaudet.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Necte tribus nodis ternos,Amarylli colores;
Necte Amarylli modo;& Veneris,dic,vincula necto.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina,ducite Daphnin.
4 Limus vt hic dureſcit,& hæc vt cera liqueſcit,
Vno eodemque igni:ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam,& fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus vrit;ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Talis amor Daphnin,qualis,cum feſſa iuuencum
Per nemora,atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum viridi procumbit in vlua
5 Perdita,nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat,nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina,ducite Daphnin.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora chara ſui:quæ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnin.

Duci-

1 Maſculo thuri prima bonitatis gloria eſt, teſte Dioſc.

2 Dũ incantatur, Frigidus autẽ ob venenum.

3 Licia diſcoloria veneficijs adhibebantur ad alligãdum, & incantandũ, vel ad ſoluẽdum, & expiandum.

4 Duas imagines fecerat, vnam ex limo, alterã ex terra.

5 Amore afflicta, conſumpta.

6 Loco ſacro Veſtæ.

Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena,
Ipſe dedit Mœris: naſcuntur plurima Ponto.
1 *His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſyluis* 1 Magicis artibus.
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulchris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Fer cineres, Amarylli, foras: riuoque fluenti,
Tranſque caput iace: ne 2 *reſpexeris: his ego Daphnin* 2 Quia ferè ſe nolũt numina videri.
Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: 3 *bonum ſit.* 3 Optat bonum eſſe euentum.
Neſcio, quid certe eſt; & Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt? * Hom. in Il. 113.
Parcite, ab vrbe venit, iam parcite carmina, Daphnis.

ECLOGA IX.
MOERIS.
ARGVMENTVM.

POſt Philippenſem victoriam, cùm in diſtributione agrorum, qui Triumuirorum iuſſu trans Padum diuidebantur, ſua quoque prædia Virgilius amiſiſſet Romam profectus, cùm fauore ingenij, tum præſertim adiuuante Pollione, Tranſpadanæ regionis Præfecto poſſeſſiones ſuas recepit. Verùm ægrè id ferente Ario, cui fortè Virgil. fundus in portionem ceſſerat, parum abfuit quin ab irato milite interficeretur, denuò itaque Romam profecturus præcepit procuratori. Vt Ario vſque ad reditum

ſuum, quam minimo poſſet detrimento ſuo, obſequẽretur, is igitur ex patroni ſui præcepto Mantuam proficiſcitur hædorum aliquod munuſculum Ario oblaturus. Mœrim ſubſequitur Lycidas paſtor itineris eius cauſam inquirens: ibi nactus occaſionem Mœris temporum illorum calamitatem deflet: deinde vna Mantuam euntes itineris tædium varijs ſubleuant cantilenis.

LYCIDAS, MOERIS.

QVò te Mœri pedes? an quò via ducit in vrbem?
Mœ. O Lycida viui peruenimus, aduena noſtri
1 Grauiora ſunt nec opinata mala. *(Quod 1 nunquam veriti ſumus) vt poſſeſſor agelli*
Diceret, hæc mea ſunt veteres migrate coloni;
Nunc victi, triſtes (quoniam Sors omnia verſat)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hædos.
2 Humiliores fieri. *Ly. Certè equidem audieram, qua ſe 2 ſubducere colles*
Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
Vſque ad aquam, & veteris iam fracta cacumina fagi

Omnia

Omnia carminibus veſtrum 1 *ſeruaſſe Menalcam.* 1 Seruaſſe pro recuperaſſe.
Mœ. Audieras, & fama fuit, ſed carmina tantum
Noſtra valent Lycide tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quod niſi me quacumque nouas incidere lites.
Ante ſiniſtra caua, monuiſſet ab ilice cornis.
Nec tuus hic Mœris, nec viueret ipſe Menalcas.
Ly. Heu cadit in quamquã 2 *tantũ ſcelus? heu tua nobis* 2 Vt Virgiliũ conetur occidere.
Penè ſimul tecum ſolatia rapta Menalcas:
Quis caneret nimphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi 3 *fontes in luceret vmbra?* 3 Hypallage.
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper.
Cùm te ad delitias ferres 4 *Amaryllida noſtra?* 4 Amaryllida vocat Romam.
Tityre, dum redeo (breuis eſt via) paſce capellas,
Et potum paſtas age Tityre, & inter agendum
Occurſare capro (cornu ſerit ille) caueto.
Mœ. Imo hæc, quæ Varo necdum perfecta, canebat,
Vare tuum nomen, ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ?
Cantantes ſublimè ſerent ad ſidera cycni.
Ly. Sic tua 5 *Cyrnæas fugiant examina taxos.* 5 Arbores venenatas, quæ Cyrnæ Græcè dicuntur.
Sic cythiſo paſtæ diſtentent vbera vaccæ,
Incipe, ſi quid habes & me fecere poetam;
Pierides, ſunt & mihi carmina, me quoque dicunt
Vatem paſtores, ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Vario Videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
Mœ. Idẽ quidẽ ago, & tacitus Lycida mecũ ipſe voluto
Si valeam meminiſſe, neque eſt ignobile carmen.
Huc, ades ò Galatea: quis eſt nam ludus in vndis?

Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites:
Huc ades: inſani feriant ſine littora fluctus.
Ly. Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? NVMEROS memini, ſi verba tenerem.
Mœ. Daphni, quid antiquos ſignôrum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus; & quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Inſere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes.
1 Fere pro aufert. *OMNIA 1 fert ætas, animum quoque: ſæpe ego longos*
Cantando puerum memini me condere Soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Iam fugit ipſa: lupi Mœrin videre priores.
Sed tamen iſta ſatis, referet tibi ſæpe Menalcas.
2 Ideſt tergiuerſando. *Ly. 2 Cauſando noſtros in longum ducis amores:*
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor: & omnes
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via: namque ſepulchrum
3 Qui Mantuam condidit. *Incipit apparere 3 Bianoris: hic, vbi denſas*
Agricolæ ſtringunt frondes, hic Mœri canamus:
Hic hædos depone; tamen veniemus in vrbem.
Aut, ſi nox pluuiam ne colligat ante, veremur,
Cantantes, licet vſque (minus via lædet) eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te faſce leuabo.
4 Auguſtus ab Actiaco bello. *Mœ. Deſine plura puer: &, quod nunc inſtat, agamus.*
Carmina tum melius, cum venerit 4 ipſe, canemus.

ECLO-

ECLOGA X.
GALLVS.

ARGVMENTVM.

Cornelius Gallus eximius Poeta fuit primuſque Ægypti præfectus, qui cum Cytheridem meretricem Volumnij libertam, quam Poeta hic Lycoridem vocat, perditè adamaret, neque illa mutuo amori reſponderet, ſed ipſo ſpreto, Antonium in Galliam ſecuta eſſet, ægerrimè repulſam tuliſſe creditur. Eum itaque hac Ecloga conſolatur Virgilius, ſed ita, vt à paſtoralibus perſonis ruſticiſque comparationibus non recedat. Totum autem ferè hoc argumentum ſumptum eſt ex Thyrſide Theocriti, vbi ſimilem Daphnidis amorem exequitur.

Extremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo 1 *Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,*
Carmina ſunt dicenda, neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus ſubterlabere Sicanos,
2 *Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.*

1 Aſinij Pollionis filio Auguſto, & Virg. familiari.
2 Mater nympharum, quã pro mari poſuit.

 Incipe:

Incipe: ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis; reſpondent omnia ſyluæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam fleuere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe iacentem
Mænalus, & gelidi fleuerunt ſaxa Lycæi.
Stant & oues circum, noſtri nec pænitet illas:
Nec te pæniteat pecoris, diuine poeta.
Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis:
Venit & vpilio: tardi venere bubulci:
1 Pinguis, ſucculentus. 1 *Viuidus hyberna venit de glande Menalcas:*
Omnes, vnde amor iſte, rogant: tibi venit Apollo:
Galle quid inſanis? inquit, tua cura Lycoris
Perque niues alium, perque horrida caſtra ſecuta eſt
Venit & agreſti capitis Syluanus honore;
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.
2 Facie enim rubra pingebatur Pan. 2 *Pan deus Arcadiæ venit; quem vidimus ipſi*
Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.
3 Fingit Gallum reſpondentem, vt magis ob oculos ponat hominis inſaniam. *Et quis erit modus? inquit, amor non talia curat.*
Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cythiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.
Triſtis at ille tamen, 3 Cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris: ſoli cantare periti
4 Vrbes deteſtatur, vbi meretrices exitioſæ, & perfidæ. *Arcades, ô mihi tamquam molliter oſſa quieſcant,*
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores.
Atque vtinam ex vobis vnus, veſtrique fuiſſem,

Aut

Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
Certe ſiue mihi Phyllis, ſiue eſſes Amyntas,
Seu quicumque 1 *furor (quid tum ſi fuſcus Amyntas?* 1 Furoris enim amor omnis plenus eſt.
Et nigræ violæ ſunt, & vacinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite iaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes; hic mollia prata Lycori:
Hic nemus; hic ipſo tecum conſumerer æuo.
Nunc inſanius amor, duri me Martis in armis
Tela inter media, atque aduerſos detinet hoſtes.
Tu procul à patria (nec ſic mihi credere) tantum,
Alpinas ah dura niues, & frigora Rheni,
Me ſine ſola vides: ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas.
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina, 2 *paſtoris Siculi modulabor auena.* 2 Euphorionis Poetæ, Chalcidici, quem tranſtulit Gallus in Latinam linguam.
Certum eſt, in ſyluis, inter ſpelæa ferarum
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ: creſcetis amores.
Interea miſtis luſtrabo Mænala Nymphis:
Aut acres venabor apros: non me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Iam mihi per rupes videor, lucoſque ſonanteis
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc ſit noſtri medicina furoris;
Aut deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
3 *Iam neque Hamadryades rurſus, nec carmina nobis* 3 Quæ ſibi propoſuerat tanquam amoris futura remedia, ſtatim repudias, vt inutilia.
Ipſa placent: ipſæ rurſus concedite ſyluæ.
Non 4 *illum noſtri poſſunt mutare labores:* 4 Illum Deum, de quo dixit, Aut Deus ille mihi, &c.
Nec ſi frigoribus medijs, Hebrumque bibamus,

Sithoniaſque niuas hyems ſubeamus aquoſæ ;
Nec,ſi cum moriens alta liberaret in vlmo ,
1 *Aethiopiam verſemus oues ſub ſidere Cancri.*
2 *OMNIA vincit amor:& nos cedamus amori.*
Hæc ſat erit diuæ veſtrum ceciniſſe poetam ,
Dum ſedet,& gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo,cuius amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere nouo viridis 3 *ſe ſubijcit alnus.*
Surgamus; ſolet eſſe grauis cantantibus vmbra.
Iuniperi grauis vmbra:nocent & frugibus vmbræ ,
Ite domum ſaturæ,venit Heſperus,ite capellæ.

1 Paſcamus.
2 Epiphonema, Allegoricè ludit ad tenuem ſtylum , ſeu humile dicendi genus, putant quidam.
3 Se tollit in luminis auras, vt alibi loquitur.

Pub. Virgilij Maronis Bucolicorum finis.

PVB. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

VIrgilius, vt Theocriti in Bucolicis, ſic Heſiodi in Georgicis imitator fuit. Huius autem extat opus ad Perſen fratrem, quod ἔργα καὶ ἡμέρας, inſcripſit. Sed cum ita in hoc opere ſibi imitandum propoſuit, vt quod ille breuis complexus eſt, hic fuſius in quatuor libros digeſſerit. Nam, cum quatuor ſint præcipua ruſtici operis capita aratio, inſitio, ſiue plantatio, paſtio, & inædificatio: ſingula horum ſingulis libris exequitur. Poteſt autem & hic primus liber in quinque partes diſtingui: quarum primam agricolendi rationem oſtendi: ſecunda, primam agriculturæ originem commemorat: tertia, ruſticorum

rum

rum inſtrumenta bona ea parte enumerat: quarta laboris ruſticani varia diſtinguit temporalis: quinta tempeſtatum prognoſtica exequitur, indeque accepta occaſione, ad prodigia, quæ Cæſaris mortem denunciarunt, digreditur. Quatuor primi verſus habent propoſitionem quadripartitam, quæ horum quatuor librorum argumenta ſigillatim exponit? Nam primo libro, de ſegetibus: Secundo de vitibus: (de quibus præcipuè ibi agit, & de oleis:) Tertio de re pecuaria. Quarto de apibus dicturum ſe promittit.

ALIVD MODESTINI
Iuriſconſulti Nobiliſſimi Argumentum.

Quid faciat lætas ſegetes, quæ ſidera ſeruet
Agricola, vt facilem terram proſcindat aratris.
Semina, quo iacenda modo: cultuſque locorum
Edocuit meſſis magno olim fœnore reddi.

AD MOECENATEM.

1 Pingues terras, tunc enim ſegetem vberrimam ferunt, & ex vbertate oritur lætitia.

Quid faciat lætas 1 ſegetes: quo ſidere terram
Vertere Mæcenas; vlmiſque adiungere vites
Conueniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori; atque apibus quanta experientia parcis;
Hinc canere incipiam. Vos, ò clariſſima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,
* *Poculaque inuentis 2 Acheloia miſcuit vuis:*
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni?
3 *Forte ſimul Faunique pedem, Dryadeſque puellæ;*
Munera veſtra cano, tuque, ò cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti
Neptune; & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ

* Hom. in Il. 231.
2 Aquam.
3 Ferte pedē pro ade.

Ter-

Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci.
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque 1 Lycæi
Pan ouium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis, ò Tegeæ, fauens; oleæque Minerua
Inuentrix: vncique 2 puer monſtrator aratri:
Et teneram ab radice ferens, Syluane, cupreſſum.
Dijque, deæque omnes ſtudium, quibus arua tueri,
Quique nouas alitis nonnullo 3 ſemine fruges;
Quique ſatis largum cælo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox, quæ ſint habitura deorum
Concilia, incertum eſt: 4 vrbiſne inuiſere Cæſar,
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Authorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat: cingens materna tempora myrto:
An deus immenſi venias maris; ac tua nautæ
Numina ſola 5 colant: tibi ſeruiat vltima Thule,
Teque ſibi generum Thetys emat omnibus vndis:
An ne nouum tardis ſydus te menſibus addas:
Qua locus Erigonen inter, Chelaſque ſequentes
Panditur; ipſe tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cæli iuſta plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent 6 Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamuis Elyſios miretur Græcia campos:
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis:
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes,
Ingredere, & votis iam nunc aſſueſce vocari.
Vere nouo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſoluit,

1 Lycæus, & Mænalus montes Arcadiæ Pani ſacri.
2 Oſiris.

3 Quia nobis facta ſemina veſtro numine alius.

4 Vtrum velis, terrarum an maris, an cæli imperiũ poſſidere.

5 Quaſi melior ſit futuris, & Neptuno, & cęteris dijs marinis.

6 Significat illum nec poſſe mori, nec debere velle.

Depreſ-

1 Vt ego præcipio. Depreſſo incipiat iam tum 1 mihi taurus aratrò
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
2 Seges pro agro. Illa 2 ſeges demum votis reſpondet auari
Agricolæ, bis quæ Solem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
At prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
3 Non omnis terra eodem modo colenda ab exemplis. Ventos, & varium cæli 3 prædiſcere morem
Cura ſit; ac patrios cultuſque, habituſque locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt fælicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina nonne vides, croceos vt Timolus odores;
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis; quo tempore primum
4 Amplificat à figmento fabulæ, quare creat lectorem. 4 Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem:
Vnde homines nati, durum genus: ergo age, terræ
Pingue ſolum primis exemplo à menſibus anni
Fortes inuertant tauri: glebaſque iacentes
5 Vehementer feruidis. Puluerulenta coquat 5 maturis Solibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum, tenui ſat erit ſuſpendere ſulco.
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
6 Demerſas. Alternis idem 6 tonſas ceſſare nouales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flaua ſeres mutato ſydere farra,
Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,

Aut

Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſyluamque ſonantem.
Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenæ:
Vrunt Lethæo perfuſa 1 *papauera ſomno.* 1 Soporifera, atque adeò mortifera.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neue
2 *Effœtos cinerem immundum iactare per agros.* 2 Continua ferocitate exhauſtos.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arua.
Nec nulla interea eſt 3 *inaratæ gratia terræ.* 3 Cuius intermiſſa aratro.
Sæpè etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque leuem ſtipulam crepitantibus vrere flammis:
Siue inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſiue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & 4 *cæca relaxat* 4 Occultos meatus.
Spiramenta, nouas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas aſtringit hianteis:
Ne 5 *tenues pluuiæ, rapidiue potentia Solis* 5 Quia facilè penetrat.
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
6 *Multum adeò, raſtris glebas qui frangit inertes,* 6 Occaſio etiam prodeſt ab vbertatem.
Vimineaſque trahit crates, iuuat arua, neque illum
7 *Flaua Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:* 7 Ob ariſtarum maturitatem.
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo prorumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat aruis.
Humida ſolſtitia, atque hyemes orate ſerenas
Agricolæ, hyberno lætiſſima puluere farra,
Lætus ager, nullo tantum ſe Mœſia cultu
Iactat: & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
Quid dicam, iacto qui ſemine cominus arua
Inſe-

Inſequitur? cumuloſque ruit malè pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluuium inducit,riuoſque ſequentes,
Et cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
1 Metaphora ab homine,pro iugo. *Ecce* 1 *ſupercilio oliuoſi tramitis vndam*
Elicit: illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet ſcatebriſque arentia temperat arua.
Quid,qui,ne grauidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba.
2 Cũ adhuc herbæ ſunt teneræ. 2 *Cum primum ſulcos æquant ſata? quique paludis*
Collectum humorem bibula deducit arena?
3 Veris, & Autumni, quibus mēſibus modo frigus, modo calor eſt. *Præſertim* 3 *incertis ſi menſibus amnis abundans*
Exit,& obducto late tenet omnia limo:
Vnde cauæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen(hęc cum ſint hominumque,bouumq; labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strimoniæque grues,& amaris intyba fibris
Officiunt,aut vmbra nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit primuſque per artem
Mouit agros curis acuens mortalia corda:
Nec torpore graui paſſus ſua regno veterno.
Ante Iouem nulli ſubigebant arua coloni,
Nec ſignare quidem,aut partiri limite campum
4 Omnium rerum communio. *Fas erat,in* 4 *medium quærebant,ipſaque tellus*
Omnia liberius nullo poſcente ferebat.
5 Nam, & bonus virus eſt. *Ille* 5 *malum virus ſerpentibus addidit atris,*
Prædarique lupos iuſſit,Pontumque moueri:
Mellaque decuſſit folijs,ignemque remouit:
Et paſſim riuis currentia vina repreſſit:
6 Exprimeret, inueniret. *Vt varias vſus meditando* 6 *extenderet artes*
Paulatim,& ſulcis frumenti quæreret herbam.

Et

Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc 1 *alnos primum fluuij ſenſere cauatas:*
Nauita tum ſtellis numeros, & nomina fecit.
2 *Pleiadas* 3 *Hiadas,* 4 *claramque Lycaonis Arcton;*
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circundare ſaltus:
Atque alius latum 5 *funda iam verberat amnem*
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque 6 *argutæ lamina ſeræ:*
Nam primi cunei ſcindebant fiſſile lignum:
Tum variæ venere artes. LABOR omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egeſtas:
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit: cum iam glandes, atque arbuta ſacræ
Deficerent ſyluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus; vt mala culmos
7 *Eſſet rubigo,* 8 *ſegniſque horreret in aruis*
Carduus, intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylua,
Lappæque, tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur auenæ:
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris;
Et ſonitu terrebis aues, & ruris opaci
Falce premes vmbras, votiſque vocaueris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis aceruum;
Concuſſaque famem in ſyluis ſolabere quercu.
Dicendum, & quæ ſint duris agreſtibus 9 *arma;*
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, & inflexi primum graue robur aratri,
Tardaque 10 *Eleuſinæ matris voluentia plauſtra,*
Tribulaque, trabeæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea

1 Nauigatiō inuenta.
2 Virgilias.
3 Suculas.
4 Elicē, ideſt maiorē Septentrionem] Minor enim vocatur Cynoſura.
5 Genus teteris.
6 Stridulæ.
7 Ederet, conſumeret.
8 Pro infructuoſo.
9 Agricolarum inſtrumenta, quæ appellat arma, vt opla Græci.
10 Eleuſi. Cæteris volubilia per epenth.

1 Viminea vaſa, qualis Ceres Celio monſtrauit.

1 Virgea præterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Omnia, quæ multo ante memor prouiſa repones;
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuo in ſyluis magna vi flexa domatur

2 Curuaturam aratri.

In 2 burim, & curui formam accipit vlmus aratri.
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante, iugo leuis, altaque fagus,
Stiuaque, quæ currus à tergo torqueat imos;

3 Probatæ enim sũt ſoliditatis, ſi femo rimas nõ fecerint.

Et ſuſpenſa focis 3 exploret robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre;
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,

4 Subigenda vt ſolidior reddatur.

Et 4 vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, neu puluere victa fatiſcat.

5 Varia animaculaque valdè pernicioſa ſunt velut illudentia infeſtent.

Tum 5 variæ illudunt peſtes: ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
Inuentuſque cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt; populatque ingentem farris aceruum
Curgulio: atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſyluis

6 Multitudine florum.

Induet in florem, & ramos 6 curuabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra,

7 De adiuuandis leguminum ſeminibus.

Nequicquam pingueis paleæ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos 7 medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,

Gran-

Grandior, vt fetus ſiliquis ſalacibus eſſet.
Et quamuis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore,
Degenerare, tamen ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. 1 *Sic omnia fatis* 1 Epiphonema.
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri:
Non aliter, quam qui aduerſo vix flumine lembum
Remigij ſubigit, ſi brachia forte remiſit,
2 *Atque illum in præceps prono rapit alueus amne.* 2 Proſtrati.
Præterea tam ſunt 3 *Arcturi ſidera nobis,* 3 Aſtrologia ruſtico neceſſaria.
Hædorumque dies ſeruandi, & lucidus anguis,
Quam quibus in patriam ventoſa, per æquora vectis
Pontus, & oſtriferi fauces teneantur Abydi,
Libra 4 *die, ſomnique pares, vbi fecerit horas* 4 Pro diei antiquo more.
E medium luci, atque vmbris iam diuidet orbem
Exercete viri tauros: ſerite ordea campis,
Vſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem:
Necnon & lini ſegetem, & cereale papauer
Tempus humo tegere, & iam dudum incumbere aratris
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
5 *Vere fabis, ſatio: tunc te quoque medica putres* 5 Satio fabarum, & millium.
Accipiunt ſulci, & millio venit annua cura;
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
6 *Taurus, & aduerſo cedens canis occidit aſtro.* 6 Cum Sol Taurum ingreditur.
At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra.
Exercebis humum, Soliſque inſtabis ariſtis?
Ante tibi 7 *Eoa Atlantides abſcondatur,* 7 Virgilia.
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronæ,
Debita quam ſulcis comitas ſemina, quamque 8 Quæ velut coactæ, illā ſit receptura.
8 *Inuitæ properes anni ſpem credere terræ.*

Multi ante occaſum Maiæ capere, ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit auenis.
Si vero viciamque ſeres, vilemque faſellum,
Nec Peluſiacæ curam ſpernabere lentis
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas;
1 Ratio ſpheræ, & zonarum. — 1 Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra:
Quinque tenent cœlum zonæ, quarum vna coruſco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextera leuaque trahuntur
Cerulea glacie concretæ, atque imbribus atris:
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ diuum, & via ſecta per ambas
Obliquus, qua ſe ſignorum verteret ordo:
Mundus vt ad Scitiam Rypheaſque arduus arces
Conſurgit, premitur Libiæ deuexus in Auſtros,
2 Polus Arcticus. 3 Polus Antarcticus. — 2 Hic vertex nobis ſemper ſublimis, 3 at illum
Sub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi,
Maximus hic flexu ſinuoſo ellabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos.
* Ho. Il. 299. — * Arctos, Oceani metuens æquore tingi:
Illic (vt perhibent) aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſatur nocte tenebræ;
Aut redit à nobis aurora, diemque reducit,
Noſque vbi primus equis oriens afflauit anhelis;
Illic ſera rubens accendit lumina veſper.
4 Ab vtili commẽdat. — 4 Hic tempeſtates dubio prædiſcere cœlo
Poſſumus hinc meſſiſque diem, tempuſque ſerendi,
Et quando infidum remis impellere 5 marmor
Conue-

Conueniat, quando armatas ducere claſſes,
Aut tempeſtatiuam ſyluis euertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur, & ortus,
Temporibuſque parem diuerſis quater annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
Multa forent, quæ mox cœlo properanda ſereno
Maturare datur: durum procedit arator
Vomeris obtuſi dentem, cauat arbore 1 *lintres:* 1 Fluuiatiles nauiculas.
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit aceruis;
Exacuunt alij 2 *vallos, furcaſque bicornes:* 2 Palos ſudes.
Atque 3 *Amerina parant lentæ retinacula viti* 3 Ab Ameria oppido Campaniæ, vbi naſcuntur ſalicta optima.
Nunc facilis 4 *rubea texatur fiſcina virga,* 4 A rubo arbore.
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas, & iura ſinunt, riuos deducere nulla
Religio vetuit: ſegeti prætendere ſepem:
Inſidias auibus moliri incendere vepres,
Balantumque gregem fluuio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus, aut onerat pomis, 5 *lapidemque reuertens* 5 Intelligit lapidem molarem.
Incuſſum, aut atræ maſſam picis vrbere reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Fœlices operum, quintam fuge, pallidus Orcus,
Eumenideſque ſatæ, tum partu terra nefando,
6 *Cæumque, Iapetumque creat, ſæuumque Typhæa,* 6 Gigantum nomina.
Et coniuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pellion oſſam:
Scilicet atque Oſſæ frondoſum inuoluere Olympum:
Ter pater extractos diſiecit fulmine montes,
Septima poſt decimam fœlix, & ponere vites.

1 Ad ordiẽdam telam.

Et prenſos domitare boues, & 1 licia telæ
Addere nona fuge melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere:
Aut cum ſole nouo terras irrorat Eous.

2 Nocte quædã melius, quã interdiu fiunt.

2 Noctæ leues ſtipulæ melius, nocte arrida prata
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
Peruigilat ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem

3 Stridulo.

3 Arguto coniux percurrit pectine tela:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et folijs vndam tepidi deſpumat aheni:
Aut rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges,

4 Sere cælo ita ſereno, vt vel nudus eſſe poſſit.

4 Nudus ara: ſere nudos hyems ignaua colon
Frigoribus parte agricolæ plerumque fruuntur,
Mutaque inter ſe læti conuiuia curant,
Inuitat genialis hyems, curaſque reſoluit.

5 Oneratiæ.

Ceu 5 preſſæ cum iam portum tetigere carinæ.
Puppibus, & læti nautæ impoſuere coronas,
Sed tamen, & querna glandes tunc ſtringere tempus,

6 Quæ manira cruoris colorẽ imitantur.

Et lauri, bacca oleamque 6 cruentaque myrta.
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis
Auritoſque ſequi lepores, tum figere damas,
Stupeæ torquentem Balearis verbera fundæ:
Cum nix alta iacet: glaciem cum flumina trudunt

7 Vigilantes prouidenda.

7 Quid tempeſtates autumni, & ſidera dicam?
Atque vbi iam breuiorque dies, & mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver?
Spicea iam campis cum meſſis inhorruit, & cum

Fru-

Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent.
Sæpe ego cum 1 *flauis meſſore induceret aruis,* 1 Maturis.
Agricola,& 2 fragili iam ſtringeret ordea culmo, 2 Secaret.
Omnia ventorum concurrere prælia vidi.
Quæ grauidam ſate ſegetem ab radicibus imis
* *Sublime expulſam eruent:ita turbine nigro* *Ho. Il.179.
Ferret 3 hyemis culmumque leuem ſtipulaſq; volantes 3 Procella.
Sæpe etiam immenſam cælo venit agmen aquarum,
Et fedam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes ruit arduus æther,
* *Et pluuia ingenti ſata læta boumque labores* *Hom.Il.49.
Diluit implentur foſſæ, & caua flumina creſcunt
Cum ſonitu feruetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe pater, media 4 nimborum in nocte, coruſca 4 In nimbis tenebroſis.
Fulmina molitur dextera quo maxima motu
Terra tremuit fugere feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtrauit pauor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rodopem aut alta Ceraunia telo
Deijcit 5 ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber: 5 Repetunt ſuas ſtantes.
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora 6 plangunt, 6 Riſonant.
Hoc metuens cæli menſes, & ſidera ſerua,
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet,
Quos ignis cæli 7 Cyllenius erret in orbes. 7 Mercurij ſtellæ.
In primis venerare Deus, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis.
Extremæ ſub caſum hyemis, iam vere ſereno,
Tunc agni pingues, & tunc 8 molliſſima vina, 8 Dei cariſſima.
Tunc ſomni duces, denſæque in montibus vmbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret
Cultu lacte fauos, & mitti 9 dilue Baccho, 9 Mac. Sat. lib.3.c.9.

1 Ambarualia ſacra. *Terque nouas circum 1 fœlix erat hoſtia fruges,*
Omnis quam chorus, & ſocij comitentur ouantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falce maturi quiſquam ſupponant ariſtis.
2 Querna corona. *Quam Cereri torta redimitus tempora, 2 quercu*
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc vt certis poſſimus diſcere ſignis.
Aeſtuſque, pluuiaſque, & agentes frigore vento,
Ipſe pater ſtatuit quid menſtrua luna moneret.
Quo ſigno caderent Auſtri quid ſæpè videntes
Agricolæ, proprius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus aut fretæ ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor, aut reſonantia longè
Littora miſceris, & nemorum increpeſcere murmur
3 Quando ſit tutum nauigare. *3 Iam ſibi tum curruis male temperat vna carinis*
Cum medio celeres reuolant ex æquora mergi,
Clamoremque ferunt ad littora, cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas vento impendente videbis
Præcipites cælo labi noctiſque per vmbras
Flammarum longos à tergo labeſcere tractus:
4 Exſiccatā. 5 Deciduas. *Sæpe 4 leuem paleam, & frondes volitare 5 caducas*
Aut ſumma nates in aqua colludere plumas
At Boreæ de parte turcis cum fluminat, & cum
Eurique, Zephirique tenet domus omnia pleni
6 Inūdātia. *Rura 6 nutant foſſis, atque omnis nauita ponto*
Humida vella legit numquam imprudentibus imber
Obfuit, aut illum ſingentem vallibus imis

Aeria

Aeriæ fugere 1 grues, aut bucula cœlum 1 Inditia pluuiæ.
Suſpiciens, patulis captauit naribus aura,
Aut arguta lacus circum olitauit hirunde,
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius, & tectis penetralibus extulit oua
Anguſtum formica terrens iter, & bibit ingens
Arcus; & è paſtu decedens agmine magno
Coruorum increpuit denſis exercitus alis
Iam varias pelagi volucres, & quæ 2 Aſia circum 2 Ad Aſiam palûdem.
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infudere rores,
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in vndas,
Et ſtudio in caſſum videas geſtire lauandi.
Tum cornis plena pluuiam vocat improba voce,
E ſola inſicca ſecum ſpaciatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſciuere hyemem. 3 teſta cum ardente viderent 3 Signa domeſtica tẽpeſtatis.
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos,
4 Nec minus ex imbri ſoles, & aperta ſerena 4 Signa ſerenitatis.
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere;
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec 5 fratris radijs obnixia ſurgere Luna 5 Solis.
6 Tenuia, nec lanæ per cœlum vellere ferri, 6 Flocci.
Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones, non ora ſolutus
Immundi meminere ſuos iectare manipulos,
At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt
Solis, & occaſum ſeruant de culmine ſummo 7 Veſpertinũ Noctuæ ſilẽtium ſerenitatis prę ſagium eſt.
Ne quicquam ſeros exercet 7 noctua cantus.
Apparet liquida ſublimis in aere Niſus.

Et pro purpureo pœnas de Scylla capillo,
Quacunque illa leuem fugiens ſecat æthera pennis,
1 Alarum. *Ecce inimicus atrox magno ſtridore 1 per auras*
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras
Illa leuem fugiens raptim ſecat æthera pennis
Tum liquidas corrui preſſo ter gutture voces,
Aut quater ingeminant, & ſæpe cubilibus altis.
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
2 Pathuor. *Inter ſe folijs ſtrepitant iuuat imbribus actis:*
2 Progeniem paruam dulceſque reuiſcere nidos
Haud equidem credo, quia ſit diuinitus illic
Ingentum aue Rerum fato prudentia maior.
Verùm vbi tempeſtas, & cœli mobilis humor
3 Aer. *Mutauere vias, & 3 Iupiter humidus auſtris*
Denſa, erat quæ rara modo, & quæ denſa relaxat
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat.
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris.
4 Crocitantes præ lætitia. *Et lætæ pecudes, & 4 ouantes, gutture corrui,*
Si verò ſolem ad rapidum, lunoſque ſequentes,
Ordine reſpicies, nunquam te craſtina fallet
Hora nec inſidijs noctis capiere ſerenæ
5 Cũ incipit renaſci luna, ſi obſcura ſit, pluuiã terræ, & mari denũciat: ſi rubicunda ventos: ſi pura quarto die ſerenitatẽ relinquit Menſis. *5 Luna reuerentes cum primum colligit ignes,*
Si nigrum obſcuro comprehenderit arena cornu,
Maximus agricolis pelagoque parabitur imper.
At ſi virgineum ſuſuderit ore ruborem
Ventus erit vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, nec obtuſit per cœlum cornibus ibit;
Totus, & illæ dies, & qui naſcentur ab illo.

Exactum ad menſem pluuia, ventiſque carebunt,
Votaque ſeruati ſoluent in littora nautæ
1 *Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.*
2 *Sol quoque & exoriens, & cum ſecondet in vndas*
Signa dabit ſolem certiſſima ſigna ſequuntur,
Et quæ mane refert, & quæ 3 *ſurgentibus aſtri*
Ille vbi naſcentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres, namque vrget ab alto
4 *Arboribuſque ſatiſque Notus pecorique ſiniſter,*
Aut vbi ſum lucem denſa inter nubila ſeſe
Diuerſi erumpent radij, aut vbi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Heu male tum mites defendet papinus vuas
Tam multa in teſtis crepitans ſalit horrida grando,
Hoc enim emenſo eum iam decedet Olimpo,
Profuerit meminiſſe magis nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores
Cæruleus, pluuiam denunciat ingneus Eurus:
Sine macula incipient rutilo immiſcerier igni,
Omnia tunc pariter vento nimbiſque videbis
Feruere, non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat conuellere fontem.
At ſi cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit: fruſtra terrebere Nimbis,
Et 5 *claro ſyluas carnes aquilone moneri.*
Denique quid veſper ſerus vehat, vnde ſerenas
Ventus agat nubes: quid cogitet 6 *humidus Auſter*
Sol tibi ſigna dabit, ſolem quis dicere falſum
Audea? ille etiam cæcos inſtare tumultus

1 Dijs marinis qui dicuntur littorales.
2 Sequuntur indicia ex Sole orientia.
3 Nocte ſequenti.
4 Polyſintheton.
5 Et claritatem afferentem.
6 An ſerenitatem, an pluuias.

Sæpe

Sæpè monet, fraudemque, & opera tumeſcere bella.

1 Digreſſio in mortem Cæſaris multis ſignis comitatam.

1 Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem,
Tempore quamquam illo tellus quoq; & æquora ponti,
Obſcœnique canes, importunæque volucres
Signa dabant quoties Cyclopum efferuere in agros
Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam.
Flammarumque globos liquefactaque volucre ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo.
Audit, inſolitis tremuerunt montibus Alpes,
Vos quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacbra modis pallentia miris
Viſa ſub oſcurum noctis, pecudeſque locutæ
(Infandum) ſiſtunt amnes terræque debiſcunt:

2 Ob eburnea, & ænea ſimulachra.

Et mestum illachrimat templis 2 ebur, æraque ſudant,
Proluit inſano contorquens vorticæ ſyluas:
Fluuiorum ex Eridanus, campoſque per omnei
Cum ſtabulis armenta tulit, nec tempore eodem

3 Triſtis ob portenta.

3 Triſtibus, aut Extis fibræ apparere minaces.
Aut puteis mandare cruor ceſſauit, & altæ,
Per noctem reſonare lupis vlulantibus vrbes,
Non alia cœlo ceciderunt plura ſereno.

4 Iram deorum minantur.

Fulgura nec 4 diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romana acies rerum videre Philippi;
Nec fuit indignum ſuperis bis ſanguine noſtro

5 Theſſalia. *Hom. Il. 40.

*5 * Amathiam, & latos Aemi pingueſcere campos*
Scilicet, & tempus veniet cum finibus illis
Agricola incurruo terram molitus aratro.

Exe-

Exeſa inuenient ſcabra rubigine pilla.
At grauibus raſtris galeas pulſabit 1 *inanes,* 1 Vacuas capitibus.
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris
2 *Dij patris Indigetes, & Romule, veſtaque mater,* 2 Votum.
Quæ Tuſcum Tyberim, & Romana palatia ſeruas,
Hunc ſaltem euerſo iuuenem ſuccurrere ſæclo
Ne prohibete ſatis, iam pridem ſanguine noſtro
3 *Laomedontea luimus periuria Troiæ.* 3 Quia Laomedõ Apollinẽ, & Neptunum pacta mercede fraudatur.
Iam pridem nobis cœli te regia Cæſar
Inuidet, atque hominum quæritur curare triumphos
Quippe vbi fas verſum, atque nefas tot bella per orbem.
Tam multa ſcelerum facies, non vllus aratro
Dignus bono, ſqualent adductis arua colonis,
Et curuæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc mouet Euphrates illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus vrbes
Arma ferunt, ſeuit toto Mars impius orbe,
Vt cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ.
Addunt ſe in ſpatia, & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

PVB. VIRGILII MARONIS.

GEORG. LIB. II.

ARGVMENTVM.

ABſoluta ſuperiori libro prima operis huius parte, quæ eſt de cultura agri ſatiui, ſeruato eodem ordine, quem in operis initio propoſuit: tranſit ad proximam rei ruſticæ partem, quæ eſt de plantatione, ſeu inſitione, atque aliarũm quidem arborum, fructicumque curam, aut omnino prætermittit, aut eatenus tantum attingit, quatenus aut vitibus pedamenta, aut vincula ſubminiſtrare, aut ad ſimilem aliquem ruſticorum vſum adhiberi poſſunt: fructiferam autem arborum cultum, oleatum præſertim, & vitium, quæ duæ inter frugiferas proculdubio principatum obtinent, toto fere hoc libro diligentiſſimè exequitur: finem

finem verò huius libri, quemadmodum & trium reliquorum liberiori quidem non tamen ab augmento aliena digreſſiuncula concludit, & quemadmodum ad finem ſuperiori libri in mortem Cæſaris prodigiaque quæ necem eius anteceſſerunt digreditur: ita & hic ad ruris amœnitatem, vitaque ruſticanæ laudem paulò fuſiùs expatiatur.

ALIVD MODESTINI
Iuriſconſulti Nobiliſſimi Argumentum.

Hactenus aruorum cultus, & ſidera cœli
Pampineas canit in decomas, coleſque virentes:
Deſcriptaſque locis vites, & dona Lycæi,
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

Hactenus 1 *armorum cultus, & ſidera cæli*
Nunc te Bache canam, necnon ſylueſtria tecum
Virgulta, & prolem tardè creſcentis oliuæ.

1 Exorditur à tranſitione cum propoſitione.

Huc pater ò Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus tibi pampineo 2 *grauidus autumno,*
Floret ager ſpumat plenis vindemia labris)

2 Grauidus pampinis, ſimulque vuis autumnalibus.

Huc pater ò Lenæe veni nudataque muſto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus 3 *varia eſt natura creandis.*

3 Quam variè naſcantur arbores.

Namque 4 *aliæ nullis hominum cogentibus, ipſæ*
Sponte ſua veniunt, campoſque, & flumina late.

4 A diuiſione rem aggreditur.

Curua tenet, vt molle ſilet, lentæque geniſte,
Populus, & glaucæ 5 *canentia fronde ſaliſta*

5 Nam ſalix ab vna parte eſt alba, ex altera viridis.

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, vt altæ
Caſtaneæ nemorumque Ioui quæ maxima frondet,
At ſcutus, atque habitæ Graiys oracula quercus.
Pullulat ab radice aliÿ denſiſſima ſyluæ.
Vt Ceraſi, Vlmiſque etiam Parnaſſia laurus
Parua ſua ingenti matris ſe 6 *ſubÿcit vmbra*

6 Creſcit.

Hos

Hos natura modos primum dedit, his genus omne
Syluarum, fructique viret, nemorumque ſacrorum.
1 Artificialis arborum ſatio. *Sunt* 1 *alij, quas ipſa via ſibi reperit vſus.*
Hic plantas tenero abſcindes de corpore matrum:
Depoſuit ſulcis hic ſtirpes obruit aruo:
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos:
Siluarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viua ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ, ſummumque putator
Haud dubitat referens mandare cacumen.
Quin, & caudicibus ſecti (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno:
Et ſæpè alterius ramos impunè videamus
Vetere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
2 Adhortatio. *Quare* 2 *agite proprios generatim diſcite cultus*
Agricolæ, fructuſque feros mollite collendo
Neu ſegnes iaceant terræ iuuat Imara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades inceptumque, vna decurre laborem,
O decus, ò famæ merito pars maxima noſtræ,
Mæcenas: pelagoque volans de vella patenti:
Non ego cuncta mei amplecti verſibus opto:
Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vos ades, & primi lege littoris oram.
3 In facili, & in promptu eſt terrarum deſcriptio. *In* 3 *manibus terræ non hic te carmine ficto,*
Atque per ambages, & longa exorſa tenebo.
Spontè ſua, quæ ſe tollunt in luminis auras;
Infœcunda quidem, ſed læta, & fortia ſurgunt
Quippe ſolo natura ſubeſt tamen quoque, ſi qui

Inſe-

Inſerat, aut ſororibus mandet mutata ſubactis;
1 *Exuerunt ſylueſtrem animum cultoque frequenti* — 1 Deponent naturalem aſperitatem.
In quaſcunque voces artes: haud tarda ſequentur,
Necnon & ſteriles, quæ ſtirpibus exitus ab imis
2 *Hoc faciet vacuus ſi ſit digeſta per agros;* — 2 Cultu miteſcet in cãpo ſpecioſo.
Nunc altæ frondes, & 3 rami matris apaccant: — 3 Matris vmbra enecantur.
Creſcentique adimunt fætus vruntque ferentem:
Iam, quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos.
Tarda venit ſeris factura nepotibus vmbram:
Pomaque degenerant, ſuccos oblita priores,
Et turpeis auibus prædam fert 4 vua racemo: — 4 Pro vite fructus pro arbore.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ inſulcum, ac multa 5 mercede domandæ; — 5 Multo labore.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Reſpondet ſolido 6 Paphiæ de robore myrtus — 6 Venereæ, Veneri, quæ in Papho inſula colebatur dicatæ.
Plantis, & duræ coyli naſcuntur, & ingens.
Fraxinus 7 Herculeæque arbos vmbroſa corona — 7 Notario populi arboris. Populea .n. corona Herculi concedebatur.
Chaoniique patris: glandes; etiam ardua palma
Noſcitur, & caſus abies viſura marinos
Inſeritur vero ex fetu nutis arbutus horrida:
Et ſteriles platani, malos: geſſere valentes,
Caſtaneæ fagos, ornuſque incanuit albo
Flore pyri, glandemque ſuos fregere ſub vlmis,
Nec modus, inſerere, atque oculos imponere ſimplex:
Nam qua ſe medio tradunt de corcæ gemmæ;
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo, ſinus huc aliena ex arbore germen
Includunt, vnoque docent inoleſcere libro:
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & altè
Finditur in ſolidum cuneis; via deinde feraces

Plantæ immittuntur, nec longum tempus, & ingens
Exijt ad cælum ramis felicibus arbos,
Miraturque nouas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud vnum, nec fortibus vlmis,
Nec ſalici, locoque nec Idæis cypariſſis,
Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuæ
Orchides, & radijs, & amara Pauſia bacca,
Pomaque, & Alcinoi ſyluæ, nec ſurculus idem
Cruſtumijs, Syrijſque pyris, graubuſque volemis,
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ,
Pinguibus hæ terris habiles leuioribus illæ.
Et paſſo Pſythiæ vtilior tenuiſque Lageos,
Tentatura pedes olim victuraque linguam:
Purpuræ Preciæque, & quote carmine dicam,
1 *Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.*
Sunt etiam Ammitæ vites firmiſſima vina,
Timolus, & aſſurgit quibus, & Rex ipſæ Phaneus,
Argitiſque minor, cui non certauera vlla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos;
Non ergo te menſis, & dijs accepta fecundis,
Tranſierim Rhodia, & tumidis Bumaſthe racemis;
Sed neque quam multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus, neque enim numero comprehendere refert.
Quem qui ſcire velit Lybici, velut æquoris idem
* *Dicere, quam multæ Zephyro turbentur arenæ,*
Aut vbi nauigijs violentior incidit Eurus,
Noſſe quot Ionij veniat ad littora fluctus.
Ne vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.

1 Rheticum vinum Suetonius ſcribit Auguſtū eo delectatum.

* Hom. Il. 27.

Flumi-

Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur, ſteriles ſaxoſi montibus orni;
Littora myrtetis lætiſſima: denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Adſpice, & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domus Arabum, 1 *pictoſque Gelonos,*
Diuiſæ arboribus patriæ ſola India nigrum
Fert; Hebenum, ſolis eſt thurea virga Sabæis:
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleraque vt folijs depectant tenuia 2 *Seres?*
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? vbi aera vincere ſummum
Arboris haud vllæ iactu potuere ſagittæ:
3 *Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris*
Media fert 4 *triſtes ſuccos, tardumque ſaporem*
Fœlicis mali: quo non præſentis vllum,
Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
Miſcueruntque herbas, & non 5 *innoxia verba.*
Auxilium venit, ac membris agit atra venena:
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro,
Et ſi non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat folia, haud vllis labentia ventis,
Flos apprime tenax; animas, & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur 6 *anhelis,*
Sed neque Medorum ſylua ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbibus Hermus
Laudibus 7 *Italiæ certent, non Bactra, neque Indi*
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.

1 Stigmata habentes.

2 Seres lanificio ſyluarũ nobiles.

3 Quamuis gens illa habeat ſtrenuos ſagittarios.

4 Amaros.

5 Maleficis.

6 Aſthmaticis.

7 Encomiũ ITALIÆ.

F *Hæc*

1 A comparatione loci ſalubris, & tuti.

1 *Hæc loca non tauri ſpirantibus naribus ignem*
Inuertere, ſatis immanis dentibus Hydri,
Nec galeis, denſiſque virum ſeges horruit haſtis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Impleuere tenet oleæque armentaque læta.
Hinc bellator æquus campo ſeſe arduus infert;
Hinc albi Clitum ne greges, & maxima taurus
Victima ſæpè tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa Deum duxere triumphos,

2 Ab aeris temperie.

2 *Hic vera aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas:*
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbor:
At rabidæ tigres abſunt, & ſæua leonum
Semina, nec miſeros fallunt aconita legantes;
Nec rapit immenſos orbes per humum, neque tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis,

3 Ab ædificijs.

Adde tot 3 *egregias vrbes, operumque laborem,*
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis,

4 A fluminibus.

4 *Fluminaque antiquos ſubter labentia muros,*

5 Mare Adriaticum & Tyrrhenum.

5 *An mare, quod ſupra memorem, quodq; alluit infra?*
An ne lacus tantos? te Lari maxime, teque
Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace Marino?
An memorem portus? Lucrinoque addita clauſtra?
Atque indignantem magnis ſtridioribus æquor?

6 Portus Iulius apud Baias.

6 *Iulia, quæ Ponto longè ſonat vnda refuſo.*
Tyrrhenuſque fretis ammittitur æſtus auernis?
Hæc eodem argenti riuos, æriſque metalla

7 Labori aſſuetum.

8 Vtentes veruto telo breuiore, & ſcuto.

Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit:
Hæc genus acre virum, Marſo pubemque Sabellam,
Aſſuetumque 7 *malo Ligurem, Volcoſque* 8 *verutes,*
Extulit, hoc Decios Marios, magnoſque Camillos,

Sti-

Scipidas duros bello,& te,maxime Cæſar,
Qui nunc extremis Aſiæ iam victor in oris
Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue magna parens frugum Saturnia tellus,
Magna virum,tibi res antiquæ laudis,& artis
Ingredior, ſanctos,auſus recludere fonteis;
1 *Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.* 1 Heſiodicum.
Nunc locus aruorum ingeniis,quæ robora cuique,
Quis color,& quæ ſit rebus,natura ferendis.
Difficiles primum terræ,colleſque maligni.
Tenuis vbi argilla,& dumoſis calculis aruis,
Palladia gaudent ſylua 2 *viuacis oliuæ.* 2 Vtpotè tardè creſcentis, vt dicit ſupra.
Indicio eſt tractum ſurgens oleaſtre eodem
Plurimus,& ſtrati baccis ſylueſtribus agri:
Atque pinguis humus,dulcique vligine læta.
Quique frequens herbis,& fertilis vbere campus
(Qualem ſæpe caua montis conualle ſolemus
Deſpicere; huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum) quid editus Auſtro,
Et ſilicem curuis inuiſam paſcit aratris;
Hic tibi præualidas olim,multoque fluentes
3 *Sufficiet Baccho vite,hic fertilis vuæ,* 3 Ideſt ſubminiſtrabit.
Hic laticis,qualem pateris libamus,& auro,
Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
4 *Lancibus,& pandis fumantia reddimus exta.* 4 Pateris aureis.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut fœtus ouium,aut 5 *vrenteis culta capellas,* 5 Quicquid eũ momorderint. Nam areſcit.
Saltus,& ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niueos herboſo flumine cycnos,

Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt;
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra ferè, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra iuuencis.
Aut vnde iratus ſyluam deuexit arator,
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
1 Arbores, in quibus olim aues nidificabant. 1 *Antiquaſque domos auium cum ſtirpibus imis*
Eruit: ille altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulſo vomere campus.
2 Quomodo terra exploretur. 2 *Nam ieiuna quidem cliuoſi glarea ruris*
Vix humiles apibus, caſias, roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exceſa chelydris
Creta, negant alios æquè ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
3 Ea eſt optimaque ſæpe ex ſe exhalat nebulam. 3 *Quæ tenuem exhalat nebulam fumoſque volucres.*
Et bibit humorem, & cum vult, ex ſe ipſa remittit.
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexit vitibus vlmos:
Illa ferax oleæ eſt, illam experiere colendo,
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.
Talem diues arat Capua, & vicina Veſeuo:
4 Infrequentibus ob Clanij fluuij inundationẽ. *Ora iugo, &* 4 *vacuis Clanius non æquus Aceris.*
Nunc quo quamque modo poſſis cognoſcere dicam
Rara ſit, an ſuprema morem ſi denſa requiras,
(Altera frumentis, quoniam fauet, altera Baccho
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lycæo,)

Ante

Ante locum 1 *capies oculis, alteque iubebis* 1 Eliges.
In ſolidum puteum demitti, omnemque repones,
Rurſus humum, & pedibus ſummas 2 *æquabis arenas,* 2 Calcando.
Si deerunt, rarum pecorique, & vitibus almis
Aptius vber erit: ſin in ſua poſſe negabunt
3 *Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,* 3 Redite.
Spiſſus ager glebas 4 *cunctantes, craſſaque terga* 4 Graues.
Expecta, & validis terram proſcinde iuuencis,
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara.
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat)
Tale dabit ſpecimen, tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus dulceſque à fontibus vndæ
Ad plenum calcentur, aqua 5 *eluctabitur omnis* 5 Senſim egredietur.
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentatum ſenſu torquebit amaro.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus, haud vnquam manibus iactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida maiores herbas alit, ipſaque iuſto
Lætior ah nimium 6 *ne ſit mihi fertilis illa,* 6 Ne herbis luxuriet.
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis.
Quæ grauis eſt ipſo tacitam ſe pondere prodit;
Quæque leuis promptum eſt oculis prædiſcere nigram,
At quiſquis color; at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt piceæ tantum ſaxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.
7 *His animaduerſis, terram multò ante memento* 7 De terræ colori.

Excoquere,& magnos ſcrobibus concidere montes
1 Inuerſas. *Antè* 1 *ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,*
Quàm lætum in fodias vitis genus:optima putri
Arua ſolo,id venti curant gelidæque pruinæ,
2 Mouens, & labefaciens. *Et* 2 *labefacta mouens robuſtus iugera foſſor.*
At ſi quod haud viros vigilantia fugit,
Ante locum ſimilem exquirunt, vbi prima paretur
3 Seminarium. *Arboribus* 3 *ſeges,& quò mox digeſta feratur.*
4 Translato ad arbores. 4 *Mutata ignorent ſubito ne ſemina matrem.*
Quin etiam cæli regionem in cortice ſignant:
Vt quo quæque modo ſteterit,qua parte calores
Auſtrinos tulerit,qua terga obuerterat axi,
5 Epiphonema. *Reſtituant.* 5 *ADEO in teneris conſueſcere multum.*
Collibus,an plano melius ſit ponere vites.
6 Eliges. *Quare prius,ſi pinguis agro* 6 *metabere campi,*
Denſa ſere,in denſo non ſegnior vbere Bacchus.
Sin tumulis accliue ſolum,calleſque ſupinos,
Indulge ordinis, nec ſecius omnis in vnguem
Arboribus poſitis ſecto via limitem quadrent,
Vt ſæpè ingenti bello cum longa cohorteis
Explicuit legio,& campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies,ac latè fluctuat amnis
Aere rendenti tellus,nec dum horrida miſcent
Prælia,ſed dubius medijs Mors errant in armis,
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum
7 Duplex commodum ordinis. 7 *Non animum modo vti paſcat proſpectus inanem;*
Sed quia non aliter 8 *vires dabit omnibus æquas*
8 A neceſſario. *Terra,neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.*
Forſitan & ſcrobibus,quæ ſint faſtigia,quæras.
Auſim vel tenui vitam committere ſulco;

Al-

Alcius, ac penitus terræ defigitur arbos:
Aeſculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in tartara tendit:
Ergo non hyemes illam, non Clabra, neque imbres
Conuelunt immota manet, multoſque per annos
Multa virum voluens durando ſæcula vincit.
Tum forte latè ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet vmbram
Neuè tibi ad ſolem vergant vineta 1 *cadentem,* — 1 Non vergant ad occidentem.
Neuè inter vites corylum ferè: neuè flagella
Summa pete, aut ſummas ne fringe ex arbore 2 *plantas* — 2 Non ex ſummis arboribus defringendæ plantæ.
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina, neue 3 *oleæ ſylueſtres inſere truncos.* — 3 Non inferendus oleaſter oleæ.
Nam ſæpè incautis paſtoribus excidit ignis.
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas,
Ingentem cælo ſonitum dedit: inde ſecutus,
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, & 4 *ruit atram* — 4 Proijcit velut piceã.
Ad cœlum picea craſſus caligine nubem;
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſiluis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus,
5 *Hoc vbi non à ſtirpe valent cæſeque reuerti* — 5 Vbi hoc contigerit.
Poſſunt, atque ima ſimiles reuireſcere terra.
Infelix ſperat folijs oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere
Rura gelu tunc claudit hyems, nec ſemine iuſto
Concreatam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio, eſt, cum vere 6 *rubenti* — 6 Purpureo.

1 Ciconia. 1 *Candida venit auis,longis inuiſa colubris:*
Prima vel autumni ſub frigora,cum rapidus ſol
Nondum hyemem contingit equis,iam præterit æſtas,
Ver adeo frondi nemorum,ver vtile ſyluis,
Vere tument terræ,& genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium læta deſcendit,& omnes
Magnus alit magno commiſtus corpore,fœtus.
Auiatum reſonant auibus virgulta canoris;
2 Quia vere calor redit oſſibus. *Et* 2 *venerim certis repetunt armenta diebus.*
Parturit almus ager:Zephyrique tepentibus aruis
Laxant arua ſinus;ſuperat tener omnibus humor
Inque nouos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere:nec metuit ſurgentes pampinus auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem;
Sed trudit gemmas,& frondes explicat omneis,
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies,aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim:ver illud erat,ver magnus agebat
3 Aſperis. *Orbis,&* 3 *hybernis parcebant flatibus Euri,*
Cùm primum lucem pecudes hauſere,virumque
Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Immiſſæque feræ ſyluis,& ſydera cœlo.
Nec res hunc tenere poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret griguſque,caloremque
4 At veniam ad id, quod dicendum ſupereſt hac de re. *Inter,& exciperet cœli indulgentia terras.*
4 *Quod ſupereſt,quæcũq;* 5 *præmes virgulta per agros*
Sparge fimo pingui,& multa memor occule terra,
5 In ſcrobẽ defodies. *Aut lapidem* 6 *bibulũ,aut ſqualenteis infonde conchas*
6 Arenatiũ. *Inter,enim labentur aquæ,tenuiſque ſubibit*

Hali-

Halitus, atque 1 *animos tollent ſata, iamque reperti*
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtæ
Vrgerent: hoc effuſos munimen ad imbres,
Voc, vbi hiulca ſiti findit canis æſtifer arua.
Seminibus poſitis ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, & duros iactare bibentes,
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantes inter vineta iuuencos
Tum leueis calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes furcaſque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos,
Aſſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per vlmos
2 *Ac, dum prima nouis adoleſcit frondibus ætas,*
Parcendum, teneris, & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit laxis per purum immiſſus habenis
Ipſa acie falcis nondum tentanda: ſed vncis
Carpenda manibus frondes, interque legendæ
Inde vbi iam validis amplexæ ſtirpibus vlmos
Exierint, tunc ſtringe 3 *comas tunc brachia tonde*
Ante reformidant, ferrum, tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluenteis.
Texendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt
Præcipuè dum frons tenera, imprudenſque laborum,
Cui ſuper indignas hyemes, ſolemque potentem,
Syluestres viri aſſiduè, capreæque ſequaces
Illudunt paſcuntur oues, auidæque iuuencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens ſcopulis arentibus æſtas,
Quantum illi nocuere greges, 4 *durique venenum*
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.

1 Recreabuntur.

2 Elegans metaphora.

3 Superuacuos pampinos.

4 Venenoſ morſus.

Non

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi.
Præmiaque ingentes pagos, compita circùm
Theſeidæ poſuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres,
1 Deductitij ciues vide Liu. lib. 7. *Necnon Auſonij, 1 Troia gens miſſa coloni*
Verſibus incomptis ludunt; riſuſque ſoluto,
Oraque corticibus ſumunt horrenda cauatis,
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibique
2 Obſcenæ patris ſimulacra. Ideſt pulchrum. *2 Oſcilla è alta ſuſpendunt mollia pinu.*
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu;
Complentur valleſque cauæ ſaltuſque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum.
Ergo ritè ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patrijs, lanceſque, & liba feremus,
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus correbimus extra colurnis,
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter
3 Dofodiendis vincit. *3 Cui nunquam exhauſti ſatis eſt, namq; omne quotannis*
Terque, quaterque ſolum ſcindendum glebaque verſis
4 Ideſt liberandum. *Aeternum frangenda bidentibus, omne 4 leuandum*
Fronde numus, redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.
Et iam olis ſeras poſuit cum vinea frondes,
Frigidus, & ſyluis Aquilo decuſſit honorem,
Iam tum acer curas venientem extendit in annum
5 Poſt vindemiam ſequitur putatio. *Ruſticus, & 5 curuo Saturni dente relictam*
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus deuicta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſubiecta referto,

Poſtre-

Poſtremus merito: 1 bis vitibus ingruit vmbra,
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ.
Durus vterque labor. LAVDATO ingentia rura
Exiguum colito, necnon etiam aſpera ruſci
Vimina per ſyluam, & ripis fluuialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura ſalicti.
Iam victæ vites, iam falcem arbuſta 2 reponunt
Iam canit extremos effætus vinitor 3 antes,
Sollicitanda tamen tellus, puluiſque mouendus
Et iam maturis metuendus 4 Iuppiter vuis.
Contra, non vlla eſt oleis cultura, neque illæ
Pro curuam expectant falcem, raſtroſque tenaces.
Cùm ſemel hæſerunt armis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur vnco,
Sufficit humorem, & grauidas cum vomere fruges
Hoc pinguem, & 5 placitam paci nutritor oliuam.
Poma quoque vt primum truncos ſenſere valentes,
Et viris habuere ſuas ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indigna noſtræ,
Nec minus interea fœtu nemus omne graueſcit,
Sanguineiſque inculta rubent auiaria baccis:
Tondentur Cythiſi, tedas ſylua alia miniſtrat,
Paſcunturque igneo nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam
6 Quid maiora ſequar? ſalices humileſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus vmbram
Sufficiunt, ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et iuuat vndantem buxo ſpectare 7 Cytorum.
Nariciæque picis locos, iuuat arua videre
Non raſtris hominum, non vlli obnoxia curæ.

Ipſæ

1 Bis pampinandum.

2 Permittũt reponere.
3 Extremos vitium ordines.
4 Aer, vel potius imper.

5 Paſſiuum pro actiuo.

6 Vt à maioribus ad reliqua veniã.
7 Macedom montem buxis abundantem, quę vento mota, vndas imitantur.

Ipſæ caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,
Quas animoſi Euri aſſiduè franguntque, feruntque
Dant alios aliæ fœtus, dant vtile lignum
Nauigijs pinos domibus cedroſque, cupreſſoſque
1 Tornauere. *Hinc radios* 1 *triuere rotis hinc* 2 *tympana plauſtris*
2 Tecta vehiculorum. *Agricolæ, & pandans ratibus poſuere carinas.*
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus vlmi.
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
3 Speciem pro genere poſuit. *Cornus,* 3 *Ithereos taxi curuantur in arcus.*
Nec tiliæ leues, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cauantur acuto,
Necnon & torrentem vndam leuis innatat alnus
Miſſa Pado, necnon & apes examina condunt
4 Al. alueo. *Corticibuſque cauis vitioſæque illicis* 4 *alueo.*
Quid memorandum æquè Baccheia dona tulerunt?
Bacchus, & ad culpam cauſas dedit ille furentes
Centauros letho domuit, Rhetumque, Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
5 Digreditur in laudē vitæ ruſticæ. 5 *O FORTVNATOS nimium ſua ſi bona norint,*
Agricolas, quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum iuſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
6 Multitudinem tumultuoſam. *Manè ſalutantum totis vomit ædibus* 6 *vndam,*
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes.
Illuſuſque auros veſtes, Ephyreiaque æra;
Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſia liquidi corrumpitur vſus oliui:
7 Bona ruris. 7 *At ſecura quies, & neſcia fallere vita,*
Diues opus variarum at latis otia fundis,
Speluncæ, viuique lacus, at frigida Tempe:

Mugi-

Mugituſque boum, molleſque ſub arbore ſomni
Non abſunt: illic ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et 1 *patiens operum paruoque aſſueta iuuentus;* 1 A laborum patientia.
Sacra Deum, ſanctique patres extrema per illos
Iuſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me verò primum dulces ante omnia Muſæ.
Quarum ſacra fero ingenti perculſus, amore
Accipiant, cælique vias, & ſidera monſtrent:
Defectus 2 *Solis varios Lunæque labores.* 2 Aſtrologia.
Vnde tremor terris, qua vi 3 *maria alta tumeſcant* 3 Phyſica.
Obicibus ruptis, rurſuſque in ſe ipſa reſidant,
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin has ne poſſint naturæ accedere parteis,
Frigidus obſtiterit circùm præcordia ſanguis
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem, ſyluaſque inglorius; ò vbi campi,
4 *Sperchiuſque, & Virginibus* 5 *bacchata Lacænis* 4 Theſſaliæ fluuius.
Taygeta: ò qui me gelidis in vallibus Hæmi? 5 Frequentata Bacchi
Siſtat? & ingenti ramorum protegat vmbra? regijs.
FÆLIX, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omneis, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus ſtrepitumque Acherontis auari.
Fortunatus, & ille, Deos, qui nouit agreſtes,
Panaſque, Syluarumque ſenem, nymphaſque ſorores.
Illum non populi 6 *faſces, non purpura regum* 6 Magiſtratus.
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut coniurato deſcendens dacus ab iſtro.
Non res Romanæ, perituraque regna, neque ille
Aut 7 *doluit miſerans inopem, aut inuidit habenti.* 7 Incommodæ Vidis.

Quos

Quos rami fructus, quos ipſa valentia rura
Sponte tulere ſua carpſit: nec ferrea iura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Solicitant alij remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas, & limina regum:
Hic petit excidijs vrbem, miſeroſque penates,
1 Gemmo poculo in theatro. *Vt* 1 *gemma bibat, & Saranno dormiat oſtro.*
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro:
Hic ſtupet attonitus roſtris: hunc plauſus biantem
Per cuneos (geminatur enim) plebiſque, patumque
Corripuit, gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exilioque domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub ſole iacentem.
2 Commoda Ruris. 2 *Agricola in curuo terram dimouit aratro,*
Hinc anni labor, hinc patriam, paruoſque nepotes
Suſtinet, hinc armenta boum, meritoſque iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cærealis mergite culmi,
Prouentuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
3 Poma ſylueſtria. *Glande ſues læti redeunt, dant arbuta* 3 *ſyluæ,*
Et varios ponit fœtus autumnus, & altè
4 Miteſcentes vuæ, id eſt matureſcentes. 4 *Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.*
Interea pendent dulces circum oſcula nati,
Caſta pudicitiam ſeruat domus, vbera vaccæ
Lacte demittunt pingueſque in gramine læto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hædi.
5 Otium. *Ipſe dies agitas* 5 *feſtos, fuſuſque per herbam,*
Ignis vbi in medio, & ſocijs cratera coronant,
Te libans Lenæ vocat, pecoriſque magiſtris

Velocis iaculi certamina ponit in vlmo.
Corporaque agreſti nudant prædura paleſtra.
1 *Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,*
Hanc Remus, & frater, ſic fortis Etruria creuit;
Scilicet, & rerum facta pulcherrima Roma,
Septemque vna ſibi muro circumdedit arces:
Ante etiam ſceptrum 2 *Dictæi regis, & ante*
Impia quàm cæſis gens eſt epulata iuuencis.
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat;
Nec dum etiam audierant inflari claſſicea, nec dum
Impoſitos duris, crepitare incudibus enſes;
3 *Sed nos immenſum ſpatijs confecimus æquor:*
Et iam tempus æquum fumantia ſoluere colla.

1 Amplificat ab exemplis maiorum.

2 Antequam regnaret Iuppiter, qui nutritius fuit in Dictæo mõte Cretenſi.

3 Iam fatigato ingenio parcendum.

PVB. VIRGILII MARONIS GEORG. LIB. III.

ARGVMENTVM.

HIc liber ſicut & qui proximè ſequitur paſtoralis non Georgicus à quibuſdam vocatus fuit: vt annotat Seruius in fine ſuorum commentariorum in librum ſecundum. Quin etiam non procul à principio commentarij in primum tradit quoſdam aſſeruiſſe duos tantum eſſe Georgicorum libros: ſed ita vt eorum ſententiam reijcimus. Virgilius certè poſtquam duobus ſuperioribus libris arationis, plantationiſque rationem abſoluit: nunc plantationis curam, (quæ in generali operis totius præpoſitione tertia erat,) hoc libro exquiritur. Duo autem ſunt argumenti huius partes, quorum prior armentorum, equorum præſertim, & boum curam cõtinet; quales ſcilicet in vtroque genere diligendæ ſint matres, quales potiſſimum parandi ſint

ſint admiſſarij, quibuſque iudicijs equini puli generoſitas poſſit deprehendi quæque omnibus ijs cura pro ratione ætatis debeat adhiberi. Poſterior pars minoris pecoris paſcendi rationem complectitur, ouium præcipuè, & caprarum, generaque morborum explicat, quibus greges peculiariter infeſtantur vna cum eorum cauſis, & remedijs. Inter cætera autem morborum genera, & peſtilentiam enumerat, areptaque inde occaſione Lucretium imitatus ad grauiſſimam quandam Illirici, Venetiarum, vicinarumque regionum peſtilentiam digreditur.

Aliud Modeſtini Iuriſconſulti Argumentum.

Teque Pales, & te paſtor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramine paſcua læta,
Queis habitent armenta locis, ſtabulentur & agni,
Omnia diuino monſtrauit carmine Vates.

TE 1 quoq. magna Pales, & te memorãde canemus — 1 Vt Cerere, & Bacchum cecinimus, ita etiam canemus te magna Pales, Dea populi.
Paſtor ab Amphryſo; vos ſyluæ; amneſq; Lycæi,
Cætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia tam vulgata, quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & 2 Latonia Delos, — 2 In qua Latona enixa eſt Apolli, & Dianam.
Hippodameque, humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
3 Aonio rediens deducam vertice Muſas; — 3 Parnaſio, at Ser. Helicone.
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas,
Et viridi in campo templum de marmore ponam
4 Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat — 4 Prope, vel iuxta.
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
5 In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit — 5 Cæſari tẽplum dicabo, & eius ſimulacrum in medio collocabo.

Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,

1 Exhibebo ludos Circenſes.

1 Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus:
Cuncta mihi, Alphæum linquens, lucoſque Molorchi,
Curſibus, & crudo decernet Græcia cæſtu:
Ipſe caput tonſæ folijs ornatus oliuæ
Dona feram, iam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæſoſque videre iuuencos;
Vel ſcena vt verſis diſcedat frontibus; vtque

2 Quia in ludis ſcenicis aulæum tendi ſolebat.

2 Purpurea intexti tollunt aulæa Britanni:
In foribus pugnam ex auro, ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic vndantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac nauali ſurgentes ære columnas.
Addam vrbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum, verſiſque ſagittis:
Et duo rapta manu diuerſo ex hoſte trophæa,
Biſque triumphatas vtroque ab littore gentes;
Stabunt & Parij lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſarici proles, demiſſæque ab Ioue gentis
Nomina; Troſque parens, & Troiæ Cynthius author:
Inuidia infelix furias, amnemque ſeuerum

3 Quibus Ixion religatus eſt ad rotam.

Cocyti metuet, tortoſque 3 Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exuperabile ſaxum:

4 Hoc argumentum tractemus ab alij Rom. intactum, vt tuis iuſſis pareamus.

Interea Dryadum 4 ſyluas, ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua Mecænas haud mollia iuſſa:
Te ſine nil altum mens inchoat: en age ſegneis
Rumpe moras; vocat ingenti clamore 5 Cithæron:

5 In Cithærone optima paſcua.

Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum,
Et vos aſſenſu nemorum ingeminata remugit:
Mox tamen ardenteis accingar dicere pugnas

Cæſaris,& nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni Prima quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos,ſeu quis forte ad aratra iuuencos,
Corpora præcipuè matrum legat,optima toruæ
Forma bouis,cui 1 turpe caput,cui plurima ceruix,
Et 2 crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus:omnia magna,
Pes etiam,& camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis,& albo,
Aut iuga detrectans,interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior:quæque ardua tota,
Et 3 gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Aetas 4 Lucinam,iuſtoſque pati 5 Hymenæos
Deſinit ante decem,poſt quatuor incipit annos,
Cætera nec fœturæ habilis,nec fortis aratris.
Interea,ſuperat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares,mitte in venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando 6 ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit;ſubeunt morbi,triſtiſque ſenectus;
Et labor,& duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt,quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice,ac me poſt amiſſa requiras,
Ante veni,& ſobolem armento 7 ſortire quotannis.
Necnon & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo,quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gentis.
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſis pullus in aruis
Altius ingreditur,& 8 mollia crura reponit.

1 Vaſtum, ſeu valde magnum caput, & longa ceruix.
2 Ampla,à collo penè ad genua demiſſa.
3 Cauda profuſa vſque ad calces.
4 Partum.
5 Coitum.
6 Subminiſtra.
7 Subſtitue.
8 Flexibilia.

1 Cũ flumen tranſuehendũ eſt gregi in primis pręgreditur.

1 Primus & ire viam & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus (illi ardua ceruix,
Argutumque caput: breuis aluus obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pecus; honeſti

2 Rutuli phęnicei Gl Cęrulei, at Ser. Felineis oculis expl.

3 Qualis color eſt in melle.

2 Spadices, glaucique, color deterrimus albis,
Et 3 giluo) tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit ſub naribus ignem.
Denſa iuba, & dextro iactata recumbit in armo:

4 Lata ſpina, vt duplici dentalia dorſo, procraſſo dorſo.

5 Duris vngulis,

At 4 duplex agitur per lumbos ſpina; cauatque
Tellurem, & 5 ſolida grauiter ſonat vngula cornu,
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cylarus, & quorum Graij meminere poetæ,
Martis equi biiuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipſe iubam ceruice effudit equina

6 Saturnus in equum verſus.

6 Coniugis aduentu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.
Hunc quoq. vbi aut morbo grauis, aut iã ſegnior annis
Deficit: abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ
Frigidus in Venerem ſenior fruſtraque laborem

7 Prælia Venerea. Coitum.

Ingratum trahit: & ſi quando ad prælia 7 ventum eſt,
Vt quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit ergo animos, æuumque notabis

8 Carceribus.

9 Ferit. Quidã expl. exhaurit ſpiritus, vt inter ſpem, & metum accidere ſolet.

Præcipue, hinc alias artes, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi 8 carcere currus.
Cum ſpes arrectæ iuuenum 9 exultantiaque haurit
Corda pauor pulſans; illi inſtant verbere torto,

Et

Et proni dant lora; volat vi feruidus 1 *axis.* 1 Curus.
Iamque humiles, iamque elati ſublimè videntur
Aera per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies; at fuluæ nimbus arenæ
Tollitur; humeſcunt ſpumis; flatuque ſequentum.
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus, & quatuor auſus
Iungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Frena Pelethronij Lapithæ, gyroſque dedere
Impoſiti dorſo, atque 2 *equitem docuere ſub armis* 2 Equitē pro equo Enagij imitationē.
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
3 *Aequus vterque labor; æque, iuuenemque magiſtri* 3 Æqualis labor.
Exquirunt, calidumque animis, & curſibus acrem
Quamuis ſæpè fuga verſos ille egerit hosteis,
Et patriam Epirum referat, forteſque Mycenas,
4 *Neptunique ipſa deducat origine gentem,* 4 Ab equo Neptuni, qui natus eſt tridentis percuſſione.
His animaduerſis, inſtant ſub 5 *tempus, & omnes*
Impendunt curas denſo diſtendere 6 *pingui,*
Quem legere ducem, & pecori 7 *dixere maritum;* 5 Admiſſurę.
Pubenteſque ſecant herbas; fluuioſque miniſtrant, 6 Sagina.
Ferraque ne 8 *blando nequeant ſupereſſe labori,* 7 Deſignauerūnt.
Inualidique patrum referant ieiunia nati. 8 Vocat cultum.
9 *Ipſa autem macie tenuant armenta volentes;* 9 Meridiani tēporis præſcriptio.
Atque, vbi concubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat, frondeſque negant, & frontibus arcent:
Sæpè etiam curſu quatiunt, & Sole fatigant,
Cum grauiter tunſis gemit area frugibus, & cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes. 10 Vuluę naturalibus.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior vſus 11 Claudameatus.
Sit 10 *genitali aruo, &* 11 *ſulcos oblimet inertes;*

Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recondat.
1 Decedere, vel minui. *Rurſus cura patrum* 1 *cadere, & ſuccedere matrum*
2 Menſe xij. equę pariũt. *Incipit:* 2 *exactis grauidæ cum menſibus errant.*
Non illas grauibus quiſquam iuga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſic paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluuiaſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina; muſcus vbi, & viridiſſima gramina ripa,
Speluncæque tegant, & ſaxea procumbet vmbra.
3 Silatus Lucanię fluuius. *Eſt lucos* 3 *Silari circa, illicibuſque virentem,*
Plurimus Alburnum volitans (cui nomen 5 *aſilo*
4 Lucaniæ mons. *Romanum eſt æſtron Graij vertere vocantes)*
5 Tabanum Varro vocat. *Aſper, acerba ſonans; quo tota exterrita ſyluis*
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
6 Fluuius Lucaniæ. *Concuſſus, ſyluæque, & ſicci ripa* 6 *Tanagri.*
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
7 Hæc fuit Io, Inachi filia, in vaccã à Ioue trãsformata. 7 *Inachiæ Iuno peſtem meditata iuuencæ.*
Hunc quoque (nam medijs feruoribus acrior inſtat)
Arcebis grauido pecori: armentaque paſces
8 Mane, & veſpere. *Sole* 8 *recens orto aut noctem ducentibus aſtris.*
Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis;
Continuoque notas, & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſeruare ſacris, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.
Cætera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium, atque vſum formabis agreſtem,
Iam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi:
9 Vtpote adhuc teneri. *Dum* 9 *faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.*
Ac primum laxos tenui de vimine circlos

Cer-

Ceruici ſub necte; dehinc, vbi libera colla
Seruitio aſſuerint, ipſis è torquibus 1 aptos — 1 Aptatos.
Iunge pares, & coge 2 gradum conferre iuuencos, — 2 Simul incedere.
Atque illis iam ſæpè 3 rotæ ducantur inanes — 3 Vacuo planſtro ſub iungendi.
Per terram, & ſummo veſtigia puluere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.
Interea 4 pubi indomitæ, non gramina tantum, — 4 Iuuencis indomitis.
Nec 5 veſcas ſalicum frondes, vluamque paluſtrem; — 5 Siccas, & teneras, alij aliter.
Sed frumenta manu carpes ſata; nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota induces conſument vbera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ.
Et Iouis in luco 6 currus agitare volantes; — 6 Curui certamini decertarunt.
Primus equi labor eſt, animos, atque arma videre
Bellantum, 7 lituoſque pati, tractuque gementem — 7 Lituorum, & buccinarum auditum ferre.
Ferre rotam, & ſtabulo frenos audire ſonanteis.
Tum magis, atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & 8 plauſæ ſonitum ceruicis amare, — 8 Manu magiſtri blãdè attrectantis.
Atque hæc iam primo depulſus ab vbere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Inualidus, etiamque tremens, etiam 9 inſcius æui. — 9 Nondum ab annis sũpta fiducia.
At, tribus exactis, vbi quarta acceſſerit ætas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, 10 ſinuetque alterna volumina crurum — 10 Mollis alterno crure explicatu glomeratio.
Sitque laboranti ſimilis; tum curſibus auras
Prouocet; ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Aequora, vix ſumma veſtigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris

1 Diſſipat. *Incubuit,Scythiæque hyemes,atque arida 1 differt*
Nubila;tum ſegetes altæ,campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris: ſummæque ſonorem
Dant ſyluæ, longique vrgent ad littora fluctus.
Ille volat,ſimul arua fuga,ſimul æquora verrens.
2 Olympici. *Hic vel ad 2 Elei metas,& maxima campi*
Erit equus curſor, vel *Sudabit ſpatia,& ſpumas aget ore cruentas:*
vectarius. *Belgita,vel molli melius feret eſſeda collo.*
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere iam domitis ſinito,namque ante domandum
Ingentes tollent animos: prenſique negabunt
Verbera lenta pati,& duris parere lupatis.
Sed non vlla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem, & cæci ſtimulos auertere amoris,
3 Frænis. *Siue boum,ſiue eſt cui gratior vſus equorum.*
4 Itaque vel *4 Atque ideo tauros procul,atque in ſola relegant*
in lõginqua *Paſcua,poſt montẽ oppoſitum,& trans flumina 5 lata;*
paſcua, ma- *Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſeruant.*
trem placet *Carpit enim vires paulatim, vritque 6 videndo*
ablegari, vel ad præſcpe contineri. *Fœmina;nec nemorum patitur meminiſſe,nec herbæ,*
5 Ne natatu ſit facilis. *Dulcibus illa quidem illecebris, & ſæpè ſuperbos*
6Dum videtur. *Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.*
Paſcitur in magna ſylua formoſa iuuenca;
7 Alterna- *Illi 7 alternantes multa vi prælia miſcent*
tim. *Vulneribus crebris;lauit ater corpora ſanguis;*
8 Obluctantes. *Verſaque in 8 obnixos vrgentur cornua vaſto*
9 Alibi in *Cum gemitu; 9 reboant,ſyluæq. & magnus Olympus,*
tali deſcri- ptione, Ge- *Nec mos bellantes vna ſtabulare; ſed alter*
mitu nemus *Victus abit,longeque ignotis exulat oris,*
omne remu- gir. *Multa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi*

Victo-

Victoris; tum quos amiſit inultus amores;
Et ſtabula 1 *aſpectans* 2 *regnis exceſſa auitis.*
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet 3 *pernix inſtrato ſaxa cubili;*
Frondibus hirſutis, 4 *& carice paſtus acuta:*
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco; ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, vbi collectum robur, vireſque receptæ,
Signa mouet, precepſque oblitum fertur in hoſtem.
Fluctus vt in medio cœpit cum albeſcere Ponto
Longius, ex altoque ſinum trahit; vtque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit; at ima exæſtuat vnda
5 *Vorticibus, nigramque altè ſubiectat arenam.*
Omne adeò genus in terris, hominumque, ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
6 *In furias, ignemque ruunt; amor omnibus idem.*
7 *Tempore non alio catulorum oblita leæna*
Sæuior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes verſi, ſtragemque dedère,
Per ſyluas tum ſæuus aper, tum peſſima tigris
Heu male tum Libyæ 8 *ſolis erratur in agris.*
Nonne vides, vt tota tremor pertentes equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos iam frena virum, nec verbera ſæua
Non ſcopuli, rupeſque cauæ, atque obiecta retardant,
Flumina, correptos vnda torquentia 9 *montes;*
Ipſe ruit, denteſque 10 *Sabellicus exacuit ſus,*
Et pede pro ſubigit terram, 11 *fricat arbore coſtas,*
Atque

1 Retorquẽs oculos ad ſtabulum.
2 Populis, in quibus regnabat dux gregis.
3 Perſeueras à penitẽdo.
4 Herba paluſtri, & aculeata.
5 Aquis in ſe cõtortis.
6 Ideſt amoris.
7 Quam cũ turget libidine.
8 Deſertis.
9 Saxa ingentia, hyperb.
10 Sabinus ſpec pro genere, dicit autem ſuem domeſt. ſeu cicurem.
11 Indurantes attritas arborum coſtas, lutoque ſe tergòrantes.

Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera durat,
Quid 1 iuuenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta; quem ſuper ingens
2 Porta tonat cæli, & ſcopulis illiſa reclamant
Aequora; nec miſeri poßunt reuocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere 3 virgo,
Quid lynces 4 Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid quæ imbelles dant prælia cerui?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum,
Et 5 mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci,
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium; ſuperant montes, & flumina tranant;
Continuoque auidis vbi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptantque leueis auras; & ſæpè ſine vllis
Coniugis vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per & ſcopulos, & depreſſas cunualles
Diffugiunt, non Eure tuos, neque Solis ad ortus,
In Boream, Caurumque aut vnde 6 ingerrimus Auſter
Naſcitur, & pluuio contriſtat frigore cælum,
Hinc demum, hippomanes 7 vero quod nomine dicunt
Paſtores, 8 lentum diſtillat ab inguine virus;
Hippomanes, quod ſæpè malæ legere nouercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.
Hoc ſatis armentis; ſuperat pars altera curæ,

1 Leander.
2 Aer nubibus plenus, per quem intereſt ad cœlum.
3 Hero.
4 Baccho ſacræ cuius currum trahunt.
5 Mentem earum incẽdit libidine, vel quaſi ingenerauit illorum menti tantos libidinis ſtimulos.
6 Quia pluuioſus, & nebuloſus eſt.
7 Ideſt, à re ipſa impoſito nomine hinc etymũ habente.
8 Viſcidum.
9 Secunda pars huius libri, de gregibus ouiũ, & caprarũ.

Lani-

Lanigeros agitare greges,hirtaſque capellas.
Hic labor;hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius,verbis ea vincere,magnum
Quam ſit,& anguſtis hunc addere rebus honorem;
Sed me Parnaſſi,deſerta per ardua dulcis
Raptat amor;iuuat ire iugis,qua nulla priorum
Caſtaliam molli diuertitur orbita cliuo.
Nunc veneranda Pales,magno nunc ore ſonandum.
Incipiens,ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere oues,dum mox frondoſa reducitur æſtas.
Et multa duram ſtipula,filicumque maniplis
Sternere ſubter humum;glacies ne frigida lædat
Molle pecus,ſcabiemque ferat,turpeſque podagras.
Poſt hinc digreſſus iubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere,& 1 fluuios præbere recentes; 1 Aquam recens hauſtã.
Et ſtabula à ventis 2 hyberno opponere Soli 2 Cõtra plagam meridianam, per quam Sol currit per hyemem.
Ad medium conuerſa diem;cum frigidus olim
Iam cadit,extremoſque irrorat Aquarius anno.
Hæc quoque non cura nobis leuiora tuenda;
Nec minor vſus erit,quamuis Mileſia magno
Vellera mutentur,Tyrios incoctæ rubores.
Denſior hinc ſoboles,hinc largi copia lactis;
Quam magis exhauſto ſpumauerit vbere mulctra,
Læta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas,incanaque menta
3 Cinyphij 4 tondent hirci,ſetaſque comanteis 3 Cinyphi de libra fluuius. 4 Priſcianis vult eſſe epillagẽ pro tondentur.
Vſum in caſtrorum,& miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſyluas,& ſumma Licæi,
Horrenteiſque rubos,& amanteis ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta;ſuoſque

Ducunt, & grauido ſuperant vix vbere limen,
Ergo omni ſtudio glaciem, ventoſque niuales,
1 Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Auertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula; nec tota claudes fænilia bruma.
At verò Zephyris cum læta vocantibus æſtas,
In ſaltus vtrumque gregem, atque in paſcua mittes:
Luciferi primo cum Sydere, frigida rura
Carpamus; dum mane nouum dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, vbi 2 quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent ambuſta cicadæ;
At puteos, aut alta greges ad ſtagna iubeto
Currentem 3 dignis potare canalibus vndam;
Aeſtibus at medijs vmbroſam exquirere vallem;
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos: aut 4 ſicubi nigrum
Illicibus crebris ſacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
5 Solis ad Occaſum, cum frigidus aera Veſper
Temperat, & ſaltus reficit iam roſcida Luna;
Littoraque Alcyonem reſonant, & Acanthida dumi,
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpè diem, noctemque, & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine vllis
Hoſpitijs; tantum campi iacet. Omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
Armaque, 6 Amycleumq. canem, Creſſamq. pharetram
Non ſecus, ac 7 patrijs acer Romanus in armis.

1 Quãto minus curã ſui gerere poſſunt, & ſibi prouidere, quæ egeſtas mortalis deſiderat tãto ſtudioſius illis neceſſaria ſuppeditabis.

2 Meridiei incipientis periphraſis.

3 Ex ilice factis.

4 Pro ſicubi vmbra ſacra accubet in nemore, ac ſub arboribus iacet.

5 Ab occaſo paruo interpoſito ad bibendum appellant, & rurſus paſcunt, quoad contenebrauit.

6 Laconicũ.

7 Auitis Martijs, à Marte progenitore acceptis.

Iniu-

Iniuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
1 *Ante expectatum poſitus ſtat in agmine caſtris.* 1 Ser. vult vna voce legi ante expectatum.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæoticaque vnda,
Turbidus, & torquens flauentes Iſter arenas;
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub 2 *axem.* 2 Septemtrionem.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque vllæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes,
Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
Terra gelu late, ſeptemque aſſurgit in vlnas.
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum 3 *Sol pallentes haud vnquam diſcutit vmbras;* 3 Sol nec ortu ſuo, nec occaſu nubes diſſoluit.
Nec cum inuectus equis altum petit æthera: nec cum
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine 4 *cruſtæ,* 4 Ex glacie.
Vndaque iam tergo ferratos ſuſtinet orbes;
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris.
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ; cæduntque ſecuribus humida vina;
Et totæ ſolidam in glaciem 5 *vertere lacunæ;* 5 Verſę ſunt.
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto 6 *non ſetius aere ningit.* 6 Non ſegnius quam inchoaret.
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cerui
Torpent 7 *mole noua, & ſummis vix cornibus extant.* 7 Nimia magnitudine.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus vllis,
Puniceæue agitant pauidos formidine pennæ;
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem,
Cominus obtruncant ferro, grauiterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus, ſecura ſub alta

Otia

Otia agunt terra; congeſtaque roborat, totaſque
Aduoluere focis vlmos, ignique dedere.

1 Pocula ſimilis vini poculis faciunt.

Hic noctem ludo ducunt, & 1 pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo Septem ſubiecta trioni
Gens effrena virum Riphæo tuunditur Euro;
Et pecudum fuluis velantur corpora ſetis.

2 Non tàm cura lanæ, quàm lauari pecoris ſignificat.

Si tibi 2 lanicium curæ: primum aſpera ſylua,
Lappæque tribulique abſint; fuge pabula læta:
Continuoque greges vilis lege mollibus albos.
Illum autem (quamuis aries ſit candidus ipſe)
Nigra ſubeſt vdo tantum cui lingua palato,
Reÿce, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum, plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niueo lanæ (ſi credere dignum eſt)
Pan deus Arcadiæ captam te, Luna, feſellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis, amor, Cythiſum lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc, & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.

3 Validiores.

Multi iam 3 excretos prohibent à matribus hædos,

4 Primã partem victus, ne poſſint ſugere lac.

4 Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris,
Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis,

5 Cogunt in caſeos.

Nocte 5 premunt; quod iam tenebris, & Sole cadente,
Sub lucem exportant calathis (adit oppida paſtor)

6 Aſpergunt.

Aut parco ſale 6 contingunt, hyemique reponant.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema; ſed vna
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui: nunquam cuſtodibus illis

No-

Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis 1 *Iberos*
Sæpè etiam curſu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas;
Sæpè volutabris pulſos ſylueſtribus apros
Latratu turbabis agens; monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
Diſce, & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
2 *Galbaneoque agitare graues nidore chelydros:*
Sæpè ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & vmbræ;
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
3 *Fouit humum, cape ſaxa manu, cape robora paſtor:*
Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem
4 *Deijce: iamque fuga timidum caput abdidit alte;*
Cum medij nexus, extremæque agmina caudæ
Soluuntur, tardoſque trahit 5 *ſinus vltimus orbes;*
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis;
Squamea 6 *conuoluens ſublato pectore terga:*
Atque notis longum maculoſus grandibus aluum:
Qui, dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madet vdo terræ, ac pluuialibus auſtris,
Stagna colit ripiſque habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluuiem, raniſque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræque ardore dehiſcunt,
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, aſperque 7 *ſiti, atque exterritus æſtu,*
Ne mihi tum molles ſub diuo carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat iacuiſſe per herbas:

Cum

1 Ab actores Prædatores.

2 Galbani odore ſerpētium peſtis fugatur.

3 Amplexa eſt terram, in qua poſſet latere.

4 Cæde ſerpentem, donec caudæ volubilitas cõquieſcat.

5 Curuatura colubri.

6 Erectus ad differentiam repentiũ toto corpore.

7 Nam hoc genus ſitim magis quàm alia re accēditur.

Cum 1 poſitis nouus exuuijs, nitiduſque iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis, aut oua relinquens
Arduus ad Solem, & linguis micat ore 2 triſulcis,
Morborum quoque te cauſas, & ſigna docebo,
Turpis oues tentat ſcabies, vbi frigidus imber
3 Altius ad viuum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu; vel cum tonſis illætus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
4 Dulcibus idcircò fluuijs pecus omne magiſtri
Perfundunt, vdiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni,
Aut tonſum triſti 5 contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, viuaque ſulfra,
Idæaſque pices, & pingues 6 vnguine ceras,
Scillamque, helleboroſque graues, nigrumque bitumen.
Non tamen vlla magis 7 præſens fortuna laborum eſt;
Qua ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os, alitur vitium, viuitque 8 tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora deos ſedet omnia poſcens,
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit 9 incenſos æſtus auertere, & inter
Ima 10 ferire pedis ſalientem ſanguinem venam;
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus.
Cum fugit iu Rodopen, atque in deſerta Getarum.
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſæpius vmbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignauius herbas,
11 Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo

Pa-

1 Pelle depoſita redit ad priorem ætatem.
2 Trifariam fiſſis.
3 Per modulas, & oſſa penetrat.
4 Salſa enim à qua magis pruriginem creat.
3 Perungunt oleo.
6 Pinguedine.
7 Efficax remedium morbi.
8 Dum regitur.
9 Illum febris æſtum.
10 Subijcit deinde Virgilius febricitantibus ouibus de talo, vel inter duas vngulas ſanguinem emitti oportere.
11 Ob laſſitudinem.

Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti:
Continuò ferò culpam compeſcere prius, quàm
Dira 1 *per incautum ſerpant contagia vulgus.* 1 Gregẽ inficiat contagione.
Non tàm creber, agens hyemem, ruit æquore turbo
Quam multæ pecudum peſtes, nec ſingula morbi
Corpora corripiant, ſed tota æſtiua repente,
2 *Spemq; gregemq; ſimul, cunctamq; ab origine gentẽ.* 2 Agnos pariter cum matribus.
Tum ſciat aerias Alpes, & Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, & Iapidis 3 *arua Timaui* 3 Venetiam.
Nunc quoque poſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, & longe ſaltus, lateque vacantes.
Hic quondam 4 *morbo cæli miſeranda coorta eſt* 4 Aere corrupto.
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
Corripuitque lacus, infecit pabula tabe,
5 *Nec via mortis erat ſimplex: ſed vbi ignea vinis* 5 Nec ſimplici quidem morte moriebantur.
Omnibus acta ſitis, miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa 6 *minutatim morbo collapſa trahebat.* 6 Paulatim ſenſim.
Sæpe 7 *in honorem Deum medio ſtans hoſtia aram* 7 In ſacrificijs.
Lanea dum niuea circundatur 8 *inſula vitta,* 8 Quæ vtrinque ab hoſtia mactanda dependebat.
Inter 9 *cunctantes cecidit moribunda miniſtros,* 9 Qui ferire cunctabantur.
Aut ſi quam ferro mactauerat ante ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt 10 *conſultus reddere vates:* 10 Extiſpes ex fibris veneno corruptis nihil præſagire poteſt.
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque ieiuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli 11 *vulgò moriuntur in herbis,* 11 Paſſim.
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rapies venit, & quatit ægros

1 Angina fauces illorũ inuadit. *Tuſſis anhela ſues, ac faucibus* 1 *angit obeſis.*
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus, fonteſque auertitur, & pede terram
Crebra ferit, demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus, aret
Peſtis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit;
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus
2 Ingraueſcere. *Sin in proceſſu cœpit* 2 *crudeſcere morbus,*
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
3 Anhelitus grauis. 3 *Spiritus interdum gemitu grauis, iamque longò*
Ilia ſingultu tendunt; it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua
Profuit inſerto latices innudare cornu
Leneos; ea viſa ſalus morientibus vna:
4 Vino refocillari in rabiem agebãtur. *Mox erat hoc ipſum exitio:* 4 *furiiſque refecti*
Ardebant; ipſique ſuos iam morte ſub ægra
Dii meliora piis erroremque hoſtibus illum
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit: & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus it triſtis arator,
5 Conſortis interitu. *Mœrentem abiungens* 5 *fraterna morte iuuencum,*
Atque opere in medio defixa relinquit aratra,
Non vmbræ altorum nemorum non mollia poſſunt
Prata mouere animum; non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Soluuntur latera, atque oculos ſtupor vrget inertes,
Ad terramque fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor aut benefacta iuuant? quod vomere terras
Inuertiſſe graues? atqui non Maſſica Bacchi

Mu-

Munera non illis epulæ nocuere 1 *repoſtæ.*
Frondibus, & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina: nec ſomnos abrumpit cura ſalubres;
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæſitas ad ſacra boues Iunonis, & 2 *vris*
Imparibus ductor alta ad 3 *donaria currus.*
Ergo ægrè raſtri terram 4 *rimantur, & ipſis*
Vnguibus infodiunt fruges: monteſque per altos
Contenta ceruice trahunt ſtridentis plauſtra,
Nunc lupus inſidias explorat ouilia circum.
Nec gregibus nocturnus 5 *obambulat acior illum*
Cura domat timidi damæ, ceruique fugaces
Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.
Iam maris immēſi 6 *prolem, & genus omne natantum*
Littore in extremo, ceu 7 *naufraga tempore fluctus*
Proluit: inſolita 8 *fugiunt in flumina phocæ:*
Interit & curuis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquammis aſtantibus hydri.
Ipſis eſt aer auibus 9 *non equus, & illæ*
Præcipites altam vitam ſub nube relinquunt.
Præterea, nec iam matari pabula 10 *refert:*
Quæſitaque nocent artes: ceſſere magiſtri,
Phylliride 11 *Chiron Amythaoniuſque Melampus,*
Sæuit, & in lucem Stygijs emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone: morbus agit ante, metumque
Inque dies auidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes.
Arenteſque 12 *ſonant ripæ colleſque ſupini,*
Iamque cateruatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis

1 Aut abundantes, aut variæ. Nec crapulæ, nec ingluuie morbum illum contraxerunt.
2 Bonis agreſtibus.
3 Sicut & puluinaria interdū pro templis.
4 In rimas agunt.
5 Inſidiatur obambulando.
6 Piſces.
7 Naufragio eiecta.
8 Quaſi timentes marinam peſtilentiam.
9 Pernicioſus peſtilēs.
10 Prodeſt.
11 Chiron, & Melāpus per ſynec. pro præſtantiſſimis quibuslibet medicis.
12 Reſonant per Echo.

In ſtabulis turpi dilapſa cadauera tabo:
Donec humo tegere, ac foueis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat corijs vſus, nec 1 *viſcera quiſquam*
Aut vndis abolere poteſt, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo, illuuieque 2 *pereſa*
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verùm etiam inuiſos, ſi quis tentarat amictus,
Ardentes 3 *papulæ, atque immundus olentia ſudor*
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore contractus artus 4 *ſacer ignis edebat.*

1 Nec lauari, nec coqui poterant.
2 Sanie quæ ſordida eſt.
3 Puſtulæ, Carbunculi.
4 Eripelas propriè, ſed hic poteſt & de peſte accipi.

PVB. VIRGILII MARONIS.

GEORG. LIB. IV.

ARGVMENTVM.

QVarto hoc libro apum curam, mellificijque rationẽ (quæ pars in generali operis totius propoſitione poſtrema erat) copioſiſſimè exequitur. Cùmque argumentum hoc adeò anguſtum eſſet, vt intra paucos verſus poſſet conſumi, varijs id digreſſionibus dilatat, iucundiſque translationibus amplificat, & exornat. Nam & ſuam quandam apibus rempublicam aſſignat reges ipſis tribuens, caſtra, prætoria, vrbes, populos, officia, ſtudia, & mores: idque tanta dexteritate, vt nuſquam immemor ſuarum translationum, à propoſito excidat. Poteſt autem & hic liber in duas partes ſecari, in priori enim eius partes propagandarum, conſeruandarumque apum curam exequitur: in poſteriori rationem, qua, cum

funditus interierint, denuo poſſint reparari. Huius inuenti auctorem Ariſtæum quendam paſtorem facit, qui primus amiſſas apes, iugulatis aliquot boum iugis, creditur reparaſſe.

Aliud Modeſtini Iuriſconſulti Argumentum.

Protinus aerij mellis redolentia regna,
Hybleas, & apes, alueorum, & cerea tecta,
Quique apibus flores, examina quæque legenda,
Indicat humenteſque fauos, cœleſtia dona.

1 Hic pro deinceps, exinde.

2 Ex aereum defluit ros, ex quo mel.

1 PRotinus 2 aerij mellis, cæleſtia dona
Exequar, hanc etiam Mæcenas aſpice partem,
Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ex ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam,
In tenui labor at tenuis non gloria, ſi quem
Numina læua ſinus, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus, ſtatioque petenda,

3 Apiarium ſit in horti parti ſecretę, & aprica, & à ventis remota.

4 Laſciuè exultantes.

5 Ab aluearibus melle pinguibus.

6 Hirundo.

7 Pullis crudel. qui apũ more nutriatur.

3 Quò neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oues hædique 4 petulci
Floribus inſultant, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint, & picti ſquallentia terga lacerti
5 Pinguibus à ſtabulis, meropeſque aliæque volucres,
Et manibus 6 Progne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam latè vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt dulcem 7 nidis immitibus eſcam:
At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco
Adſin, & tenuis fugiens per gramina riuus.
Palmaque veſtibulum aut ingens oleaſter obumbres:
Vt cùm prima noui ducunt examina reges
Vere 8 ſuo, ludetque fauis emiſſa iuuentus,

8 Sibi grato, & optimo,

Vicina

Vicina inuitet decedere ripæ calori,
Obuiaque hoſpitijs teneat frondentibus arbos,
In medium 1 ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor — 1 Siue ſtagnans ſit aqua, ſiue profluens.
Tranſuerſas ſalices, & gaudia conijce ſaxa,
Pontibus vt crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtiuum ſolem, ſi forte 2 morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus — 2 Tardè remeantes.
Hæc circa caſiæ virides, 3 & olentia latè — 3 Ventus præcipites dederit in aquam.
Serpylla, & grauiter ſpirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem ſeu corticibus tibi ſuta cauatis,
Seu lento fuerint 4 aluearia vimine texta, — 4 Pro alueis.
Anguſtos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
5 Vtraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ — 5 Tàm caloris, quàm frigoris.
Nequicquam in tectis certatim tenuia ceræ
6 Spiramenta linunt, fucoque, & floribus oras — 6 Quæ vocauit auditus.
Expellent: collectumque 7 hæc ipſa ad munera glutem, — 7 Vt fungatur hoc officio.
Et viſco, & Phrygiæ ſeruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſi (ſi vera eſt fama) latebris,
Sub terra fodere larem, penituſque repertæ
Pumicibuſque cauis exeſoque arboris antro.
Tu tamen, & leui rimoſa cubilia limo
Vnge fouens circùm, & raras ſuper inijce frondes.
Neu propius tectis taxum ſine, neue rubentes
Vre foco cancros, altæ neu cede paludi:
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulſu
Saxa ſonant, 8 vocique offenſa reſultat imago. — 8 Reſonat Echo, repercuſſio.
Quod ſupereſt vbi pulſam hyemem ſol aureus egit
Sub terras, cœlumque æſtiua luce recluſit,

Ille continuò ſaltus, ſylvaſque peragant,
1 Secant. *Purpureoſque metunt* 1 *flores,& flumina libant*
Summa leue:hinc neſcio quæ dulcedine lætæ
2 Fauos. *Progeniem* , 2 *nidoſque fouent hinc arte recentes*
Excudunt ceras,& mella tenacia fingunt.
3 Aluearib. *Hinc vbi iam emiſſum* 3 *caueis ad ſydera cæli*
4 Ver ſerenum. *Nare* 4 *per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,*
5 Examen conglobatum. *Obſcuramque trahi vento mirabere* 5 *nubem:*
Contemplator,aquas dulces,& frondea ſemper
6 Ad alueos. *Tecta petunt:* 6 *huc tu iuſſos aſperge ſopores,*
7 Qualia in ſacris Cybeles, matris deorum. *Trita meli philla,& Cerinthæ ignobile gramen:*
Tenituſque cie,& 7 *Matris quate cymbala circum.*
Ipſæ conſident 8 *medicatis ſedibus,ipſæ*
8 Quas illa aſperſeris. *Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.*
Sin autem ad pugnam exierint, (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi,& trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere,namque morantes
9 Bombus vt buccina aliqua. *Martius ille æri rauci canor increpat,&* 9 *vox*
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coeunt,penniſque corruſcant:
Spiculaque exacuunt roſtris,aptantque lacertos:
Et circa regem,atque ipſæ ad prætoria denſæ
Miſcentur,magniſque vocant clamoribus hoſtem.
10 Serenum poſt pluuias *Ergo vbi ver nactæ* 10 *ſudum,campoſque patentes*
Erumpunt portis,concurritur:æthere in alto
Fit ſonitus magnum miſtæ glomerantur in orbem,
Præcipiteſque cadunt,non denſior aere grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,

Ingen-

Ingentes animos anguſto in pectore verſant,
Vſqueadeò obnixi non cedere dum grauis aut hoc,
Aut hos verſa fuga victor dare terga coegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta,
1 *Pulueris exigui iactus compreſſa quieſcent.*

1 Dimicatiô iniecto pulueris diſceditur.

Verùm vbi ductores acie reuocaueris ambos,
Deterior qui viſus, eum, ne 2 *prodigus obſit*

2 Mella conſumens.

Dede neci; melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſquallentibus ardens
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis, & ore,
Et rutilis clarus ſquammis: ille horridus alter
Deſidia, 3 *latamque trahens inglorius aluum.*

3 Non rotundam, vt alter.

Vt binæ regum fecit, ita corpore gentis.
Namque aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cùm venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus; 4 *elucent aliæ, & fulgore coruſcant,*

4 Pulchri doloris, & nitidis teneſq.

Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis
Hæc potior ſoboles, hinc cæli tempore certo
Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & 5 *durum Bacchi domitura ſaporem.*

5 Mulſum inceſta.

At cùm incerta volant, cæloque examina ludunt,
Contemnuntque fauos, & frigida tecta relinquunt,
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor; tu regibus alas
Eripe; non illis quiſquam cunctantibus 6 *altum*

6 Sublime volare.

Ire iter; aut caſtris audebit vellere ſigna.
Inuitent croceis, 7 *halantes floribus horti,*

7 Fragrãtes.

Et cuſtos furum, atque auium, cum falce ſaligna
8 *Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.*

8 Nati Lampaſci, quæ eſt vſus Helleſponti.

Ipſe thymum, pinoſque ferens de montibus altis,

Tecta

Tecta ſerat late circum,cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat, ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem extremo ni iam ſub fine laborum
Velam traham,& terris feſtinem aduertere proram,
Forſitan,& pingues hortos,quæ cura colendi
1 Oppidi Calabriæ. *Ornaret,canerem;biferique roſaria* 1 *Peſti:*
Quoquo modo potis gauderent in thyba riuis,
Et virides apio ripæ, totuſque per herbam
2 Pro Sero. *Creſceret in ventrem cucumis,nec* 2 *ſera comantem*
3 Flexibilis. *Narciſum,aut* 3 *flexi tacuiſſem vimem acanthi,*
Pallenteſque hederas,& amantes littora myrtos.
Namque ſub O Ebaliæ memini me turribus altis
4 Fluuius Calabriæ. *Qua niger humectat flauentia culta* 4 *Galeſus,*
5 Cilicem. 5 *Corycium vidiße ſenem: cui pauca* 6 *relicti*
6 A ſuis. *Iugera ruris erant,nec fertilis illa iuuencis,*
Nec pecori opportuna ſeges,nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus,albaque circum
Lilia,verbenaſque premens,veſcumque papauer,
Regum æquabat opes animis: ſeraque reuertens
Nocte domum dapibus menſas onerabat inemptis.
7 Pro carpebat, vt præcedit onerebat, & ſequitur tondebat. *Primus vere roſam,atque autumno* 7 *carpere poma,*
Et cum triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet,& glacie curſus frenaret aquarum:
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
Aeſtatem increpitans ſeram,Zephiroſque morantes.
Ergo apibus fœtis idem,atque examine multo
Primus abundare,& ſpumantia cogere preſſis
Mella fauis,illi tiliæ,atque vberrima pinus:
8 Verno tēpore. *Quoque in* 8 *flore nouo pomis te fertilis arbos.*

Indue-

Induerat totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit vlmos,
Eduramque pyrum, & ſpinos iam pruna ferente,
Iamque miniſtrantem platanum potantibus vmbrem
Verum hæc ipſe equidem ſpatijs excluſus 1 *iniquis* — 1 Anguſtis.
Prætereo, atque alijs poſt memoranda relinquo.
Nunc age, natura apibus, quas Iupiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum ſonitus, crepitantiaque ære ſequutæ,
2 *Dictæo cæli regem pauere ſub antro.* — 2 In Dictæo ſpecu, Ioui extitere nutrices.
Solæ communes natos conſortia tecta
Vrbis habent, magniſque agitant ſub legibus æuum;
Et patriam ſolæ, & certos nouere penates.
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ 3 *victu inuigilant, & fœdere pacto* — 3 Pro Victu prouident victum.
Exercentur agris, pars intra ſepta domorum,
Narciſſi 4 *lacrymam, & lentum de cortice glutem.* — 4 Humor.
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras, aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cella.
Sunt quibus ad portas cecidit 5 *cuſtodia ſorti,* — 5 Et ſorte, more militari.
Inque vicem ſpeluncantur aquas, & nubila cæli.
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucum pecus à præſepibus arcent,
Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cum 6 *properant, alij taurinis follibus auras* — 6 Propere cudunt.
Accipiunt, redduntque; alij ſtridentia tingunt

Aera

1 Aera lacu, gemit impoſitis incudibus Aetna:
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In 2 numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum
Non aliter (ſi parua licet componere magnis)
3 Cecropias innatus apes amor vrget habendi
Munere quamque ſuo, grandæuis oppida curæ:
Et munire fauos, & 4 Dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores.
Crura thymo plenæ, peſcuntur, & arbuta paſſim,
Et glucas ſalices, caſimque crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, & 5 ferugineos hyacinthos
Omnibus vna quies operum: labor omnibus vnus
Mane ruunt portis, nuſquam mora rurſus eaſdem
Veſper, vbi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, 6 muſſantque oras, & limina circum,
Poſt vbi iam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, fuſſoſque ſopor 7 ſuus occupat artus.
Nec verò à ſtabulis pluuia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo aduentantibus Euris:
Sed circum tutæ ſub mœnibus vrbis aguantus,
Excurſuque breues tentant, & ſæpe lapillos,
Vt cymbæ inſtabiles, fluctu iactante ſaburram
Tollunt; his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiße apibus mirabile morem;
Quod nec 8 concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In venerem ſoluunt, aut 9 fœtus nixibus edunt:
Verùm ipſæ folijs natos, & ſuauibus herbis
Ore legunt, ipſæque regem paruoſque quirites.
Sufficiunt: aulaſque & 10 cerea regna 11 refigunt.

1 Pro quouis metallo, ex quo fabricatur fulmen.
2 Ita vt ex alternis ictibus velut concentus quidam muſicus audiatur.
3 Opimas quales ſunt Atticæ.
4 Artificioſa.
5 Nigros.
6 Murmurat.
7 Ipſis aptus.
8 Pro concubitu.
9 Fœtus.
10 Fauos.
11 Iterum componunt.

Sæpe

Sæpe etiam duris errando in cottibus alas
Attriuere, vltroque animam ſub faſce 1 *dedere*: — 1 Onere.
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis,
Ergo ipſas 2 *quamuis anguſtus terminus æui* — 2 Non plus ſeptem annis viuunt.
Excipiat, (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus 3 *immortale manet: multoſque per annos* — 3 Per ſucceſſionem.
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.
Præterea regem non ſic Aegyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hidaſpes
Obſeruent, regi incolumi, mens omnibus vna eſt
Amiſſo, rupere fidem, conſtructaque mella
Diripuere ipſe, & crates ſoluere fauorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circunſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſequuti
Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & 4 *hauſtu* — 4 Haurite aliquid cęleſtis ſpiritus, ſeu diuini.
Aetherios dixere: Deum namque ire per omnes
Terraſque tractuſque maris, cœlumque profundum.
Hunc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri — 5 Pro ſpargens.
Omnia, nec morti eſſe locum, ſed viua volare — 6 Ipſos hauſtus Ita Ser. Sed legit etiam hauſtu ſparſus aquarum Ora foue.
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo:
Si quando ſedem anguſtam, ſeruataque mella
Theſauris relines prius hauſtus 5 *ſparſus aquarum*
6 *Ore foue, fumoſque manu prætende ſequaces.*
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora 7 *meſſis*; — 7 Mellis decerpendi, vere, & autumno.
Taygete ſimulos terris oſtendit honeſtum

Pleias

Pleias, & Oceani ſpretos pede repulit amnes:
Aut eadem ſidus fugiens vbi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in vndas,
Illis ira modum ſupra eſt; læſaque venenum,
1 Aculeos latentes. *Morſibus inſpirant, & 1 ſpicula cæca relinquunt,*
2 Statim poſt vulnus moriuntur. *Affixa in venis, 2 animaſque in vulnere ponunt.*
Sin dura metues hyemem, parceſque futuro:
Contuſoſque animos, & res miſerabere fractas:
3 Omnes vitioſi frui tollantur. *At ſuffire thymo, 3 ceraſque recidere inanes*
Quis dubitet? nam ſæpe fauos ignotus adedit
Stellio, luci fugis congeſta cubilia blatis;
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crebro imparibus ſe immiſcuit armis,
Aut durum tineæ genus, aut inuiſa Mineruæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas.
4 Cellulas. *Complebuntque 4 foros, & floribus horrea texent.*
5 Morbos ſicut nobis. *Si verò (quoniam 5 caſus apibus quoque noſtros?*
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo:
(Quod iam non dubijs poteris cognoſcere ſignis)
Continuo eſt ægris alius color horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
6 Funerantium more comitantur exequias. *Exportant tectis, & 6 triſtia funera ducunt.*
Aut illæ pedibus connexa ad lumina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæque fame, & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur grauior, tractimque ſuſurrant,
Frigidus vt quandam ſyluis immurmurat Auſter,
Vt mare ſolicitum ſtridet refluentibus vndis

Aeſtuat,

Aeſtuat, vt clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic iam Galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque 1 *arundineis inferre canalibus, vltrò*
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit, & rurſum Gallæ admiſcere ſaporem,
Arenteſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Pſythia paſſos, de vite racemos:
Cecropiumque thymum, & graue olentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque vno ingentem tollit de ceſpite ſyluam:
Aureus ipſe ſed in folijs, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ,
Sæpe deum 2 *nexis ornatæ torquibus aræ:*
Aſper in ore ſapor: tonſis vallibus illum
Paſtores: & curua legunt prope flumina 3 *Mellæ.*
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec genus vnde nouæ ſtirpes reuocetur, habebit:
Tempus, & Arcadij memoranda inuenta magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis iam ſæpe iuuencis
In ſyncerus apes tulerit cruor; altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine, famam:
Nam, qua pellei gens fortunati 4 *Canopi*
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis:
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis vrget,
Et viridem Aegyptum nigra facendat arena;
Et diuerſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,

1 Arundines infuſis canalibus offerũtur cibi, maximè decocti mellis, & cum galla, vel arida roſa detrigalb. etiam, &c.

2 Coronis ex ea factis.

3 Galli è fluuij.

4 Vrbis Aeg. vicina Alexandriæ, quã Alexandriæ Pellęus condidit, id eſt, Macedo.

Vſque

1 Quos ſol nigro colore tinxit.

Vſque coloratis 1 *omnis deuexus ab Indis*
Omnis in hac certam regio iacit arte ſalutem.
Exiguus primùm, atque ipſos contractus ad vſus
Eligitur locus; hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis: & quatuor addunt,
Quatuor è ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte

2 Suffocationis votatio.

Quæritur; 2 *huic geminæ nares, & ſpiritus oris*
Multa reluctanti obſtruitur: plagiſque perempto

3 Liqueſcunt, & putreſcunt.

Tunſa per integram 3 *ſoluuntur viſcera pellem.*
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subijciunt fragmenta thymum, caſiaque recentes.
Hoc geritur Zephyris primum impellentibus vndas,
Ante nouis rubeant quàm prata coloribus; ante
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.

4 Sanguis.

Intereà teneris tepefactus in oſſibus 4 *humor*
Aeſtuat, & viſcenda modis animalia miris,

5 Inter ſe conuertunt primarum leuitate.

5 *Trunca pedum primò, mox & ſtridentia pinnis*
Miſcentur, tenuemque magis aera carpunt,
Donec vt æſtiuis effuſus nubibus imber,
Erupere; aut vt neruo pulſante ſagittæ.
Prima leues ineunt ſi quando prælia Parthi.

6 Exordia, quis primus hoc experiẽtia didicit.

Quis Deus hanc Muſæ quis nobis extudit artem?
Vnde noua 6 *ingreſſus hominum experientia cœpit?*

7 Theſſalicata Penes, Theſſaliæ fluuio.

Paſtor Ariſtæus fugiens 7 *Peneia tempe,*
Amiſſis (vt fama) apibus morboque, fameque,
Triſtis ad extremum ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens: atque hac affatus voce parentem
Mater Cyrene; mater, quæ gurgitis huius
Ima tenes: quid me præclara ſtirpe Deorum

(Si

Si modò, quem perhibes pater eſt Timbræus Apollo 1 A Tymbra. Phrygiæ oppido.
Inuiſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? 2 quid me cælum ſpirare iubebas? 2 Quomodo cæleſtes honores ſperē, qui terreſtres tueri non poſſunt.
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum, & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extulerat, te 3 matre, relinquo. 3 Quamuis tu ſis mihi mater.
Quin age, & ipſa manu 4 felices erue 5 ſyluas; 4 Fertiles. 5 Pro arbores.
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſes,
Vre ſata, & validam in vites molire bipennem;
Tanta meæ ſi te cæperunt tædia laudis.
* *At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti* * Hom. in Il. 202.
Senſit: tam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant, 6 hiali ſaturo fucata colore: 6 Vitreo col. viridi nymphis apto.
Drymoque Xantoque Ligeaque Phyllodoceque
Cæſarum effuſæ nitidam per candida colla.
Neſcæ, Spioque Thaleiaque Cimodoceque
Cydippeque, & flaua Lycorias, altera virgo:
(Altera tum primos Lucinæ experta labore)
Clioque, & Beroe ſoror: Oceantides ambæ,
Ambæ auro pictis 7 incinctæ pellibus ambæ, 7 Venātium habitu. Mutæ .n. Nymphę ſunt venatrices.
Atque Epyre, atque Opis, atque Aſia Deiopeia,
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,
Atque Chao denſos diuum numerabat amores,
Carmine quo captæ dum fuſis mollia penſa
Deuoluunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, 8 vitreiſque ſedilibus omnes 8 Quod aqua ſit perlucida, vt vitrū paulo ante, Hypal. faturo furata colore.
Obſtupuere, ſeu ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſumma flauum caput extulit vnda,

Et procul, O gemitu non fruſtra exterrita tanto ;
Cyrene ſoror, 1 *Ipſe tibi tua maxima cura*
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad vndam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic percuſſa noua mentem formidine mater,
* *Duc age, duc ad nos; fas illi limina diuum*
Tangere, ait ſimul alta iubet diſcedere latè
Flumina, qua iuuenis greſſus inferret, at illum
Curuata in montis faciem circumſtetit vnda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem:
Iamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque 2 *lacus clauſos, lucoſque ſonantes,*
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum.
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diuerſa locis, 3 *Phaſimque Lycumque,*
Et caput vnde altus primum ſe erumpit Enipeus:
Vnde pater Tyberinus, & vnde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans, Hippanis Myſuſque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare 4 *purpureum violentior influit amnis.*
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cirene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerauit menſas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adoleſcunt ignibus aræ;
Et mater, cape Mæonij 5 *carcheſia Bacchi:*
Oceano libemus, ait: ſimul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum Nymphaſque ſorores,
Cen-

1 Quem maxime curas, & diligis.
* Ho. in Il. 4.
2 Qui ſunt fontium, & fluuiorum, receptacula.
3 Aſiæ fluuius, qui in Chalchide ſcaturit, at Lycus in Phrygia maiori.
4 Pro cæruleo.
5 Pocula ſpecie pro genere.

Centum, quæ ſyluas, centumque flumina ſeruant.
Ter 1 liquido ardentem perfudit nectare veſtam, 1 In ignem vinum puriſſimum fudit.
Ter flamma ad ſummum teſti 2 ſubiecta reluxit. 2 Surſum iacta.
Omine quo firmans animum ſic incipit ipſe.
Eſt in Carpatio Neptuni gurgite Vates
Ceruleus Proteus magnum qui 3 piſcibus æquor, 3 Erat autē hoc feliciſſimum augurium.
Et iuncto bipedum curru metitur æquorum,
Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reuiſit
Pallenem; hunc & nimphæ veneramur, & ipſe
Grandæuus Nereus; nouit namque omnia vates
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur
Quippe ita Neptuno viſum eſt, immania cuius
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi nate prius vinclis capiendus, vt omnem
Expediat morbi cauſam, euentuſque ſecundet,
Nam ſine vi non vlla dabit præcepta, neque illum
Orando 4 flectes, vim duram & vincula capto 4 Vinces.
Tende doli circum hæc demum frangentur inanes
Ipſa ego te, medios cum ſol accenderit æſtus,
Cum 5 ſitiunt herbæ, & pecori iam gratior vmbra eſt, 5 Temp. met.
In ſecreta ſenis ducam, quò feſſus ab vndis
Se recipit, facile vt ſomno aggrediare iacentem
Verùm vbi correptum manibus vincliſque tenebis,
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum,
Fiet enim ſubitò ſus horridus, 6 atraque tigris, 6 Saue.
Squamoſuſque draco, & fulua ceruice leæna;
Aut acrem flammæ ſonitum dabit: atque ita vinclis
Excidet: aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes,
Tanto nate magis contende tenacia vincla.

Donec talis erit mutato corpore, qualem
1 Vnxit eum vt poſſet videndi numinis capax eſſe. *1 Videris incepto tegeret cum lumina ſomno.*
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compoſitis ſpirauit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis: quò plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos,
2 Tempeſtate occupatis, Pericliantibus Nauticũ verbum. *2 Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis;*
Intus ſe vaſti Proteus tegit obice ſaxi.
Hìc iuuenem in latebris auerſum à lumine Nympha
Collocat: ipſa procul nebulis obſcura receſſit.
3 Meridiei periphraſis. *3 Iam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos*
Ardebat cœlo, & medium ſol igneus orbem
Hauſerat; arebant herbæ, & caua flumina ſiccis
Faucibus ad limum radijs tepefacta coquebant:
Cùm Proteus conſueta petens è fluctibus antra
4 Marina monſtra, aut piſces. *Ibat, eum 4 vaſti circum gens humida ponti*
Exultans, rorem latè diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diuerſæ in littore phocæ
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper vbi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque Lupos acuunt balantibus agni)
Conſedit ſcopulo medius, numerumque recenſet.
Cuius Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas,
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra:
5 Manum vinculis. *Cum clamore ruit magno, 5 maniciſque iacentem*
Occupat, illa ſuæ contrà non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque horribilemque feram fluuiumque liquentem.

Verùm

Verùm vbi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit: atque hominis tandem ore loquutus.
Nam quis te iuuenum confidentiſſimè noſtras
Iuſſit adire domos? quidue hinc petis? inquit. At ille
** Scis Proteus, ſcis ipſe: neque eſt te fallere cuiquam,* * Hom. in Il. 6.
Sed tu deſine velle: Deum præcepta ſequuti
Venimus huc lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus: ad hæc vates, vi denique multa
Ardentes oculos intorſit lumine glauco,
Et grauiter frendens ſic fatis ora reſoluit.
Non te nullius exercent numinis iræ:
Magna lues commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat, & rapta grauiter 1 *pro coniuge ſæuit:* 1 Eurydice.
Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
Implerunt montes: flerunt 2 *Rhodopeiæ arces,* 2 Thraciæ montes.
Altaque Pangæa & Rheſi Mauortia tellus.
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithya.
Ipſe caua ſolans 3 *ægrum teſtudine amorem,* 3 Meſtũ, vel deceptum.
Te dulcis coniux, te 4 *ſolo in littore ſecum,* 4 Deſerto.
Te veniente die, te decedente canebat.
5 *Tenarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,* 5 Promontorium Lycaoniæ, vbi fingitur deſcenſus ad inferos.
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, maneſque adiit, 6 *regemque tremendum,* 6 Ditem Plutonem.
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Vmbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum,

Quam multa in ſyluis auium ſe millia condunt;
Veſper vbi aut hybernus agit de montibus imber,
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis iuuenes ante ora parentum,
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus 1 *inamabilis vnda*
Alligat, & nouies Styx interfuſa coercet.
Quin ipſe ſtupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, cæruleoſque implexæ crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento Rota conſtitit orbis,
Iamque pedem referens caſus euaſerat omnes,
Redditaque Euridice ſuperas veniebat ad auras.
Pone ſequens (namq; hanc dederat Proſerpina legem)
Cùm ſubita incautum dementia cœpit amantem:
(Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere manes)
Reſtitit, Eurydicemque ſuam, iam luce ſub ipſa,
Immemor, heu, victuſque animi, reſpexit: ibi omnis
2 *Effuſus labor, atque immitis rupta* 3 *tyranni*
Fœdera, terque fragor ſtagnis auditus Auerni.
Illa; Quis & me (inquit) miſerã, & te perdidit Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant; conditque natantia lumina ſomnus.
Iamque vale; feror ingenti circundata nocte,
Inualidaſque tibi tendens (heu non tua) palmas.
Dixit; & ex oculis ſubitò ceu fumus in auras
Commiſtus tenues, fugit diuerſa: neque illum
Prenſantem nequicquam vmbras, & multa volentem
Dicere. Prætereà vidit, nec portitor Orci

1 Al. Inamabilibus.

2 Factus, & irritus, & inanis.

3 A Dite ſibi datã legem violauit.

4 Charon.

Am-

Amplius obiectam paſſus tranſire paludem
Quid faceret? quo ſe rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu manes, qua numina voce moueret?
Illa quidem Stygia 1 *nabat* 2 *tam frigida cymba.* 1 Vehebatur. 2 Vtpotè mortua.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes
Rupe 3 *ſub aeria deſerti ad Strimonis vndam* 3 Valdè excelſa.
Fleuiſſe, & gelidis hæc euoluiſſe ſub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus,
Qualis populea mærens philomena ſub vmbra
Amiſſos quæritur fœtus, quos durus arator
Obſeruans nido implumes detraxit; at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mæſtis latè loca queſtibus implet.
Nulla Venus, nullique animum flexere hymenei;
Solus hyperboreas glacies, 4 *Tanaimque niualem,* 4 Scythiæ fluuium.
Aruaque Riphæis, quam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicem, atque irrita Ditis
Dona querens, 5 *ſpretæ Ciconum quo munere matres* 5 Legitur, & Spreto, vt ſit quo nuptiarum munere ſpreto. Sunt autem Cicunes in Thracia.
Inter ſacra Deum, nocturnaque origa Bacchi.
Diſcerptumque latos iuuenem ſparſere per agros,
Tum quoque marmorea caput à ceruice reuulſum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret: Eurydicem vox ipſa, & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicem, anima fugiente vocabat.
Eurydicem toto 6 *referebant flumine ripæ.* 6 Cum Echo reſonaret.
Hæc Proteus: & ſe iactu dedit æquor in altum;
Quaque dedit ſpumantem vndam ſub vertice torſit.
At 7 *non Cyrene; namque vltrò affata timentem,* 7 In altum ſe itidem non dedit.
Nate, licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa, hinc miſerabile Nymphæ,

Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus: tu munera ſupplex
1 Exorabiles Herbarum, & florum deas.
Tende petens pacem, & 1 faciles venerare Napæas,
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc Viridis depaſcunt ſumma Lycei,
2 Iugum nō paſſis.
Delige, & 2 intacta totidem ceruice iuuencas.
Quatuor bis aras alta ad delubra dearum
Conſtitue, & ſacrum iugulis demitte cruorem;
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
3 Nono poſt die.
Poſt, 3 vbi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphæi lethæa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem, lucumque reuiſes
4 Veneratam placabis, per hypal.
4 Placatam Eurydicem vitulæ venerabere cæſa.
Haud mora: continuò matris præcepta faceſſit,
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras,
Quatuor eximios præſtanti corpora tauros
Ducit, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Poſt, vbi nona ſuos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphæi mittit, lucumque reuiſit.
Hic verò ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
5 Examina nubibus ſimillima.
Adſpiciunt: liquefacta boum per viſcera toro
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere coſtis.
6 In morem vuæ conglobatas debuere.
5 Immenſaſque trahi nubes: iamque arbore ſumma
6 Confluere, & lentis vuam demittere ramis.
Hæc ſuper aruorum cultu, pecorumque canebam,
7 Fortiter pugnat, vt Scipiades, fulmina bel.
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
7 Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat iura, viamque affectat olympo.

Illo

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudijs florentem ignobilis oci;
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque iuuenta,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

PVB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

TRoia capta, Æneas Anchiſæ, & Veneris filius, vir ſingulari pietate, parique fortitudine præditus, dum erroris ſui anno ſeptimo per Mare Tyrrhenum à Sicilia in Italiam nauigat, immiſſo ab Æolo Rege ventorum (rogatu Iunonis) grauiſſima tempeſtate, ad Lybicum litus appellitur, egreſſuſque in terram ſe-

ptem

ptem ingenti magnitudine ceruos ſagittis proſternit, ſingulos in ſingulas naues (tot enim ex diſperſa claſſe collegerant) æqualiter diſtribuit, ſocioſque deinde longis iam erroribus fatigatos, ſpe futuræ quietis ad tolerandum, quod reliquum erat laboris, exhortatur. Interea Venus Æneæ ſui, Troianorumque cauſam apud Iouem agit, omniumque calamitatum illarum cauſam Iunoni imputat. Iupiter contra reſeruata fatorum ſerie ſpe fœlicis poſteritatis, potentiæque Romanorum, filiæ dolore conſolatur. Cuius oratione confirmata Venus, Æneæ ſuo locorum ignato, & explorandæ regionis cauſa huc, illuc oberranti ſeſe obuiam præbet; naueſque diſperſas ſaluas eſſe nunciat, oſtenditque non procul illinc abeſſe Carthaginem, quam tunc in ijs locis condebat Dido. Æneas itaque matris beneficio caua nube cinctus vna cum Achate Carthaginem ingreditur, vbi ſocios ſaluos reperit; & à Didone benignè excipitur. Venus tamen, quod neque Iunonio hoſpitio, neque muliebri inconſtantiæ ſatis fideret, ſopito in Idaliæ lucis Aſcanio, pro eo Cupidinæ ſubſtituitur; qui inter amplexus, & oſcula latenter Reginæ amorem inſpirat Æneæ.

ALIVD ARGVMENTVM.

Æolus immittit ventos, Iunone precante,
Troianoſque vagos Libyæ expellit in oras,
Soluatur Venerem dictis pater ipſe dolentem,
Æneam recipit pulchra Carthagine Dido,
Cui Venus Aſcanij ſub vultu mittit Amorem.

Principium libri primi Æneidos à Tucca, & Varo ſublatum.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egreſſus ſyluis, vicina coegi,
Vt quamuis auido parerent arua colono:
Gratum opus agricolis at nunc horrentia Martis.

Arma,

Arma, virumque cano; Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauinaque venit
Littora: multum ille, & terris iactatus, & alto,
Vi ſuperum, ſæuæ memorem Iunonis ob iram.
Multa quoque, & bello paſſus dum conderet Vrbem,
Inferretque Deos Latio; genus 1 *vnde Latinum,* 1 A quo Ænea.
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Muſa mihi cauſas memora; quo numine læſo,
Quidve dolens Regina Deum, tot voluere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit, tantæne animis cæleſtibus iræ?
Vrbs antiqua fuit (Tyri tenuere 2 *coloni)* 2 Cultores aduenæ.
Carthago: Italiam contra, Tiberinaque longè 3 Non contempta, ſed in ſecundis habita.
Oſtia: diues opum, ſtudiiſque aſperrima belli.
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam,
3 *Poſthabita coluiſſe Samo; hic illius arma,* 4 Pro euerteret, quod in aliis.
Hic currus fuit hoc regnum Dea gentibus eſſe,
(Si quà fata ſinant) iam tum, tenditque, fouetque 5 Regulantē, imperātem.
Progeniem, ſed enim Troiano à ſanguine duci 6 Eodē modo dictu quo venire ſubſidio, ſeu auxilio. Nō ſignific. autē motum, ſed tempus dūtaxat, perinde ac ſi tantum dixiſſet, futurum excidit.
Audierat, Tyrias olim, quæ 4 *verteret arces.*
Hinc populum latè 5 *regem, belloque ſuperbum.*
6 *Venturum excidio Lybiæ, ſic voluere parcas*
Id metuens, 7 *veteriſque memor Saturnia belli*
Prima, quod ad Troiam pro charis geſſerat Argis:
* *Nec dum etiam cauſæ irarum, ſæuique dolores*
Exciderant animo, manet alta mente repoſtum
Iudicium Paridis, ſpretæque iniuria formæ, 7 Longi, vtpote decem Pallis.
Et genus inuiſum, & rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, iactatos æquore toto * Hom. in Il. 262.
Troas, reliquias Danaum, atque immitis Achilli,

Arce-

Arcebat longè Latio, moltoſque per annos.
Errabant acti fatis in maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, 1 ſpuma ſalis ære ruebant:
Cum Iuno æternum ſeruans ſub pectore vulnus.
Hæc 2 ſecum; Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor facit, Pallaſue exurere claſſem
Arginum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto.
Vnius ob noxam, & 3 furias Aiacis Oilei?
Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.
Diſiecitque rates, euertitque æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego quæ diuum incedo regina, Iouiſque
Et ſoror, & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero, & quiſquam numen Iunonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fæta furentibus auſtris
Aeoliam venit; hic vaſto Rex Aeolus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frenat.
Illi indignantes, magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt: celſa ſedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, temperat iras
Ni faciat, maria, ac terras, cælumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, vertantque per auras.
Sed Pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris.

1 Spumans mare æreis nauium roſtris ſeccabant.
2 Volutauit.
3 Furioſus amnes Aiacis, qui filius Oilei fuit.

Hoc

Hoc metuens, molemque & montes inſuper altos
Impoſuit: regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare iuſſus habenas.
Ad quem tum Iuno ſupplex his vocibus vſa eſt,
Aeole, (namque tibi diuum pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)
Gens inimica mihi Thyrrenum nauigat æquor
1 *Ilium in Italiam portans, victoſque penates.*
Incute vim ventis, ſubmerſaſque òbrue puppes.
Aut age 2 *diuerſas, & diſice corpora ponto.*
* *Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ,*
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam 3 *ſtabili, propriamque dicabo:*
Omnes at tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Aeolus hæc contrà, Tuus, ò regina quid optes
Explorare labor; mihi iuſſa capeſcere fas eſt.
Tu mihi quodcumque hoc regni, tu ſceptra, Iouemque,
4 *Concilias; tu das epulis accumbere diuum,*
Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.
* *Hæc vbi dicta, cauum conuerſa cuſpide montem*
Impulit in latus: ac venti velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis.
Vna Euruſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus: & vaſtos voluunt ad littora fluctus.
Inſequitur clamorque virum, ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubitò nubes cælumque diemque
Teucrorum ex oculis ponto nox incubat atra:
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther

1 Rex, & homines Iliẽſ. Vel ex illo victo pen. portas in Ital.
2 In diuerſa loca. Al. Diuerſas.
* Hom. in Il. 74.156.
3 Quod careat diuortio.
4 Impetras mihi regnũ à Ioue conciliato.
* Ho. Od. 46.

Præ-

Præſentemque viris intentant omnia mortem;
Extemplo Aeneæ ſoluuntur frigida membra
1 Ambas. *Ingemit, & 1 duplices tendens ad ſydera palmas.*
* Hom. in Il. 173. ** Talia voce refert; O terque quaterque beati,*
Quis ante ora patrum, Troiæ ſua mœnibus altis
* Hom. in Il. 119. ** Contigit oppetere: ô Danaum fortiſſime gentis*
Tydide, me ne Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe? tuaque animam hanc effundere dextra?
2 Corpore, & virtute bellica. *2 Sæuus vbi Aeacidæ telo iacet Hector, vbi ingens*
Sarpedon, vbi tot Simois correpta ſub vndis
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora voluit.
Talia iactanti ſtridens aquilone procella.
Velum aduerſa ferit, fluctuſque ad ſidera tollit.
Granguntur remi: tum prora auertit, & vndis.
Dat latus inſequitur cumulo præruptus aquæ mons,
Hi ſummo in fluctu pendent, his vnda dehiſcens:
3 Oſtendis. *Terram inter fluctus 3 aperit: furit æſtus arenis,*
Tres notus abreptas in ſaxa latentia torquet;
(Saxa vocant Itali medijs quæ in fluctibus Aras
4 Velut corſum. *4 Dorſum immane mari ſumo) tres Eurus ab alto;*
In breuia, & ſyrtes vrget (miſerabile viſu)
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Vnam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens à vertice pontus
* Hom. Od. 110. ** In puppim ferit, excutitur pronuſque magiſter*
Voluitur in caput; aſt illam ter fluctus ibidem.
5 Abſorbet. *Torquet agẽs circũ, & rapidus 5 vorat æquore vortex*
Apparent, rari nantes in gurgite vaſto:
Arma virum tabulæque & Troia gaza per vndas.
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,

Et qua 1 vectus Abas,& qua grandæuus Alethes,
Vicit 2 hyems: laxis laterum 3 compagibus omnes
Accipiunt inimicum 4 imbrem, rimiſque fatiſcunt.
Interea magno miſceri murmure pontum,
Emiſſamque hyemem ſenſit Neptunus,& imis
5 Stagna refuſa vadis: grauiter commotus,& alto
Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit vnda,
** Diſiectam Aeneæ toto videt æquore claſſem,*
Fluctibus oppreſſos Troas, 6 cælique ruina.
** Nec latuere doli fratrem Iunonis, & iræ*
Eurum ad ſe Zephirumque vocat: dehinc talia fatur
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Iam cælum, terramque 7 meo ſine numine, venti,
Miſcere,& tantas audetis tollere 8 moles?
9 Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus
Poſt mihi 10 non ſimili pœna commiſſa luetis.
Maturate fugam: regique hæc dicite veſtro
** Non illi imperium pelagi, ſæuumque tridentem,*
Sed mihi ſorte datum tenet ille immania ſaxa,
Veſtras Eure domos illa ſe iactet in aula
Aeolus,& clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait,& dicto citius tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoe ſimul & Triton adnixus, acuto
Detrudunt naues ſcopulo: leuat ipſe tridenti,
Et vaſtas aperit ſyrtes,& temperat æquor,
** Atque rotis ſummas leuibus perlabitur vndas,*
Ac veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
Seditio ſæuitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces,& ſaxa volant furor arma miniſtrat

1 Vehebatúr.
2 Tempeſtas, Sic mos.
3 Coagmentationibus.
4 Quidam in rel. de aqua marina, ſed potius accipiendum de pluuia, ne ſit hyſterō proteron.
5 Aquam refuſam, & turbatam in imis gurg.
* Hom. in Il. 160.
* Hom. in Il. 12
6 Tempeſtate, quæ è cœlo irruerat.
7 Poteſtate à me nō data.
8 Moles fluctuum.
9 Apſiopeſis eſt.
10 Non itidem caſtigabimini verbis.
* Hom. in Il. 163.
* Hom. in Il. 137.

Tum pietate grauem, ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere ſilent, arrectiſque auribus adſtant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora poſtquam
1 Cælo iam ſereno vectus per maria. *Proſpiciens genitor, 1 cæloque inuectus aperto,*
2 Currus pro equus. *Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo*
Defeſſi Aeneadæ; quæ proxima littora, curſu
Contendunt petere, & Lybiæ vertuntur ad oras:
* Ho. in Od. 113. ** Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum*
Efficit obiectu laterum quibus omnis ab alto
Frangitur inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes geminique minantur
In cælum ſcopuli: quorum ſub vertice latè
3 Vmbraculum ſimile ſcenis veterum. *Aequora tuta ſilent, tum ſyluis 3 ſcena coruſcis*
4 Horrorem incudentes. *Deſuper, 4 horrentique atrum nemus imminet vmbræ*
Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendentibus antrum:
5 Naturali. *Intus aquæ dulces, 5 viuoque ſedilia ſaxo:*
6 Vt dente tenacr. lib. 6. *Nympharum domus hic feſſas non vincula naues*
Vlla tenent vnco non alligat ancora 6 morſu.
Huc ſeptem Aeneas collectis nauibus omni
Ex numero ſubit, ac magno telluris amore
Egreſſi, optata potiuntur Troes arena.
7 Maris aſpergine madefactos. *Et 7 ſale tabentes artus in littore ponunt.*
Ac primùm ſilicis ſcintillam excudit Achates.
Suſcepitque ignem folijs, atque arida circum
Nutrimenta dedit; rapuitque in fomite flammam.
8 Frumentū aqua madefactum. *Tum 8 Cererem corruptam vndis. Cerealiaque arma*
Expediunt feſſi rerum frugeſque receptas
Et torrere parant flammis; & frangere ſaxo.
Aeneas ſcopulum interea conſcendit, & omnem

Pro-

Proſpectum latè pelago petit, Anthea, ſi qua
Iactatum vento videat, Phrigiaſque biremes.
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caici,
Nauim in conſpectu nullam, treies littore Ceruos
Proſpicit errantes, hos tota armenta ſequuntur
A tergo, & longum per valles paſcitur agmen,
Conſtitit hic arcumque manu, celereſque ſagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductoreſque ipſos primum capita alta ferentes,
1 *Cornibus arboreis ſternitum, vulgus; & omnem* — 1 Habentes com. ramoſa quales sūt arbores.
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum nauibus æquet
* *Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnes* — *Hom. Il. 93.
Vina, bonus, quæ deinde cadis onerarat Aceſtes
Littores Tinacrio dederatque abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mærentia pectora mulcet.
* *O ſocij (neque enim ignari ſumus ante malorum)* — *Ho. Od. 167
O paſſi grauiora: dabit Deos his quoque finem.
Vos, & Scylleam rabiem peni tuſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos, vos, & Cyclopea ſaxa
Experti reuocate animos, meſtumque timorem
Mittite, forſan, & hæc olim meminiße iuuabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium ſedes vbi fata quietas
Oſtendunt illic fas regna reſurgere Troiæ.
2 *Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.* — 2 Perſeuerante in his tolerandis.
Talia voce refert, curiſque ingentibus æger.
Spem vultu ſimulat, 3 premit altum corde dolorem — 3 Occaſum.
Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſque futuris.

Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant.

* Ho. Il. 10.
1 Palpitantia adhuc.

** Pars in fruſtra ſecant, veribuſque trementia figunt*
Littore ahena locant alij, flammaſque miniſtrant,
Tum victu reuocant vires: fuſique per herbam.
Implentur veteris Bacchi pinguiſque ferinæ.

* Hom. in Il. 78 237.
2 Menſæ, in quibus dapes appoſitę fuerant, vel ipſæ dapes. Sed illud malo.
3 Quia olim quos querebāt amicos ſæpius vocabant, antequam abirent.

** Poſtquam exempta fames epulis, 2 menſæq; remotæ*
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt,
Spemque, metumque inter dubij, ſeu viuere credant,
Siue extrema pati, 3 nec iam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Aeneas, nunc acris Oronti,
** Nunc Amici caſum gemit, & crudelia ſecum*
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et iam finis erat, cum Iuppiter æthere ſummo
Deſpiciens mare veliuolum, terraſque iacentes,
Littoraque, & latos populos, ſic vertice cæli

* Hom. in Il. 203. 78.

Conſtitit, & Lybiæ defixit lumina regnis,
Atque illum tales iactantem pectore curas,
Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes,
Alloquitur Venus, O qui res hominum deumque
Aeternis regis imperijs, & fulmine terres,
Quid meus Aeneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere, quibus tot funera paſſis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?

4 Ex Ænea, e Troianis.

Certè 4 hinc Romanos olim voluentibus annis,
Hinc fore ductores, reuocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus, quæ te genitor ſententia vertit?

5 Excidium.

Hoc equidem 5 occaſum Troiæ, triſteſque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.

6 Itidem aduerſa.

Nunc 6 eadem fortuna viros tot caſibus actos

Inſe-

Inſequitur,quem 1 das finem rex magne laborum? 1 Dare viã.
Antenor potuit medijs elapſus Achiuis
Illiricos penetrare ſinus,atque intima tutus
Regna Liburnorum,& fontem ſuperare Timaui
Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum,& pelago premit arua ſonanti,
Hic tamen ille vrbem Pataui,ſedeſque locauit
Teucrorum,& genti nomen dedit,armaque fixit
Troia: nunc placida compoſitus pace quieſcit,
Nos,tua progenies,cæli quibus annuis arcem.
Nauibus (infandum) amiſſis,vnius ob iram
Prodimur,atque Italis longè diſiungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
* *Olli ſubridens hominum ſator, atque Deorum,* *Hom.Il.50.
Vultu,quo cælum,tempeſtateſque ſerenat,
2 *Oſcula libauit natæ: dehinc talia fatur* 2 Parua ora lenter tetigit.
Parce metu Cytherea,manent immota tuorum
Fata tibi,cernes 3 vrbem,& promiſſa Lauini 3 Vrbem, ideſt, promiſſa Lauini menſa, perſpexerit, geſin. Alioquin intell. Troiam, & Lau. Quidã, Romam, & Lauinium,
Mœnia,ſublimemque feres ad ſidera cæli
Magnanimum Aeneam,neque me ſententia vertit.
Hic tibi (labor enim,quando hæc te cura remordet
Longius,& voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia,populoſque feroces,
Contundet,moreſque viris,& mœnia ponet.
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
4 *Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.* 4 Terra hyber. tres anni.
At puer Aſcanius,cui nunc cognomen Iulo
Additur,(Ilus erat,dum res ſtetis Ilia regno)
Triginta magnos voluendis menſibus orbes
Imperio explebit,regnumque à ſede Lauini

Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
1 Alba trecenti annis caput regni. Vnde inſt. *Hic iam 1 ter centum totôs regnab:tur annos*
Gente ſub Hectorea donec regina ſacerdos
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem
Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus accipiet gentem, & Mauortia condet
Mænia, Romanoſque ſuo de nomine dicet,
2 Nec certũ imperij terminum nec certũ annorum ſpatiũ ſtatuo. *His ego 2 nec metas reum, nec tempora pono,*
Imperium ſine fine dedi: quin aſpera Iuno,
Quæ mare nunc, terraſque metu, cœlumque fatigat,
Conſilia in melius referret mecumque fouebit
Romanos rerum dominus, gentemque togatam,
Sic placitum: venit luſtris labentibus ætas,
3 Gens Romana. Aſſar. Capyn, Capus Anch. genuit, patrẽ Æneæ. *Cum 3 domus Aſſaraci Phthiam claraſque Micenas*
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur, pulchra Troianus origine Cæſar,
(Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris)
Iulius, a magno, demiſſo nomen Iulo
Hunc tu olim cælo ſpolijs Orientis onuſtum
4 Hic quoque Deus erit vt Daptu quoque v. in Buc. *Accipies ſecura, 4 vocabitur, hic quoque votis.*
Aſperatum poſit:s miteſcent ſæcula bellis
Cana Fides, & veſta Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt, diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ, furor impius intus,
Sæua ſedes ſuper arma, & centum vinctus abenis
Poſt tergum nod:s fremet horridus ore cruento
5 Mercuriũ. *Hæc ait, & 5 Maia genitum demittit ab alto,*
Vt terræ atque nouæ pateant Carthaginis arces
6 Voluntatis Iouis. *Hoſpitio Teucris ne 6 fati neſcia Dido*
Finibus arceret, volat ille per aera magnum

Remi-

Remigio alarum, ac Lybiæ citus aſtitit oris:
Et iam iuſſa facit, ponuntque ferocia pœni
Corda; volente Deo in primis Regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam
At pius Aeneas per noctem plurima voluens,
Vt primum lux alma data eſt exire, locoſque
Explorare nouos, quas vento acceſſerit oras:
** Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne* * Hom. Od. 124.
Quærere conſtituit ſociiſque 1 exacta referre. 1 Exquiſita.
Claſſem in conuexo nemorum ſub rupe cauata
Arboribus clauſam circum, atque horrentibus vmbris
Oculit ipſe vno graditur comitatus Achate,
Bina manu latè criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obuia ſylua,
Virginis hos, habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ; vel qualis equos Threiſſa fatigat
Harpalice, volucremque fuga præuertitur Hebrum
Namque humeris de more 2 habilem ſuſpenderat arcũ 2 Aptum ſexui.
3 Venatrix, dederatque comam diffundere ventis 3 Quaſi venatrix.
Nuda genu, nudoque 4 ſinus collecta fluenteis. 4 Veſtris.
Ac prior, Heus, inquit, iuuenes, moſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic 5 errantem forte ſororum: 5 Vagantem feras inueſtigando.
Succinctam pharetra, & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut 6 ſpumantis apri curſum clamore prementem 6 Præ ardore, & ire.
** Sic Venus; at Veneris contra ſic filius orſus,* *Ho. Od. 52.
Nulla tuarum audita mihi, neque viſa ſororum,
O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis nec vox hominem ſonat, 7 ò Dea certè: 7 O virgo, es certe dea, ſed quæ dea an Ph. &c.
An Phœbi ſoror: an nimpharum ſanguinis vna?
Sis felix, noſtrorumque leues quæcumque laborem.

Et 1 quo ſub cælo tandem quibus orbis in oris
Iactemur,doceas ignari hominumque,locorumque
Eramus venta huic vaſtis,& fluctibus acti
Multa tibi ante aras noſtra cadent hoſtia dextra
Tunc Venus, haud equidem tali me dignor honore
Virginibus Tyrij mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno;
Punica regna vides,Tyrios,& Agenoris vrbem,
Sed fines Lybici,genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta:
2 Germanum fugiens longa eſt iniuria longe
Ambages,ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat ditiſſimus agri
Phœnicum,& magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater 3 intactam dederat,primiſque iugarat
4 Omnibus; ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion ſcelere ante alios immanior omnes,
Quos inter medius venit furor,ille Sichæum
Impius ante 5 aras,atque auri cæcos amore,
Clam ferro incautum 6 ſuperat, 7 ſecurus amorum
Germanæ,factumque diu celauit,& ægram
(Multa malus ſimulans) vana ſpe luſit amantem
Ipſa, ſed in ſomnis inhumati venit imago
Coniugis,ora modis attollens pallida miris
Crudeles aras,traiectaque pectora ferro
Nudauit: 8 cæcumque domus ſcelus omne retexit:
Tum celerare fugam,patriaque excedere ſuadet
Auxiliumque viæ,veteres tellure recludit
Theſauros ignotum argenti pondus,& auri.
His commota fugam Dido ſocioſque parabat.

Conue-

1 Sub qua regione cæli.
2 Pigmalionem.
3 Virginem dedit in matrimonium.
4 Quia auſpices nuptijs interponebantur.
5 Herculis cuius ſacerdos erat
6 Pro interimit.
7 Contemptor, ſolutus, mecumne pro amore odiũ conſequeretur.
8 Occultum ſe familiæ, quod ab affine, & cognato fuiſſet interfectum.

Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat; naues quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro portantur auari
1 *Pigmalionis opes pelago dux fœmina facta.* — 1 Quas Pygmal. ſuas putabat.
Deuenere locos vbi nunc ingentia cernes
Mœnia ſurgentemque nouæ Carthaginis arcem
Mercatique ſolum facti de nomine 2 *Byrſam,* — 2 Vide Iuſtinum.
Taurino quantum poſſent circumdare tergo,
Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris
Quove tenetis iter? Quærenti, talibus ille
* *Suſpirans, imoque trahens à pectore vocem:* — * Hom. Il. 9.
O Dea: ſi 3 *prima repetens ab origine, pergam,* — 3 A raptu Helenæ.
Et vacet 4 *annales noſtrorum audire laborum;* — 4 Enumeratione qualis eſſe ſolet in annal.
Ante diem clauſo componet veſper olympo.
Nos Troia antiqua (ſi veſtras forte per aures
Troiæ nomen iijt) diuerſa per æquora vectos
5 *Forte ſua Lybicis tempeſtas appulit oris.* — 5 Caſu ſuo.
Sum pius Aeneas raptos qui ex hoſte penates
Claſe veho mecum: fama ſuper æthera notus
Italiam quæro patriam, & genus ab Ioue ſummo
Bis denis Phrygium conſcendi nauibus æquor,
Matre dea 6 *monſtrate viam, data fata ſequutus* — 6 Sua ſtella quam ſemper viditper diem.
Vix ſeptem conuulſæ vndis Euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Lybiæ deſerta per agro,
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura quærentem
Paſſa Venus: medio ſi inter fata dolore eſt,
Quiſquis es, haud (credo) inuiſus cœleſtibus auras
Vitales capit, Tyriam qui adueneris vrbem
Perge modo, atque hic te Reginæ ad lumina perfer
Namque tibi reduces ſocios, claſſemque relatam

1 Actam in tut. a.q. conuerſis.
2 Cycnos nauibus, aquilam tempeſtati comparat.
3 Deſignat eligere.
* Ho. Il. 36.
4 Ambroſia illitę, aut immortales.
* Ho. Il. 154.
5 Vt Iuno, & cętera numina, quæ mihi vtpote Troiano aduerſantur.
* Ho. Od. 56. Apol. arg. 53.
* Ho. Il. 35. 269.
6 Longius 3000. paſſus ex Pol. & Appiano.

Nuntio, & 1 in tutum verſis Aquilonibus actam.
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætanteis agmine 2 Cycnos:
Aetheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cælo, nunc terras ordine longo
Aut 3 capere, aut captas iam deſpectare videntur.
Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cetu cinxere polum, cantuſque dedere:
Haud aliter puppeſque tuæ pubeſque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & qua te ducit via dirige greſſum.
* Dixit: & auertens roſea ceruice refulſit,
* 4 Ambroſiæque comæ diuinum vertice odorem
Spirauere pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit Dea ille vbi matrem
Agnouit, tali fugientem eſt voce ſequutus
Quid natum toties crudelis 5 tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram
Non datur? ac veras audire, & reddere voces?
* Talibus incuſſat: greſſumque ad menia tendit.
At venus obſcuro gradientes aere ſepſit,
* Et multo nebulæ circum Dea fuit amictu
Cernere ne quis eos, neu, quis contingere poſſet,
Moliri ve moram, aut veniendi poſcere cauſas
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reuiſit
Læta ſuas, vbi templum illi, centumque Sabæo,
Thure calent are, ſertiſque recentibus halant
Corripuere viam interea, qua ſemita monſtrat
Iamque aſcendebat collem, qui 6 plurimus vrbi
Imminet, auerſaſque aſpectat deſuper arces.

* Miratur molem Aeneas, magnalia quondam : * Ho. Od. 26.
Miratur portas, ſtrepitumque, & 1 ſtrata viarum 1 Vias lapidibusſtratas.
Inſtant ardentes Tyrij: pars ducere muros,
2 Molirique arcem, & manibus ſubuoluere ſaxa. 2 Molibus iactis extollere.
Pars aptare locum tecta, & concludere 3 ſulco. 3 Foſſa.
Iura magiſtratuſque legunt ſanctumque ſenatum
Hic portus alij effodiunt, hic alta theatri
Fundamenta locant alij: immaneſque columnas
Rupibus excindunt ſcenis decora alta futuris ;
* Qualis apes æſtate noua per florea rura * Ho. Il. 15.
Exercet ſub ſole labor, cum gentis adultos
Educunt fetus: aut cum 4 liquentia mella 4 Liquida, ex Georg. 4. Defecata, & Pura.
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas ;
Aut onera accipiant venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella
O fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt,
Aeneas ait, & faſtigia ſuſpicit vrbis.
Infert ſe ſeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miſcetque viris; neque cernitur vlli ;
Lucus in vrbe fuit media, 5 lætiſſimus vmbra ; 5 Ameniſſimus.
Quo primum iactatis vndis, & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Iuno
Monſtrat caput acris, equi, ſic nam fore bello
Egregiam, & 6 facilem victu per ſæcula gentem 6 Fertilem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat doni opulentum, & 7 numine Diuæ ; 7 Numinis ſimulac.
Aerea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque
Aere trabes foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco noua res oblata timorem

Leniit: hic primum Aeneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis melius confidere rebus.
Namque ſub ingenti luſtra dum ſingula templo,
Reginam operiens: dum quæ 1 fortuna ſit vrbi
Artificiumque manus 2 inter ſe, operumque laborem
Miratur videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque iam fama totum vulgata per orbem:
3 Atridas, Priamumq; & ſæuum ambobus Achillem
Conſtitit, & lacrymans Quis iam locus (inquit) Achate
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris
En Priamus: ſunt hic etiam ſua præmia laudi,
Sunt 4 lacrymæ rerum mente mortalia tangunt
Solue metus: feret hæc aliquem tibi famam ſalutem
Sic ait, atque animum pictura paſcit inani,
** Multa gens, largoque humectat flumine vultum,*
Namque videbat vti bellante Pergama circum
Hac fugerent Graij, 5 premeret, Troiana iuuentus:
Hac Phryges, inſtaret curru criſtatus Achilles:
** Nec procul hinc Rheſi niueis tentoria velis*
Agnoſcit lacrymam primo, quæ 6 prodita ſomno
Tytides multa vaſtabat cæde cruentus
Ardenteſque auertit equos in caſtra prius quam
Pabula guſtaſſent Troiæ, Xantumque bibiſſent,
7 Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli
Fertur equis, curruque errat reſupinus 8 inani,
Lora tenens tamen: huic ceruixque comeque trahuntur
Per terram, & 9 verſa puluis 10 inſcribitur haſta
Interea ad templum non æque Paladis ibant
Crinibus Iliade paſſis, peplumque ferebant

Suppli-

1 Felicitas.
2 Collatas, ſeu comparatas omnes mirãtur, ſed hanc tum præ illą.
3 Atrei filios Agamemnonẽ, & Menelaũ
4 Sunt qui res afflictas, & miſerabiles; commiſeratione, & lacrymis perſequantur, quæ miſeris aliquod sũt ſolamen.
* Ho. Il. 92. 173.
5 Impreſſionẽ faceret. Cũ impetu incurreret.
* Ho Il 132.
6 Dolone.
7 Picturæ.
8 Cui iam deerat rectum.
9 Retro cõuerſo cuſpide haſte Ser. à verbi.
* Hom. Il. 89.
10 Exaratur Scalpitur.

Suppliciter triſtes,& tonſa pectora palmis
Diua ſolo fixos oculos auerſo tenebat.
Ter circum illiacos raptauerat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achiles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo
Vt ſpolia,vt currus,vtque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermes.
Se quoque principibus permiſtum agnouit Achiuis,
Eoaſque acies,& 1 nigris Memnonis arma. 1 Æthiopis.
Ducit Amazonidum lunatis agmina 2 peltis 2 Scutis breuibus. Lu. medium lunam referẽtibus.
Pentheſilea furens: medijſque in millibus ardet,
Aura ſubnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix,audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Aeneæ miranda videntur,
Dum ſtupet,obtutuque hæret defixus in vno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
** Inceſſit,magna iuuenum ſtipante caterua.* *Ho.Od.51.
Qualis 3 in Eurotæ ripis,aut per iuga 4 Cynthi 3 Fluuij Laconiæ.
Exercet Diana choros: quam mille ſequutæ 4 Montis Deli.
Hinc,atque hinc glomeratur Oreades:illas pharetram
Fert humero gradienſque Deas ſupereminet omneis
Latonæ tacitum portentant grauida pectus
Talis erat Dido,talem ſe læta ferebat.
Per medios,inſtans,operis,regniſque futuris,
Tum foribus Diuæ,Media teſtudine templi,
Septa 5 armis,ſolioque alte ſobnixa,reſedit: 5 Armatis cuſtodibus.
Iura dabat,legeſque viris operumque laborem
Partibus æquabat iuſtis,aut ſorte trahebat
Cum ſubito Aeneas concurſu accedere magno
Anthea,Sergeſtumque vidit,fortemque Cloanthum.

Teucro

Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias aduexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates
1 Ob ſocios liberatos. 1 *Lætitiaque, metuque auidi coniungere dextras*
2 Cauſa ſociorum aduentus. *Ardebant, ſed* 2 *res animos incognita turbat.*
Diſſimulant, & nube caua ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant
Quid veniant cunctis nam lætis nauibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cæpit,
O Regina, nouam cui condere Iupiter vrbem:
Iuſtitiaque dedit genteis frenare ſuperbas.
Troes te miſeri ventis maria omnia vecti,
Oramus; probibe infandos à nauibus ignes,
3 Troianis, qui sũt pij. *Parce* 3 *pio generi, & propius res aſpice noſtras*
Non nos aut ferro Lybicos populare penates
Venimus aut raptas ad littora vertere predas,
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicunt;
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ
O Enotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam nixiße ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit:
4 Obſtinatè vrgentibus. Subinde ſuum in nos flatum repetentibus. *Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion*
In vada cæca tulit, penituſque 4 *procacibus Auſtris*
Perque vndas ſuperante ſalo, perque inuia ſaxa
Diſpulit; hunc pauci veſtris aduenimus oris:
5 Cum littore iure gẽtium cõmunia ſint. *Quod genus hoc hominũ, quæue hunc tã barbara morẽ*
Permittit patria? 5 *hoſpitio prohibemur arenæ.*

Bella

Bella cient primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum,& mortalia temnitis arma,
At 1 ſperate Deos memores fandi, atque nefandi,
Rex erat Aeneas nobis,quo iuſtior alter
Nec pietate fuit,nec bello maior,& armis
Quem ſi fata virum ſeruant,ſi veſcitur aura
Aetheria nec adhuc crudelibus occubat vmbris
Non metus,officio nec te certaſſe priorem
2 Pœniteat: ſunt & Siculis regionibus vrbes
3 Armaque Troianoque à ſanguine clarus Aceſtes
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſyluis aptare trabes, 4 ſtringere remos
Si datur Italiam ſocijs,& rege recepto
Tendere,vt Italiam læti,Latiumque petamus.
Sin abſumpta ſalus,& te 5 pater optime Teucrum
Pontus habet Lybiæ,nec ſpes iam reſtat Iuli.
At freta Sicaniæ ſaltem,ſedeſque paratas;
Vnde huc aduecti,regemque petamus Aceſtem.
Talibus Ilioneus; cunctis ſimul 6 ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breuiter Dido vultum demiſſa profatur
Soluite corde metum Teucri,ſecludite curas
Res dura,& regni nouitas me tali cogunt
Moliri,& latè fides cuſtodi tueri:
Quis genus Aeneadum,quis Troia neſciat vrbem
Virtuteſque,viroſque,& tanti incendia belli?
Non 7 obtuſa adeo geſtamus pectora pœni
Nec tam auerſus equos Tyria Sol iungit ab vrbe,
Seu vos 8 Heſperiam magnam, 9 Saturniaque arua,
Siue Erycis fines Regemque optatis Aceſtem,

Auxi-

1 Timere Deum bene factorū, & male fact.

2 Non metuendum tibi eſt ne te pœn. &c.

3 Homines apti ad arma.

4 Ligna incidere, ex quibus remi fiant.

5 Ænea.

6 Conſentiebant, aſſentientes quidem,ſed oſtendētes, ſe ægrè ferre iniurias ſibi illatas.

7 Craſſa ingenia. Quia putantur obtuſiores, quid reg. à ſole remotiores, & frigidiores incolunt.

8 Italiam, quæ heſp. magna, vt differat ab Hiſpania.

9 Latium.

Auxilio tutos dimittam, opibuſque iuuabo,
Vultis, & his mecum pariter conſidere regnis?
1 Vultis vrbem quam ſtatuo. 1 *Vrbem qua ſtatuo, veſtra eſt: ſubducite naues,*
Tros, Tyriuſque mihi nullo diſcrimine 2 *agetur,*
2 Regetur. *Atque vtinam res ipſe noto compulſus eodem*
Afforet Aeneas, equidem per littora certos
Dimittam, & Lybiæ luſtrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus ſyluis, aut vrbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Aeneas, iam dudum erumpere nubem
Ardebant: prior Aeneam compellat Achates,
Nate Dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides claſſem ſocioſque receptos,
3 Orantes. 3 *Vnus abeſt medio in fluctu, quem vidimus ipſi*
Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfuſa repentè
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Aeneas, claraque in luce refulſit:
4 Oris venuſtate, & humerorum latitudine. 4 *Os, humeroſque Deo ſimilis, namque ipſa decoram*
Cæſariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores,
5 Artificis. *Quales* 5 *manus addunt ebori decus, aut vbi flauo*
Argentum, Pariuſue lapis circumdatur auro.
Tum ſic Reginam alloquitur, cunctiſque repentè
Improuiſus ait, coram, quem quæritis, adſum
Trotus Aeneas, Lybicis ereptus ab vndis.
O ſolo infandos Troiæ miſerata labores:
Quæ nos, reliquias Danaum, terræque, mariſque
Omnibus exhauſtos iam caſibus, omnium egenos
Vrbe domos ſocias: grates perſoluere dignas

Non

Non opis eſt noſtræ Dido, nec quicquid vbique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem
Dij tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vſquam iuſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti)
Præmia digna ferant, quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuij current, 1 dum montibus vmbræ 1 Dum in mont. vim latera inclinata circã ibunt.
Luſtrabunt conuexa, polus dum ſidera paſcet,
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt
Quæ mecumque vocant terræ, Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, læuaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyam, fortemque Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido:
Caſu deinde viri tanto, & ſic ore loquuta eſt,
Quis te nate Dea per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma venus Phrigij genuit Simeontis ad vndam,
Atque equidem Teucrum nemini Sidonia venire
Finibus expulſum patrios noua regna petentem,
Auxilio Beni genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Ciprum, & victor ditione tenebat.
Tempore iam ex illo caſus mihi cognitus vrbis
Troianæ nomenque tuum, regeſque Pelaſgi,
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum à ſtirpe volebat.
Quare agite ò tectis iuuenes ſuccedite noſtris. 2 In me ipſa experta quo malis conflictari, dico miſeris ſuc.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit conſiſtere terra.
2 *NON ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco:*

Sic

Sic memorat, ſimul Aeneam in regia ducit
Tecta ſimul Diuum templis 1 *indicit honorem*
Nec minus interea ſocijs ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum pingues centum cum matribus agnos,
2 *Munera, lætitiamque Dij*
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, medijſque: parant conuiuia tectis
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo.
Ingens argentum menſis cælataque in auro
Fortia facta patrum: ſeries longiſſima rerum.
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis,
Aeneas (neque enim patrius 3 *conſiſtere mentem*
Paſſus amor) rapidum ad naues præmittit Achatem
Aſcanius ferrat hæc ipſumque ad mœnia ducat
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis,
Munera, præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam 4 *ſignis auroque rigentem.*
Et circumtextum croceo 5 *velamen acantho:*
Ornatus Argiue Helenæ, quos ille Mycenis
Pergama cum peterent inconceſſoſque hymenæos.
Extulerat; matris Ledæ mirabile domum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima natarum. Priami colloque monile
6 *Caccatum, & duplicem gemmis, auroque coronam*
Hæc 7 *celerans iter ad naues tendebat Achates*
At Cytherea nouas artes noua pectore verſat
Conſilia vt faciem mutatus, & ora cupido
8 *Pro dulci Aſcanio veniat doniſque furentem*
Incendat Reginam atque oſſibus implicet ignem

Quippe

1 Ferias, vt eſſet publica gratulatio, & deorum fauor accederet, at Ser. Iuſſit fieri ſupplicationes

2 Ideſt vinũ, inquit Ser. at Correctius mittit hæc omnia, vt Neptuno ſacrificent, quæres numera, & lætitiam Neptuno referat. Hæc ille.

3 Eſſe mente quieta.

4 Nuntiet.

5 Signis, ex auro intertextos facti.

6 Cycladum circumtextam ſignis acanthum herbam, ſeu virgultũ referentibus.

7 Baccis ornatum, ideſt margaritis.

8 Celeriter.

Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſque bilingues;
Vrit atrox 1 *Iuno, & ſub noctem cura recurſat.* 1 De qua poteſt ambigi. Græcis, an Troianis faueat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
* *Nate, meæ vires, mea magna potentia; ſolus* * Ho. Il. 254.
Nate, 2 *Patris ſummi qui tela Typhoea temnis,* 2 Iouis ful.
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater vt Aeneas pelago tuus omnia circum
Littora iactetur, odijs Iunonis iniquæ,
Nota tibi: & noſtro doluiſti ſæpè dolore.
Hunc Phœniſſa 3 *tenet Dido, blandiſque moratur* 3 Hoſpicio acceptum retinet.
Vocibus; & vereor, quo ſe Iunonia vertant
Hoſpitia: haud tanto ceſſabit 4 *cardine rerum.* 4 In opportunitate tanta.
Quo circa capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor; 5 *ne quo ſe numine mutet;* 5 Ad nutum alicuius numinis.
Sed magno Aeneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius accitu chari genitoris ad vrbem
Sidoniam puer ire parat: mea maxima cura,
Dona ferens, pelago & flammis reſtantia Troiæ.
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam.
Ne qua ſcire dolos, mediusve occurrere poſſit.
Tu faciem illius, noctem non amplius vnam,
6 *Falle dolos, & notos pueri puer indue vultus:* 6 Fallendo à nume. Falſo repræſentata Scal. op. falſam habeas, & præreferas Repræſentes.
Vt, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas, laticemque Lyæum;
Cum dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallaſque 7 *veneno.* 7 Amoris quaſi veneno.
Paret amor dictis charæ genitricis: & alas
Exuit, & greſſis gaudens incedit Iuli.

At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos, vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur vmbra.
Iamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyrijs, duce lætus Achate.
1 Aſcanius. *Cum* 1 *venit, aulæis iam ſe Regina ſuperbis*
2 In lecto, qui medius erat accu-buit. *Aurea compoſuit ſponda,* 2 *mediamque locauit.*
Iam pater Aeneas, & iam Troiana iuuentus
* Ho.Il.95. * *Conueniunt, ſtratoque ſuper decumbitur oſtro;*
Dant manibus famuli lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ: quibus ordine longo
3 Colere, Honorare, Augere, & lætos facere Pomp. At ſufficere. *Cura penum ſtruere, & flammis* 3 *adolere penates;*
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrij per limina læta frequentes
Conuenere, & toris iuſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Aeneæ: mirantur Iulum,
Flagranteiſque dei vultus, ſimulataque verba,
Pallamque, & pictum croceo, velamen acantho.
Præcipuè infœlix, peſti deuota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa: & puero pariter doniſque mouetur.
Ille, vbi complexu Aeneæ colloque pependit,
Et magnum falſi impleuit genitoris amorem;
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret: & interdum gremio fouet, inſcia Dido
Inſideat quantus miſeræ Deus; at memor ille
Matris Acidaliæ paulatim abolere Sichæum
Incipit,

Incipit, & viuo tentat præuertere amore
Iampridem reſides animos, deſuetaque corda
Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ.
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, voceque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt,
Hic regina grauem gemmis auroque popoſcit,
Impleuitque mero pateram; quam Belus, & omnes
A Belo 1 *ſoliti: tum facta ſilentia tectis.* — 1 Implere cum vellent librare.
Iuppiter (hoſpitibus nam te darè iura loquuntur)
Hunc lætum Tyrijſque diem, Troiaque profectis
Eſſe velis, noſtroſque huius meminiſſe 2 *minores.* — 2 Poſteros.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:
Et vos ò cœtum Tyrij celebrate 3 *fauentes.* — 3 Linguis, & animis.
Dixit, & in menſa 4 *laticum libauit honorem;* — 4 Vinum, quod eſt laticũ honos.
Primaque libato ſummo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit 5 *increpitans; ille impiger hauſit* — 5 In crepitando inſtans, vt acciperet, ſiue vrgens.
* *Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro;*
Poſt alij proceres: cithara crinitus Iopas
* *Perſonat aurata, docuit quæ maximus Atlas.* — * Apol. Argum. 12.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores; — * Quintil. lib. 10.
Vnde hominũ genus, & pecudes; vnde imber, & ignes;
Arcturum, pluuiaſque Hyadas, geminoſque Triones:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni; vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſum Tyrij, Troeſque ſequuntur.
Necnon & vario noctem ſermone trahebat
Infælix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa;

Nunc quibus Auroræ veniſſet filius armis.
Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles.
Immo age, & à prima dic hoſpes origine nobis,
Inſidias (inquit) Danaum, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos; nam te iam ſeptima portat,
Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas.

Finis Libri Primi Æneidos.

ÆNEIDOS LIB. II.

ARGVMENTVM.

DIdonis voluntati morem gerens Æneas excidij Troiani ſeriem narrat. Ea eſt huiuſmodi: Græci decimo belli Troiani anno, attritis iam viribus, virtutique diffidentes ad dolum confugiunt, noctéque ea, quæ vrbis incendium anteceſſit, fugam ſimulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Troiano equo ligneo, tantæ magnitudinis, vt portis vrbis recipi non poſſet: eius vtero lectiſſimum quemque Procerum includunt, Troiani partim fraude Sinonis impulſi, partim Laocoontis ſupplicio territi, diruta muri parte equum in arce ſtatuunt. Nocte intempeſta Græci à Tenedo profecti, per eam muri ruinã, qua equus erat introductus, vrbem inuadunt. Sinon reſerato equi vtero armatos emittit. Omnia ferro, flammiſque fœdantur. Æneas interim ab Hectore in ſomnis admonetur, vt ſibi fuga conſulat, Deoſque patrios incendio eripiat. Ille tamen honeſtam mortem turpi fugæ præferens, fruſtra in arma ruit. Satis fœliciter primus impetus ſuccedit Troianis; donec Choræbi conſilium ſequuti ſumptis Græcorum armis, ſuorum telis obruuntur;

ruuntur; Interea Priami regia oppugnatur, Priamuſque ipſe à Pyrrho Achillis filio interficitur. Æneas, itaque fruſtra tentatis omnibus, cum iam nihil ſpei reliquum eſſet, ſacra Anchiſæ patri committit, eoque in humeros ſuos ſublato, aſſumptiſque Aſcanio filio, Creuſaque vxore, fugam accipit. Græci à tergo inſequuntur. In eo tumultu Creuſam vxorem amittit, cuius quærendæ cauſa per totam vrbem oberranti, obuia fit vxoris vmbra, virumque mortis ſuæ certiorem facit. Ipſe ad ſocios reuertitur, quo iam magnus virorum, mulierumque numerus confluxerat, eius auſpicium, quocumque terrarum abducere vellet, ſequi paratus.

ALIVD ARGVMENTVM.

Cogitur Æneas bellorum exponere caſus,
Graiorumque dolos, & equum, fraudemque Sinonis,
Exciſamque vrbem. Priamique miſerrima fata;
Vtque patrem impoſitum forti ceruice per ignes
Exuleuit, caramque amiſerit ipſe Creuſam.

*Conticuere * omnes, 1 intentique ora tenebant:*
Inde toto pater Aeneas ſic orſus ab alto,
Infandum, Regina iubes renouare dolorem,
** Troianas vt opes, & lamentabile regnum*
Emerint Danai, quæque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Vlyßei,
Temperet illachrymis? & iam nox humida cælo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſydera ſomnos.
Sed, ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breuiter Troiæ ſupremum audire laborem;
Quamquam animus meminiße horret, luctoque refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi
Doctores Danaum, tot iam labentibus annis,

* Ho. Od. 11. 1 Pro intenta hora habebat, ideſt defixam in loquentem, vt ſit Hipal. vel intenti ad eius verba, ne hi ſciebant quidem. Ap. arg. 13.

Inſtar montis equum, diuina Palladis arte
1 Interiora ſtatumina, quibus laterum compages nitebatur. *Aedificant; ſectaque intexunt abiete* 1 *coſtas:*
Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur,
Huc delecta virum ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penituſque cauernas
Ingenteis, vterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
Inſula, diues opum, Priami dum regna manebant:
Nunc tantum ſinus, & ſtatio male fida carinis:
2 Huius inſulę quę cultoribus vacua Achilli in prædam conceſſa fuerat. *Huc ſe prouecti deſerto in* 2 *littore condunt.*
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo 3 *ſoluit ſe Teucria luctu:*
Panduntur portæ, iuuat ire, & Dorica caſtra,
3 Excuſſo luctu dant ſe lætitiæ Troiani. *Deſertoſque videre locos, littuſque relictum.*
* *Hic Dolopum manus, hic ſæuus tendebat Achilles:*
Claſſibus hic locus, hic acies certare ſolebant.
* Quintil. li. 9. cap. 2. * *Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Mineruæ;*
* Ho. Od. 70. *Et molem mirantur equi; primuſque Thymætes*
Duci intra muros hortatur, & arce locari:
Siue dolo, ſeu iam Troiæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaum inſidias, ſuſpectaque dona
Præcipitare iubent, ſubiectiſque vrere flammis:
Aut terebrare cauas vteri, & tentare latebras.
4 Mobile, Inſtabile. *Scinditur* 4 *incertum ſtudia in contraria vulgus.*
Primus ibi ante omneis, magna comitante caterua.
Laocon ardens ſumma decurrit ab arce:
Et procul, O miſeri, quæ tanta inſania, ciues?
Creditis auectos hoſtes? aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaum? ſic notus Vlyſſes?

Aut hoc incluſi ligno occultantur Achiui;
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, 1 venturaque deſuper vrbi; 1 Oppreſſura vrbem, vt poſt eius mœnibus altior.
Aut aliquis latet error. Equo ne credite Teucri.
Quicquid id eſt, timeo Danaos, & dona ferenteis.
Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque 2 ferri curuam compagibus aluum 2 Equi.
Contorſit ſtetit illa tremens, vteroque recuſſo
Inſonuere cauæ, gemitumque dedere cauernæ.
Et ſi fata deum, ſi mens non læua fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Troiaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus iuuenem interea poſt terga reuinctum,
Paſtores magno ad Regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe ignotum venientibus vltro,
3 Hoc ipſum vt ſtrueret, Troiaque aperiret Achiuis, 3 Has ipſas inſidias.
Obtulerat, fidens animi, atque in vtrumque paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certa occumbere morti.
Vndique viſcendi ſtudio Troiana iuuentus
Circumfuſa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaum inſidias, & crimine ab vno
Diſce omneis.
Namque, vt conſpectu in medio turbatus inermis
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut quid iam miſero mihi denique reſtat?
Cui neque apud Danaos vſquam locus, inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu conuerſi animi, compreſſus & omnis
Impetus: hortamur fari; quo ſanguine cretus,

Quidve ferat, memoret; quæ ſit fiducia capto.
* Hom.Il.4. ** Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur;*
1 Quicũque me ſequatur euentus. *Cuncta equidem tibi, Rex, 1 fuerint quæcumque fatebor*
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum: nec, ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam, mendacemque improba finget.
Fando aliquid, ſi fortè tuas peruenit ad aures
Balidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
2 Sub falſo crimine Proditionis. *Gloria: quem 2 falſa ſub proditione Pelaſgi*
Inſontem, infando iudicio, quia bella vetabat,
3 Primatum lumine interemptum. *Demiſere neci: nunc 3 caſſum lumine lugent.*
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primus huc miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumque vigebat
Conſilijs; & nos aliquod, nomenque, decuſque
* Ho. Il.22. ** Geſſimus. Inuidia poſtquam pellacis Vlyſſei,*
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris;
Adflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
4 Palamidis. * Ho. Il.124. *Et caſum inſontis mecum indignabar 4 amici.*
Nec tacui demens, & me, fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios vnquam remeaſſem victor ad Argos:
Promiſi vltorem, & verbis odia aſpera moui.
5 Dolos, qui ipſi eſſent arma ad reſiſtendum mihi. *Hinc mihi prima mali labes: hinc ſemper Vlyſſes*
Criminibus terrere nouis; hinc ſpargere voces
In vulgum ambiguas, 5 & quærere conſcius arma.
6 Calcantis miniſterio, & opera me deſtinaturæ, vel opponit morſi, vt ſeq. *Nec requieuit enim, donec 6 Calcante miniſtro.*
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata reuoluo?
Quidve moror? ſi omnes vno ordine habetis Achiuos,
Idque audire ſat eſt: iamdudum ſumite pœnas;
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.

Tum

Tum verò ardemus ſcitari, & quærere cauſas;
Ignari ſcelerum tantorum, artiſque Pelaſgæ.
Proſequitur pauitans, & ficto pectore fatur.
** Sæpè fugam Danai Troia cupiere relicta*
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello:
Feciſſentque vtinam, ſæpè illos aſpera Ponti
Intercluſit hyems, & terruit Auſter 1 *eunteis.*
Præcipuè cum iam hic trabibus contextus aceruis
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus; iſque adytis hæc triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis ventos, & 2 *virgine cæſa,*
Cum primum 3 *Iliacas Danai veniſtis ad oras;*
Sanguine quærenti reditus, animaque litandum
Argolica. Vulgi quæ vox, vt venit ad aures,
Obſtupuere animi, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor: cui 4 *fata parent, quem poſcat Apollo.*
Hic Itachus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ ſint ea numina Diuum
Flagitat, & mihi iam multi crudele 5 *canebant,*
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
6 *Compoſito* 7 *rumpit vocem, & me deſtinat aræ.*
Aſſenſere omnes, & quæ ſibi quiſque timebat,
Vnius in miſeri exitium conuerſa tulere.
Iamque dies infanda aderat: mihi ſacra 8 *parari,*
Et 9 *ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ.*
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,

Limo-

* Hom. Il. 7. & 52.

1 Per parantes, vel ire ingredietes.

2 Iphigenia, Agam. filia.

3 In Aſilide Greci hominis immolationem.

4 Præparent mortum.

5 Prædicabant.

6 Ex compacto Vlyſſis impulſu non oraculi iuſſu.

7 In vocem erumpit.

8 Parata cęperunt.

9 Mola ſalſa, quo fros victimæ, & foci necnon cultri aſpergebantur.

Limoſoque lacu per noctem obſcurus in vlua
Delitui, dum vela darent, ſi forte dediſſent.
Nec mihi iam patriam 1 *antiquam ſpes vlla videndi,*
Nec dulceis natos, exoptatumque parentem;
Quos illi ſors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus vſquam
Intemerata fides, oro, miſerere laborum
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis,
His lachrymis vitam damus, & miſerereſcimus vltro.
Ipſe viro primus manicas, atque arcta leuari
Vincla iubet Priamus: dictiſque ita fatur amicis;
Quiſquis es, amiſſos hinc iam obliuiſcere Graios;
* *Noſter eris, mihique hæc ediſcere vera roganti.*
Quo molem hanc immanis equi ſtatuere? quis author?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat: ille dolis inſtructus, & arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.
Vos 2 *æterni ignes, & non violabile veſtrum*
Teſtor numen ait; vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vitæque deum, quas hoſtia 3 *geſſi:*
Fas mihi Graiorum 4 *ſacrata reſoluere iura,*
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ, nec legibus vllis.
Tu modo promiſſis maneas, ſeruataque ſerues
Troia fidem; ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxilijs ſemper ſtetit impius ex quo
Tydides, ſed enim ſcelerumque inuentor Vlyſſes,

1 Carã Ser. ſed potius argos, aut vt & ſoph. cõmendat aynu ſtare, qui dam aut priſtinam intelligit.

* Ho. Il. 110.

2 Sydera.

3 Cum eſſem victima aræ deſtinata.

4 Quia ſacramenti militaris religioni videbatur eſſe obſtrictus.

Fatale aggreſſi ſacrato auellere Templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem, manibuſque cruentis
1 *Virgineas auſi diuæ contingere vittas:* 1 Vittę enim aliæ erant virginales, aliæ maritales.
Ex illo fluere, ac retro ſub lapſa referri
Spes Danaum, fractæ vires, auerſæ 2 *deæ mens.* 2 Mineruæ.
Nec dubijs ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
3 *Vix poſitum caſtris ſimulacrum, arſere coruſcæ* 3 Simulatque poſui.
Luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor ijt; terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens, haſtamque trementem.
Ex templo tentanda fuga canit æquora Calchas;
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis,
4 *Omnia ni repetant Argis; numenque reducant,* 4 Auſpicia, vt & duces ab exercitu auſptciorum repetundorum cauſa, Roma redibant.
Quod pelago, & curuis ſecum aduexere carinis.
Et nunc quod patrias vento petiere Mycænas,
Arma deoſque parant comites, pelagoque remenſo,
Improuiſi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo
Effigiem statuere 5 *nefas quæ triſte piaret.* 5 Sacrilegium Vlyſſi, ac Diomed.
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cæloque educere iuſſit;
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit:
Neu populum 6 *antiqua ſub religione tueri.* 6 Sub fauore priſtino.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Mineruæ,
Tum magnum exitium (quod dij prius omen in ipſum
Conuertant) Priami imperio, Phrygibuſque futurum.
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in vrbem,
Vltro Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.
Tali-

Talibus inſidijs, periurique arte Sinonis,
Credita res; captique dolis, lachrymiſque coactis,
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud maius miſeris, multoque tremendum
Obijcitur magis, atque improuida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno ſorte ſacerdos,
Solemneis taurum ingentem mactabat ad aras.
1 Per mare vtramque. *Ecce autem gemini à Tenedo 1 tranquilla per alta*
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt;
Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæque
Sanguineæ exuperant vndas: pars cætera Pontum
2 Non ait legere eſſe nauigare, præſtringere, afferes hunc locum. *Pone 2 legit, ſinuatque immenſa volumine terga.*
Fit ſonitus ſpumante ſalo; iamque arua tenebant,
Ardenteiſque oculos ſuffecti ſanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis 3 vibrantibus ora.
3 Mobilibus. *Diffugimus viſu exangues; illi agmine certo*
Laocoonta petunt; & primam parua duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus vterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus; & iam
4 Superemi nent. *Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum*
5 Similes mugitibus tauri, qui fugit, &c. *Terga doti, 4 ſuperant capite, & ceruicibus altis.*
Ille ſimul manibus tendit diuellere nodos,
6 Dubiè illuſam, ſeu impactam, & non certo ictu. *Perfuſus ſanie vittas, atroque veneno;*
Clamores ſimul horrendos ad ſydera tollit,
5 *Quales mugitus, ſugit cum ſaucius aram*
Taurus, & 6 incertam excuſſit ceruice ſecurim.

At gemini 1 *lapſu delubra ad ſumma dracones*
Effugiunt, ſæuæque petunt 2 *Tritonidis arcem;*
Sub pedibuſque deæ, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta nouus per pectora cunctis
3 *Inſinuat pauor: & ſcelus expendiſſe merentem*
Laocoonta ferunt: ſacrum qui cuſpide robur
* *Læſerit, & tergo* 4 *ſceleratam intorſerit haſtam.*
Ducendum ad ſedes ſimulachrum, orandaque diuæ
Numina conclamant.
Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis.
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subijciunt 5 *lapſus, &* 6 *ſtupea vincula collo*
Intendunt, ſcandit fatalis machina muros,
Fœta armis; circum pueri, innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæque minans illabitur vrbi.
O patria, ò diuum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum, quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque vtero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, dei iuſſu, non vnquam credita Teucris.
Nos delubra deum miſeri, quibus vltimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per vrbem.
Vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox,
Inuoluens vmbra magna, terramque, polumque,
Myrmidonumque dolos, fuſi per mœnia Teucri
Conticuere: ſopor feſſos complectitur artus.
Et iam Argiua phalanx inſtructis nauibus ibat

1 Lambi ſerpentum propriè eſt.
2 Mineruæ quæſu. Tritonia
3 Pro inſinuatur.
* Hom. Il. 9.
4 Pro ſceleratus, perpypali.
5 Ideſt, ratas quibus deuolueret.
6 Funes canapinos.

A Te-

1 Luna ſilente, ideſt minime lucente, vt latere magis poſſent inſidiæ, eleganti translat. ab animis ad oculos. Amica autem intellige, ſibi tum grata.

2 Infeſtis Troianorũ rebus, at rebus Græcorum amici.

A Tenedo, tacitæ per amica 1 ſilentia Lunæ,
Littora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat, fatiſque deum defenſus 2 iniquis,
Incluſos vtero Danaos, & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos patefatus ad auras
Reddit equus, lætique cauo ſe robore promunt
Tiſandrus, Sthenelusque duces, & dirus Vlyſſes,
Demiſſum lapſi per funem: Athamaſque, Thoaſque
Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon,
Et Menelaus, & ipſe doli fabricator Epeus.
Inuadunt vrbem ſomno vinoque ſepultam.
Cæduntur vigiles; portiſque patentibus omneis
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia iungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus;
Raptatus bigis, vt quondam, aterque cruento
Puluere, perque 3 pedes traiectus lora tumenteis.
Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
** Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,*
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes!
Squalentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ circum 4 plurima muros
Accepit patrios: vltro flens ipſe videbar
Compellare virum, & mœſtas expromere voce:
O lux Dardaniæ, ſpes ò fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? vt te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque vrbiſque labores

3 Pedes habens locis traiectio.
* Ho. Il. 245. & 269.

4 Cum clauſis portis ſolus extra vrbem cum Græcis configeret.

De-

Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troia.
Sat patriæ, Priamoque datum; 1 ſi Pergama dextra 1 Poſſent humano auxilio communiri; potuiſſent & mea dextra defendi.
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuoſque tibi commendat Troia penates;
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
Magna pererrato ſtatues quæ denique Ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diuerſo interea miſcentur mœnia luctu,
Et magis, atque magis (quamquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta 2 receſſit) 2 In receſſu quodā erat.
3 Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror. 3 Clarè audiuntur.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus Auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores,
** Præcipiteſque trahit ſyluas; ſtupet inſcius alto* * Quintil. li. 8. cap 6.
** Accipiens ſonitum 4 ſaxi de vertice paſtor.* * Ho. Il. 45.
Tum verò manifeſta fides, Danaumque pateſcunt 4 Mauris.
Inſidiæ; iam Deiphobi dedit ampla ruinam,
5 Vulcano ſuperante, domus; iam proximus ardet 5 Pro igni.
** 6 Vcalegon; Sigea igni freta lata relucent,* * Quintil. li. 8. cap 6. 6 Vcalegontis, domus proximè.
Exoritur, clamorque virum, clangorque tubarum.
Arma amens capio: nec ſat rationis in armis;

Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
1 Non mirũ eſt me arma cœpiſſe ſine ratione, nam furor, &c. Cum ſocijs ardent animi; 1 furor, iraque mentem
Præcipitant; pulchrumque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapſus Achiuum,
2 Al. Othryades. Panthus, 2 Otriades arcis Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque deos, paruumque nepotem
3 Al. Limi. Ipſe trahit, curſuque amens ad 3 littora tendit.
Quo res ſumma loco, Panthu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ; fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum; ferus omnia Iuppiter Argos
Tranſtulit; incenſa Danai dominantur in vrbe.
Arduus armatos medijs in mœnibus aſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans; portis alij bipatentibus adſunt,
4 Tot millia adſunt aliorum, quot nunquam, &c. 4 Millia quot magnis nunquam venere Mycenis,
Obſedere alij telis anguſta viarum
Oppoſiti; ſtat ferri acies mucrone coruſco
5 Ad inferendam necem. Stricta, 5 parata neci; vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & 6 cæco Marte reſiſtunt.
6 Nocturno prælio. Talibus Otriadæ dictis, & numine diuum
In flammas, & in arma feror: quo triſtis Erinnys,
Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati per Lunam, Hypaniſque Dymaſque,
Et lateri adglomerant noſtro; iuueniſque Chorœbus
* Ho. Il. 58. * Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
* Ho. Il. 143. Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore;
7 Futurus gener. * Et 7 gener auxilium Priamo, Phrygibuſque ferebat.

* *Infelix, qui non ſponſæ præcepta* 1 *furentis* — * Ho. Il. 205. 1 Per furorē vaticinantis.
Audierat
Quos vbi 2 *confertos audere in prælia vidi,* — 2 Ad glomeratos, vt modo præf.
Incipio ſuperbis. Iuuenes fortiſſima fruſtra
Pectora, ſi vobis audentem extrema, cupido eſt
Certa ſequi, quæ ſit rebus fortuna videtis,
Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis,
Dij, quibus imperium hoc ſteterat: ſuccurritis vrbi
Incenſe: moriamur, & in media arma ruamus
Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
* *Sic animi iuuenum furor additus, inde (lupicem* — *Hom. Il. 16.
* *Raptores atra in nebula, quos improba ventris* — * Ho. Il. 156.
3 *Exegit cæcos rabies catulique relicti* — 3 Expulit ad prędandum.
Faucibus expectant ſiccis) per tela per hoſtes — * Quint. li. 8. cap. 3.
Vadimus, haud dubiam in mortem mediæque tenemus
Vrbs iter. nos vtro 4 *caua circumuolat vmbra* — 4 Nō ſolida, ſed inani, vt alibi.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poſſit 5 *lacrymis æquare labore?* — 5 Pro laboribus æquare lacrym.
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos.
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora perque domos, & religioſa deorum
* *Limina, nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:* — * Ho. Il. 159.
6 *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus* — 6 Exponitur aliquando, ſed hic malim, aliquando tandem.
Victoreſque cadunt Danai, crudelis vbique
Luctus, vbique pauor, & plurima mortis imago.
Primus ſe Danaum, magna comitante caterua,
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens
Inſcius: atque vltro, verbis compellat amicis;
Feſtinate viri, nam quæ tam ſera moratur
* *Segnities? alij rapiunt incenſa, feruntque* — * Hom. Il. 5.

M Per-

Pergama: vos celſis nunc primum, è nauibus itis?
Dixit, & ex templo (neque enim reſponſa dabantur
1 Pro ſ: lapſum. *Fida ſatis) ſenſit medios* 1 *delapſus in hoſtes*
* Ho. Il. 110. * *Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit*
Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
* Ho. Il. 30. * *Preſſit humi nitens: trepiduſque repente refugit*
Attolentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat
Irruimus, denſis, & circumfundimur armis.
Ignaroſque loci paſſim, & formidine captos
Sternimus: aſpirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans ſucceſſu, animiſque Chorœbus
O ſocij, qua prima (inquit) fortuna ſalutis
Monſtrat iter quæque oſtendit ſe dextra ſequamur
Mutemus clypeos, Danaum, inſignia nobis,
Aptemus, dolus, an virtus, quis in hoſte requirat
Arma dabunt ipſi, ſic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur laterique; Argiuum accomodat enſem,
Hoc Riphheus, hoc ipſe Dymas, omniſque iuuentus
Læta facit: ſpolijs ſe quique recentibus armat,
2 Haud fauēte nobis numine, vt innuit D. in Ter. *Vadimus immiſti Danais,* 2 *haud numine noſtro*
Multaque per cæcam congreſſi prælia noctem
* *Conſerimus, multos Danaum demittimus orco,*
* Hom. Il. 3. *Diffugiunt alij ad naues, & littora curſu*
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, & nota conduntur in alto
* Ho. Il. 48. 129. * *Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis,*
Ecce, trahebatur paſſis Priameia virgo
Crinibus à templo Caſſandra, adytiſque Mineruæ

Ad

Ad Cælum tendens ardentia lumina fruſtra;
Lumina: nam teneras 1 arcebant vincula 2 palmas 1 Continebant.
Non tulit 3 hanc ſpeciem furiata mente Chorœbus, 2 Quas alioqui tetendiſſet, vt moris eſt.
Et ſe remedium iniecit moriturus in agmen.
Conſequimur cuncti, & denſis incurrimus armis. 3 Hoc ſpeculum.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur: oriturque miſerrima cædes,
Armorum facie, & Graiarum errore iubarum:
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Vndique collecti inuadunt: acerrimus 4 Aiax, 4 Obitus.
* *Et gemini Atridæ, Delopumque exercitus omnis* * Ho. Il. 91.
Aduerſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephiruſque Notuſque, & lætus Eois
Eurus equis: ſtridunt ſyluæ ſæuitque tridenti,
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo,
Illi etiam ſi quos obſcura nocte per vmbram
Fundimus inſidijs, totaque agitauimus vrbe,
Apparent primi clypeos 5 mentitaque tela 5 Quæ nos Græcos eſſe mentiebantur.
Agnoſcunt, atque ora 6 ſono diſcordia ſignat.
Ilicet obruimur numero, primuſque Chorœbus, 6 Lingua Græca.
Penelei dextra Diuæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit, & Ripheus, iuſtiſſimus vnus
Qui fuit in Teucris, & ſeruantiſſimus æqui.
Dijs aliter viſum, pereunt, Hipaniſque, Dimaſque.
Confixi à ſocijs, nec te tua plurima Panthu
Labentem pietas, nec Apollinis inſula 7 texit 7 Protexit.
Iliacis cineres, & flamma extrema meorum 8 Non vitaſſe pericula, ne vulneretur, vt interficeretur ab illis.
Deſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec vllas
8 Vitauiſſe vices Danaum, & ſi fata fuiſſent
Vt caderem, meruiſſe manu: diuellimur inde,

* Quint. li. 8. cap. 3. * *Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus æuo*
Iam grauior, Pelias, & vulnere tardus Vlyſſi.
Protinus ad ſedes Priami clamor vocati.
* Ho. Il. 170. * *Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam*
Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:
* Ho. Il. 139. * *Sic Martem indomitum, Danaoſque ad tecta ruentes*
Cernimus obſeſſumque acta teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus: clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti obijciunt, prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra turres, ac tecta domorum
Culmina conuellunt his ſe (quando vltima cernunt)
Extrema iam in morte parant defendere telis:
Aurataſque trabes, veterum decora alta parentum
Deuoluunt alij ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores, has ſeruant agmine denſo.
* Ho. Il. 70. * 1 *Inſtaurati animi regis ſuccurrere tectis.*
Auxilioque leuare, viros, vimque addere victis.
Limen erat cæcæque fores, & peruius vſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infelix qua ſe (dum regna manebat)
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
2 Hectori, & Andromaches filium. *Ad ſoceros, & auo puerum* 2 *Aſtyanacta trahebat*
Euado ad ſummi faſtigia culminis, vnde
Cela manu miſeri iactabant irrita Teucri.
* *Turrim in præcipiti ſtantem ſummiſque ſub aſtra*
Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaum ſolitæ naues, & Achaica caſtra:
3 Extrema. *Aggreſſis ferro circum, qua* 3 *ſumma labantes*
Iuncturas tabulata dabant conuellimus altis

Sedibus, impulimuſque ea lapſa repente, ruinam
Cum ſonitu trahit: & Danaum ſuper agmina late
Incidit, aſt alij ſubeunt; nec ſaxa: nec vllum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum, ante ipſum, primoque in limine Pyrrhus
Exultat telis, & 1 luce coruſcus ahena, 1 Fulgore armorum Græcorum. Sed æs pro ferro.
* *Qualis vbi in lucem coluber, mala gramina paſtus* * Ho. Il. 240.
Frigida ſub terra, tumidum quem bruma tegebat
Nunc poſitis nouus exuuijs nitiduſque iuuenta,
Lubrica conuoluit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.
Vna ingens 2 Periphes, & equorum agitur Achilles 2 Ætolorum princeps.
Armiger Automedon: vna omnis 3 Scyria pubes 3 A Scyto inſula, vna de Cyclad.
Succedunt tecto, & flammas ad columina iactant
Ipſe inter primos, correpta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque à cardine vellit
Aerato: iamque exciſa trabe, firma, 4 cauauit 4 Perforauit.
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt.
Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
Armatoſque vident ſtantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miſeroque tumultu
Miſcetur: penituſque 5 cauæ plangoribus ædes 5 Cauędium intell. quod poſt atrium erat.
Fœminei; vlulant: ferit aurea ſidera clamor.
Tum pauide tectis matres ingentibus errant: 6 Dictum ex Rom. more tribuentium aliquid relig. poſt & liminibus.
Amplexæque tenent 6 poſtes, atque oſcula figunt.
* *Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, nec ipſi* * Ho. Il. 135.
Cuſtodes ſufferre valent, labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine poſtes;
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant

Immiſſi Danai,& latè loca milite complent
* Ho. Il. 12. * *Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis*
Exijt, oppoſitaſque euicit gurgite moles.
Fertur in arua furens,cumulo,campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit, vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum,geminoſque in limine Atridas;
Vidi Hecubam,centumq.nurus. Priamumque per aras
Sanguine fœdantem,quo ipſe 1 *ſacrauerit ignes.*
Quinquaginta illi thalami (ſpes tanta nepotum)
Barbarico poſtes auro, ſpolijſque ſuperbi,
Procubuere,tenent Danai,qua deficit ignis.
Forſitan,& Priami fuerint,quæ fata requiras.
Vrbis vbi captæ cauſam,conuulſaque vidit
Limina teſtorum,& medium in penetralibus hoſtem
Arma diu ſenior deſueta trementibus æuo
Circundat nequicquam humeris,& inutile ferrum
Cingitur: ac denſos fertur moriturus in hoſtes,
Aedibus in medijs, 2 *nudoque ſub ætheris axe*
Ingens 3 *ara fuit, iuxtaque veterana laurus,*
Incumbens aræ,atque vmbra complexa penates.
Hic Hecuba,& natæ nequicquam altaria circum.
Præcepites atra ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ,& diuum amplexæ ſimulacra tenebant
Ipſum autem ſumptis Priamum iuuenilibus armis,
Vt vidit; Quæ mens tam dira miſerrimè coniux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget,non ſi ipſe meus nunc afforet Hector
Huc tandem concede: hæc ora tuebitur omnes,
Aut moriere ſimul. Sic ore effata,recepit

1 Quod in ara Hercei Iouis ad quā Pr. occiſus fuiſſet ſacratus ignis perpetuus.

2 Subdio. ſub cælo.

3 Ara Iouis Hercei.

Ad

Ad ſeſe, & ſacra longæuum in ſede locauit:
Ecce autem, elapſus Pyrride cæde Polytes,
Vnus natorum Priami, per tela, per hoſtes
Porticibus longis fugit, & vacua atria 1 *luſtrat* 1 Circumſpectat.
Saucius: illum ardens in feſto 2 *vulnere Pyrrhus* 2 Pro telo.
Inſequitur, iam iamque manu tenet, & premit haſta,
Vt tandem ante oculos euaſit, & ora parentum.
Concidit, ac multa vitam cum ſanguine fudit,
Hic Priamus, quãquam in 3 *media iam morte tenetur* 3 Quamquã ante oculos certã habet mortem.
Non tamen abſtinuit, nec voci iræque pepercit,
At tibi pro ſceler (exclamat) pro talibus auſi;
Dij (ſi qua eſt cælo pietas, quæ talia curet)
Perſoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere lethum
Feciſti, & patrios fædaſti funere vultus;
* *At non ille ſatum quo te mentiris, Achilles,* * Ho.Il.174. Quint. lib.8. c.2.
Talis 4 *in hoſte fuit Priamo: ſed iura, fidemque* 4 In me Priamo hoſte, quod in me Priamum cũ hoſtis eſſem.
Supplicis erubuit: corpuſque exangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Coniecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam vmbone 5 *pependit* 5 Adhæſit vmboni minimè penetrans.
Cui Pyrrhus, referes ergo, hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori; illi mea triſtitia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere; Hæc dicens, altaria ad ipſa trementem
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati;
Implicuitque comam læua: dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum

Sorte tulit, Troiam incenſam, & prolapſa vidente
Pergama, tot quondam populis, terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiæ iacet ingens littore truncus,
Auulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus
At me tum primam ſæuus circumſtetit horror.
Obſtupuit: ſubijt chari genitoris imago:
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem; ſubijt deſerta Creuſa,
Et direpta domus, & parui caſus Iuli
Reſpicio, & 1 quæ ſit me circum copia luſtro,
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu.
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.
** Iamque adeo 2 ſuper vnus eram, cum limina Veſtæ*
Seruantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
3 Tyndarida aſpicio dant claré incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos euerſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deſerti coniugis iras
Permetuens, Troiæ, & patriæ communis Erinays
Abdiderat ſeſe; atque aris inuiſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira, cadentem
Vlciſci patriam, & 4 ſceleratas ſumere pœnas,
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriaſque Mycenas
Aſpiciet? partoque ibit 5 Regina triumpho?
Coniugiumque, domumque, patres, natoſque videbit.
Iliadum turba, & Phrygijs comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine littus?
Non ita namque, & ſi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem

1 Quæ copiæ militũ, quãtus militum numerus.

* Ho. Il. 171.

2 Comperio omn. deſeruiſſe, &c. verſ. 22. ſequentes quidam omittẽdos putarũt tamquam à Tucca, & Vario exẽptos.

3 Helenam.

4 De illa ſcelerata, vel ſceleris pœnas.

5 Tamquam reg.

Ex-

Extinxiſſe nefas tamen,& ſumpſiſſe meorum
Laudabor pœnas; animumque expleſſe iuuabit
Vltricis flammæ,& cineres,ſatiaſſe meorum.
Talia iactabam,& furiata mente ferebar:
Cum mihi ſe, non ante oculis, tam clara, videndam
Obtulit,& pura per noctem in luce refulſit
Almam parens,confeſſa Deam; qualiſque 1 *videri*
Cælicolis,& quanta ſolet, dextraque prehenſum
Continuit; roſeoque hæc inſuper addidit ore.
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies vbi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſem? 2 *ſuperet coniuxne Creuſa*
Aſcaniuſque puer? quos omnes vndique Graiæ
Circum errant acies: & in mea cura reſiſtat,
In flammæ tulerint,inimicus,& hauſerit enſis
* *Non tibi Tyndaridis facies inuiſa Lacænæ,*
2 *Culpatus ve Paris; verum inclementia Diuum*
Has euertit opes, ſternitque à culmine Troiam,
Aſpice (namque omnem,quæ nunc obducta tuenti
Mortalem habebat viſus tibis tibi, & humida circum
Caligat,nubem eripam,tu neque parentis
Iuſſa time, 3 *neu præceptis parere recuſa)*
Hic vbi diſiectas moles,auulſaque ſaxis
Saxas vides,miſtoque vndantem puluere fumum
Neptunus muros,magnoque emota tridenti
4 *Fundamenta quatit,totamque à ſedibus vrbem*
Eruit,hic Iuno Scæas ſæuiſſima partas
Prima tenet; ſociumque furens à nauibus agmen
Ferro accincta vocat.

1 Spectati à cęl.nam maiores eſſe credebant habitu corporis deos, quã homines.

2 Superſtes ſit.

* Ho. Il.3.

2 Crimino-ſus.

3 Verétur ne imperanti tibi fugam nõ obtemperet.

4 Cenſebant enim Nep. tridente ſuo nõ ſolũ mare, ſed terrã etiã mouere,& labefactare, ſed & partes abrũpere.

Iam

Iam ſummas arces Tritonia (reſpice) Pallas
Inſedit, nimbo effulgens, & Gorgone ſæua.
Ipſe Pater Danais animos, vireſque ſecundas
Sufficit ipſe Deo in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe nate fugam, fineque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam;
Dixerat, & ſpiſſis noctis ſe condidit vmbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Troiæ
Numina magna Deum.
Tum verò omne mihi viſum conſidere.
Ilium, & eximo verti Neptunia Troia.

* Hom. Il. 46. 144. — * *Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum*
Cum fero exciſam, crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim: illa vſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutant:
Vulneribus donec paulatim euicta ſupremum
Congemuit, traxitque iugis auulſa ruinam.

1 Dictum de dea. — *Deſcendo, ac ducente* 1 *Deo flammam inter, & hoſtes*
Expedior, dant tela locum flammæque recedunt.
Aſt vbi iam patriæ peruentum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos genitor (quem tollere in altos,
Optabam primum montes, primumque petebam)

2 De iuuenibus intell. — *Abnegat exciſa vitam producere Troia,*
3 Sine alterius auxilio quo eget Anchiſes — *Exiliumque pati, vos opibus* 2 *integer æui*
Sanguis (ait) ſolidæque 3 *ſuo ſtant robore vires.*
Vos agitate fugam.
4 Superſtites fuimus. — *Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,*
5 Me hic, vt mortuum, & iacentem relinquite. — *Nam mihi ſeruiunt ſedes, ſatia, ſuperque*
Vidimus excidia: & capta, 4 *ſuper animus vrbi.*
5 *Sic, ò ſic poſitum affati, diſcedite corpus.*

Ipſe

Ipſe 1 manu mortem inueniam: miſerebitur hoſtis 1 Manu hoſtis inuen. ille miſerebitur.
Exuuiaſque patet facilis iactura ſepulchri eſt.
Iampridem inuiſus, Diuis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me Diuum pater, atque hominum rex
Fluminis afflauit, ventis, & contigit igni.
Talia perſtabant memorans, fixuſque manebat,
Nos contra effuſi lacbrymis, coniuxque Creuſa,
Aſcaniuſque omniſque domus; ne 2 vertere ſecum 2 Pro euertere.
Cuncta pater, fatoque vrgenti incumbere vellet.
Abnegat inceptoque ſedibus hæret in iiſdem.
Rurſus in arma feror, mortemque miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quæ iam fortuna dabatur
Me efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Speraſti tantumque nefas patrios excidit ore?
Si nil ex tanta ſuperis placet vrbe relinqui,
Et ſedet hoc animo perituræque addere Troiæ
Teque tuoſque iuuat: patet iſti ianua letho.
Iamque aderit 3 multo Priami de ſanguine Pyrrhus
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras, 3 Reuertitur ad cędę Priami.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes
Eripis? vt mediis hoſtem in penetralibus, vtque
Aſcaniumque patremque meum, iuxtaque Creuſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux vltima victos
Reddite 4 me Danais ſinite inſtaurata reuiſam 4 Vocat ad mortem.
Prælia: nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus, clypeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem, & complexa pedes in limine coniux
Hærebat, paruumque 5 patri tendebat Iulum. 5 Mihi patri.

* *Si*

* Ho. Il.70. * *Si periturus abis, & nos rape* 1 *in omnia tecum*
1 Pericula in omne caſus. *Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis,*
Hanc primum tutare domum, cui paruus Iulus,
Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat;
Cum ſubitum, dictuque oritur mirabile monſtrum
Namque manus inter, mœſtorumque ora parentum,
Ecce leuis ſummo de vertice viſus Iuli
2 Summitas pilei. *Fundere lumen* 2 *apex tectuque innoxia molli*
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci
Nos paui trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignes,
At pater Anchiſes oculus ad ſidera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit.
Iuppiter omnipotens precibus ſi flecteris vllis,
Aſpice nos, hoc tantum, & ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atque nomina firma.
Vix ea fatus erat ſenior, ſubitoque fragore
Intonuit 3 *leuum, & de cælo lapſa per vmbras*
3 Proſperũ. *Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.*
Illam ſumma ſuper labentem columina tecti,
Cernimus Ideæ claram ſe condere ſylua,
Signantemque vias: tum longo limine ſulcus
Dat lucem, & lata circum loca ſulſure fumant.
* Ho.Il.278. * *Hic verò* 4 *victus genitor ſe tollit ad auras;*
4 Coactus, mihi aſſentiri, vel mihi credere Victus firmato augurio. *Affaturque Deos, & ſanctum ſidus adorat.*
Iam iam nulla mora eſt ſequor, & qua ducitis adſum
Dij patri ſeruate domum, ſeruate nepotem.
Veſtrum hoc augurium, veſtroq. 5 *innumine Troia eſt*
5 Sub poteſtate veſtra. *Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuſo.*

Dixe-

Dixerat ille,& iam per mœnia clarior ignis
Auditur,propiuſque æſtus is cedia voluunt.
1 *Ergo,age chare pater,ceruici imponere noſtræ:* 1 Cum dicas recedere.
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte grauabit.
Quo res cumque cadent, vnum,& commune periclum
Vna ſalus ambobus erit,mihi paruus Iulus.
Sit comes: & 2 *longè ſeruet veſtigia coniux.* 2 Procul obſeruet veſt. vt ea ſequatur.
Vos famuli,quæ dicam animis aduertite veſtris
Eſt vrbe egreſſis tumulus,templumque vetuſtum
Deſerte Cereris: iuxtaque antiqua cupreſſus
Religione patrum,multos ſeruata per annos.
Hanc ex 3 *diuerſo ſedem veniemus in vnam.* 3 Diuerſis itineribus.
Tu genitor cape ſacra manu,patrioſque penates.
Me bello è tanto digreſſum,& cæde recenti,
Attrectare nefas,donec me flumine viuo
Abluero.
Hæc fatus,latos humeros,ſubiectaque colla
Veſte ſuperfuluique inſternor pelle Leonis:
4 *Succedoque oneri, dextræ ſe paruus Iulus,* 4 Sub eo humeris vt ſupra.
Implicuit: ſequitur, patrem non paſſibus æquis.
Pone ſubit coniux ferimur per opaca locorum:
Et me,quem dudum non vlla iniecta mouebant
Telæ,neque aduerſo glomerati ex agmine Graij.
Nunc omnes terrent auræ,ſonus 5 *excitat omnis* 5 Cõſternat.
Suſpenſum,& pariter comitique,onerique timentem.
Iamque propinquabam portis, omnemque videbar
Euaſiſſe viam,ſubitò cum crebar ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus,genitorque per vmbram
Proſpiciens,Nate (exclamat) fuſe natæ; propinquant:
Ardentes clypeos,atque æra micantia cerno.

Hic

Hic mihi neſcio, quod trepido malè numen amicum
Confuſam eripuit mentem, namque auia curſu
Dum ſequor, & nota excedo regione viarum,
Heu miſero coniux fato ne erepta Creuſa
Subſtitit, errauit ne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec prius amiſſam reſpexit, 1 animumque reflexi.
Quàm tumulum antiquæ Cereris ſedemque ſecretam
Venimus, hic demum collectis omnibus vna
Defuit, & comites natumque virumque 2 fefellit.
Quem non incuſaui amens hominumque, Deorumque,
Aut quid in euerſa vidi crudelibus vrbe?
Aſcanium, Anchiſemque patrem, Teucroſque penates
Commendo ſocijs, & curua valle recondo,
Ipſe vrbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
3 Stat caſus renouare omnes omnemque reuerti
Per Troiam, & rurſus caput obiectare periclis.
Principio muros obſcuraque limina portæ,
Qua greſſum extuleram repeto: & 4 veſtigia retro
Obſeruata ſequor per noctem, & 5 lumine luſtro.
Horror vbique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent
Inde 6 domum, ſi fortè pedem, ſi fortè tuliſſet,
Me refero, irruerant Danai, & tectum omne tenebat
7 Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Voluitur exuperant flammæ, furit æſtus ad auras
Procedo ad Priami ſedens, arcemque reuiſo.
Et iam porticibus vacuis, Iunonis aſylo,
Cuſtodes lecti Phenis, & dirus Vlyſſes
Prædam aſſeruabant: huc vndique Troia gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum.

1 In mentem venit oculos reflectere.
2 Spem fef. comitũ, &c.
3 Certũ mihi eſt, velut fixum in animos, & immotũ, à libri. Sedet, animo.
4 Mea veſt.
5 Oculos, circumferro. Oculis, circumſpicio.
6 Domũ me ref. viſurus non fortè eo perp. retuliſſet.
7 Pro Ilico.

Cra-

Crateréſque auro ſolidi captiuáſque veſtis.
Congeritur; pueri,& pauidæ longo ordne matres
Stant circum.
Auſus quin etiam voces iactare per vmbram;
Impleui clamore vias, meſtúſque Creuſam
Nequicquam ingeminans, iterumque vocaui,
Quærenti, & tectis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum, atque ipſius vmbra Creuſæ
Viſa mihi ante oculos, & 1 nota maior imago: 1 Tanquam de Dea dicitur.
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit
Tum ſic affari, & curas his demere dictis,
Quid tantum inſano iuuat indulgere labori.
O dulcis coniux? non hæc ſine numine diuûm
* *Eueniunt, nec te comitem aſportare Creuſam* * Ho. Il. 11.
Fas: haud illæ finit ſuperi regnator olympi.
Longam tibi exilia, & vaſtum maris æquor arandum
Ad terram Heſperiam venies, vbi Lydius arua
Inter opima virum leni fluit agmine Tybris:
Illic res lætæ, regnumque, & regia coniux
Parta tibi lacrymas dilectæ pelle Creuſæ:
Non ego Myrmidonum ſedes, Dolopum vt ſuperba
Aſpiciam; aut Graij ſeruitum matribus ibo,
Dardanis, & diuæ Veneris nurus:
Sed me magna Deum genitrix his detinet oris:
Iamque vale, & nati ſerua communis amorem,
Hæc vbi dicta dedit, lacrymantem, & multa volentem
Dicere, deſeruit, tenuéſque receſſit in auras:
* *Ter conatus illi collo dare brachia circum,* * Ho. Il. 19.
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucrique ſimillima ſomno:

Sic

Sic demum ſocios conſumpta nocte reuiſo.
Atque hic ingentem comitum afflixiße nouorum
Inuenio, admirans numerum matreſque, viroſque
Ab exilio. *Collectam* [a] *exilio pubem, miſerabile vulgus*
Vndique conuenere, animis, opibuſque parati,
In quocumque velim pelago deducere terras.
Iamque iugis ſumma ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebat
Limina portarum: nec ſpes opis vlla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petiui.

Finis Libri Secundi Æneidos.

ÆNEIDOS LIB. III.

ARGVMENTVM.

EVerſa Troia Æneas collectis ſuorum reliquijs, quæ cadi flammiſque ſuperant, paratque apud Antandrum viginti nauium claſſe, primum in Thraciam defertur: vbi cum futuræ vrbis fundamenta ponere, territus Polydori à Polymneſtore cæſi prodigijs, Delum petit conſultoque ibi Apollinis oraculo, cum antiquam gentis ſuæ matrem (hoc eſt, primam originis ſuæ terram) repetendam didiciſſet; falſa Anchiſæ patris interpretatione adductus, Cretam contendit. Verum cum ibi quoque poſitis iam mœnibus, grauiſſima peſte exagitaretur, in ſomnis monitus à dijs Pennatibus, relicta Creta Italiam petit. Ibi ſubita oborta tempeſtate, primum ad Strophades inſulas appulſus ab Harpijs infeſtatur, mox actium delatus, in honorem Apol-

Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram præteruectus, Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui poſt Pyrri cedem Andromache coniugium ceſſerat. Æneam hoſpitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur: imminentiumque terra, marique periculorum certiorem facit. Æneas, relicto Epiro Tarentum, primamque Italiæ oram præteruectus, ad eam Siciliæ partem, quæ Ætnæ monti adiacet, appellitur. Ibi Achæmenidem ab Vlyſſe in Cyclopis antro deſertum, ſupplicem recipit, eductuſque ab eo de Cyclopum feritate, inde anchoras ſoluit: memorque præceptorum Heleni, vitatis Charybdis, & Scyllæ periculis, Siciliæ littora longo circuitu circumuectus, tandem Drepanum aduehitur: vbi Anchiſes tum ſenio, tum longæ nauigationis iactatione fatigatus, fatis conceſſit. Inde Italiam peritutus. Immiſſa ab Æolo ſubita tempeſtate, in Aphricam eijcitur, quam partem libro primo exequitur.

ALIVD ARGVMENTVM.

Poſt caſum Troiæ fabricata claſſe ſuperſtes.
Vela dat Æneas, vrbemque in littore Thracum,
Mox aliam pulſus Cræteis condit in oris.
Cedit, & hinc Helenumque videt, præceptaque diſcit.
Æneas Cyclopa ſugit, ſepelitque parentem.

Poſtquam 1 *res Aſiæ, Priamique euertere gentem*
Immeritam viſum ſuperis, ceciditque ſuperbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia:
Diuerſa exilia, & deſertas quærere terras,
Augurijs agimur diuum, claſſemque ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quo fata ferant, vbi ſiſtere detur:

1 Intell. imperium Tro. quod erat in Aſia. Nam Phryga in Aſia.

1 *Contrahimuſque viros: vix prima incæperat æſtas,*
Et pater Anchiſes dare fatis vela iubebat.
Littora tum patriæ lachrymans, portuſque relinquo,
Et campos vbi Troia fuit, feror exul in altum
Cum ſocijs, natoque penatibus, & 2 magnis dijs.
Terra procul vaſtis colitur Mauortia campis:
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo:
Hoſpitium antiquum Troiæ, ſocijque penates,
Dum 3 fortuna fuit, feror huc, & littore curuo
Mœnia primo loco, fatis ingreſſus iniquis:
Aeneadeſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra 4 Dionææ matri, diuiſque ferebam
Auſpicibus cæptorum operum; ſuperoque 5 nitentem
Cælicolum Regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida 6 myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo conuellere ſyluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras:
Horrendum, & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant: mihi frigidus horror
Membra quatit, geliduſque coit formidine ſanguis
Rurſus, & alterius lentum conuellere vimen
Inſequor, & cauſſas penitus tentare latenteis:
Alter, & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa mouens animo, Nymphas venerabar agreſtes,
Gradiuumque patrem, 7 Geticis qui præſidet aruis,
Ritè ſecundarent viſus, omenque 8 leuarent.
Tertia ſed poſtquam maiore haſtilia nixu

Aggre-

1 Colligimus.
2 Quibus colebantur, & quorũ max. imo. ac numen erat.
3 Fortunati ſumus.
4 Ventri.
5 Optimum, quia quæ ſaginata ſunt, nite edicuntur.
6 Myrtea virg. apta ad haſtilia.
7 Thraciæ aruis cuius partẽ tenuerunt Getę.
8 Bonum, ac leue facerẽt.

Aggredior, genibuſque aduerſæ obluctor arenæ ;
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lachrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures ;
Quid miſerum Aenea laceras? iam parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus. 1 *Non me tibi Troia* — 1 Troia ne tibi tulit, id eſt educauit non externum.
Externum tulit: haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge litus auarum.
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & iaculis 2 *increuit acutis.* — 2 Reuiruit.
* *Tum verò ancipiti mentem formidine preſſus* — * Ho. Il. 209.
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infœlix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi: cum iam diffideret armis
Dardaniæ, cingique vrbem obſidione videret:
Ille, vt opes fractæ Teucrum, & fortuna receſſit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri 3 *ſacra fames? Poſtquam pauor oſſa reliquit,* — 3 Execrabili Sacra. pand. portæ.
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtra deum refero: & quæ ſit ſententia poſco.
Omnibus idem animus, ſcelerata excedere terra;
Linquere pollutum hoſpitiũ, & 4 *dare claſſib. Auſtros.* — 4 Hypal. pro dare claſſem auſtris.
Ergo inſtauramus Polydoro 5 *funus, & ingens* — 5 Sepulchrũ.
Aggeritur tumulo tellus: ſtant manibus aræ, — 6 Inferiarum appellatio ab hac ſign.
Cæruleis mœſtæ vittis, atraque cupreſſo;
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.
6 *Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,* — 7 De victimis ſumptis.
7 *Sanguinis, & ſacri pateras, animamque* 8 *ſepulchro* — 8 Ac tumulũ dicimus.

Condimus,& magna ſupremum vocis ciemus.
Inde vbi prima fides pelago,placataque venti
Dant maria,& lenis crepitans vocat Auſter in altum:
Deducunt ſocij naues,& littora complent:
1 Recedere videntur nauigantibus. *Prouehimur portu,terræque vrbeſque 1 recedunt.*
Sacra mari colitur medio,gratiſſima tellus
Nereidum matri; & Neptuno Aegæo:
2 Apollo. *Quam pius 2 Arcitenens oras,& littora circum*
Errantem,Mycone celſa,Garoque reuinxit,
Immotamque coli dedit,& contemnere 3 ventos.
3 Propter terræ motus. *Huc feror:hæc feſſos tuto placidiſſima portu*
Accipit: egreſſi veneramur Apollinis vrbem.
Rex Anius,rex idem hominum,Phœbique ſacerdos,
Vittis,& ſacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veteremque Anchiſen agnoſcit amicum,
4 Hoſpitalitatis iure. *Iungimus 4 hoſpitio dextras,& tecta ſubimus.*
Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto:
5 Perpetuã. *Da 5 propriam Thymbræe domum, da mœnia feſſis,*
Et genus,& manſuram vrbem:ſerua altera Troiæ
Pergama,reliquias Danaum,atque immitis Achillei.
Quem ſequimur?quo ve ire iubes? vbi ponere ſedes?
* Ho. Il.260. 6 Oraculum. ** Da pater 6 augurium, atque animis inlabere noſtris.*
Vix ea fatus eram:tremere omnia viſa repente,
Liminaque,lauruſque Dei; totuſque moueri
7 Locus vnde oraculum datur. *Mons circum,& mugire adytis 7 cortina recluſis.*
* Ho.Il.144. *Submiſſi petimus terram,& vox fertur ad aures,*
Dardanidæ duri,quæ vos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus,eadem vos vbere læto
8 Terram, Tractum de hiſtoria. *Accipiet reduces;antiquam exquirite 8 matrem.*
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,

Et

Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: miſtoque ingens exorta tumultu
Lætitia, cuncti, quæ ſint ea mœnia quærunt:
Quo Phœbus vocet erranteis, iubeatque reuerti:
Tum genitor, veterum voluens monimenta virorum,
Audite ò proceres, ait, & 1 ſpes diſcite veſtras. 1 Loquitur vt ſenex, aut quia ſe moriturum ferebat.
Creta Iouis magni medio iacet inſula ponto,
Mons Idæus vbi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum vrbes habitant magnas, vberrima regna.
Maximus vnde pater (ſi ritè audita recordor)
Teucrus Rhœteas primum eſt aduectus ad oras,
2 Optauitque locum regno; nondum Ilium, & arces 2 Elegit, vt pars aptare locum.
Pergameæ ſteterant, habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et iuncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, & diuum ducunt quæ iuſſa, ſequamur:
Placemus ventos, & Gnoſia regna petamus.
Nec longo diſtant curſu (modo Iuppiter adſit)
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus meritos aris mactauit honores,
** Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo:* * Ho. Il. 136.
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris fœlicibus albam. * Ho. Il. 31.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque littora Cretæ,
Hoſte vacare domos, ſedeſque aſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus:
3 Bacchatamque iugis Naxon, viridemque Donyſam, 3 Aut viribus confitā, aut celebratam bachis, aut vbi Bacchus egit triumphum.
Olearon, niueamque Paron, ſparſaſque per æquor
Cycladas, & crebris 4 legimus freta concita terris. 4 Prætereuhimur, prætermanemus

Nauticus exoritur vario certamine clamor,
Hortantur ſocij, Cretam, proauoſque petamus;
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamque voco; & lætam cognomine gentem.

1 Domus conſtruere. Arg. Ser. Sacrificia celebrare.

Hortor 1 amare focos, arcemque attollere tectis.
Iamque ferè ſicco ſubductè littore puppes:
Connubijs, aruiſque nouis operata iuuentus:
Iura, domoſque dabam: ſubito cum tabula membris
Corrupto cæli tractu, miſerandaque venit,
Arboribuſque, ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulceis animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum ſteriles exurere Syrius agros:
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad oraclum Ortygiæ, Phœbumque remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem feſſis finem rebus ferat; vnde laborum
Tentare auxilium iubeat, quo vertere curſus.
Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat;
Effigies ſacræ diuum, Phrygijque penates,
Quos mecum à Troia, medijſque ex ignibus vrbis
Extuleram; viſi ante oculos aſtare iacentis
In ſummis, multo manifeſti lumine, qua ſe

2 Quæ ædibus interpoſitæ erant.

Plena per 2 inſertas fundebat Luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit, & tua nos en vltro ad limina mittit.

3 Tuum imperium ſequuti, vel tãquam ad militiam ſub te duce perfecti.

Nos te, Dardania incenſa, tuaque 3 arma ſecuti:
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor;

Iidem

Iidem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque vrbi dabimus; tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ ſedes: non hæc tibi littora ſuaſit,
Delius, aut Cretæ iuſſit conſidere Apollo.
Eſt locus, Heſperiam 1 *Graij cognomine dicunt:* 1 Ab Heſperio Rege Hiſpaniæ.
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ.
Oenotij coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixere, ducis de nomine, gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes: hinc Dardanus ortus,
Iaſiuſque pater, genus à quo Principe noſtrum.
Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Corytum, terraſque require
Auſonias: Dictæa negat tibi Iuppiter arua.
Talibus attonitus viſis, ac voce deorum,
(Nec ſopor illud erat, ſed coram agnoſcere vultus,
Velataſque comas, præſentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio è ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad cælum cum voce manus: & munera libo
2 *Intemerata focis. Perfecto lætus* 3 *honore* 2 Ritè perfecta.
Anchiſen facio certum, remque ordine pando. 3 Sacrificio quo dij honorantur.
Agnouit prolem 4 *ambiguam, geminoſque parenteis,* 4 Non in certam, ſed duplicem.
Seque nouo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis 5 *exercite fatis,* 5 Fatigare.
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat:
(Nunc repeto hæc generi protendere debita noſtrò,
Et ſæpè Heſperiam, ſæpè Itala regna vocare)
Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moueret?

Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ouantes.
1 Vt Troiam, & Thraciã. *1 Hanc quoque deſerimus ſedem, paucíſque relictis*
Vela damus, vaſtumque caua trabe currimus æquor.
*Ho.Od.110 * *Poſtquam altum tenuere rates, nec iam amplius vllæ*
Apparent terræ; cœlum vndique, & vndique pontus:
Tum mihi cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
2 Caliginem cum procella, ſeu tempeſtate, vt in ſeq. *2 Noctẽ, hyemẽque ferens, & inhorruit vnda tenebris.*
Continuò venti voluunt mare, magnaque ſurgunt
Aequora: diſperſi iactamur gurgite vaſto.
3 Nubes caliginoſa. *Inuoluere diem nimbi, & 3 nox humida cœlum*
Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in vndis.
Ipſe diem, noctemque negat diſcernere cœlo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in vnda.
Treis adeò incertos cæca caligine Soles
Erramus pelago; totidem ſine ſydere noctes.
4 Quia terra videtur exurgere cũ propinquamus. *Quarto terra die primùm ſe 4 attollere tandem*
5 Oſtendere. *5 Viſa, aperire procul montes, ac voluere fumum.*
Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Seruatum ex vndis Strophadum me littora primum
Accipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dictæ
Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
* Apol.Arg. 32. * *Arpyiæque colunt aliæ, Phineia poſtquam*
Clauſa domus, menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſæuior vlla
Peſtis, & ira deum, Stygijs ſeſe extulit vndis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluuies, vncæque manus, & pallida ſemper

Ora fame.
Huc vbi delati portus intrauimus, ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode per herbam.
Irruimus ferro, & diuos, ipſumque vocamus
1 In prædam, partemque Iouem. Tunc littore curuo — 1 In prædæ partem nam de præda dijs immolabãt.
Extruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tùm vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum 2 in receſſu longo ſub rupe cauata, — 2 E ſecretò montium loco.
Arboribus clauſi circum, atque horrentibus vmbris,
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diuerſo cœli, cæciſque latebris,
Turba ſonans prædam pedibus circumuolat vncis:
Polluit ore dapes: ſocijs tunc arma capeſſant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus, ac iuſſi faciunt: 3 tectoſque per herbam — 3 Diſponũt, & tegunt ſic vt ſeq. Scuta condẽdo latere faciunt.
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
Ergo, vbi delapſæ ſonitum per curua dedere
Littora; dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Aere cauo: inuadunt ſocij, & 4 noua prælia tentant, — 4 Tibi, & non vſitata.
Obſcænas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis vllam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fuga ſub ſydera lapſæ:
Semeſam prædam; & veſtigia fœda relinquunt:
Vna in præcelſa conſedit rupe Celæno,
5 Infœlix vates, rupitque hanc pectore vocem: — 5 Infelicitatis nuntia.
Bellum etiam pro cæde boum, ſtratiſque iuuencis,

1 Perfidi, à Laomedonte, qui deos mercede fraudauit. 2 Neptunio.

1 Laomedontiadæ, bellum ne inferre paratis?
Et 2 patrios inſontèis Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,
Quam vos dira fames, noſtræque iniuria cædis,
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit, & in ſyluam pennis ablata refugit.
At ſocijs ſubita gelidus formidine ſanguis
Diriguit; cecidere animi: nec iam amplius armis,
Sed votis, precibuſque iubent expoſcere pacem;
Siue deæ, ſeu ſint diræ, obſcænæque volucres.
At pater Anchiſes paſſis de littore palmis
Numina magna vocat, meritoſque indicit honores:
Dij probibete minas: Dij talem auertite caſum,
Et placidi ſeruate pios, tum littore funem
Diripere, excuſſoſque iubet laxare rudentes,
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus vndis,
** Qua curſum, ventuſque, gubernatorque vocabant.*
** Iam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,*
** Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis:*
3 Effugimus ſcopulos Ithacæ, & Laertia regna;
Et terram altricem ſæui execramur Vlyſſis.
Mox, & Leucatæ nimboſa cacumina montis,
Et 4 formidatus nautis 5 aperitur 6 Apollo:
Hunc petimus feſſi, & paruæ ſuccedimus vrbi;
Anchora de prora iacitur, ſtant littore puppes.

* Ho. Od. 92. * Hom. Il. 24. * Hom. Il. 32.

3 Celeriter tranſimur. Scop. autem regnat vocat irridens.

4 Vel propter aſperitatem locorū, vel quia moris erat aliquem de nautis ei immolari.

5 Procul ſe oſtendit.

6 Templum Apollinis in Altio littore Sede, & mōs Leucates Apollini ſacer.

Ergo

Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurque Ioui, votiſque incendimus aras,
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocij. Iuuat euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum Sol circumuoluitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat vndas.
Aere cauo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus aduerſis figo, & rem carmine ſigno:
Aeneas hæc de Danais victoribus 1 arma. 1 Subaudi dicauit, vel conſecrauit.
Linquere tum portus iubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocij feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus 2 aerias Phæacum abſcondimus arces, 2 Valde altas.
Littoraque Epiri legimus; portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus vrbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamidem Helenum, Graias regnare per vrbes,
Coniugio Aeacidæ Pyrrhi, ſceptriſque potitum;
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroque incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes, & littora linquens.
Solemneis tum forte dapes, & triſtia dona,
Ante vrbem in loco, falſi Simoentis ad vndam,
Libabat cineri Andromache, Maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem ceſpite inanem,
Et 3 geminas, cauſam lachrymis ſacrauerat aras. 3 Videntur ver. manibus honoratorũ vir. duas ara ſoliti conſecrare.
Vt me conſpexit venientem, & Troia circum
Arma amens vidit; magnis exterrita 4 monſtris 4 Rebus inſperatis. Ser. Sed malim rebus, quæ tanquam monſtra erãt mirabiles.

Diri-

Diriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate deæ? viuiſne? aut, ſi lux alma receſſit,
Hector vbi eſt? dixit, lachrymaſque effudit, & omnem

1 Inconſolabiliter, & impatienter furenti.

Impleuit clamore locum; vix pauca 1 *furenti*
Subijcio, & raris turbatus vocibus hiſco:
Viuo equidem, vitamque extrema per omnia duco:
Ne dubita: nam vera vides.
Heu quis te caſus, deiectam coniuge tanto

2 Signatè loquutus eſt quia deiectā dixerat, Excipiuntur enim quæ cadunt.

2 *Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reuiſit?*
Hectoris, Andromache, Pyrrhinus connubia ſeruas?
Deiecit vultum; & demiſſa voce locuta eſt:
O fœlix vna ante alias Priameia virgo,
Hoſtilem ad tumulum Troiæ ſub mœnibus altis
Iuſſa mori; quæ ſortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos patria incenſa diuerſa per æquora vectæ.

3 Polyxena. 4 Pyrrhi. 5 Pertulimus donec in ſeruitio poſitæ eniteremur. Legitur, & enixeretur. 6 Ledæ neptem.

3 *Stirpis* 4 *Achilleæ faſtus, iuuenemque ſuperbum,*
Seruitio 5 *enixæ tulimus; qui deinde ſecutus*
6 *Ledæam Hermionem, Lacedæmonioſq; Hymenæos,*
Me famulam, famuloque Heleno tranſmiſit habendam.
Aſt illum, ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis, & ſcelerum Furijs agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,

7 Promontoribus, vt intel. à parte totum.

Chaoniamque omnem Troiano à Chaone dixit:
Pergamaque Iliacamque 7 *iugis hanc addidit arcem.*
Sed tibi qui curſu venti, quæ fata dedere?

Aut

Aut quis te ignarum noſtris Deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius; ſuperatne, & veſcitur aura
Quem tibi iam Troia.
Ecquæ iam puero eſt amiſſæ cura parentis?
Ecquid id antiquam virtutem, animoſque viriles,
Et pater Aeneas, & auunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymas, longoſque ciebat
Incaſſum fletus, cum ſeſe à mœnibus hæros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoſcitque ſuos, lætuſque ad mœnia ducit:
Et multum lacrymas verba inter ſingula fundit.
Procedo, & paruam Troiam ſimulatque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnoſco: Scææque amplector limina portæ.
Necnon & Teucri ſocia ſimul vrbe fruuntur,
Illos porticibus rex 1 accipiebat in amplis, 1 Conuiuio vt Ter. in Eunuco.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impoſitis auro dapibus pateraſque tenebant.
Iamque dies alterque dies proceſſi, & auræ
Vela vocant, 2 tumidoque inflatur carbaſus auſtro. 2 Ab effectu, pro Tumefaciente.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo.
Troiugena, interpres Diuum, cui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarij lauros, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omnia pennæ,
Fare age (namq; omnem curſum mihi 3 proſpera dixit 3 Pro omnis religio proſperum diſcurſum per hypali.
Religio, & cuncti ſuaſerunt numine diui
Italiam petere, & terras tentare 4 repoſtas: 4 Longè poſitas.
Sola nouum, dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium, canit, & triſtes denuntiat iras,
Obſcænamque famem) quæ primæ pericula vito,

Quidve

Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores.
Hic Helenus, cæſis primum de more iuuencis,
Exorat pacem diuum: vittaſque reſoluit
Sacrati capitis: meque ad tua limina, Phœbe,
1 Sollicitum, & attētum, Suſpenſus, numinis plenus. *Ipſe manu multo 1 ſuſpenſum numine ducit:*
Atque hæc deinde canit diuino ex ore ſacerdos:
Nate dea (nam te maioribus ire per altum
Auſpicijs manifeſta fides: ſic fata deum rex
2 Diſponit, Ordinat. Aluſit ad ſortes Apollinis, cuius eſt ſacerdos. *2 Sortitur, voluitque vices, is vertitur ordo)*
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres
Aequora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parca
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinoſque ignare paras inuadere portus,
* Hom. Il. 5. ** Longa procul longis via diuidit inuia terris.*
3 Supleratus difficilis. *Ante, & Trinacria 4 lentandus remus in vnda,*
4 In Siculo mari nauigandū, quod emilcētur, curuentur, & flectantur, &c. *Et ſalis Auſonij luſtrandum nauibus æquor,*
Infernique lacus, Aeneæque inſula Circes;
Quam tuta poſsis vrbem componere terra.
** Signa tibi dicam; tu condita mente teneto.*
* Ho. Il. 19. *Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis vndam,*
Littoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſuis,
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba ſolo recubans, albi circum vbera nati:
Is locus vrbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros;
Fata viam inuenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ noſtris perfunditur æquoris æſtu,

Effuge:

Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graijs.
Hic, & Narycij poſuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis 1 Melibœi 1 Melibœenſis, à Melibœa vrbe Theſſalia.
Parua Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin vbi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris iam vota in littore ſolues:
Purpureo 2 velare comas adopertus amictu, 2 Imperf. paſſ.
Ne qua inter ſanctos ignes 3 in honore deorum 3 Inter ſacrificãdum.
Hoſtilis facies occurrat, & 4 omnia turbet. 4 Quia cõtinenti 3000. paſſ. diſtat. Eſt autẽ promonte Sicil.
Hunc ſocij morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in religione nepotes.
Aſt, vbi digreſſum Siculæ te admouerit oræ
Ventus, & 5 anguſti rareſcent clauſtra Pelori: 5 In mediũ.
Læua tibi tellus, & longo læua petantur
Aequora circuitu: dextrum fuge littus, & vndas.
Hæc loca, vi quondam, & vaſta conuulſa ruina,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt; cum protinus vtraque tellus
Vna foret: venit 6 medio vi pontus; & vndis 6 Sacrificij ordinem rũpant.
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaque, & vrbes
** Littore deductas anguſto interluit æſtu.* * Hom. Od. 117.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obſidet; atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſydera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
Ora exertantem, & naueis in ſaxa trahentem.
7 Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo 7 Primę partes corporis.
Pube tenus: poſtrema, immani corpore Priſtis,

Del-

1 Commiſſas habens, ideſt adaptatius, vel iunctas.
2 Immorantem.

Delphinum caudas vtero 1 commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrij metas luſtrare Pachyni
2 Ceſſantem, longos, & circumflectere curſus,
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea, ſi qua eſt Heleno prudentia vati,
Si qua fides, animum ſi veris implet Apollo:
Vnum illud tibi, nate dea, præque omnibus vnum
Prædicam, & repetens iterumque, iterumque monebo,
Iunonis magnæ primum prece numen adora:
Iunoni cane vota libens, dominamque potentem

3 Expugna eius animũ, & coge tibi eſſe beneuolum.
4 Voti compos.
5 Conſecrator lacus. Auernum, & Locrinum.

Supplicibus 3 ſupera donis: ſic denique 4 victor
Trinacria fines Italos mittere relicta.
Huc vbi delatus, Cumæam acceſſeris vrbem,
5 Diuinoſque lacus, & Auerna ſonantia ſyluis:
Inſanam vatem aſpicies; quæ rupe ſub ima
Fata canit, folijſque notas, & nomina mandat.
Quæcumque in folijs deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro ſecluſa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verſo tenuis cum cardine ventus

6 Ianua aperta, ideſt per ianuã apertam ingreſſus vetus.
7 Non accepto conſilio.

Impulit, & teneras turbauit 6 ianua frondes:
Numquam deinde cauo volitantia prendere ſaxo,
Nec reuocare ſitus, aut iungere carmina curat.
7 Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi, ne qua moræ fuerint diſpendia tanti:
Quamuis increpitent ſocij, & vi curſus in altum
Vela vocent, poſſiſque ſinus implere ſecundos:
Quin adeas vatem: precibuſque oracula poſcas,
Ipſa canat, vocemque volens, atque ora reſoluat.

Illa

Illa tibi Italiæ populos,venturaque bella,
Et quo quemque modo feraſque laborem
Expediet, curſuſque dabit venerata ſecundos
Hæc ſunt noſtra liceat te voce moneri.
Vade age; & ingentem factis fer ad æthera Troiam
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus,amico eſt.
Dona dehinc auro grauia ſectoque 1 elephante 1 Ebore.
Imperat ad naues ferri: ſtipatque carinis
Ingens argentum,Dodonæoſque lebetas;
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem,
Et conum inſignis galeæ,criſtaſque comanteis
Arma Neoptolemi, ſunt & 2 ſua dona parenti. 2 Apta ætati.
Addit equos additque duces
Remigium ſupplet ſocios ſimul inſtruit armis
Interea claſſem velis aptare iubebat
Anchiſes fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore,
Coniugio Anchiſa Veneris 3 dignate ſuperbo, 3 Qui dignus es habitus.
4 Cura Deum bis pergameis erepte ruinis, 4 Qui curæ es Dijs, vtpote illis charus.
Ecce tibi Auſoniæ tellus hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præter labare, neceſſe eſt;
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo,
Vade (ait) ô felix nati pietate,quid vltra
5 Prouehor,& fando ſurgentes demoror auſtros 5 Proſequor ſermonem.
** Nec minus Andromache, digreſſu mæſta ſupremo* * Hom.Od. 130.
Fert picturatas auri ſub tegmine veſtes,
Et Phrygiam Aſcanio clamydem: nec cedit honori
Textilibuſque onerat donis: ac talia fatur,
** Accipe, & hæc, manuũ tibi quæ monumẽta mearum* * Hom.Od. 130.
Sint,puer,& longum Andromaches teſtentur amorem

O Con-

Coniugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei deſuper Aſtyanactis imago.
* Ho.Od.19. * *Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:*
Et nunc æqualis tecum pubeſceret æuo,
Hoc ergo digrediens lacrymis affabar obortis.
Viuite felices, quibus eſt fortuna peracta
Iam ſua; nos alia ex alijs in fata vocamur
Vobis parta quies nullum mari, æquor arandum
Arua meque, Auſonia ſemper 1 *cedentia retro*
Quærenda, effigiem Xanthi, Troiamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus: melioribus, opto
Auſpicijs, & quæ fuerit 2 *minus obuia Graijs,*
Si quando Tybrim vicinaque Tybridis arua
Intrato gentiſque meæ date mœnia cernam:
Cognataſque verbes olim, populoſque propinquos
Epiro, Heſperia quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus, vnam faciemus vtramque
Troiam animi: maneat noſtros ea cura nepotes,
Prouehimus pelago vicina Ceraunia iuxta;
Vnde iter Italiam, curſuſque breuiſſimus vndis,
Ho.Il. 18. * *Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci,*
Sternimur optatæ gremio telluris ad vndam,
3 *Sortiti remos, paſſimque in littore ſicco*
Corpora curamus; feſſos ſopor irrigat artus.
Nec dum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos: atque auribus aerea captat
Sidera cuncta notat tacito labentia cælo:
Arcturum, pluuiaſque Hyadas geminoſque Triones
Armatumque auro circumſpicit Oriona.

1 Vt Italiam fugientem alibi dicit.

2 Minus obnoxia Græcorum iniuriæ.

3 Sorte partita officia remigandi.

Poſt-

Poſtquam cuncta videt cælo conſtare ſereno.
Dat clarum è puppi: 1 ſignus, nos caſtra mouemus
Tentamuſque viam, & velorum pandimus alas.
Iamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis.
Cum procul obſcuros colles, humilemque videmus
Italiam, Italiam primus conclamat Achates,
Italiam læto ſocij clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera 2 corona
Induit, impleuitque mero: Diuoſque vocauit,
Stans celſa in puppi.
Dij maris, & terræ tempeſtatumque potentes
Ferte viam vento, facilem, & ſpirate ſecundi.
Crebreſcunt optatæ auræ; portuſque pateſcit
Iam proprior templumque apparet in arca Mineruæ
Vela legant ſocij, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eo fluctu curuatur in arcum,
Obiectæ ſalſa ſpumant aſpergine cautes.
Ipſe 3 latet, gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli; refugitque à littore templum.
Quatuor hic (primum omen) equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore niuali,
Et pater Anchiſes, Bellum, ò terra hoſpita portas
Bello armantur æqui: bellum hæc armenta minantur,
Sed tamen ijdem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre.
Spes eſt pacis ait, tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit 4 ouantes:
Et capita ante arat Phrygio vlamus amictu.
Præceptiſque Heleni, dederat quæ maxima ritè
Iunoni Argiuæ iuſſos adolemus honores.

1 Facula me leuauit, vt flammas regia puppis ei tulerat.

2 Aut vſque ad ſummum impleuit, aut re vera coronauit.

3 Procul intuentibus.

4 Lætabundus.

Haud mora, continuo, perfectus ordine votis.
1 Vt'curſum *Cornua velatarum, obuerrimus antennarum*
mutaremus. *Graiugenumque domos ſuſpectaque linquimus aura*
Hinc ſinus Herculei (ſi vera eſt fama) Tarenti
2 Naufragia *Cernitur: attollit ſe Diua Lacina contra,*
afferens. *Caulonſque arces, & naufragum Scylacæum.*
Tum procul è flatu Trinacria ceritur Aetna:
Et gemitum ingentem pelagi pulſataque ſaxa
3 Quæ ceſſant cum fluctus ad littora ſunt fracti. *Audimus longè 3 fractaſque ad littora voces.*
Exultantque vnda atque æſtu miſcentur arenæ.
Et pater Anchiſes nimirum hæc illa Charybdis.
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat
4Hoc periculo inſurgente remis. *4 Eripite ò ſocij pariterque inſurgite remis.*
Haud minus ac iuſſi faciens: primuſque rudentem
Contorſit læuas, proram Palinurus ad vndas.
Læuam cuncta cohors remis ventiſque petiuit.
Tollimur in cælum curuato gurgite, & ijdem
Subducta ad manes imos deſcendimus vnda.
Ter ſcopuli clamorem inter caua ſaxa dedere
*Ho.Od.105. * *Ter ſpumam eliſam, & 5 rorantiam vidimus aſta*
5 Irrorata. 6 Remigãdo. *Interea 6 feſſos 7 ventus cum Sole reliquit;*
7 Ventus cecidit cadente ſimul Sole. *Ignariſque viæ, Ciclopum allabimur oris.*
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe ſed horificis iuxta tonat Aetna ruinis:
8 Euomit. *Interdum, atram 8 prorumpit ad æthera nubem.*
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitque globos flammarum, & ſidera lambit;
9 Saxa è viſceribus. *Interdum ſcopulos, auulſaque 9 viſcera montis*
Frigit eructans, eliquefactaque ſaxa ſub auras
Dum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.

Fama

Fama eſt Enceladi 1 *ſemiuſtum fulmine corpus* — 1 Pro ſemiuſtum quaſi ſemianimis, ſit Encel. Al. leg. ſemiuſtum.
Vrgeri mole hac, ingentemque inſuper Aetnam
Impoſitam ruptis flammam expirare caminis.
Et feſſum quoties mutat latus intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum ſubtraxere fumo
Nocte illam tectis ſyluis immania monſtra
Perferimus, nec quæ ſonitum det cauſa videmus
Nam neque erant aſtrorum ignes nec lucidus 2 *æthera* — 2 Per ſplēdorem ætheris.
Siderea potus: obſcuro ſed nubila cælo,
Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat,
Poſtera iamque dies primo ſurgebat Eoo.
Humentemque aurora polo dimouerat vmbram:
Cum ſubito è ſyluis, macie confecta ſuprema,
Ignoti noua forma viri, miſerandaque cultu
Procedit, ſuplexque manus ad littora tendit.
Reſpicimus: dira illuuies, 3 *immiſſaque barba,* — 3 Promiſſa prolixa.
Conſertum tegmen ſpinis, at cætera Graius,
Ex quondam patrijs ad Troiam miſſus in armis.
Iſque vbi Dardanios habitus, & Troia vidit
Arma procul paulum aſpectu conteritus hæſit,
Continuitque gradum: mox ſeſe ad littora præceps
Cum fletu, precibuſque tulit; Per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cæli ſpirabile lumen:
Tollite me Teucri, quaſcunque abducite terras,
Hoc ſat erit ſcio me Danais è claſſibus vnum,
Et bello Iliacos fator perijſſe penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt iuria noſtri,
4 *Spargite me in fluctus; vaſtoque immergite ponto.* — 4 Pro dilaceratum ſpargere, Media cerate, & membra.
Si pereo, manibuſque hominum perijſſe iuuabit.
* *Dixerat, & genua amplexus, genibuſque volutans* — * Hom. Il. 3.

Hærebat, qui ſit fari quo ſanguine creatus,
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna, fateri.
* Ho. Il. 271. * *Ipſe pater dextram Anchiſes haud multa morat*
Dat iuueni: atque animum præſenti pignore firmat
Ille hæc, depoſita tandem formidine fatur.
Sum patria ex Ithaca comes infelicis Vlyſſi,
Nomine Achæmenides, Troiam genitore adamaſco
1 Vtinam genitor quamuis pauper. *Paupere (1 manſiſſetque vtinam fortuna) profectus*
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocij vaſto Cyclopis in antro
2 Corrupto occiſorum ſanguine. *Deſeruere domus 2 ſanie, dapibuſque cruentis,*
Intus opaca ingens: ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera (Dij talem terris auertite peſtem)
3 Cuiuſne aſpectũ, quidem facilè quis ſuſtineat. *Nec 3 viſus facilis, nec dictu affabilis vlli*
Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna, media reſupinus in antro:
Frangeret ad ſaxum ſanieque aſperſa natarent
Limina vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impunè quidem: nec talia paſſus Vlyſſes,
4 Artis ſuæ verſutię ſuę. *Oblituſue 4 ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.*
5 Simulatq. *Nam 5 ſimul expletus, dapibus, vinoque ſepultus*
Ceruicem inflexam poſuit: iacuitque per antrum
Immenſam ſaniem eructans, ac fruſtra cruento
Per ſomnum commiſta mero nos, magna precati
Numina ſortitique vices vna vndique circum
Fundimur: & telo lumen terebramus acuto
Ingens quod torua ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar.

Et

Et tandem læti ſociorum vlciſcimur vmbram.
Sed fugite,ò miſeri fugite,atque ab littore funem
Rumpite
Nam qualis, quantuſque cauo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit,pecudes, atque vbera preſſat:
Centum alij curua hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Ciclopes,& altis montibus errant.
Tertia, iam lunæ ſe cornuæ lumine complent.
Cum vitam in ſyluis; inter deſerta ferarum
Luſtra, domoſque traho; vaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio,ſonitumque pedem,vocemque tremiſco
Victum infelicem, baccas lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrant, hanc primum ad littora claſſem
Conſpexi venientem,huic me quæcunque fuiſſet.
Additi, ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocunque ſumite læthо
Vix ea fatus erat, ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſte ſemole mouentem
Paſtore Polyphemum, & littora nota petentem
Monſtrum horrendũ 1 informe,ingẽs cũ lumẽ adẽptum 1 Quidam. exp. de forme, ſed malim, quod ſit contra omnem conſuetam formã.
Trunca manu pinus regit, & veſtigia firmat.
Lanigeræ comitantur oues, ea ſola voluptas.
Solamenque mali, de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus,& aquora venit.
Luminis effoſi fluidum lauit inde cruorem;
Dentibus infredens gemitu:graditurque per æquor
Iam medium,nec dum fluctus latera ardua tinxit
Nos procul inde fugam trepidi celerare,recepto
Supplice,ſic merito tacitique incidere 2 funem: 2 Nauis retinàculum.

Verrimus,& proni certantibus æquora remis.
1 Remigis. *Senſit, & ad ſonitum* 1 *vocis veſtigia torſit.*
2 Anxia quadam nuditate manum ad nauem inijcere. Al. lec. Dextra attrectare. *Verbum vbi nulla datur* 2 *dextram affectare poteſtam*
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo;
Clamorem immenſum tollit,quo pontus & omnem
Intremuere vndæ, pœnituſque exterrita tellus,
Italiæ, curuiſque immugijt Aetna cauernis.
At genus è ſyluis Cyclopum,& montibus altis
Excitum ruit ad portus,& littora complent.
3 Quia ex loco tam longinquo nocere non poterant. *Cernimus aſtantes* 3 *nequicquam lumine toruo*
Aeneos fratres cælo capita alta ferentes
Concilium horrendum; quales cum vertice celſo
Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterant, ſylua alta Iouis,lucuſue Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere;& ventis intendere vela ſecundis.
Contra iuſſa monent Heleni,Scyllam, atq; Charybdim
Intetramque viam lethi diſcrimine paruo
Ni teneant curſus, certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta à ſede Pelori
Miſſus adeſt:viuo præteruehor oſtia ſaxo
Pantagiæ, Megaroſque ſinus, Tapſumque iacentem
Nauigan. *Talia monſtrabat* 4 *relegens errata retrorſum*
Littora Achæmenides,comes,infælicis Vlyſſi
Sicanio prætenta ſinu iacet inſula contra
Plemnyrium vndoſum:nomen dixere priores.
Ortigiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter,qui nunc
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur vndis.
Numina magna loci iuſſi Veneramur:& inde

Exupe-

Exupero præpingue ſolum 1 *ſtagnantis Elori* 1 Quia ſuper funditur cāpis vt Nilus.
Hinc altas, cautes, proiectaque ſaxa Pachyni
Radimus, & fatis nunquam conceſſa moueri
Apparet Camarina procul, campique Geloi,
Immaniſque Gela fluuij cognomine dicta.
Arduus inde 2 *Agragas oſtentat maxima longè* 2 Mons muro cinctus, in cuius ſumma parte oppidum.
Mænia, magnanimum quondam generator æquorum
Teque datis linquo ventis palmoſa Selinis,
Et vadæ dura lego ſaxis Lilybeia cæcis.
Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit: hic pelagi tot tempeſtatibus actus.
Heu genitorum, omnis curæ, caſuſque leuamen,
Ammitto Anchiſen, hic me pater optime feſſum
Deſeris, heu tantis nequicquam erepte periclis.
* *Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret* * Ho. Il. 199.
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viorum
Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.
Sic pater Aeneas intentis omnibus vnus.
Fata renarrabat Diuum, curſuſque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quieuit.

Finis Libri Tertij Aeneidos.

ÆNEIDOS
LIBER IV.
ARGVMENTVM.

DIdo amore Æneæ inſanies, animi ſui morbum ſorori aperit: eiuſque conſilium ſequuta, ad nuptias animum adijcit. Iuno quoque, vt Æneam faciliùs ab Italia auerteret agit cum Venere vt eius bona cum venia liceat Æneæ Eliſam vxorem ducere, quoque id commodius fieri poſſit, ſe opportunitatem oblatura oſtendit, poſtridie Æneas, & Dido venatum proficiſcuntur. Ibi, omnibus iam prædę intentis. Iuno ſubitam immiſit tempeſtatem. Comites diffugiunt. Æneas, & Dido in idem antrum cdoueniunt; ibique infauſtis omnibus congrediuntur. Interim Iupiter Tarbæ, Gætulorum regis (qui aduenam ſibi præferri iniquo animo ferebat) precibus fatigatus Mercurium mittit ad Æneam. Iubet, vt relicta Aphrica in Italiam nauiget ille. Iouis imperio morem gerens quæcumque ad nauigationem erant neceſſaria, clam per ſocios parari iubet. Cæterum Dido, vbi claſſem inſtaurari ſenſit ſuſpicata id quod res erat grauiter cum ipſo expoſtulat; precibuſque, & lacrymis tum per ſeipſam, tum per ſororem, eum ab incepto reuocare conatur, Æneas iterum in ſomnias Mercurium admonitus, intempeſta nocte anchoras reſoluit. Illa doloris impatiens in editiſſima, ædium parte ſimulatione ſacrorum, ingentem pyram extruit: ablegatque Barce Sichæs nutrice, nequid deſtinatæ morti impedimenti afferet necem ſibi conſciſcit.

ALIVD

ALIVD ARGVMENTVM.

Ardet Amore grauido Dido; ſeror Annaque ſuadet
Nubere iunguntur nimbo cogente ſub antro.
Incuſat precibus patrem contemptus Iarbas.
Nauigat Æneas iuſſu Iouis, illa dolore
Impatiens,& amore,necem ſibi protinus infert.

AT regina,graui iam dudum 1 ſaucia cura,
Vulnus alit,venis,& cæco carpitur igni
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos:hærent infixi pectore vultus,
Verbaque nec placidam membris dat cura quietem
Poſtea Phœbea 2 luſtrabat lampade terras,
Numentemque aurora polo dimouerat vmbram:
Cum ſic vnanimen alloquitur,maleſana ſororem
Anna ſoror,quæ me ſuſpenſam in ſomnia terrent?
Quis nouus hic noſtri ſucceſſit ſedibus hoſpes?
Quem ſeſe hore ferens quam forti pectore, & armis
Credo quidem (nec vana fides)genus eſſe Deorum
Degenere animos timor arguit. Heu quibus ille
Iactatis fatis quæ bella exhauſta canebat,
Si mihi non animo fixum,immotumque ſederet.
Ne cui me vinculo vellem ſociare iugali.
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit
Si non per tæſum thalami,tædeque fuiſſet:
Huic vni forſitan potui ſuccumbere culpa.
Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Coniugis, & ſparſos fraterna cæde penates,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labentem
Impulit, agnoſco veteris veſtigia flammæ.

1 Saucia mēs amore.

2 Ser. hic illuſtrabat, vel purgabat.

Sed

Sed mihi vel tellus optem prius iam debiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras
Palentes vmbras Erebi,noctemque profundam,
Ante pudor quàm te violem, aut tua reſoluam
Ille meos primus, qui me ſibi iunxit,amores
Abſtulit;ille habeat ſecum,ſeruetque ſepulcro.
1 Ciuitatem oculorum.
Sic effata; ſinum 1 lacrimis impleuit obortis,
Anna refert, O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetua mærens carpere iuuenta?
*Hom.Il 30.
** Nec dulce natos, Veneris nec premia noris?*
2 Sepultum maritum Sichæum.
Id cinerem, aut manes credis curare 2 ſepultos?
3 Mœrore. Quidam Ægia mariti. dic 1.ob.maritum. teſte Ser.
Eſto, 3 ægram nulli quondam flexerem mariti,
Non Libiæ,non ante Tyro deſpectas Iarbas,
Ductoreſque alij, quos Aphrica terra triumphis
Diues alit placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum conſederis aruis?
Hinc Getulæ vrbes,genus inſuperabile bello,
Et Numide infreni cingunt & inhoſpita Syrtis.
Hinc deſerto ſiti regio, lateque furentes
4 Libiæ populi.
4 Barcæi, quid ella Tiro ſurgentia dicam
Germanique minas?
Dijs equidem auſpicibus reor,& Iunone ſecunda
5 Pro quanta Sic Qua quanta.
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
6 Pete à dijs vt concedāt, atq; adeo da operā rei diuiuæ, deoſq; precare. Sic mox,pacemque exqu.
5 Quantū vrbem ſoror hanc cernes, quā ſurgere regna
Coniugio tali Teucrum comitantibus armis
Punica ſe quanti attollet gloria rebus;
Tu modo 6 poſce Deos veniam ſacriſque litatis,
Indulge hoſpitio,cauſaſque innecte morandi.
7 Tempeſtas vt alibi.
Dum pelago deſæuit 7 hiems,& aquoſus Orion:
Quaſſataque rates, & non tractabile cælum.

His

His dictis incenſum animum inflammauit amore
Spemque vidit dubiæ menti, ſæuitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt; mactant lectas de more bidentes
1 Legiferæ Cereri, Phœboque patrique Lyæo: 1 Al. Frugiferæ.
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curra.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit,
Aut ante 2 ora Deum pingues ſpaciatur ad aras 2 Simulacra.
3 Inſtauratque diem donis pecudumque recluſis 3 Quia iam ante ſacrificauerat.
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu vatum ignare mentes; quid votam furentem
Quid delubra iuuant? 4 eſt molis flamma medullos 4 Edit.
Interea, & tacitum viui ſub pectore 5 vulnus. 5 Carpitur igni.
Vritur infelix Dido, totaque vagatur.
** Vrbe furens: qualis coniecta cerua ſagitta.* *Ho. Il. 122.
Quam procul incautum, nemora inter Craſſia fixi;
Paſtor 6 agens telis, liquitque volatile ferrum 6 Perſequẽs.
7 Neſcius illa fuga ſyluas ſaltuſque peragrat 7 Ignotus.
Dictæos, hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Aeneum ſecum per mœnia ducit:
Sidoniaſque oſtentat opes vrbemque paratam;
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem labente die conuiuia quærit;
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcat, pendetque iterum narrantis ab ore
Poſt, vbi 8 digreſſi, lumenque obſcura viciſſim 8 Arboris in quibus quiſquis accubuerat.
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos
Sola domo mæret vacua, Stratiſque relictis
Incumbat; illum abſens abſentem auditque videtque

Aut

Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet infundum ſi ſamere poſſit amore.
Non cœptæ aſſurgunt turres, non arma iuuentus
Exercet, porosue, aut propugnacula bello
Tura parant; pendent opera interrupta, minæque,
Murorum ingentes, æquataque machina cælo,
Quam ſimul ac tali præſenſit peſte teneri
1 Aduerſa fama æquè, atque amore. *Chara Iouis coniux, 1 nec famam obſtare pudori*
*Hom.Il.73. 154. ** Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis,*
Egregiam verò laudem & ſpolia ampla refertis,
Tuque puerque tuus magnum, & memorabile numen,
Vna dolo Diuum ſi fœmina duorum eſt.
Nec me adeo fellit, veritatem mænia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos, Carthaginis altæ.
Sed quis eris modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam, pactoſque hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petiſti,
Ardet amans, Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſque regamus
Auſpicijs, liceat Phygio ſeruire marito,
2 Pro fidei. *Dotaleſque tuos Tyrios, permittere 2 dextræ,*
Olli (ſenſit enim ſimulata mente loquutam,
Quo regnum Italia Libycas auerteret oras)
*Hom.Il.15. ** Sic contra eſt ingreſſa Venus, Quis, talia demens*
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo quod memoras factum fortuna ſequatur
Sed fatis incerta feror, ſi Iuppiter vnam
3 In vnius populi corpus coaleſcere. *Eſſe velit Tyrijs Vrbem, Troiaque profectis.*
3 Miſcerive probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniux, tibi fas animum tentare precando.

Perge,ſequar. Tum ſic excepit regia Iuno,
1 *Mecum erit iſte labor: nunc qua ratione quod inſtat* — 1 Mens erit iſte labor tẽtandi eius animum, & explorandi.
Confiteri poſſit, paucis (aduerte) docebo.
Venatum Aeneas, vnaque miſerrimam Dido
In nemus ire parant, vbi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radijſque 2 retexerit orbem. — 2 Quem nox tegebat.
His ego nigrantem commiſta grandine nimbum
Dum trepidant alæ, ſaluſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo;
Diſugent comites, & nocte tegentur opaca,
Speluncam Dido dux, & Troianus eandem,
Deuenient; adero, & 3 tua ſi mihi certa voluntas — 3 Si etiam ſuum ſubſequatur fideliter officiũ.
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic hymenæus erit. Non aduerſata petenti
Anuit, atque dolis riſit Cytherea repertis,
Oceanum interea ſurgens, Aurora reliquit;
It portis iubare exorto delecta iuuentus:
Retia rara, 4 plagæ, & rato venabula ferro, — 4 Nomini generali ſubiecta eſt ſpecies.
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pænorum expectant: oſtroque inſignis, & auro.
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit
Tandem progreditur magna ſtipante caterua,
Sidoniam picto clamydem circundata limbo.
Cui pharetra ex auro crines nodantur, in aurum
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Nec non, & Prygij comites, & lætus Iulus
Incedunt, ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Aeneas, atque 5 agmina iungit: — 5 Comitatum ſuum.
* *Qualis, vbi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta* — * Apol. Arg. Quint. lib. 8. cap. 3.

Deſe-

Deſerit, ac Delum maternam inuiſit Apollo,
Inſtauratque choros: miſtique altaria circum
Creteſque Dryopeſque fremunt, pictique Agathyrſi:
1 Illuentem vnguēto vnguentorum. *Ipſe iugis Cynte graditur, mollique* 1 *fluentem*
2 Lauri. 2 *Fronde premit crinem* 3 *fingens, atq; implicat auro*
3 Componens. *Tela ſonant humeris haud illo ſenior ibat*
Aeneas tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atque inuia luſtra
Ecce feræ ſaxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis: alia de parte parentes
4 Celeriter tranſeunt. 4 *Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cerui*
Puluerulenta fuga glomerant, monteſque relinquunt
At puer Aſcanius medijs in vallibus acri
Gaudet equo, iamque hos curſu iam præterit illos;
5 Non repugnantia, vt ſternūtur inertia paſſim corp. *Spumantemque dari pecora inter* 5 *inertia votis*
Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonem
Interea magno miſceri murmure cælum
Incipit; inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrij comites paſſim, & Troiana iuuentus,
6 Aſcanius. 6 *Dardaniuſque nepos Veneris diuerſa per agros*
Tecta metu petierunt de montibus omnes
Speluncam Dido, dux, & Troianus eandem
7 Vt Tuq. harum interp. curarum, & cōſcia Iuno. *Deueniunt: prima, & Tellus, &* 7 *pronuba Iuno*
Dant ſignum: fulſere ignes, & conſcius æther
Cunnubij ſummoque 8 *vlularunt vertice Nymphæ*
8 Mortē hæc connubiū ſequuturam ſignificantes. *Ille dies primus lethi, primuſque malorum*
Cauſa fuit, neque enim ſpecie, famaue mouetur.
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem,
Coniugium vocat, hoc pretexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per vrbes:

** Fama,*

* *Fama, malum, quo non aliud velocius vllum:*
Mobilitate viget, vires, acquirit eundo.
1 *Parua metu, primò mox ſeſe attollit in auras*
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubilia condit:
Illam terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam (vt perhibent) Cæo, Enceladoqae ſororem
Progeniunt, pedibus celerem, & pernicibus aliſi
Monſtrum horrendũ ingẽs; cui quot ſunt corpora pluma
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguem, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures
Nocte volat cœli medio, terræque per vmbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno;
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti.
Turribus altis, & magnas territat vrbes.
Tam ficti, paruique tenax, quam nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat:
Gaudens: & pariter facta, atque infecta canebat:
Veniſſe Aeneam Troiano à ſanguine cretum.
Cui ſepulchra viro dignetur iungere Dido.
Nunc hyemem inter ſe luxu, quam longa, fouere
Regnorum immemores, turpique cupidine captos,
Hæc paſſim Dea fœda virum diffudit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iarbam;
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras,
Hic Ammone ſatus, 2 *rapta Garamantide Nympha*
Templa Ioui centum, latis immania regnis,
Centum aras poſuit, 3 *vigilemque ſacrauerat ignem*
Excubias Diuum æternas; pecudumque cruore
Pingue ſolum, & varis florent, alimina ſertis
Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro,

*Hom. Il. 45. Et Chalimachus.

1 Hæc humili fortunæ parcit, nec ſuperiori ita quidẽ ſeruus, ſed potius ſignif. eam ex parua in immõſum creſcere.

2 Stuprata.

3 Sign. Iarbã condidiſſe templũ Iouis Ammonis, quod apud Gar. oraculo nobile erat, & lucernam ignis extincti habebat.

Dicitur ante aras, 1 media inter numina Diuum
2 Multa Iouem manibus ſupplex oraſſe ſupinis,
Iuppiter omnipotens, cui nunc Mauriſia pictis
Gens epulata toris, Leneum libat honorem,
Aſpicis hæc: ante, genitor, cum fulmina torques
Nequicquam horremus, 3 cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & 4 inania murmura miſcent
Fæmina, quæ noſtris errant, in finibus vrbem
Exiguam pretio poſuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Repulit, ac dominum Aeneam in regna recepit,
Et nunc ille 5 Paris cum ſemiuiro comitatu.
Mæonia mentum mitra, crinemque 6 madentem
Subnixus, 7 rapto potitur: nos munera templis.
Quippe tuis ferimus; famamque fouemus inanem.
** Talibus orantem dictis, araſque tenentem*
Audijt omnipotens; oculoſque ad mœnia torſit
Regia, & oblitos, famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat
Vade age nate, voca Zephiros: & labere pennis
Dardaniumque ducem (Tyria Carthagine qui nunc
** 8 Expectat, fatiſque datas non recepit vrbes)*
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit. Gratumque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui grauidam imperijs, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
9 Proderet, ac totum, ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem.

1 Ac ſi dic. Dijs teſtib.
2 Curas hæc.
3 Quorum origo nõ apparet, quorum cauſa nos latet.
4 Vt omnino carentiá tonitrua.
5 Parid. ſimilis raptor.
6 Fluentem ſup. de apol.
7 Rapta Didonei, vt Paris rapta Helena.
*Hom. Il. 86.
*Hom. Il. 14.
8 Moratur, & terit tempus.
9 Protẽderet propagaret. Vel factis oſtenderet ſegnus à Teucro ducere, ab eo nõ degeneratus.

Aſca-

Aſcanio ne pater Romana inuidit arces ,
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica in gente moratur
Nec prolem Auſoniam, & Lauinia reſpicit arua
Nauiget, hæc ſumma eſt, hic noſtri nuncius eſto
* *Dixerat. Ille patris magni parere parabat* * Ho. Od. 42.
Imperio, & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis, ſiue equora ſupra.
Seu terram rapido 1 *pariter cum flamine portant* 1 Celeritate pari ventis.
Dum virgam capit: hac animas ille euocat orco
Pallentes, aliás ſub triſtia tartara mittit;
Dat ſomnos adimitque & lumina morte 2 *reſignat* 2 Ex Romorũ, quo mortuis oculim rogo aperiebantur, qui ante domi clauſi fuiſſent.
Illa fretus agit vento, & turbida tranat
Nubila: iamque volans apicem, & latera ardum cernit
Atlantis duri, cælum qui vertice fulſit:
Atlantis, cinctum aſſiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulſatus, & imbri.
Nix humeros infuſa tegit; tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba
Hic primum paribus nitens Cyllænius alis.
Conſtitit, hinc toto præceps corpore ad vndas
* *Miſit:* 3 *aui ſimilis, quæ circum littora, circum* * Quint. lib. 1. cap. 5.
Piſcoſos ſcopulos humilis volat æquora iuxta: 3 Mergo.
Haud aliter treras inter, cælumque volabat,
Litus arenoſam Libyæ, ventoſque ſecabat:
4 *Materno veniens ab auo Cyllenia proles.* 4 Quia natus Maia, Atlantis filia.
Vt primum alatis tetigit magalia plantis.
Aeneam fundantem arces, ac tecta nouantem
Conſpicit atque illi ſtellatus iaſpide fulua
5 *Enſis erat: Tyrioque ardebat murice lana;* 5 Pro vagina.
Demiſſa ex humeris, diues, quæ munera Dido

Fecerat, & tenui telas diſcreuerat auro.
Continuo inuadit, Tu nunc Carthaginis altæ
1 Vxori nimium indulgens, Vxori obſequens. *Fundamenta locas, pulchramque* 1 *vxorius vrbem*
Exſtruis? heu regni, rerumque oblite tuarum.
* Ho.Il.163. * *Ipſe Deum tibi me claro demitit olympo*
Regnator cælum, & terras qui numine torquet;
Ipſe hæc ferre iubet celeres mandata per auras.
Quid ſtruis aut qua ſpe. Libicis teris otia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſa tua moliris laude laborem,
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Iuli
Reſpice: cui regnum Italiæ Romanaque tellus
2 Pro oratione. Vel, pro Talia loquore. *Debentur. Tali Cyllenius* 2 *ore loquutus,*
* *Mortales viſus medio ſermone reliquit.*
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
* Ho.Il.171. *At verò Aeneas aſpectu obmutuit amens.*
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit
Ardet abire fuga: dulceſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioque deorum.
3 Quibus blãditijs circũuenitur. *(Heu quid agat?* 3 *quo nunc regina ambire furentem*
Audeat affatu? & quæ prima exordia ſumat?)
Atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc
In parteſque rapit varias perque omnia verſat.
*Hom.Il.14. * *Hæc* 4 *alternanti potior ſententia viſa eſt:*
4 Alternis modo hoc modo illud conſilium capienti. *Mneſthea, Sergeſtumque vocat fortemque Cloanthum*
Claßem aptent taciti, ſocioſque ad littora cogant:
Arma parent, & quæ ſit rebus cauſa nouandis:
Diſſimulent; ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollißima fandi

Tem-

Tempora, qui rebus dexter modus, ocyus omnes
Imperio læti parent, ac iuſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem)
Præſenſit motuſque excepit prima futuros.
Omnia tuta timens, 1 *eadem impia fama furenti*
Detulit, armari claſſem, curſumque parari,
Sæuit inops animi, totamque incenſa per vrbem
Baccatur, qualis commotis excita ſacris
Thyas, vbi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, 2 *nocturnuſque vocat clamore Cithæron.*
Tandem his Aeneam compellat vocibus vltro.
* *Diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum*
Poſſe nefas? tacituſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris 3 *ſidere claſſem.*
Et medijs properas Aquilonibus ire per altum,
4 *Crudelis? quid ſi non arua aliena, domoſque*
Ignotas peteres? & Troia antiqua maneret?
Troia per vndoſum peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis? per ego has lacrymas dextramque tuam te
Quando aliud mihi iam miſeræ 5 *nihil ipſe reliqui*
Per connubia noſtra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miſcere domus labentis, & iſtam
Oro (ſi quis adhuc precibus locus) exue mentem,
Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrij: te propter eundem
Extinctus pudor, & qua ſola ſidera adibam,
Fama prior, cui me moribundam deſeris hoſpes

1 Quę ad Iarbam paulo ante nuntia venerat.

2 Quod illa noctu celeb. Ex Cith. autem more clamor veluti numinis Bacchus vocabat.

* Apol. Arg. 80.

3 Tempore.

4 In te ipſum odio mei.

5 Non pudorem, non regnū. Sequitur enim extinctus pudor.

Hoc ſolum 1 *nomen quoniam de coniuge reſtat.*
Quid moror an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deſtruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, 2 *qui te tantum ore referret:*
Non equidem omnino 3 *capta aut deſerta viderem*
Dixerat: ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, & 4 *obnixus curam ſub corde premebat*
Tandem pauca refert. Ego te quæ plurima fando
Enumerare vales, numquam regina negabo
* *Promeritam nec me meminiſſe pigebit Eliſæ,*
Dum memor ipſe mei dum ſpiritus hos reges artus
Pro re pauca loquar: nec ego hanc abſcondere furto
Speraui (ne finge) fugam, nec coniugis vnquam
Prætendi tædas, aut hæc in federa veni:
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpicijs, & 5 *ſponte mea componere curas*
Vrbem Troianam primum, dulceſque meorum
Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent;
Et 6 *recidiuo manu poſuiſſem Pergama victis.*
Sed nunc Italiam magna Gryneus Apollo.
Italia Licæ iuſſere capeſſere ſortes.
Hic amor, hæc patria eſt: ſi te Carthaginis arces
Phœniſſam, Libicæque aſpectus detinet vrbis:
Quæ tandem Auſonia Teucros conſidere terra
Inuidia eſt? & nos ferre extra quærere regna.
Me patris Anchiſæ 7 *quoties humentibus vmbris*
Nox operit terras quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis: & turbida terret imago.

1 Quæ te cõiugem vocabam, nunc hoſpes tantum vocare poſſum.
2 In quo ſui ſaltẽ imaginẽ haberem. Quidã intel. referret ore tantum, non itẽ moribus.
3 Pro captiua, vt ſcilicet
4 Obſtinatus.
* Ho. Il. 101.
5 Meo arbitratu deliberare.
6 Poſt caſum reſtitutum.
7 Noctesque dieſque.

Me

Me puer Aſcanius, capitis 1 *iniuria chari,*
Quem regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus aruis
Nunc etiam interpres diuum, Ioue miſſus ab ipſo
(Testor vtrumque caput) celeres mandata per auras
* *Detulit ipſe Deum manifeſto in lumine vidi*
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi,
Deſine meque tuis incendere, teque querelis;
Italiam, non ſponte ſequor.
Talia dicentem iam dudum auerſa tuetur.
Huc illuc voluens oculos, totumque per errat
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur.
* *Nec tibi diua parens generis nec Dardanus auctor*
Perfide; ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus? Hyrcanæque admorunt vbera tigres
Nam quid diſſimulos? aut quæ ad maiora reſeruo
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrimas victus dedit? aut miſeratus.
Quæ quibus anteferam iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnis hæc oculis pater aſpicit æquis.
2 *Nuſquam tuta fides, eiectum, littore egentem*
Excepi & regni demens in parte locaui:
3 *Amiſſam claßem, ſocios à morte reduxi:*
Heu furijs incenſa feror 4 *nunc augur Apollo,*
Nunc Lyciæ ſortes, nunc, & In miſſus ab ipſo
Interpres diuum refert gorida iuſſa per auras
* *Scilicet is ſuperis labor eſt ea, cura quietos*
Sollicitat neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italim ventis, pete regna per vndas.
Spero equidem medijs (ſi quid pia numina poſſunt)
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido

1 Quam illi facto. Ob famil. Iuliam, cui fatis imper debitum fuiſſe poeta canit in gratiam Cæſ.
* Quint. lib. 8. cap. 3.

*Ho. Il. 202.

2 Nō tutum eſt quēmquā in fidem recipere, aut de quo quā bene mereri.
3 Renouaui, vel reparaui.
4 Nunc prætextis Apollinem, &c.
* Ho. Il. 174.

Sæpe vocaturum, ſequar atris, ignibus abſens:
Et cum frigida mors anima ſe duxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero: dabis improbe pœnas
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama ſub imos
1 Non reſpi-mat. *His medium dictis ſermonem abrumpit, 1 & auras*
Aegra fugit, ſeque ex oculis auertit, & aufert,
Linquens multa metu cunctantem, & multa parantem
Dicere, ſuſcipiunt famulæ, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt:
At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas,
Multa gemens, magnoque animum labefactus amorem
Iuſſa tamen diuum exequitur, claſſemque reuiſit,
Tum verò Teucri incumbunt, & littore celſas
Deducunt toto naues; natat vncta carina;
Frondenteſque ferunt remos, & robora ſyluis
Infabricata fugæ ſtudio.
Migrantes cernas, totaque ex vrbe ruentes.
Ac veluti ingentem formicæ farris aceruum
Cum populant hyemis memores; tectoque reponunt
2 Enij hemiſtichium de elephantis, quo ante Accius vſus erat de Indis. *2 It nigrum campis agmen, prædamque per herbas*
Conuectant calle anguſto pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars, agmina cogunt
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita feruet.
Quis tibi nunc Dido cernenti talia ſenſus?
Quoſue dabas gemitus, cum littora feruere latè
Proſpicere arce ex ſumma: totumque videres
Miſceri ante oculos, tantis clamoribus æquor?
*Apol. Arg. 81. ** Improbe amor quid non mortalia pectora cogis*
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando

Cogi-

Cogitur,& ſupplex animos ſubmittere amori;
Ne quid inexpertum,fruſtra moritura relinquat.
Anna vides toto properari littore circum:
Vndique conuenere; vocat iam carbaſus auras,
Puppibus,& læti nautæ impoſuere coronas;
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem.
Et perferre,ſoror potero,miſeræ hoc tamen vnum
Exequere Anna mihi ſolam,nam perfidus ille
Te colere,arcanos etiam tibi credere ſenſus.
Sola diri 1 molles aditus, & 2 tempora noras,
I ſoror,atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
Non ego cum Danais Troianam excindere gentem
Aulide iuraui,claſſemue ad Pergama miſi?
Nec patris Anchiſe 3 cineres Maneſue reuelli,
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miſeræ det munus,amanti
Expectes,facilemque fugam ventoſque furentes.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit oro
Nec 4 pulchro vt Latio careat, regnumque relinquat
Tempus inane peto requiem ſpatiumque furori.
Cum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam;(miſerere ſororis)
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam
Talibus orabat;taleſque miſerima fletus
Fertque,refertque ſoror: ſed nullis ille mouetur
Fletibus,aut voces vllas tractabilis audit.
Fata obſtant: placiduſque viri Deus obſtruit aures,
** Ac veluti annoſam valido cum robore quercum*
5 Alpini Boreæ nunc hinc,nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant, it ſtridor,& altè

1 Faciles.
2 Quibus facilè ad eum patebat aditus Vt alibi molliſſima fandi tempora
3 Nā ſepulcra violari, cinereſque eorum diſſipari, maximum ſcelus habebat.
4 Quod tam pulchrū illi videtur omnia ei poſtponat.

* Ho. Il. 131.
5 Iliantes ex Alpibus.

Con-

Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſo heret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
Aetherea, tantum radice in tartara tendit:
Haud ſecus aſſiduis, hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno præſenſit pectore curas:
1 Nihil proficientes. *Mens immota manet, lacrimæ voluuntur* 1 *inanes*
Tum vero infelix fatis exterita Dido,
Mortem orat: tædet cœli conuexa tueri.
2 Vidit quod in cauſa eſt, quo magis, &c. 2 *Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat*
Vidit, thuri cremis cum dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros
Fuſaque in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli non ipſi effata ſoriri.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
3 Aut primoris, aut chari. Ser. Sed potius prioris. *Coniugis* 3 *antiqui, miro, quod honore colebat,*
4 *Velleribus niueis, & feſta fronde reuinctum.*
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
4 Quia nubẽtes puellę venientes primò ad limẽ mariti poſtea ornabãt laneis vitis. *Viſa viri, nox cum terras obſcura teneret:*
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant, agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Aeneas; ſemperque relinqui
Sola ſibi ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrias deſerta quærere terra.
5 Quia apud Ærchyſum templum Apol. non ingred. Furiæ, ſed Or. in limine expectant. *Eumenidum veluti demens videt agmine Pente;*
Et ſolem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas,
Aut Agamenonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris
Cum fugit, 5 vltricemque ſedent in limine Diræ.

Ergo

Ergo vbi concepit furias, euicta dolore,
Decreuitque mori: tempus ſecum ipſa modumque
Exigit, & mæſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat,
Inueni germanam viam (1 gratare ſorori)
Quæ mihi redat 2 eum (velo me ſaluat) amantem.
Oceani finem iuxta, ſolemque cadentem,
Vltimus Aethiopum locus eſt: vbi maximus Atlas
Axem humero torquet, ſtellis ardentibus 3 aptum
Hinc mihi Maſsyliæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos: epulaſque draconi,
Quæ dabat, & ſacros ſeruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, ſoporiferumque papauer,
Hæc ſe carminibus promittit ſoluere mentes,
Quas velit eſt alijs duras immittere coras:
Siſtere aquam fluuijs, & vertere ſidera retro.
Nocturnoſque ciet manes, mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcandere mentibus ornos
Teſtor chara Deos, & te germana, tuumque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
** Erige, & arma viri, thalamo, quæ fixa reliquit*
Impius, 5 exuuiaſque omnes, lectumque iugalem,
Quo perij ſuper imponas, abolere nefandi
Cuncta viri monumenta iubet, monſtratque ſacerdos
Hæc effata ſilet; pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna noui 6 prætexere funera ſacris
Germanam credit: nec tantos mentes furores
Concipit, aut grauior at met 7 quam morte Sychæi
Ergo iuſſa parat.

1 Antiquam pro gratulare.
2 Illum meũ amatorem.
3 Cõfertum, Cõſperſum.
* Quint. lib. 8. cap. 6.
4 Enſem, vt mox, enſemque relictũ.
5 Velles.
6 Tegere, abſcõdere. Vel per hypall. pro prætex noua ſacra funeribus.
7 Contigerũt morte Sich.

At

At regina, pyra penetrali in ſede ſub auras,
Erecta, ingenti, tædis, atque illice ſecta,
1 Verbenis, quæ in ſacro nocturno erant funere, vt è cupreſſu non elera fronde. *Intenditque locum ſertis, & 1 fronde coronat*
Funera; ſuper exutas, enſemque relictum.
Effigiemque tota locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebumque Chaoſque
2 Quia pigi triformis ſolebat, & tribus animalibus innocabatur. *2 Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ*
Sparſerat, & latices ſimulatos fontis Auerni.
Falcibus, & meſſæ ad lunam queruntur ahenis
Pubentes; herbæ nigri cum lacte veneni;
Quæritur, & naſcentis equi de fronte reuulſus.
3 Medicamentum amorē concilians. Philtrō quod hippomanes. *Et matri præreptus 3 amor.*
Ipſa mola manibuſque pijs altaria iuxta,
Vnum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura Deos, & conſcia fati,
* Apol. Arg. ** Sidera; tum, ſi quod non æquo fœdere amantes*
Curæ numen habet, iuſtumque memorque precatur,
* Ho. Il. 204. ** Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem*
Corpora per terra, ſiluæque & ſæua quierant
Aequora cum medio voluuntur ſidera lapſu,
Cum tacet omnis ager pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aſpera dumis.
Rura tenent, & ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum;
At non infelix animi Phœniſſa; nec vnquam
Soluitur in ſomnos oculiſue, aut pectore noctem
Accipit ingeminant curæ; rurſuſque reſurgens.
Sæuit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu,
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat,

En

En quid agam? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar: Numidumque petam connubia ſupplex.
Quos ego ſum toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque vltima Teucrum
Iuſſa ſequar? quia ne auxilio iuuat ante leuatos
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti.
Quis me autem (fac velle) ſinet, ratibuſque ſuperbis
Irriſam accipiet, neſcis heu perdita, nec dum
1 *Laomedontæ ſentis periuria gentis.* — 1 Troiana. Sic Laomedōtiadæ lib. 3. ad perfidiã reſpicit.
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ouantes:
An Tyrijs, omnique manu ſtipata meorum
Inſequar? & quos Sidonia vix vrbe reuelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela iubebo?
Quin morere, vt merita es ferroque auerte dolorem.
Tu lacrymis euicta meis; tu prima furentem
* *His germina malis oneras, atque obijcis hoſti* — * Quint. lib. 9. c. 2.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere, more feræ? tales nec tangere curas?
Non ſeruata fides 2 *cinere promiſſa Sichæo.* — 2 Pro Sichæo. Alij interpungũt poſt cineri.
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus
Aeneas celſa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus iam ritè paratis.
Huic ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt,
(Omnia Mercurio ſimilis, vocemque coloremque
Et crines flauos, & membra decora iuuentæ)
* *Nate Dea potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?* — *Hom. Il. 14. 164.
Nec quæ circumſtent te deinde pericula cernis.
Demens? nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore verſat.

Certa

Certa mori, variorque irarum fluctuat æſtu,
Non fugit hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
Iam mare turbari trabibus, ſæuaſque videbis
Collucere faces iam feruere littora flammis
Si te bis attingerit aurora morantem.
Eia age, rumpe moras varium, & mutabile ſemper
Fœmina. Sic fatus nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum verò Aeneas ſubitis exterritus vmbris,
*Hom.Il.14. * *Corripit è ſomno corpus ſocioſque* 1 *fatigat;*
1 Excitat, atgens Euigilate. *Præcipites vigilate viri, & conſideret tranſtris;*
Soluite vela citi. Deus æthere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam tortoſque incidere funes.
Ecce iterum ſtimulat, ſequimur te ſancte Deorum
Quiſquis es, imperioque iterum paremus ouantes,
Adſis, ò placiduſque iuues, & ſidera cælo
Dextra feras. Dixit, vaginâſque eripit enſem
2 Quidã exp. Fulminis modo reſplendẽtem. 2 *Fulmineum, ſtrictoque retinacula ferro.*
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiuntque ruuntque
Littora deſeruere; latet ſub claſſibus æquor.
Adnix, torquent ſpumas, & cærula verrunt
*Ho.Il.114. * *Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras*
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina è ſpeculis vt primum albeſcere lucem
3 Feliciter plenis ſine motu aliquo *Vidit &* 3 *æquatis claſſem procedere velis,*
Littoraque & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Terque quaterque manus percuſſa decorum
Flauentiſque abſciſſa comas? Proh. Iuppiter. ibit
Hic (ait) & noſtris illuſerit aduena regnis?
* Quint. lib. 9. cap. 2, * *Non arma expedient totaque ex vrbe ſequentur*
Diripientque rates alij naualibus? ite;

Ferte

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos:
1 Quid loquor? aut vbi ſum? quæ mentem inſania mutat?
Infelix Dido, nunc te 2 fata impia tangunt?
Tum decuit, cum ſceptra dabas, an dextra fideſque.
Quem ſecum patrios aiunt portare Penates,
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem.
** Non potuit abreptum diuellere corpus, & vndis*
Spargere non ſocios, non ipſum abſumere ferro
** Aſcanium, patriiſque epulandum apponere menſis?*
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna fuiſſet:
Quem metui moritura? faces in 3 caſtra tuliſſem,
Impleſſemque foros flammis; natum, patremque
Cum genere extinxem: memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol qui terrarum flammis opera omnia luſtras;
Tuque harum interpres curarum, & conſcia Iuno
4 Nocturniſque Hecate triuiiſque vlulata per vrbes,
Et diræ vltrices, & Dii morientis Eliſæ;
Accipite, hæc meritumque malis aduertite numen,
Et noſtras audite preces, ſi tangere portus
** Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt;*
Et ſi fata Iouis poſcunt, 5 hic terminus hæret,
6 At bello audacis populi vexatus, & armis,
Finibus extorris complexa auulſus Iuli,
Auxilium imploret, vide atque indigna ſuorum
Funera; nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem mediaque inhumatus arena.
Hæc precor; hanc vicẽ extremam cum ſanguine fundo.
Tunc vos, ò Tyrii ſtirpem, & genus omne futurum
Exercet odiis cinerique hæc mittite noſtro

1 Quiá loquitur abſentibus.
2 Fata illius impii vita, Æn. vocauit impium, Al. facta.
* Ho. Il. 194.
3 Claſſem, vt nos caſtra mouemus.
4 Quod ſacra vlli fierẽt noctu in triuii. Vnde Triuia.
* Hom. Il. 8 t.
5 Hoc immutabile eſt. Immotũ manere debet; vt termini agrorum immoti manet.
6 Saltem hoc meis precib. concedite, vt bello aud. po. &c.

Munera;

Munera; nullus amor populis, nec fœdera ſunto
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus vltor.
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos.
Nunc olim, quocumque dabunt ſe tempore vires,
Littora littoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor: arma armis pugnent 1 ipſiſque nepotes.
Hæc ait, & partes animum verſabat in omnes,
Inuiſam quærens quamprimum abrumpere lucem
Tum breuiter Barcem nutricem affate Sichæi.
(Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam chara mihi nutrix, huc ſiſte ſororem:
Dic corpus propter 2 fluuiali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum, & monſtrata 3 piacula ducat;
Sic veniat tuque ipſa pia tege tempora vita.
Sacra 4 Ioui Stygio quæ rite incepta paraui,
Perficere eſt animus finemque imponere 5 curis:
Dardaniique 6 rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait, illa gradum 7 ſtudio celerabat anili.
At trepida, & cæptis immanibus effera Dido,
Sanguineam voluens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos; enſemque recludit
Dardanium, non hos 8 quæſitum munus in vſus
Hic poſtquam Iliacas veſtes, notumque cubile
Conſpexit paululum lacrymis, & mente morata.
Incubuitque toro, dixitque nouiſſima verba.
Dulces exuuiæ, dum fata Deuſque ſinebant;
Accipite hanc animam, meque his exoluite curis.
Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi;

1 Ipſi quoque nepotes.

2 Vt in ſacris quæ fiebant dijs inferis.

3 Ea quibus ad expiationē opus eſt.

4 Ioui ſcilicet Plutoni.

5 Qua ſacris inferni amores, & curas ſolui credebāt ex Silio.

6 In quo eius imago fuerat.

7 Non re, ſed ſtudio celerabat gradu.

8 Quod cum daret Æneas nihil tale cogitauerat futurum.

Et

Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Vrbem præclaram ſtatui; mea mœnia vidi;
Vltra virum, pœnas inimico à fratre recepi.
Felix, heu nimium felix; ſi littora tantùm
Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ:
Dixit: & os impreſſa toro, moriemur inultæ?
Sed moriamur (ait) ſic ſic iuuat ire ſub vmbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus: & noſtræ ſecum ferat omnia 1 *mortis* 1 Mors noſtra illi diſcedenti ſit omni noia.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus, it clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis, gemituque & fœmineo vlulatu
Tecta fremunt, reſonat magnis plangoribus æther,
* *Non aliter, quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis* * Ho. Il. 200.
Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
2 *Culmina perque hominum voluantur, perque deorũ.* 2 Per tecta domorum, & templorum.
Audijt exanimis: trepidoque exterrita curſu
Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis, 3 Cruentas.
Per medios ruit: ac morientem nomine clamat.
Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes, araque parabant?
Quid primum deſerta 4 *querar? comitemne ſororem* 4 Quæratne quod conſors ſpreueris.
Spreuiſti moriens? eadem me ad fata 5 *vocaſſes:* 5 Vocare me debuiſſe, vel debueras.
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus; patrioſque vocaui
Voce deos, ſic te vt poſita crudelis abeſſem?
Extinxi te meque ſoror, populumque, patreſque
Sidonios, vrbemque tuam, date vulnera lymphis

Q *Ab-*

Abluam, & extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata gradus euaſerat altos:
Semianimemque ſinu germanam amplexa fouebat
Cum gemitu: atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graues oculos conata attollere, rurſus
Deficit, infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens, cubituque innixa, leuauit:
Ter reuoluta toro eſt: oculiſque errantibus alto
Quæſiuit cælo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Iuno omnipotens longum miſerata dolorem,
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo:
Quæ luctantem animam, nexoſque reſolueret artus.
Nam, quia 1 nec fato, 2 merita nec morte peribat.
Sed miſera ante diem ſubitoque accenſa furore:
Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat: Stygioque caput damnauerat Orco.
* *Ergo Iris croceis per cælum roſcida pennis,*
Mille trahens varios aduerſo Sole colores
Deuolat: & ſupra caput aſtitit: 3 hunc ego Diti
Sacrum 4 iuſſa fero: teque iſto corpore ſoluo.
Sic ait: & dextra crinem ſecat: omnis & vnà
Dilapſus calor: atque in ventos vita receſſit.

1 Tanquam in faciendo fine vitæ, quæ violentia ſunt non videatur fato euenire.
2 Pro naturali.
* Ho. Il. 163.
3 Hunc crinem.
4 A Iunone.

Finis Libri Quarti Æneidos.

ÆNEIDOS LIBER V.

ARGVMENTVM.

ÆNeas relicta Carthagine in Italiam nauigans, vi tempeſtatis in Siciliam defertur: vbi ab Aceſtæ benignè exceptus, manibus Anchiſæ patris, quem ſuperiori anno eodem die, apud Drepanum ſepelierat, anniuerſarium ſacrum facit: ludoſque apud tumulum eius inſtituit, ſuaque victoribus præmia decernit. Nauali certamine vincit Cloanthus: Euryalus Niſi dolo curſu ſuperat; Entellus ſenex Daretem iuueniliter ſe iactantem cæſtu vincit. Sagittandi peritia ſuperat Eurytion: prima tamen præmia, ætatis, dignitatiſque habita ratione, Aceſtæ decernuntur, cuius ſagitta in aerem emiſſa ſubitò exarſerat, Aſcanius, in honorem Anchiſæ aui, cura primæ nobilitatis pueris equeſtres ludos, pugnamque imaginariam exhibet. Interea Troianæ mulieres hortatu Iridis, longéque nauigationis tædio, igne in claſſem conijciunt, quatuorque naues exurunt: cætere ſubita à Ioue immiſſa pluuia, incendio ſunt ereptæ. Nocte ſequenti Anchiſes Æneæ filio in ſomnijs apparens, Iouis verbis admonet, vt nautæ conſilium loquutus, mulieres, imbelleſque ſenes in Sicilia relinquat, ipſe cum iuuentutis robore, integræque ætatis flore in Italiam nauiget: Sibyllæque in primis antrum adeat, illius enim ductu ad ſe in campos Elyſios eſſe peruenturum, vbi & poſteritatis ſuæ ſeriem, omniumque inſtantium, Æneas oppidum in Sicilia condit nomine Aceſtam, eo & matrum, & ſenum bello inutilium coloniam tranſcribit: ipſe cum exercitu ro-

bore Italiam petit. Interim Neptunus Veneris precibus exoratus, nauiganti Æneæ mare tutum præſtat. Palinurus in tanta ſecuritate ſomno ſuccumbens vnà cum gubernaculo in mare excutitur, eiuſque vicem ſupples Æneas.

ALIVD ARGVMENTVM.

In Siculas iterum terras fortuna reducit
Æneam: tumulæque patris perſoluit honorem,
Tum cogit naues incendere Troada Iris.
Troes ibi liquant ſocios, Venus anxia placat
Neptunum, ſomnus Palinurum mergit in vndis.

INterea medium Aeneas iam claſſe tenebat
1 Certus iter, fluctuſque 2 atros Aquilone ſecabat,
Mœnia reſpiciens: quæ iam infelicis Eliſæ,
Collucent flammis, quæ tantum accenderit ignem
Cauſa latet duri magno, ſed amore dolores
Polluto: notumque furens quid fœmina poſſit:
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
3 Vt pelagus tenuere rates: nec iam amplius vlla
Occurrit tellus: cœlum vndique, & vndique pontus;
Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememque ferens, & inhorruit vnda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu quinam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidue pater Neptune, paras. Sic deinde locutus
Colligere arma iubet, validiſque incumbere remis:
Obliquatque 4 ſinus in ventum: ac talia fatur.
Magnanime Aenea, non, ſi mihi Iuppiter author
Spondeat: hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati tranſuerſa fremunt, & veſpere, ab atro

1 Nauigandi vſque in terra, quam fato vocabatur. Sic autē alibi. Certus eundi.
2 Quot nuper ſtans Aquillo atros effecerat.
3 Vbi altum teni procul a littore prouectæ.
4 Velutum vela obliqua tendit.

Conſurgunt venti,atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra,nec tendere tantum
Sufficimus,ſuperat quoniam fortuna,ſequamur:
Quoque vocat,vertamus iter,nec littora longè
Fida reor fraterna 1 *Erycis,portuſque Sicanos.*
Si modo ritè memor 2 *ſeruata remetior aſtra.*
Tum pius Aeneas.Equidem ſic poſcere ventos
Iamdudum,& fruſtra cerno te tendere contrà.
3 *Flecte viam velis,an ſit mihi gratior vlla?*
Quoque magis 4 *feſſas optem dimittere naueis?*
Quàm quæ Dardanium tellus mihi ſeruat Aceſtem?
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa?
Hæc vbi dicta:petunt portus:& vela ſecundi
Intendunt Zephyri,fertur cita gurgite claſſis:
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis
Aduentum,ſociaſque rateis,occurrit Aceſtes,
Horridus in iaculis,& 5 *pelle Libyſtidis vrſæ,*
Troia Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces,& gaza lætus agreſti
Excipit: ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cum primo 6 *ſtellas oriente fugarat*
Clara dies: ſocios in cœtum littore ab omni
Aduocat Aeneas:tumulique ex aggere fatur
Dardanidæ magni genus alto à ſanguine diuum,
Annuus exactis completur menſibus orbis:
Ex quo reliquias,diuinique oſſa parentis
Condidimus terra:mæſtaſque ſacrauimus aras.
Iamque dies (ni fallor) adeſt,quem ſemper acerbum,

1 Nam Erix filius Veneris.
2 Obſeruata.
3 Alibi,tendit iter velis.
4 Feſſos ſocios quinnibus vehũtur.
5 Et quod feris abundet Lybia,& qui idẽ pulcherr. pelles afferebãtur.
6 Stellarum aſpectum abſtulerat.

Semper honoratum (ſic Dij voluiſtis) habebo,

1 Si verſaret in Getulia tanquam deſertis, aut hoſtilibus locis.

Hunc ergo Gætulis agerem ſi Syrtibus exul,
Argolicoue mari depreñſus, & vrbe Mycenæ,
Annua vota tamen ſolemneiſque ordine pompas,
Exequerer: ſtruerem que ſuis altaria donis.

2 Sibi conuenientibus, vel, Sibi debitis cumularem.

Nunc vltrò ad cineres ipſius, & oſſa parentis,
Haud equidem ſine mente reor, ſine numine diuum
Adſumus: & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:

3 Ventorum poteſtatem tribuit huic Anchiſæ, teſte Lactantio.

3 Poſcamus ventos: atque hæc me a ſacra quotannis,
Vrbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Aceſtes
Dat numero capita in naueis, adhibete penates
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit: radijſque retexerit orbem:
Prima citæ Teucri ponam certamina claſſis:
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax:

4 Præſtantior.

Aut iaculo incedit 4 melior, leuibuſue ſagittis:
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu:
Cuncti adſint; meritæque expectent præmia palmæ.

5 Veneri matri ſuæ dicata.

Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto:
Hoc Helymus facit: hoc æui maturus Aceſtes:
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.

* Ho. Il. 205.

6 Victimarum, vt alibi

** Hic duo ritè mero libans Carcheſia Baccho,*
Fundit humi duo lacte nouo: duo 6 ſanguine ſacro;
Purpureoſque iacit flores ac talia fatur.

Salue

Salue ſanctè Parens: iterum ſaluete recepti
Nequicquam cineres: animæque vmbræque paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaque arua,
Nec tecum Auſoniū (quicumque eſt) quærere Tiberim.
Dixerat hæc: adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapſuſque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus, & auro
Squammam incendebat fulgor: ceu nubibus Arcus
Mille trahit varios aduerſo Sole colores.
Obſtupuit viſu Aeneas, ille agmine longo
Tandem inter pateras, & leuia pocula ſerpens,
1 *Libauitque dapes: rurſuſque innoxius imo* 1 Leuiter guſtauit.
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit,
Hoc magis incæptos genitori inſtaurat honores:
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
* *Eſſe putet, cædit quinas de more bidentes.* * Ho. Il. 205.
Totque ſues: totidem nigrantes terga iuuencos:
* *Vinaque fundebat pateris: animamque vocabat* * Ho. Il. 252.
Anchiſæ magni, maneſque Acheronte remiſſos.
Necnon & ſocij, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt: onerantque aras, mactantque iuuencos.
Ordine ahena locant alij fuſique per herbam,
Subijciunt verubus prunas: & viſcera torrent.
Expectata dies aderat: nonamque ſerena
Auroram Phaetontis equi iam luce vehebant,
Famaque finitimos, & clari nomen Aceſtæ
Excierat læto complerant littora cœtu
Viſuri Aeneadas: pars, & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur

1 Sic pulchri vt ſacros putares, Vel, Quales ſacrari ſolent.

In medio: 1 ſacri tripodes virideſque coronæ,
Et palmæ pretium victoribus, armaque, & oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti, aurique talenta:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt grauibus certamina remis,
Quatuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin.
Mox Italus Mneſtheus: genus à quo nomine Memmi
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt: terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſque domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Cærulea: genus vnde tibi Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum, ſpumantia contra
Littora: quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus: hyberni condunt vbi ſydera Cori:
Tranquillo ſilet, immotaque attollitur vnda
Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Aeneas frondenti ex Ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater: vnde reuerti
Scirent: & longos vbi circumflectere curſus.

2 Domini nauium, non gubernatores.

Tum loca ſorte legunt: ipſique in puppibus auro
2 Ductores longè effulgent, oſtroque decori.
Cætera populea velatur fronde iuuentus:

3 Pro. Exhaurit, id eſt, amouet ſubſiliunt enim pauore, aut pe. vel exhaurit ſpiritibus.

Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit:
Conſidunt tranſtris: intentaque brachia remis
Intenti, expectant ſignum: exultantiaque 3 haurit
Corda pauor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde vbi clara dedit ſonitum tuba: finibus omnes,

Haud

Haud mora, proſiluere ſuis ferit æthera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos, totumque dehiſcit
Conuulſum remis, roſtriſque ſtridentibus æquor.
* *Non* 1 *tam præcipites, bijugo certamine campum* — * Hom. Il. 1 Feſtinantes.
Corripuere: ruuntque effuſi 2 *carcere currus.* — 2 Pro carceribus.
Nec ſic immiſſis aurigæ vndantia lora.
Concuſſere 3 *iugis: pronique in verbera pendent.* — 3 Iugalibus equis.
Tum plauſu, fremituque virum, ſtudijſque fauentum
4 *Conſonat omne nemus, vocemque incluſa volutant* — 4 Echo figu. vt in ſeq.
Littora pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios: primuſque elabitur vndis
Turbam inter fremitumque Gyas, quē deinde Cloanthus
Conſequitur melior remis, ſed pondere 5 *pinus* — 5 Nauis.
Tarda tenet, poſt hos æquo 6 *diſcrimine Priſtis,* — 6 Interſtitio interuallo.
Centauruſque locum tendunt ſuperare 7 *priorem:* — 7 Inter ſe, is autem erat tertius Nam. Gl. primus, Cl. ſecundus erat.
Et nunc Priſtis abit: nunc victam præterit ingens
Centaurus; nunc vnà ambæ, iunctiſque feruntur
Frontibus; & longæ ſulcant vnda ſalſa carinæ.
Iamque propinquabant ſcopulo, metamque tenebant;
Cum 8 *princeps, medioque Gyas in gurgite victor* — 8 Ordinis eſt.
Rectorem nauis compellat voce Menœten
Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum;
Littus ama, & læuas ſtringat ſine 9 *palmula cautes;* — 9 Remus, propriè remi pars extrema.
* *Altum alij teneant, dixit, ſed cæca Menœtes* — * Ho. Il. 235.
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas
Quò diuerſus abis? iterum, pete ſaxa Menœte;
Cum clamore Gyas reuocabat, & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter nauemque Gyæ, ſcopuloſque ſonantes

Radit

Ho.Il.254. * *Radit iter læuum interior: ſubituſque priorem*
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarſit iuueni dolor oſſibus ingens:
Nec lachrymis caruere genæ: ſegnemque Menæten
Oblitus, decoriſque ſui, ſociumque ſalutis,
1 Quæ periclitabatur amiſſo gubernatore. *In mare præcipitem 1 puppi deturbat ab alta.*
Ipſe gubernaculo rector ſubit: ipſe magiſter
Hortaturque viros: clauumque ad littora torquet.
2 Sępius vomentem. *At grauis, vt fundo vis tandem redditus imo eſt*
Iam ſenior madidaſque fluens in veſte Menœtes;
3 Imperitia gubernatoris. *Summa petit ſcopuli: ſiccaque in rupe reſedit.*
Illum, & labentem Teucri, & riſere natantem:
Et ſalſos rident remouentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto, Mneſtheoque Gyan ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum: ſcopuloque propinquat;
*Ho.Il.254. *Nec tota tamen ille prior præeunte carina:*
*Ho. Il.284. *Parte prior: partem roſtro premit æmula Priſtis.*
4 Aut fortiſſimi, aut re vera quondam Hect. ſocij. * *At media ſocios incedens naue per ipſos*
Hortatur Mneſtheus. Nunc nunc inſurgite ramis
Hectorei ſocij: Troiæ quos ſorte ſuprema
5 In excidio Troiæ. *Delegi comites: nunc illas promite vires:*
6 Hoc fit victoriæ loco nō committere vt extremi redenti. *Nunc animos, quibus in Gætulis Syrtibus vſi,*
Ionioque mari, Maleæque ſequacibus vndis.
Non iam prima peto Mneſtheus; neque vincere certo:
(Quamquam, ò) ſed ſuperent, quib. hoc Neptune dediſti
*Hom.Il.55. *Extremos pudeat rediiſſe; 6 hoc vincite ciues,*
7 Summum hoc dedecus. * *Et prohibete 7 nefas. Olli certamine ſummo*
8 Firmiſſima. *Procumbunt: vaſtis tremit ictibus 8 ærea puppis*
Subtrahiturque ſolum, tum creber anhelitus artus,

Ari-

Aridaque ora quatit: ſudor fluit vndique 1 riuis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi, dum proram ad ſaxa ſuburget
2 *Interior: ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo.*
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in 3 murice remi
Obnixi crepuere: illiſaque prora 4 pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
Ferrataſque ſudes & acuta cuſpide contos
Expediunt: fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito commota columba,
Cui domus, dulces latebroſo in pumice nidi:
Fertur in arua volans: plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aere lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat vltima Priſtis
Aequora, ſi illam fert impetus ipſe volantem,
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum breuibuſque vadis: fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram.
Conſequitur, cedit quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus iamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus,
Quem petit, & ſummis adnixus viribus vrget.
Tum verò ingeminat clamor, cunctique ſequentem * Ho. Il. 260.
Inſtigant ſtudijs: reſonat clamoribus æther.
Hi 5 proprium decus, & partum indignantur honorẽ,

1 More riuorum tanquam perriuos.
2 Qui curſu breuiore ad metam ſendebat.
3 Saxi acumine.
4 Nutauit Librauit ſeſe.
5 Quaſi iam propriam victoriam.

Ni

1 Mutare, expecto vitā cum laude.
2 Sperantes victoriam opinionem ſpectātium.
3 Debitor. Vnde vota ſoluētes diximus.

Ni teneant, 1 vitamque volunt pro laude paciſci,
Hos ſucceſſus alit; poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris,
Ni palmas ponto tendens vtraſque Cloanthus,
Fudiſſetque preces, diuoſque in vota vocaſſet:
Dij quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras, voti 3 reus extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit eumque imis ſub fluctibus audijt omnis
Nereidum, Phorcique chorus, Panopæaque virgo:
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit: illa Noto citius volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.

* Ho. Il. 258.
4 Veſtē prætextam eandemq; Phry. Ita cupictā.
* Ho. Il. 223.
5 Erat inchil. flexuoſa pur pura in mo dū Meandri.
6 Pro Melibenſis.
7 Ganym imago intexta chlamydi.
8 Admirantes, aut increpantes Deos.
9 Squamis ſert, conſertam, & uibus licijs ornatā per eas currentibus.

Tum ſatus Anchiſa cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique aduolat tempora lauro:
Muneraque in naueis ternos aptare iuuencos,
* *Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.*
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores.
Victori 4 chlamydem auratam quam plurima circum
* *Purpura 5 Mæandro duplici 6 Melibæa cucurrit.*
Intextuſque 7 puer frondoſa regius Ida
Veloces iaculo ceruos curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis, quem præpes ad Ida
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis.
Longæui palmas nequicquam ad ſydera 8 tendunt
Cuſtodes, ſæuitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Leuibus huic hamis conſertam, auroque trilicem

Lori-

Loricam quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoenta ſub Ilio alte,
Donat habere viro, decus, & tutamen in armis.
* *Vix illam famuli Phegeus, Sargariſque ferebant* *Hom.Il.53.270.
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus, curſu Palanta eis Troas agebat.
* *Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,* * Ho.Il.155.
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.
* *Iamque ideò donati omnes, opibuſque ſuperbi*
Puniceis ibant euincti tempora 1 tænis: 1 Vitris. Al. Tænis, abſq; ſinacreſi.
Cum ſæuo è ſcopulo multa vix arte reuulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis vno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpè viæ deprenſus in aggere ſerpens.
Aenea quem obliquum rota tranſibit, aut grauis ictu
Seminecem liquit ſaxo, lacerumque viator:
Ne quicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Noxantem nodis, ſeque in ſua membra plicantem.
Tali remigio nauis ſe tarda mouebat.
* *Vela facit tamen, & plenis ſubit hoſtia velis.* * Hom. Il.2.
Sergeſtum Aeneas promiſſo munere donat,
Seruatam ob nauem lætus, ſocioſque reductos.
* *Olli ſerua datur operum haud ignara Mineruæ,* * Ho.Il.216.
Creſſa genus Pholoë, geminique ſub vbere nati.
Hoc pius Aeneas miſſo certamine, tendit 2 Lanificiæ, & textus, peritè.
Gramineum in campum; quem collibus, vndique curuis
Cingebant ſyluæ, mediaque in valle theatri 3 Ideſt ſpatium ſpectaculi.
Circus erat, quò ſe multis cum millibus heros

Con-

Conſeßu medium tulit: extructoſque reſedit.

Ho.Il.252. * *Hic, qui forte velint rapido contendere curſu:*
Inuitat pretijs animos: & præmia ponit.
Vndique conueniunt Teucri, miſtique Sicani,
Niſus, & Euryalus primi.
Euryalus forma inſignis, viridique iuuenta,
Niſus amore pio, pueri quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius ſimul, & Patron: quorum alter Arcanam
Alter ab Arcadia Tegeæ de ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrij iuuenes, Helymus, Panopeſque
Aſſueti ſyluis comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.
Aeneas, quibus in medijs ſic deinde locutus.
Accipite hæc animis: lætaſque aduertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
1 Cretenſia. 2 Leuigato. 1 *Gnoſſia bina dabo* 2 *leuato lucida ferro*
Spicula: cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit vnus honos; tres præmia primi
Ho.Il.252. *Accipient: flauaque caput nectentur oliua.*
Primus equum phaleris inſignem victor habeto.
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threicijs: lato quam circumplectitur auro
Balthæus, & tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Ho.Il.354. * *Hæc vbi dicta: locum capiunt: ſignoque repente*
Corripiunt ſpatia audito: limenque relinquunt
3 Oculis intueantur vltima ſpatia, auiditate vincendi. *Effuſi, nimbo ſimiles: ſimul vltima* 3 *ſignant*
Primus abit: longeque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis, & fulminis ocyor alis.

Proximus huic, longo ſed proximus interuallo, Quint. lib.8. cap.6.
Inſequitur Salius, ſpatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus.
* *Euryalumq. Helymus ſequitur: quo deinde 1 ſub ipſo* * Ho.Il.254.
Ecce volat: calcemque ter.t iam calce Diores 1 Poſt ipſũ.
Incumbens humeris: ſpatia, & ſi plura ſuperſint:
Tranſeat elapſis prior: ambiguumque relinquat.
Iamque ferè ſpatio extremo, feſſiſque ſub ipſum
Finem aduentabant: leui cum ſanguine Niſus
Labitur infelix: cæſis vt fortè iuuencis
Fuſus humum, virideſque ſuper madefecerat herbas
Hic iuuenis iam victor ouans veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo; ſed pronus in ipſo
Concidit, immundoque fimo, ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum.
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens.
2 Ille autem ſpiſſa iacuit reuolutus arena. 2 Salius.
Emicat Euryalus, & 3 munere victor amici 3 Beneficio Ope.
Prima tenet: plauſuque volat, fremituque ſecundo.
Poſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum 4 caueæ conſeſſum ingentis, & ora 4 Teatri. Circa.
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet:
Ereptumque 5 dolo reddi ſibi poſcit honorem. 5 Illo Niſi dolo ſibipręreptum.
Tutatur fauor Euryalum lacrymæque decoræ,
Gratior, & pulcro 6 veniens in corpore virtus. 6Prouenien Creſcens.
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores:
Qui ſubijt palmæ: fruſtraque ad præmia venit
Vltima: ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Aeneas, Veſtra (inquit) munera vobis
Certa manent pueri, & palmam mouet ordine nemo;

Me

1 Cuius culpa non factum eſt, vt vltimus ad metam peruenerunt.

Me liceat caſum miſerari, inſontis amici,
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio villis oneroſum, atque vnguibus aureis.
Hic Niſus, ſi tanta (inquit) ſunt præmia victis:
Et te lapſorum miſeret: quæ munera Niſo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam?
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet?

* Ho.Il.257.

** Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & vdo*
Turpi à membra fimo, riſit Pater optimus olli:
Et clypeum efferri iuſſit Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc iuuenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt, vbi confecti curſus, & dona peregit:
Nunc ſi cui virtus, animuſque in pectore præſens:
Adſit, & euinctis attollat brachia palmis.
Sic ait: & geminum pugnæ proponit honorem;
Victori velatum auro, vittiſque iuuencum;
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora, continuò vaſtis cum viribus effert
Ora dares; magnoque virum ſe murmure 2 tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra;
Idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat:
Perculit, & fulua moribundum extendit 3 arena.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit,
Oſtenditque humeros latos: alternaque iactat
Brachia protendens: & verberat ictibus auras.
Quæritur huic 4 alius, nec quiſquam ex agmine tanto

* Hom.Il.75.

** Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus,*

2 Effert ſe ſecundo rumore.

3 Morienti ſimilem vel morti proximum.

4 Qui cum noceret.

Ergo

Ergo alacris, cunctoſque putans excedere 1 *pugna,*
* *Aeneæ ſtetit ante pedes: nec plura moratus:*
Tum læua taurum cornu tenet: atque ita fatur.
Nate Dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ:
Quæ finis ſtandi? quo me decet vſque teneri?
Ducere dona iube cuncti; ſimul ore 2 *fremebant*
Dardanidæ: reddique viro promiſſa iubebant.
Hic grauis Entellum dictis caſtigat Aceſtes:
Proximus vt viridante toro conſederat herbæ.
Entelle heroum quondam fortiſſime fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? vbi nunc nobis Deus ille magiſter
Nequicquam memoratus Eryx? vbi fama per omnem
* *Trinacriam? & ſpolia illa tuis* 3 *pendentia tectis?*
Ille ſub hæc. Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu; ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet: frigentque effœtæ in corpore vires.
* *Si mihi, quæ quondam fuerat: quaquam improbus iſte*
Exultat fidens, ſi nunc foret illa iuuenta:
Haud equidem pretio inductus pulchroque iuuenco,
Veniſſem; nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum: duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto: ferroque rigebant.
Ante omnis ſtupet ipſe Dares: longeque recuſat.
Magnanimuſque Anchiſiades, & pondus, & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.
Tum ſenior tales referebat pectore voces.

1 Pugna.
*Hom. Il. 37.
2 Cum fremitu quodã iubebant.
*Hom. Il. 35.
*Hom. Il. 15.
3 Romano more dictũ, quia Rom. ædium ſuarum limina affixis hoſtium ſpolijs exornabant, ex Plin.
*Hom. Il. 75.

Quid? ſi quis cæſtus ipſius, & Herculis arma,
Vidiſſet triſtemque hoc ipſo in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc, ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alcidem contra ſtetit: his ego ſuetus:
Dum melior vires ſanguis dabat: æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hæc Troius arma recuſat:
Idque pio ſedet Aeneæ: probat autor Aceſtes:
Aequemus pugnas: Erycis tibi terga remitto.
Solue metus. & tu Troianos exue cæſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum:
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatu Anchiſa cæſtus Pater extulit equos:
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus vterque
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longè capita ardua ab ictu:
Immiſcentque manus manibus: pugnamque laceſſunt.
Ille pedum melior motu, fretuſque iuuenta:
Hic 4 membris, & mole valens: ſed tarda trementi
Genua labant vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe 5 vulnera iactant:
Multa cauo lateri ingeminant: & pectore vaſtos
Dant ſonitus: erratque aures, & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat grauis Entellus, niſuque immotus eodem:
Corpore 6 tela modò, atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus vrbem:

1 Huius certaminis.
2 Ceſtibus paribus.
* Quint. l. 3. cap. 3.
* Ho Il. 259.
3 Quia ſolent pugiles dextra petentes aduerſarium caput ab ictu in læuam lõgius deflectere, ne feriantur.

4 Membrorum mole.
5 Pro ictibus.
6 Ictus.
7 Vitat, Delinat. Effugit. Cic. in Cat. Tuas petitiones parua quadam declinatione, & (vt aiunt) corpore effugi.

Aut

Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis.
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variÿs aſſaltibus irritus vrget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit; ille ictum venientem à vertice velox
* *Præuidit: celerique elapſus corpore ceſſit:* * Ho. Il. 14.
Entellus vires in ventum effudit: & vltro
Ipſe grauis, grauiterque ad terram pondere vaſto
* *Concidit: vt quondam caua concidit, aut Erymantho,* * Ho. Il. 182.
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudÿs Teucris, & Trinacria pubes:
It clamor cælo: primuſque accurrit Aceſtes:
Aequæuumque ab humo miſerans attollit amicum.
* *At non tardatus caſu, neque territus heros,* *Hom. Il. 51.
Acrior ad pugnam redit, & vim ſuſcitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus;
Præcitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora, nec requies 1 quam multa grandine nimbi 1 Pro quam multo nimbo grado pręcipitatur.
Culminibus crepitant: ſic denſis ictibus heros
Creber vtraque manu pulſat, verſatque Dareta.
Tum pater Aeneas, procedere longius iras,
* *Et ſæuire animis Entellum haud paſſus acerbis.* * Ho. Il. 260.
Sed finem impoſuit pugnæ: feſſumque Dareta
Eripuit, 2 mulcens dictis: ac talia fatur. 2 Cōſolans.
* *Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?* *Hom. Il. 57.
Non vires alias, conuerſaque numina ſentis?
3 *Cede Deo, dixitque & prælia voce diremit.* 3 Cuius fauore iam bene pugnat Entellus.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Iactantemque vtroque caput, craſſumque cruorem

Ore reiectantem, mixtoſque in ſanguine dentes;
Ducunt ad naues: galeamque enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello, taurumque relinquunt.
Hìc victor ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate Dea, voſque hæc, inquit, cognoſcite Teucri:
Et mihi quæ fuerint iuuenili in corpore vires:
Et qua ſeruetis reuocatum à morte Dareta.
Dixit: & aduerſi contra ſtetit ora iuuenci:
Qui donum aſtabat pugnæ; duroſque reducta
Librauit dextra media inter cornua cæſtus
Arduus: effractoque illiſit in oſſa cerebro.
*Hom.Il.44. * Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi bos*
Ille ſuper tales effudit pectore voces.
1 Alludi videtur ad hoſtias ſuccidaneas. *Hanc tibi Eryx 1 meliorem animam pro morte Daretis*
Perſoluo hic victor cæſtus, artemque repono.
Protinus Æneas celeri certare ſagitta
Inuitat, qui fortè velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de naue Sereſti
2 Extento. *Erigit, & Volucrem 2 traiecto in fune columbam;*
Quò tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
*Ho.Il.272. * Conuenere viri: deiectamque æream ſortem*
Accepit galea, & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis
Quem modo nauali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion, tuus ò clariſſime frater
3 Iuſſus à Minerua. *Pandare: qui quondam 3 iuſſus confundere fœdus:*
In medios telum torſiſti primus Achiuos.
4 Ipſe quoq; quãuis eſſet animatutus. *Extremus galeaque ima ſubſedit Aceſtes.*
Auſus & ipſe 4 manu iuuenum tentare laborem.

Tum

Tum validis flexos incuruant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris.
Primaque per cælum neruo ſtridente ſagitta,
Hyrtacidæ iuuenis volucres diuerberat auras:
Et venit: aduerſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus: timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
** Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu* *Ho. Il.162.
Alta petens: pariterque oculos, telumque tetendit.
Aſt ipſam miſerandus auem contingere ferro
Non valuit: nodos, & vincula 1 linea rupit: 1 Periphraſis funis.
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos, atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion 2 in vota vocauit, 2 Quia colebatur apud Lycios qua filiaros.
Iam vacuo lætam cælo ſpeculatus, & alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis: vitamque reliquit in aſtris
Aeriis: fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen ætherias telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito obiicitur, magnoque futurum
Augurio monſtrum, docuit poſt exitus ingens:
3 Serraque terrifici cecinerunt omnia vates. 3 Pro dira videtur poni non pro tarda cum mox incenſæ claſſe, illius diri portenti fides repræſentata ſit.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo:
Signauitque viam flammis: tenueſque receſſit
Conſumpta in ventos: cælo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſydera ducunt.
Attonitis hæſere animis: ſuperoſque precati

1 Sagittam. *Trinacriĳ Teucrique viri nec maximus 1 omen*
Abnuit Aeneas: ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis; ac talia fatur.
Summe pater (nam te voluit Rex magnus Olympi
Talibus auſpicijs exſortem ducere honorem)
Ipſius Anchiſæ longæui hoc munus habebis,
*Hom. Il. 67. * *Cratera impreſſum ſignis: quem Thracius olim*
Anchiſæ genitori in magno munere Cyſſeus
Ferre ſui dederat monimentum, & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro:
Et primùm ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori:
Quamuis ſolus auem cælo deiecit ab alto.
2 Ad dona. *Proximus ingreditur 2 donis, qui vincula rupit:*
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Aeneas nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe, comitemque impubis Iuli
3 Periphraſē Epytiſilium. 3 *Aepyriden vocat: & fidam ſic fatur ad aurem.*
Vade age, & Aſcanio, ſi iam puerile paratum
Agmen habet ſecum: curſuſque inſtruxit equorum:
Ducat auo turmas: & ſeſe oſtendat in armis:
Dic, ait, ipſe omnem longo decedere circo
7 Vacuū eſſe camporum cum ſpatiū. *Infuſum populum, & campos iubet eſſe 4 patenteis.*
Incedunt pueri: pariterque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis, quos omnis euntes.
Trinacriæ mirata fremit, Troiæque iuuentus.
5 Galea. *Omnibus in morem tonſa coma preſſa 5 corona.*
Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro:
6 Pectoris, & colli cōfinio *Pars leues humero pharetras, it 6 pectore ſummo*
7 Torques. *Flexilis obtorti per collum 7 circulus auri.*

Tres

Tres equitum numero turmæ: ternique vagantur
Ductores: pueri biſſeni quinque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Vna acies iuuenum: ducit quam paruus ouantem
Nomen aui referens Priamus, tua clara Polyte
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
* *Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi* * Ho.Il.255.
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus vnde Aty duxere Latini,
Paruus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremus, formaque ante omnes pulcher Iulus
Sidonio eſt inuectus equo; quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monimentum, & pignus amoris.
Cætera Trinacrijs pubes ſenioris Aceſtæ.
Fertur equis.
Excipiunt plauſu 1 pauidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ: veterumque agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſ:ſſum, oculoſque ſuorum
Luſtrauere in equis: ſignum clamore paratis
Aepytides longè dedit: inſonuitque 2 flagello.
Olli diſcurrere pares: atque agmina terni
Diductis ſoluere 3 choris: rurſuſque vocati
Conuertere vias: infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus: alioſque recurſus
Aduerſis ſpatijs: alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque cient ſimulachra ſub armis.
Et nunc terga fugæ nudant: nunc ſpicula vertunt
Infenſi: facta pariter nunc pace feruntur.
Vt quondam Creta fertur Labyrintus in alta,
* *Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque* * Ho.Il.243.

1 Gloria cupiditate ſolicitos, vt corda pauor pulſans.

2 Virga quæ ſonat in morem flagelli.

3 Ternis choris. etiam legi, tradit Pier. vt tres illæ equitum turmæ, quæ vno agmine conciſſum omnem luſtrauerant ad flagelli ſonitum inter nos choros deductæ ſint vnaquaque turma ſua ſpatia corripiente.

Mille vijs habuiſſe dolum: quà ſigna ſequendi
Falleret inde prenſus, & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrum nati veſtigia curſu
Impediunt: texuntque fugas, & prælia ludo,
Delphinum ſimiles: qui per maria humida nando
Carpatium, Libycumque ſecant: luduntque per vndas:
Hunc morem hos curſus, atque hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam:
Retulit: & 1 Priſcos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troia pubes.
Albani docuere ſuos, hinc maxima 2 porrò
Accepit Roma: & patrium ſeruauit honorem:
Troiaque nunc pueri Troianum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto ceriamina patri.
Hic primum 3 fortuna fidem mutata nouauit.
Dum varijs tumulo referunt ſolemnia ludis:
* *Irim de cælo miſit Saturnia Iuno*
Iliacam ad claſſem: ventoſque aſpirat eunti,
Multa mouens, 4 nec dum antiquum ſaturata dolorem
* *Illa viam celerans per mille coloribus arcum,*
Nulli viſa cito decurrit tramite Virgo:
Conſpicit ingentem concurſum, & littora luſtrat;
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul 5 in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant: cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes, heu tot vada feſſis,
Et tantùm ſupereſſe maris, vox omnibus vna;
Vrbem orant; tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conijcit: & faciemque deæ, veſtemque reponit

1 Qui tenuerant loca vbi Alea eſt cōdita.
2 Poſt longū temp. interuallum.
3 Alia fortuna euenit.
* Ho. Il. 203.
4 Notandū ſaturata penis, quas dolor eius iam ſumpſerat.
* Hom. Il. 36.
5 Pro ſole in deſerto littore, per hyp.

Fit

Fit Beroe Iſmarij coniux longæua Dorycli;
Cui genus, & quondam nomen, natique fuiſſent:
Ac ſi Dardanidum mediam ſe matribus infert.
O miſeræ, quas non manus (inquit) Achaica bello
Traxerit ad letum patriæ ſub mœnibus: ò gens
Infelix, cui te exitio fortuna reſeruat?
Septima poſt Troiæ excidium iam vertitur æſtas;
Cum freta, cum terras omnes, tot inhoſpita ſaxa,
Syderaque emenſæ ferimur; dum per mare 1 *magnum*
Italiam ſequimur fugientem, & voluimur vndis.

1 De mediterraneo, Ve albi.

Hìc Erycis fines fraterni; atque hoſpes Aceſtes.
Quis prohibet 2 *muros iacere? & dare ciuibus vrbem*
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte penates,

2 Murorum fundamenta iacent.

Nullane iam Troiæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoenta videbo?
Quin agite; & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces; hìc quærite Troiam;
Hìc domus eſt (inquit) vobis; nunc tempus 3 *agi res;*
4 *Nec tantis mora prodigijs; en quatuor aræ.*
Neptuno. Deus ipſe faces, animumque miniſtrat.
Hæc memorans prima 5 *infenſum vi corripit ignem;*
Sublataque procul dextra connixa coruſcat:
Et iacit, arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum, 6 *hìc vna è multis, quæ maxima natu*
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix.

3 Troiam fieri, vel potius Incenſi claſſem.
4 Non cunctandum eſt his obſequi.
5 Ipſa infenſa.
6 Hic ſubaudi ait, vel dixit.

Non Beroë vobis, non hæc Rhœteia matres;
Eſt Dorycli coniux; diuini ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos; qui ſpiritus illi,
Qui vultus, vociſque ſonus, vel greſſus eunti.

Ipſa

Ipſa egomet dudum Beroen digreſſa reliqui
Aegram, indignantem, tali quod ſola careret
Munere: nec meritos Anchiſæ inferret honores,
Hæc effata.
1 Antequam numē agnoſcerent. *At matres primo* 1 *ancipites, oculiſque malignis*
Ambiguæ, ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ, fatiſque vocantia regna:
* Ho. Il. 114. * *Cùm Dea ſe paribus per cælum ſuſtulit alis:*
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus Arcum.
Tum verè attonitæ monſtris, actæque furore
Conclamant: rapiuntque focis penetralibus ignem.
Pars ſpoliant aras: frondem, ac virgulta, faceſque
Conijciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per & remos, & pictas abiete puppes.
Nuntius Anchiſæ ad tumulum, cuneoſque theatri
Incenſas perfert naues Eumelus: & ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus & Aſcanius, curſus vt lætus equeſtres
Ducebat ſic acer equo turbata petiuit
2 Cuſtodes. *Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere* 2 *magiſtri.*
Quis furor iſte nouus? quo nunc, quò tenditis, inquit
Heu miſeræ ciues, non hoſtem, inimicaque caſtra
3 Naues, in quibus ſpes veſtræ, videlicet peruenniendi ad regna. *Argiuum, veſtras* 3 *ſpes vritis: en ego veſter*
Aſcanius, galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus belli ſimulachra ciebat.
Accelerat ſimul Aeneas, ſimul agmina Teucrum.
Aſt illæ diuerſa metu per littora paſſim
Diffugiunt: ſyluaſque & ſicubi concaua furtim
Saxa petunt, piget incœpti, luciſque ſuoſque
4 Furoris cauſa. *Mutatæ agnoſcunt; excuſſaque pectore* 4 *Iuno eſt.*
Sed

Sed non idcirco flammæ: atque incendia vires
Indomitas poſuere, vdo ſub robore viuit
Stupa vomens tardum fumum; lentuſque carinas
Eſt vapor: & toto deſcendit corpora peſtis,
Nec vires heroum, infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Aeneas humeris abſcindere veſtem:
Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas.
Iuppiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad vnum
Troianos: ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam euadere claſſi
Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe letho,
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte: tuaque hìc obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cùm effuſus imbribus atra
Tempeſtas ſine more furit: tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & empi; ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, denſiſque nigerrimus Auſtris:
Implenturque ſuper puppes: ſemuſta madeſcunt
Robora: reſtinctus donec vapor omni, & omnes
Quatuor amiſſis, ſeruatæ à peſte carinæ.
At pater Aeneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat, verſans Siculiſne reſideret aruis,
Oblitus fatorum: Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, vnum Tritoniæ Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte:
Hæc reſponſa dabat; vel quæ protenderet ira
Magna Deum, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Aeneam ſolatus vocibus infit.
Nate Dea, quò fata trahunt, retrahuntque ſequamur
Quic-

1 Nauis.
2 Incẽdium.
*Hom. Il. 27.

3 Si reſpicit, res humanas pietas, quæ de terris oli receſſit.

4 Montes.

5 Ab incendio.

Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius diuinæ ſtirpis Aceſtes.
Hunc cape conſilijs ſocium, & coniuge volentem:
1 Superſunt. *Huic trade, amiſſis* 1 *ſuperant qui nauibus: & quos*
Pertæſum magni incœpti: rerumque tuarum eſt:
Longæuoſque ſenes, ac feſſas æquore matres,
Et quicquid tecum inualidum, metuenſque pericli eſt,
Delige, & his habeant terris ſine mœnia feſſi.
Vrbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici.
Tum verò in curas animus deducitur omneis,
Et nox atra polum bigis ſubuecta tenebat.
Viſa dehinc cælo facies delapſa parentis
Anchiſæ, ſubitò taleis effundere voces.
Nate mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis, nate Iliacis exercite fatis
*Hom.Il.15. * *Imperio Iouis huc venio: qui claſſibus ignem*
Depulit, & cælo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſilijs pare; quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos iuuenes fortiſſima corda
Defer in Italiam, gens dura, atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & Auerna per alta
Congreſſus pete nate meos, non me impia namque
Tartara habent, triſteſque Vmbræ; ſed amœna piorum
Concilia, Elyſiumque colo, huc caſta Sybilla
2 Al. nigrarum. 2 *Nigrarum multo pecudum te* 3 *ſanguine ducet.*
3 Mactatis multis pecudibus. *Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia diſces:*
Iamque vale, torquet medios nox humida curſus:
Et me ſæuus equis Oriens afflauit anhelis.

Dixe-

Dixerat, & tenuies fugit ceu fumus in auras:
Aeneas, Quò deinde ruis? quò prorìpis? inquit:
Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?
Hæc memorans cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes:
Pergameumque larem & canæ penetralia Veſtæ
Farre pio, & plena ſupplex veneratur acerra.
** Ex templo ſocios, primumque accerſit Aceſten:* * Ho. Il. 366.
Et Iouis Imperium, & cari præcepta parentis
Edocet: & quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis: nec iuſſa recuſat Aceſtes.
1 *Tranſcribunt vrbi matres: populumque volentem*
2 *Deponunt: animos nil magnæ laudis egenteis.*
Ipſi tranſtra nouant: flammiſque ambeſa reponunt
Robora nauigiis: aptant remoſque rudenteſque
Exigui numero, ſed bello viuida virtus.
Interea Aeneas vrbem deſignat aratro:
3 *Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ*
Eſſe iubet: gaudet regno Troianus Aceſtes:
Indicitque forum; & patribus dat iura vocatis.
Tunc vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloque ſacerdos,
Et lucus latè ſacer additur 4 *Anchiſeo.*
Iamque dies epulata nouem gens omnis: & aris
Factus honos: placidi ſtrauerunt æquora venti:
Creber & adſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurua ingens per littora fletus:
Complexi inter ſe noctemque diemque morantur.
** Ipſe iam matres, ipſi, quibus aſpera quondam* * Ho. Il. 114.
Viſa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt; omnemque fugæ perferre laborem.
Quos

1 Reſpexit ad morem Rom. quia tranſcriptitiam colonias deducebantur.
2 Deponunt quaſi onere de nauibus. Quidam diſtinx. poſt volentem, vt hi dicerentur dep. animos, i. ſubmittere inertiæ.
3 Sorte partitur.
4 Pro Anchiſæio, vt Sichęo ſup. per Sichæio.

Quos bonus Aeneas dictis ſolatur amicis;
Et conſanguineo lachrymans commendat Aceſtæ.
Treis Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde iubet: ſoluique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ folijs euinctus oliuæ
Stans procul in prora pateram tenet: extaque ſalſos
1 Sic & Macr. legit. Vtitur, & Liu. Cruda exta cęſu victima in mare proijcit. — *1 Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.*
* Hom. Il. 23. — ** Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes.*
Certatim ſocij feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur; taleſque effundit pectore quæſtus.
Iunonis grauis ira, & inexaturabile pectus
Cogunt me Neptune preces deſcendere in omneis:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vlla,
Nec Iouis imperio, fatiſue infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Vrbem odijs ſatis eſt: pœnam traxiſſe per omnem
Reliquias Troiæ, cineres, atque oſſa peremptæ
2 Q.d. videris cur tam furioſè illos exagitet. — *Inſequitur, cauſſas tanti 2 ſciat illa furoris.*
Ipſa mihi nuper Libycis tu teſtis, in vndis
Quam molem ſubitò excierit: maria omnia cælo
Miſcuit, Aeolijs nequicquam freta procellis,
In regnis hoc auſa tuis.
3 Adactis, impulſis, vel actis in furorem. — *Pro ſcelus: ecce etiam Troianis matribus 3 actis,*
Excuſſit fœdè puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios 4 ignotæ linquere terræ.
4 Ignobili, vel peregrinæ. — *Quod ſupereſt, oro liceat dare tuta per vndas*
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
Si conceſſa peto: ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti.

Fas

Fas omne eſt Cytherea meis te fidere regnis
Vnde genus ducis, 1 merui quoque ſæpe furores
Compreſſi: & rabiem tantam cælique mariſque
** Nec minor in terris (Xantum, Simoentaque teſtor)*
Aeneæ mihi cura tui, cùm Troia Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris:
** Milia multa daret letho; gemerentque repleti*
Amnes; nec reperire viam atque euoluere poſſet
In mare ſe Xanthus Pelide tunc ego forti
Congreſſum Aeneam, nec Dijs, nec viribus æquis
Nube caua eripui: cuperem cùm vertere ab imo
** Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ.*
Nunc quoque mens eadem perſtat mihi, pelle timores,
Tutus, quos optas, portus accedet Auerni.
Vnus erit tantùm, amiſſum quem gurgite quæret.
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta Deæ permulſit pectora dictis:
Iungit equos curru Genitor: ſpumantiaque addit
Frena feris, manibuſque omneis effundit habenas.
Cæruleo per ſumma leuis volat æquora curru.
Subſidunt vndæ; tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis, fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ 2 comitum facies, immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læua tenent Thætis, & Melite, Panopæaque virgo,
Neſeæ, Spioque Thaliaque Cymodocique
Hic patris Aeneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem, iubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia 3 velis.

Vnd

1 Ijs, quæ feci, merui hoc vt fide res mihi.
* Ho. Il. 224.
* Ho. Il. 312.
* Ho. Il. 236.
2 Comitum ipſius Neptuni.
3 Al. renis, vt, Intentaque brachia remis Intonitis: vel Nudataque.

1 Ideſt fune qui per vocatur velum tendi vnde Facerem p. pro Vela tēdere.

2 Vt æquaris claſſem procedere velis.

3 Mari, cuius monſtruoſa eſt mutabilitas.

Vnà omnes fecere 1 pedem: pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſoluere ſinus: vnà ardua torquent
Cornua; detorquentque ferunt ſua flamina claſſem
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen; ad hunc alij curſum contendere iuſſi.
Iamque ferè mediam cæli nox humida metam
Contigerat; placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:
Cùm leuis ætherijs delapſus Somnus ab aſtris
Aera dimouit tenebroſum: & diſpulit vmbras,
Te Palinure petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti: puppique Deus conſedit in alta.
Phorbanti ſimilis: funditque has ore loquelas.
Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem:
2 Aequatæ ſpirant auræ: datur hora quieti.
Pone caput: feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur.
Mene ſalis placidi vultum, fluctuſque quietos
Ignorare iubes? mene huic confidere 3 monſtro?
Aeneam credam quid enim fallacibus auſtris,
Et cæli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat: clauumque affixus, & hærens
Nuſquam amittebat: oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce Deus ramum læthæo rore madentem,
Vique ſoporatum ſtygia ſuper vtraque quaſſat
Tempora; cunctantique natantia lumina ſoluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus:
Et ſuper incumbens, cum puppis parte reuulſa,
Cumque gubernaculo liquidas proiecit in vndas

Præ-

Præcipitam, ac ſocioſne quidquam ſæpe vocantem
Ipſe volans tenueis ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter 1 tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur:
Iamque adeo ſcopulos 2 Sirenum aduecta ſubibat,
Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos:
Tum rauca aſſiduo longè ſale ſaxa ſonabant,
Cum pater amiſſo fluitatem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in vndis,
Multa gemens caſuque animum concuſſus amici.
O nimium cælo, & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

1 Neptuni præſidio.

2 Sirenes mõſtra marina, quin Vlyſſis ſocios Sirenes deuorarunt.

Finis Libri Quinti Æneidos.

ÆNEIDOS LIBER VI.

ARGVMENTVM.

CVmas aduectus Æneas, antrum Sibyllæ petit, peractoque de more ſacrificio, Phœbi oraculum conſulit. Ibi, & inſtantia pericula, & futuri belli euentum diſcit, Miſeni, cadauer in littore inuentum exurit, reliquiaſque ſub proximo monte ſepelit, qui Miſeni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum peruenit; quo decerpto, mactatiſque hoſtijs deos inferos veneratus Sibylla duce per Auerni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quod ſepulchri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem inuenit: eumque vna in vlteriorem ripam traijcere cupientem, Sybilla prohibet, centophijque, & exequiarum ſpe conſolatur. Poſt hæc Stygem traiectus Æneas, Cerberoque medicatis oſſis ſopito per loca infantium eorumque qui falſo crimine damnati capite ſupplicium luerant, iter faciens peruenit ad ſedem eorum, qui amoris impatientia manus ſibi conſciuerant. Ibi Eliam conſpicatus, cum ei ſe purgare vellet, illa impugnanda conſpectum eius effugit. Inde progreſſus, Deiphobum in ſedibus eorum, qui bello aliquando claruerant, multis vulneribus lacerum conſpicit, neciſque eius indignum modum ab ipſo edocetur. Relicto deinde ad læuam Tartaro, ſceleratorumque pœnas à Sibylla edoctus ad Ditis ipſius mœnia contendit, aureumque ramum ipſo regiæ limine defigit. Poſt hæc ad fortunatorum ſedes iter inſtituit, & à Muſæo ad patrem ſuum perducitur. Ibi Anchiſes Æneæ filio Albanorum, Romanorum-

norumque regnum catalogum recenſet nobilium aliquot Romanorum nomina percurrens,ad Iulij Cæſaris,& Auguſti laudes deſcendit Marcellumque Octauiæ filium immatura morte præreptum miris in cœlum laudibus effert. Inde per eburneam portam ad ſuperos egreſſus; ſocios reuiſit, relictiſque Cumis Caietam petit.

ALIVD ARGVMENTVM.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem.
Rex Phrygius, valiſque petit reſponſa Sibyllæ.
Miſenum repellit: poſt hæc adit infera regna.
Congreſſuſque patris diſcit genus omne ſuorum.
Quoque modo caſus valeat ſuperare futuros.

*Sic * fatur lacrymas; 1 claſſique immittit habenas.* *Q.lib.8.c.6.
Et tandem Euboicis Cumarum alabitur oris. 1 Liberum dăt curſum, vt datur equo cum dilaxantur habenę,& permittuntur.
Obuertunt pelago proras;tum dente tenaci
Anchora 2 fundebat nautis:& littora curuæ
3 Protexunt puppes, iuuenum manus 4 emicat ardens
Littus in Heſperium:quærit pars ſemina flammæ 2 Siſtebat. Nă quod in fundo eſt, non mouetur.
Abſtruſa in venis ſilices: pars denſa ferarum
Tectum rapit ſyluas,inuentaque flumina monſtrat.
At pius Aeneas arces, quibus altus Apollo 3 Tegunt ora lit.
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ, 4Proſilit velociter.
Antrum immane petit: magnā cui mentē,animumque
Delius inſpirat vates,aperitque futura.
Iam ſubeunt Triuiæ lucos,atque aurea tecta,
Dædalus(vt fama eſt)fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis auſus ſe credere cælo,
5 Inſuetum per iter gelidas enauit ad Arctos, 5Hominibus, cum auium ſit volare.
Calciditaque leuis tandem ſuperaſtitit arce.

* Quint. lib. 9. cap. 6. * *Redditus his primum terris, tibi Phœbe ſacrauit*
Remigium alarum poſuitque immunia templa.
1 Pictũ erat lethũ Andr. vel ſculptũ. *In foribus 1 lethum Androgenum pendere pœna*
Cecropidæ iuſſi (miſerum) ſeptena quotannis
2 Quia ſortito miſcebantur. *Corpora natorum; ſtat ductis 2 ſortibus vrna.*
Contra elata mari reſpondet 3 Gnoſia tellus;
3 Creta. *Hic crudelis amor tauri ſupoſtaque furto*
Paſiphaæ, miſtumque genus proleſque biformis,
4 Quia fœtus mõſtruoſus, teſtabatur nef. concubitum. *Minotaurus ineſt Veneris 4 monumenta nefandæ,*
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum 6 reginæ ſed enim miſeratus amorem
5 Labyrinthus. *Dædalus, ipſa dolos tecti, ambageſque reſoluit,*
6 Ariadnes. *Cæca regens filo veſtigia: tu quoque magnam*
Partem opere in tanto ſinceret dolor, Icare haberes
Bis conatus erat caſus effingere in auro,
Bis Patriæ cæcide, è manus, quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni iam permiſſus Achates
Afforet: atque vna Phæqui, Triuiæque ſacerdos
Deiphobe. Glauci: fatur quæ talia regi,
Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit;
Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus effata Aeneam (nec ſacra morantur
Iuſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos
Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quò læti ducunt aditus centum oſtia centum,
Vnde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
7 Oracula de fatis. *Ventum erat ad limen, cum virgo, Poſcere 7 fata*
Tempus (ait Deus, ecce, Deus.) Cui talia fanti
Ante fores ſubito non vultus, non color vnus,

Non

Non comptæ manſore comæ;ſed pictus anhelum .
Et radie fera corda tument:maiorque 1 *videri ,*
Nec mortale ſonans,afflata eſt numine quando
Iam propriore Dei,ceſſas in vota,preceſque
Tros(ait)Aenea,ceſſas?neque enim ante dehiſcent
2 *Attonitæ magna ora domus,talia fata*
Conticuit: gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor;fuditque preces rex pectore ab imo ,
Phæbe graues Troiæ ſemper miſerate labores ,
* *Dardana qui Paridis direxit tela,manuſque*
Corpus in Aeacidæ:magnas 3 *obeuntia terras ,*
Tot maria intraui duce te,penituſque repoſtas
4 *Maſſylum gentes ,* 5 *prætentaque Sirtibus arue ;*
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras .
Hac Troiana tenus fuerit fortuna ſecuta .
Vos quoque 6 *Pergameæ iam fas eſt parcere genti*
Dijque Deæque omnes,quibus obſtitit illum,& ingens
Gloria Dardaniæ,tuque ò ſanctiſſima vates
Præſcia venturi,da(non indebita poſco
Regina meis fatis) Latio conſidere Teucros ,
Erranteſque Deos,agitataque numina Troiæ
Tum Phæbo,& Triuiæ ſolido de marmore templa
Inſtituam,feſtoſque dies de nomine Phœbi .
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris .
Hic ego namque tuas ſortes arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam: lectoſque ſacrabo
Alma viros,folijs 7 *tantum ne carmina manda .*
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis .
Ipſa canas,oro,Finem debitore loquendi .
At 8 *Phœbi nondum patiens* 9 *immanis in antro*

1 Videri cepit. Vel videbatur.
2 Attonitos reddentis. Ora autem pro foribus.
*Hom. Il. 52.
3 Circumdentias.
5 Africæ pro gen.
5 Circũfuſa.
6 Troianæ.
7 Rogo ne mãdes, ideſt ſcribas infra palmæ.
8 Quæ nondum poſſet implere oraculorum ſermone.
9 Horrenda, vel Furens.

Baccatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum fera corda domans fingitque premendo
Oſtia iamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis,
Sed terra grauiora manent: in regna Lauini
Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam)
Sed non, & veniſſe volent, & bella horrida, bella
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xantus, nec Dorica caſtra
Defuerint: alius Latio iam partus Achilles,
Natus, & ipſe Dea, nec Teucris addita Iuno
Vſquam aberis, cum tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italum, aut quas non oraueris vrbes?
Cauſa mali tanti coniux iterum hoſpita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito,
Quam tua te fortuna ſinet; via prima ſalutis,
(Quod minimè reris) Graia pandetur ab vrbe
Talibus ex adito dictis, Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages; antroque remugit,
Obſcuris vera inuoluens, ea fræna furenti.
Concutit, & ſtimulos, ſub pectore vertit Apollo.
Vt primum 1 *ceſſit furor, & rabida ora quierunt,*
Incipit Aeneas heros: Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies inopinaue ſurgit;
Omnia 2 *percepi, atque animo mecum ante peregi,*
Vnum oro (quando hic inferni ianua regis
Dicitur, & tenebroſa plus Acheronte refuſo)

1 Non penitus receſſit, ſed paulatim cœpit imminui.

2 Q. d. Præueni cogitatione omnia, quæ ex te audio. Al. percepi.

Ire

Ire ad conſpectum cari genitoris, & ora
Contingat; doceas iter, & ſacra oſtia pandas
Illam ego per flammas, & mille ſequentia tela
Eripui his humeris medioque ex hoſte recepi;
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, cœlique ferebat,
Inualidus, vires vltra ſortemque ſenecta.
Quin, vt te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat: natique patriſque
Alma, precor miſerere potes namque omnia nec te
Ne quicquam lucis Hecate præfecit Auernis.
Si potuit manes arceſſere coniugis Orpheus:
Threicia fretus cithara, fidibuſque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit;
** Itemque reditque viam toties quid Theſea magnum* * Hom. Il. ſ.
Quid memorem Alcidens? & mi genus ab Ioue ſũmo
Talibus orabat dictis, araſque tenebat,
Tunc ſic orſa loqui vates, Sate ſanguine diuum,
Tros Anchiſiades facilis deſcenſus Auerni,
Noctes, atque dies patet atri ianua Ditis,
Sed reuocare gradum ſuperaſque euadere ad auras
Hoc opus, hic labor eſt; pauci quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dijs geniti potuere; tenent media omnia ſyluæ,
Cocytuſque ſinu labens circumfluit atro,
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra vider.
Tartara, & inſano iuuat indulgere labori,
Accipe: quæ per agenda prius latet arbore optato
Aureus, & folijs, & lento vimine ramus,

1 Sacratus. Dicatus. *Iunoni infernæ 1 dictus ſacer;hunc tegit omnis*
Lucus,& obſcuris claudunt conuallibus vmbra.
Sed non ante datur telluris operta ſubire;
Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus.
Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
Instituit,primo auulſo non deficit alter
Aureus,& ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtigiæ oculis,& rite repertum
Carpe manu:namque ipſe volens,faciliſque ſequetur
Si te fata vocant:alter non viribus vllis
Vincere,nec poteris conuellere ferro.
Præterea iacet exanimum tibi corpus,amici,
2 Polluit. *(Heu neſcis) totamque 2 inceſtat funere claſſem,*
3 Suſpenſus hæres, vel moratis. Aut ſolicitus es. *Dum conſulta petis,noſtroque in limine 3 pendes*
Sedibus hunc refer ante ſuis,& conde ſepulcro,
Duc nigras pecudes:ea prima piacula ſunto;
Sic demum lucos Stygios,regna inuia viuis
Aſpicies dixit,preſſoque obmutuit ore.
Aeneas mæſto defixus lumina vultu
4 Incertos. *Ingreditur,linquens antrum, 4 cæcoſque volutat*
Euentus animo ſecum:cui fidus Achates
It comes,& paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ferebant,
Quem ſocium exanimum vates, quod corpus humãdũ
Diceret,atque illi Miſenum in littore ſicco,
Vt venere vident indigna morte peremptum:
Miſenum Aeolidem,quo non præstantior
Aere ciere viros,Martemque accendere cantu.
5 Verſabatur in pugnis. *Hectoris hic magni fuerat comes,Hectora circum*
Et lituo pugnas inſignis 5 obibat,& haſta.

Poſt-

Poſtquam illum victor vita ſpoliauit Achilles
Dardanio Aeneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, 1 non inferiora ſecutus. 1 Non inferiorem laude virum.
Sed tum fortem caua dum perſonat 2 æquora concha 2 Nam ante tubam inuẽtam veteres concha vſi ſunt.
Demens, & cantu vocat in certamina Diuos,
Aemulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)
Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant
Præcipue pius Aeneas, tum iuſſa Sibyllæ,
Haud mora feſtinant flentes 3 aramque ſepulcri 3 Pyram in domum atq; lignis conſtrui ſolitã.
Congerere arboribus, cæloque educere certant.
** Itur in antiquam ſyluam ſtabula alta ferarum* * Ho. Il. 152. Quint. lib. 1. cap. 4.
Procumbunt, picæ ſonat ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes, cuneis, & fiſſile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.
Necnon Aeneas opera inter talia primus:
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſyluam immenſam: & ſic ore precatur
Si nunc ſe nobis ille aureus arbor eramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vatis Miſene locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri cælo Venere volantes,
Et viridi ſedere ſolo, tum maximus heros
4 Maternas agnoſcit aues; lætuſque precatur, 4 Veneri matris ſacras.
Eſto ducis, ò, ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem diues opacat
Ramus humum, tuque ò dubijs 5 ne deſice rebus 5 Ne mihi deſis. Ne me deſtituas.
Diua parens. Sic effatus, veſtigia preſſit.

Obſer-

Obſeruanſque ſigna ferant, quo tendere pergent.
Paſcentes, illæ tantum prodiere volando,
1 Acumine oculorũ, & Seruare pro obſeruare. Quantum 1 acie poſſent oculi ſeruare ſequentum.
Inde vbi venere ad fauces graue olentis Auerni,
Tollunt ſe celeres: liquidumque per aera lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor vnde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſyluis brumali frigore viſcum
Fronde virere noua, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos,
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice, ſic leni crepitabat brachea vento;
Corripit exemplo Aenea auiduſque refringit
Cunctantem & vatis portat ſub tecta Sibyllæ?
Nec minus interea Miſenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
* Ho.Il.256. * Principio pinguem tædis, & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram; cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos.
Conſtituunt; decor anteque ſuper fulgentibus armis.
* Ho.Il.273. * Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis
* Ho. Il.278. 2 Expeditè, & celeriter proferunt. * 2 Expediunt, corpuſque lauant fringentis, & vngunt
Fit gemitus: tum membra 3 toro defleta reponunt
3 Pheretro. * Purpureaſque ſuper veſtes, vel amina nota
* Ho.Il.276. Conuiciunt pars ingenti: ſubiere pheretro
4 Quia propinquiorib. virilis ſexus hoc dabatur officium. Triſte miniſterium, & ſubiectam more 4 parentum
Auerſi tenuere facem: congeſta cremantur.
Turea dona, dapes, fuſo, crateres oliuo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit,
* Ho.Il.276. * Reliquias vino, & bibulam lauore fauillam.

Oſſaque

Oſſaque lecta cado texit Chorenius aheno:
Idem ter ſocios pura 1 circumtulit vnda, 1 Purgauit vt exponit Ser. addens, eſſe antiquum.
Spargens rore leui, & ramo fœlicis oliuæ;
Luſtrauitque viros, dixitque nouiſſima verba,
** At pius Aeneas, ingenti mole ſepulcrum* * Ho. Il. 212. & Od. 103.
Imponit, ſuaque arma viro, remumque tubamque
Monte ſub 2 aerio, qui nunc Miſenus ab illo 2 Altiſſimo.
Dicitur, æternumque tenet per ſæcula nomen.
His actis propere exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſto que immanis hiatu,
Scrupea, 3 tuta lacu nigro, nemorumque tenebris; 3 Cincta.
Quam ſuper haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis, talis ſeſe alitus atris
Faucibus effundent 4 ſupera ad conuexa ferebat, 4 Ad cœli curuitatem.
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.
Quatuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Conſtituit, frontique inuergit vina ſacerdos
Et ſumma carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans, Hecatem, cæloque Ereboque potentem.
Supponunt olij cultros, tepidumque cruorem,
5 Suſcipiunt pateris; ipſe atri velleris agnam 5 Suſcipiunt antiquè pro ſuſcipiunt.
** Aenea 6 matri Eumenidum, magnæque ſorori* * Ho. Il. 216.
Enſe ferit, ſterilemque Tibi Proſerpina vaccam, 6 Nocti. Sor. Terræ.
Tum Stygio regi 7 nocturna incboat aras. 7 Quę tot no ƈte ãrderẽt.
E ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi ſub lumina ſolis, & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & iuga cæpta moueri
Syluarum: viſæque canes vlulare per vmbram,

Ad-

1 Proſerpina. *Aduentante 1 Dea: Procul ò procul eſte profani*
(Conclamat vates) totoque abſiſtite luco,
Tuque inuade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata furens antro ſe immiſit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat;
Dij, quibus imperium eſt animarum vmbræque ſilentes,
Et Chaos, & Phlegeton loca nocte ſilentia latè,
Sit mihi fas audita loqui, ſit numine veſtro
2 Profunda caligine terræ. *Pandere res 2 alta terra caligine merſas.*
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per vmbras,
Perque domos ditis vacuas, & inania regna.
3 Obſcura. Ego malim parca. *Quale per incertam Lunam ſub luce 3 maligna*
Eſt iter in ſyluis, vbi cælum condidit vmbra
Iupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum primiſque in faucibus Orci.
Luctus, & vltrices poſuere cubilia Curæ;
* Quint. lib. 8. cap. 6. ** Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,*
Et Metus, & maleſuada Fames, & turpis Egeſtas
* Ho. Il. 155. Od. 112. *(Terribiles viſu formæ) Lethumque Laborque,*
4 Ex ſceleribus prouenientia. ** Tum conſanguineus Lethi Sopor, & 4 mala mentis*
Gaudia; morti ferrumque aduerſo in limine bellum;
5 Vt de equi quod ille ex parte ſint equi. *Ferreique Eumenidum talami, & diſcordia demens*
Vipereum crinem vitis innexa cruentis.
In medio ramos, anoſaque brachia pandit
*Hom Il. 9. *Vlmus opata, ignes, quam ſedem omnia vulgo*
6 Contimanus, & fecũdum, quoſdam etiam centiceps. *Vana tenere ferunt folijſque ſub omnibus hærent,*
Multaque præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri foribus 5 ſtabulant. Scyllaque biformes
7 Paludis bellua Hydra. ** Et 6 centumgeminus Briareus, ac bellua 7 Lernæ*

Hor-

Horrendum ſtridens,flammiſque amata Chimæra
Gorgones Harpiæque & forma 1 *tricorporis vmbræ* 1 Gerionis.
Corripit hi ſubita trepidus formidine ferrum
Aeneas,ſtrictamque aciem venientibus effert.
* *Et ni docta comes tenues ſine corpore vires,* * Ho.Il.249.
2 *Admoneat volitare* 3 *caua ſub imagine formæ,* 2 Mi admonuiſſet cum ver. ten. volitari,&c. irruiſſet,& deuerberaſſet, vmb.
Irruat,& fruſtra ferro diuerberet vmbras.
Hic via tartarei,quæ refert Acherontis ad vndas
Turbibus hic cæno,vaſtaque voragine gurges 3 Non ſolida,ſed inani.
Aeſtuat,atque omnem 4 *Cocytos eructat arenam,* 4 In Cocytũ per Stygem.
Potitor has horrendus aquas,& flumina ſeruat
Terribili ſquallore,Charon,cui plurima mento
* *Canicies inculta iacet;* 5 *ſtant lumina flamma,* * Hom.Il.4. 5 Horrem.
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus,
Ipſe ratem conto ſubigit,veliſque miniſtrat,
Et ferruginea ſubuectat corpora cymba,
Iam ſenior:ſed cruda Deo,viridiſque ſenectus,
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat,
Matres,atque viri,defunctaque corpora vlla
Magnanimum,hecrum,pueri,innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis iuuentes ante ora parentum;
Quam multa in ſyluis Autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia:aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aues,vbi frigidus annus
Trans pontum fugat,& terris immittit apricis
Stabant orantes primis tranſmittere curſum:
Tendebatque manus ripæ vlterioris amore;
Nautæ ſed triſtis nunc hos nunc accipit illos.
Eſt alios longe ſummatos arcet arena.
Aeneas(miratus enim,motuſque tumultu)

Dic,

1 Quod eſt diſcrimē inter his, quæ linquūt rip. & illas, quæ vada liuida ver, ideſt, nauigant.

2 Iuratum numē fallere, peierare.

3 Sepulchralibus.

* Ho. Il. 131.

4 Locus vnde reſponſa, ſeu Oracula dabat: hic pro ipſo oraculo.

Dic, ait, ò virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Qui tuæ petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæ linquunt, ille remis vada liuida verunt?
Olli ſic breuiter fata eſt longæua ſacerdos,
Anchiſa generate Deum certiſſimæ proles:
Cociti ſtagna alta vides Stygiamque paludem;
Dÿ cuius 2 iurare timent, & fallere numen?
Hæc omnis, quam cernis, Inops: inhumataque turba eſt,
Portior ille Charon: hi quos vehit, vnda ſepulti,
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportate prius, quam, 3 ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant anno volitantque hæc littora circum;
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reuiſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit;
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam
Cernit ibi mæſtos, & morti honore carentes;
Laucaſpim, & Liciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos ſimul à Troia ventoſa per æquora vectos
Obruit Auſter aqua inuoluens natemque viroſque
Ecce Gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſeruat,
Exciderat puppi, medÿs effuſus in vndis.
Hunc vbi vix multa mæſtum cognouit in vmbra
Sic prior alloquitur. Qui te Palinure Deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
** Dic age, namque mihi fallax haud ante repertus*
Hoc vno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui forte te ponto incolumen, fineſque canebat
Venturum Auſonios, en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem. Neque te Phœbi 4 cortina fefellit.

Dux

Dux Anchiſiade nec me Deus æquore merſit
Namque gubernaculum multa vi forte reuulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuque regebam,
Præcipitans, traxi mecum, maria aſpera iuro,
Non vllum pro me tantum cœpiſſe timere,
Quam tua ne ſpoliata 1 armis excußa 2 magiſtro 1 Gubernaculo.
Deficeret tantis nauis ſurgentibus vndis. 2 Gubernatore.
Tres Notus hybernas immenſa per æquoras noctes
Vexit me violentus aqua, vix lumine quarto
Proſpexi Italiam ſumma ſublimis ab vnda.
Paulatim adnabam terræ iam tuta tenebam:
Ni 3 gens crudelis madida cum veſte grauatum, 3 Lucanorū.
Prenſantemque vncis manibus capita aſpera montis,
Fero inuaſiſſet, prædamque ignara putaſſet:
** Nunc me fluctus habet, verſantque in littore venti.* * Ho. Od. 93.
Quod te per cœli iucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis, aut te mihi terram
Iniјce, (namque potes) portuſque requirit 4 velinos
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi diua creatrix 4 Vena Lucaniæ oppidum.
Oſtendit, (neque enim, credo ſine numine diuum
Flumina tanta paras. Stygiamque innare paludem)
5 Da dextram miſero, & tecum me tolle per vndas 5 Auxilium præſta.
Sedibus vt ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat capit cum talia vates,
Vnde hæc, ò Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeuerum
Eumenidum aſpicies? ripamue iniuſſus abibis?
Deſine fata Deum flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor duri ſolatia caſus.

Nam

1 Ex hiſtoria quia Lucanis in peſtilentia reſpōſum eſt manes Palinuti placandos.
2 Gaudet quod habiturus ſit terrā ſuū cognomen. Sed in piet. vet li. eſt terrem vt ſit. Gaudet quòd, ideſt, habitura ſit id cognomē.

N m tua 1 finitim,longe lateque per vrbes
Prodigijs acti cæleſtibus,oſſa piabunt,
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolemnia mittent
Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ pulſuſque parumper
Corde 2 dolor triſti:gaudet cognomine terra.
Erga iter inceptum peragunt, fluuioque propinquant
Nauta quos iam inde vt Stygia proſpexit ab vnda
Per tacitum nemus ire,pedemque aduertere ripæ;
Sic prior aggreditur dictis,atque increpat vltro,
Quiſquis es,armatus qui noſtro ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: iam iſtinc,& comprime greſſū
Vmbrarum hic locus eſt,ſomni noctiſque ſopore
Corpora viua nefas Stygia vectare carina,
Nec verò Alcidem me ſum lætatus eundem
Accepiſſe lacu:nec Theſea,Pirithoumque
Dijs quamquam geniti,atque inuicti viribus eſſent

*Hom Il.8.
3 Cerberum.
4 Proſerpinā.

** 3 Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petiuit,*
Ipſius à ſolio regit traxitque trementem:
Hi 4 Dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breuiter fata eſt Amphryſia vates
Nullæ hic inſidiæ tales(abſiſte moueri)

5 Licet per nos.
5 Quia Iouis eſt filia ex Cerere, Pluto autem Iouis frater.
7 Ad viſendum genit.
8 Profert.

Nec vim tela ferunt, 5 licet ingens ianitor antro
Aeternum latrans exangues terreat vmbras,
Caſta licet 6 patrui ſeruet Proſerpina limen.
Troius Aeneas pietate inſignis,& armis
7 Ad genitorem,imas Erebi deſcendit ad vmbras.
Si te nulla mouet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc(8 aperit ramum qui veſte latebat)
Agnoſcas tumida ex ira tum corda reſident.

Nec

Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ longo poſt tempore viſum,
Cæruleam aduertit puppim: ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per iuga longa ſedebant:
Diturbat: 1 laxatque foros: ſimul accipit alueo — 1 Quia velut laxatur ſpatia, multitudine remota.
Ingentem Aeneam: gemuit ſub pondere cymba
2 Sutilis: & multam accepit rimoſa paludem — 2 Intexta, ex quo fragile oſtendit.
** Tandem trans fluuium incolumes, Vatemq; Virũq.* — *Hom. Il. 6o.
Informi limo, glaucaque exponit in vlua.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, aduerſo recubans immanis in antro.
Cui Vatos horrere videns iam colla colubris,
Melle ſoporatam, & medicatis frugibus oſſam
Obÿcit, ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit obiectam: atque immania terga reſoluit
Fuſus humi: totoque ingens extenditur antro;
Occupat Aeneas aditum, cuſtode 3 ſepulto: — 3 In profundum ſomnũ immerſo. Tranſit.
Euaditque celer ripam irremeabilis vndæ.
Continuò auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab vbere raptos
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos iuxta falſo damnati crimine mortis.
Nec verò hæ ſine ſorte datæ, ſine iudice ſedes.
Quæſitor Minos vrnam mouet, ille Silentum
Conciliumque vocat: vitaſque & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mœſti loca: qui ſibi letum
Inſontes peperere manu: lucemque peroſi
4 Proiecere animas quàm vellent æthere in alto — 5 Quaſi rem vilem, mala quibus vita eſt obnoxia.
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.

T *Fata*

Fata obſtant triſtique palus inamabilis vnda
Alligat:& nouies Styx interfuſa coercet.
Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi,ſic illos nomine dicunt.
Hic,quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti cælant calles:& myrtea circum
Sylua tegit,curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrimq. locis,mæſtamq. Eriphylem
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit:
Euadnenque & Paſiphaën;his Laodomia
It comes,& iuuenis quondam,nunc fœmina Cæneus
Rurſus & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſylua in magna,quam Troius heros,
Vt primùm iuxta ſtetit:agnouitque per vmbram
1 Prima mēſis. *Obſcuram:qualem* 1 *primo qui ſurgere menſe,*
Aut videt,aut vidiſſe putat per nubila Lunam:
Demiſit lacrymas:dulcique affatus amore eſt.
Infelix Dido,verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam,ferroque extrema ſecutam.
Funeris heu tibi cauſſa fui,per ſydera iuro:
Per ſuperos:& ſi qua fides tellure ſub ima eſt:
Inuitus Regina tuo de littore ceſſi.
Sed me iuſſa deum,quæ nunc has ire per vmbras,
2 Squallida. *Per loca* 2 *ſenta ſitu cogunt,noctemque profundam:*
Imperijs egere ſuis,nec credere quiui,
3 Vter eo necem tibi cōſciſceris. *Hunc* 3 *tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.*
Siſte gradum,teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis?extremum fato quod te alloquor,hoc eſt.
Talibus Aeneas ardentem,& torua tuentem

Leni-

Lenibat dictis animum: lachrymaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat;
Nec magis incæptu vultum ſermone mouetur,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſeſe: atque inimica refugit
In nemus vmbriferum: coniux vbi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Aeneas caſu perculſus iniquo
Proſequitur lachrymans longè, & miſeratus euntem eſt
Inde datum molitur iter; iamque arua tenebant
Vltima: quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti 1 ad ſuperos, belloque 2 caduci 1 Apud ſuperos.
Dardanidæ, quos ille omnes longo ordine cernens 2 Ab ea cadendi ſignif.
Ingemuit, Glaucumque Medontaque, Therſilocumque, vnde cadauera, & cadiua olea.
Treis Antenoridas, Cererique ſacrum Polybetem,
Idæumque etiam currus, etiam arma tenentem.
Circunſtant animæ dextra, leuaque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat vſque morari.
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
At Danaum proceres, Agammenoniæque phalanges
Vt videre virum, fulgentiaque arma per vmbras:
Ingenti trepidare metu, pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates, pars tollere vocem
Exiguam; incæptus clamor 4 fruſtratur hiantes. 4 Imperfectu relinquitur.
Atque hic Priamidem laniatum corpore toto
5 Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora: 5 Qui Helenam duxerat mortuo Paride.
Ora, manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſtos vulnere nares.

Vix adeò agnouit pauitantem, & dira tegentem
Supplicia: & notis compellat vocibus vltrò,
Deiphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teucri
Quis tam crudeleis optauit ſumere pœnas?

1 Pro in re.

Cui tantum 1 de te licuit mihi fama ſuprema
Nocte tulit feſſum vaſta te cæde Pelaſgum
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis aceruum.
Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem
Conſtitui: & magna mens ter voce vocaui.

2 Tuũ corpus. Sic nũc me fluctus habet.

Nomen, & arma locum ſeruant: 2 te amice nequiui
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
Atque hic Priamides. Nihil ò tibi amice relictum eſt

3 Quia cõſtituto tumulo manes vocauit.

Omnia Deiphobo 3 ſoluiſti, & 4 funeris vmbris.
Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacenæ

4 Sepulturæ vmb. nã funus eſſe non potuit ſine cadauere.

His merſere malis, illa hæc monimenta reliquit.
Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti: & nimium meminiſſe neceſſe eſt:
Cum fatalis Equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama: & armatum peditem grauis attulit aluo.

5 Bacchantes quoniã Bachus ſeu Liber dicit vt etiã Euang.

Illa chorum ſimulans, 5 ouanteis Orgia circum
Ducebat Phrygias, flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſummæ Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum duris, ſomnoque grauatum
Infelix habuit thalamus: preſſitque iacentem
Dulcis, & alta quies, placidæque ſimillima morti.

6 Ironice dictum.

6 Egregia interea coniux, arma omnia tectis
Emouet: & fidum capiti ſubduxerat enſem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,
Scilicet id magnum ſperans forte munus amanti.
Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.

Quid

Quid moror? irrumpunt thalamo, comes additur vna
Hortator ſcelerum 1 Aeolides. Dij talia Graijs — 1 Vlyſſes. 2 Redite, ſeu rependite.
2 Inſtaurate: pio ſi pœnas ore repoſco.
Sed te qui viuum caſus, age fare viciſſim,
Attulerint, 3 pelagi ne venis erroribus actus? — 3 Vi tempeſtatis huc delatis.
An monitu diuum? an quæ te fortuna fatigat?
Vt triſteis ſine ſole domos, loca turbida adires?
4 Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis — 4 Dum alter alterum viciſſim interrogat.
Iam medium ætherio curſu traiecerat axem.
Et ſors omne datum traherent per talia tempus,
Sed comes admonuit: breuiterque affata Sibylla eſt.
Nox ruit Aenea; nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, parteis vbi ſe via findit inambas:
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit:
Hac iter Elyſium nobis, at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contrà. Ne ſæui magna ſacerdos,
Diſcedam: explebo numerum: reddarque tenebris.
I decus, i noſtrum: melioribus vtere fatis.
Tantum effatus: & in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Aeneas ſubitò: & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt triplici circundata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon: torquetque ſonantia ſaxa
Porta aduerſa ingens, ſolidoque adamante columnæ
Vis vt nulla virum, non ipſi excindere ferro
Cælicolæ valeant, ſtat ferrea turris ad auras;
Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccincta cruenta
Veſtibulum inſomnis ſeruat noctesque dieſque,
Hinc exaudiri gemitus: & ſæua ſonare

Verbera, tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
1 Auribus hauſit. *Conſtitit Aeneas, ſtrepitumque exterritus* 1 *hauſit.*
Quæ ſcelerum facies ô virgo effare; quibuſue
Vrgentur penitus; quis tantus plangor ad auras?
Tum Vates ſic orſa loqui. Dux inclyte Teucrum,
2 Plo. Ser. *Nulli fas* 2 *caſto ſceleratum inſiſtere lumen.*
Sed me, cum lucis Hecatæ præfecit Auernis;
3 Quas dijs notantibus cõſtituerũt. *Ipſa* 3 *deum pœnas docuit, perque omnia duxit.*
Cnoſius hæc Rhadamantus habet duriſſima regna;
Caſtigatque auditque dolos; ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos furto lætatus inani
4 Ijs pertratis, ob quæ facienda sũt ſacra piacula. *Diſtulit in ſeram* 4 *commiſſa piacula mortem.*
Continuò ſonteis vltris accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans; toruoſque ſiniſtra
5 Sorores autem Alecto, & Megera. *Intentas angueis, vocat agmina ſæua* 5 *ſororum.*
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ cernis cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſeruet?
Quinquaginta atris immani, hiatibus Hydra
6 Senior quã illa, quæ limina ſeruat. 6 *Sæuior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe*
Bis patet in præceps, tantum tenditque ſub vmbras.
Quantus ad ætherium cæli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ Titania pubes
Fulmine deiecti, fundo voluntur in imo.
Hic, & Aloidas geminus, immania vidi,
Corpora qui manibus magnum reſcindere cælum
Aggreſſi; ſuperiſque Iouem detrudere regnis,
Vidi, & crudeleis dantem Salmonea pœnas;
Dum flammas Iouis, & ſonitus imitatur Olimpi.
7 Quadrigis inuectus. 7 *Quatuor hic inuectus equis, & lampada quaſſans*

Per

Per Graium populos, mediæque per Elidis vrbem
Ibat ouans; diuumque ſibi poſcebat honorem
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aere, & cornipedum curſu ſimularat equorum:
At Pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tedis,
Lumina) precipitemque immani turbine adegit,
** Nec non & Tityon terræ omnipotentis alumnum* * Ho.Od.
Cernere erat per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur; roſtroque immanis vultus obunco
Immortale iecur 1 tudens, fœcundaque pœnis 1 Tunendo depoſcens, animū more.
Viſcera, 2 rimaturque epulis: habitatque ſub alto 2 In pœnas. I. renaſcentia, vt ſeq. fibris renatis.
Pectore, nec fibris requies datur vlla renatis
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque 3 Rimando depaſcitur.
Quos ſuper atra ſilex iam iam lapſura; cadentique
Imminet aſſimilis lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris; epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu, Furiarum maxima iuxtà
Accubat, & manibus, prohibet contingere menſas
Exurgitque facem attollens, atque intonat ore,
Hic quibus inuiſi fratres dum vita manebat;
Pulſatuſue parens, & fraus innexa clienti,
Aut qui diuitijs ſoli incubuere repertis;
Nec partem poſuere ſuis, quæ maxima turba eſt;
Quique ob adulterium cæſi quique arma ſecuti
4 Impia, nec veriti dominorum fallere dextras, 4 Impie deficientes à ſuis hoſtiū arma ſcuti ſunt.
Incluſi pœnam expectant, ne quære doceri,
Quam pœnam, aut quæ forma viros fortunaue merſit
Saxum ingens voluunt alij, radijſque rotarum
Diſtricti pendent, ſedet, æternumque ſedebit

Infelix Theſeus; Phlegiaſque miſerrimus omneis
Admonet: & magna teſtatur voce per vmbras;
Diſcite Iuſtitiam moniti, & non temnere Diuos.
1 Quidam de Cæſare Dictat. intell. *Vendidit hic auro patriam, 1 dominumque potentem*
Impoſuit; fixit leges pretio, atque refixit;
Hic thalamum inuaſit natæ, vetitoſque Hymenæos:
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
*Hom. Il. 22. ** Non mihi ſi linguæ centum ſint: oraque centum:*
Ferrea vox: omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.
Hæc vbi dicta dedit Phœbi longæua ſacerdos:
2 Redde ramum Proſerpinæ. *Sed iam age carpe viam, & 2 ſuſceptum perfice munus*
Acceleremus ait, Cyclopum educta caminis
Mænia conſpicio, atque aduerſo fornice portas.
Hæc vbi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat: & pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium medium: foribuſque propinquant.
Occupat Aeneas aditum; corpuſque recenti
Spargit aqua: Ramumque aduerſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere Diuæ,
* Quint. lib. 6. 9. ** Deuenere locos lætos, & amæna vireta*
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos æther, & lumine veſtit
3 Pulchro. *3 Purpureo: Solemque ſuum, ſua ſydera norunt.*
Pars in gramineis exercent membra palæſtris;
Contendunt ludo; & fulua luctantur arena;
Pars pedibus plaudunt choreas; & carmina dicunt
Nec non Threicius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum;
Iamque eadem digitis, iam pectine pulſat eburno.
Hic

Hic genus antiquum, Teucri pulcherrima proles
Magnanimi Heroes nati melioribus annis,
Ilusque Aſſaracuſque & Troiæ Dardanus autor.
Arma procul, curruſque virum miratur inanes.
Stant terræ 1 defixæ haſtæ; paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi, quæ gratia 2 currum,
Armorumque fuit viuis; quæ cura nitentes
Paſcere equos; eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextra, læuaque per herbam
Veſcentes, lætumque choro Pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: vnde ſupernè
Plurimus Eridani per ſyluam voluitur amnis.
Hic manus ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat;
Quique pij vates, & 3 Phœbo digna locuti;
Inuentas aut qui vitam excoluere per arteis;
Quique ſui memores alios fecere 4 merendo;
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.
Quos circunfuſos ſic eſt affata Sibyllæ:
Muſæum ante omnes; medium nam plurima turba
Hunc habet; atque humeris extantem ſuſpicit altis.
Dicite felices Animæ, tuque optime Vates
Quæ regio Anchiſem, quis habet locus? 5 illius ergo
Venimus; & magnos Erebi tranauimus amneis.
Atque hic reſponſum paucis ita reddidit Heros.
Nulli certa domus, lucis habitamus opacis;
Riparumque toros, & prata 6 recentia riuis
Incolimus, ſed vos (ſi fert ita corde voluntas)
Hoc ſuperate iugum: & facili iam tramite ſiſtam.
Dixit; & ante tulit greſſum; campoſque nitentes
Deſu-

1 Nam olim poſteriore parte haſtæ prabilabant ad deſignandum humi.
2 Pro Curruum.

3 Ideſt vera.

4 Bene merendo. Qui ſuis meritis memoriam ſui reliquerunt.

5 Propter illum. Eius cauſa.

6 Virent à riuorũ cauſa.

Deſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus conualle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens; omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, caroſque nepotes,
1 Res ab illis geſtas. Al. genuſque. Fataque fortunaſque virum, moreſque 1 manuſque
Iſque vbi tendentem aduerſum per gramina vidit
Aeneam; alacreis palmas vtraſque tetendit;
Effuſæque genis lacrymæ, & vox excidit ore.
Veniſti tandem; tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas, datur ora tueri
Nate tua, & notas audire, & reddere voces,
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
2 Spes mea quia ſpes cura eſt comes. Tempora dinumerans, nec me 2 mea cura fefellit,
Quas ego te terras, & quanta per equora vectum
Accipio: quantis iactatum nate periclis,
Quam metui ne quid Lybiæ tibi regna nocerent.
Ille autem: Tua me genitor, tua triſtis imago
Sæpius occurrens hæc limina tendere adegit.
3 Mare. Stant 3 ſale Tyrrheno claſſes da iungere dextram,
Da genitor; teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra compren ſa manus effugit imago
Par leuibus ventis, volucrique ſimilima ſomno,
Interea videt Aeneas in valle reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſyluis,
4 Præterfiui. Lethæumque domos placidas qui 4 prænatat, amnem
5 Gentium, & pop. animæ. Hunc circum 5 innumeræ gentes, populique, volabant:
Ac veluti in pratis, vbi apes æſtate ſerena.

Flori-

Floribus inſidunt varijs,& candida circum
1 *Lilia fundantur, ſtrepit omnis murmure campus*
Horreſcit viſu ſubito cauſaſque requirit
Inſcius Aeneas, quæ ſint ea flumina 2 *porrò*
Quiue viri tanto complerint 3 *agmine ripas*
Tum pater Anchiſes Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur Lethæi ad fluminis vndam
4 *Securos latices, & longa obliuia potant.*
Has equidem memorare tibi, atque oſtendere cura,
Iam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum;
Quo magis Italiam tandem lætere reperta.
O Pater, an ne aliquas ad cælum hic 5 *ire putandum eſt*
Sublimei animas? iterumque ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miſeris iam dira cupido?
Dicam equidem nec te ſuſpenſum natu tenebo,
Suſcipit Anchiſes; atque ordine ſingula pandit.
Principio cælum, ac terras, campoſque liquenteis.
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra.
Spiritus intus alit, totamque infuſaque per 6 *artus*
Mens agitat molem; & magno ſe corpore miſcet,
Inde hominum, pecudumque genus, viteque volantum.
Et quæ marmoreo, fert monſtra ſub equore pontus
Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo
Seminibus 7 *quantum non noxia corpora tardant*
Terreniqne hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, grandentque nec auras
Reſpiciunt clauſæ tenebris, & carcere cæco.
Quin, & ſupremo cum lumine vita reliquit
Non tamen omnes malum miſeris nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt

Mul-

1 Pro quibus ſuis floribus.

2 Procul.

3 Impetu.

4 Ab effectu qui ſecuros redũt, vt pallida mors.

5 Ire ſublimes ad cœlũ Ad Ser. animas ſublimium non omnium.

6 Elementa, quæ mẽbra ſunt mundi.

7 In tantum vrget in omnibus pars diuinitatis, in quantum ſinet corpus qualitas.

1 Conglutinatas. 2 Creſcere. *Multa diu 1 concreta modis 2 inoleſcere miris,*
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt; aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos, alijs ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus: aut exuritur igni.
3 Supplicia, quę ſũt apud manes, vel de genijs intell. *Quiſque ſuos patimur 3 manes, exinde per amplum*
Mittimur Elyſium: & pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem: purumque reliquit
Aetherium ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem.
Has omneis, vbi mille rotam voluere per annos:
Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera vt conuexa reuiſant:
Rurſus & incipiant in corpora velle reuerti.
Dixerat Anchiſes: natumque vnaque Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamque ſonantem:
Et tumulum capit: vnde omneis longo ordine poſſit
4 Diſcernere alij perluſtrare. *Aduerſos 4 legere: & venientum diſcere vultus.*
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde ſequatur,
Gloria: qui maneant Itala de gente nepotes.
Illuſtreis animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis: & te tua fata docebo,
5 Sine ferro. *Ille, vides? 5 pura iuuenis qui nititur haſte:*
Proxima ſorte tenet lucis loca: primus ad auras
Aetherias Italo commiſtus ſanguine ſurget
6 Quia omnes Alb reges dicti ſint Siluij. *Syluius, 6 Albanum nomen, tua 7 poſthuma proles.*
Quem tibi longæuo ſerum Lauinia coniux
Educet ſyluis regem, regumque parentem:
7 Te humato naſcitura. *Vnde genus longa noſtrum dominabitur Alba.*
Proximus ille Procas, Troianæ gloria gentis,

Et

Et Capis,& Numitor,& qui te nomine reddet,
Sylꝰuius Aeneas:pariter pietate vel armis
Egregius,ſi vnquam regnandam acceperit Albam.
Qui iuuenes quantas oſtentant aſpice vires,
Atque vmbrata gerunt ciuili tempora 1 *quercu.*
Hi tibi Nomentum,& Gabios,vrbemque Fidenam;
Hi Collatinas imponent montibus arces:
Laude pudicitiæ celebres,addentque ſuperbos.
Pomerios,caſtrumque Inui,Bolamque Coramque
Hæc,tum nomina erunt,nunc ſunt ſine nomine terræ.
Quin & 2 *auo comitem ſeſe Mauortius addet*
Romulus:Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet,viden vt geminæ ſtant vertice criſtæ?
Et pater ipſe ſuo ſuperum iam ſignat honore?
En huius nate auſpicijs illa inclyta Roma
Imperium terris,animos æquabit Olympo:
Septemque vna ſibi muro circundabit arces:
Felix prole virum:qualis 3 *Berecynthia mater*
Inuehitur curru Phrygias territa per vrbes,
Læta Deum partu,centum complexa nepotes,
Omneis cælicolas,omneis ſupera alta tenentes
Huc geminas 4 *nunc flecte acies hanc aſpice gentem,*
Romanoſque tuos,hic Cæſar,& omnis Iuli
Progenies,magnum cæli ventura ſub axem.
Hic vir,hic eſt,tibi quem promittit ſæpius audis;
Auguſtus Cæſar diuum genus aurea condet
Sæcula qui rurſus Latio,regnata per arua
Saturno quondam:ſuper & Garamanthas,& Indos
Proferet imperium,iacet extra ſydera tellus.
Extra anni,Soliſque vias;vbi cælifer Atlas

1 Corona ciuica ex quercu, quæ cor dabatur ijs, qui ciuē ſeruaſſent.

2 Numitori. Nā cum hoc Romi,& Remus nep. vnus anno regnarunt.

3 Cybele mater deum, à Berecintho, caſtello Phrygiæ.

4 Al huc flecte, vt ſit epanalepſi.

Axem

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum:
Huius in aduentu, iam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent diuum: & Mæotica tellus.
1 Turbantur. *Et ſeptem gemini* 1 *turbant trepida oſtia Nili.*
Nec verò Alcides tantum telluris obiuit:
Fixerit æripidem ceruam licet: aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lenam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
2 Montis Indiæ. *Liber agens celſo* 2 *Niſæ de vertice tigres.*
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?
* Ho.Il.191. * *Quis procul ille autem ramis inſignis oliuæ*
Sacra ferens? noſco crines, incanaque menta
3 De Numa Pompil. *Regis Romani:* 3 *primus qui legibus vrbem*
Fundabit, Ruribus paruis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum: cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriæ: reſideſque mouebit
Tellus in arma viros, & iam deſueta triumphis
Agmina, quem iuxta ſequitur iactantior Ancus.
Nunc quoque iam nimium gaudẽs popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
4 Vltoris, & libertatis publ. & violari pudori. 4 *Vltoris Bruti, faceſque videre receptos?*
Conſulis imperium hic primus, ſæuaſque ſecures
Accipiet: natóſque pater, noua bella mouentes
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
5 Quę femerunt etiam contra liberos. *Infelix, vtcunque ferent ea fata* 5 *minores:*
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſæuumque ſecuri
6 Quæ Gall. victris Rom. abstulerunt. *Aſpice Torquatum, & referentem* 6 *ſigna Camillum,*
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis:
Con-

Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur.
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint: quantas acies, ſtragemque ciebunt:
Aggeribus 1 *ſocer Alpinis, atque arce Monæci*
Deſcendens, 2 *gener aduerſis inſtructus* 3 *Eois,*
Ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires:
4 *Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo,*
Proijce tela manus, ſanguis meus.
5 *Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho*
Victor aget currum cæſis Achiuis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas:
Ipſumque Aeaciden, genus armipotentis Achilli,
Vltus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ.
Quis te magne Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina
Scipiadas, cladem Libyæ? 6 paruoque potentem? belli,
Fabricium? vel te 7 *ſulco Serrane ſerentem,*
Quò feſſum raptis Fabijs? tu maximus ille es,
8 *Vnus, qui nobis cunctando reſtituis rem.*
Excudent alij ſpirantia 9 *mollius æra:*
Credo equidem: viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt cauſas melius; cælique meatus
Deſcribent radio: & ſurgentia ſydera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento:
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere 10 *morem:*
Parcere ſubiectis: & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes: atque hæc mirantibus addit.
Aſpice, vt inſignis ſpolijs Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omneis.
Hic

1 Cæſar.
2 Pompeius.
3 Orientis pop.
4 Tu Cæſar Hortis, autẽ ad parcendũ Clementum eſſe ſignificat. Prior fortaſſe pro ſuperior Victor.
5 L. Nũuiſus.
6 Paupertate glorioſum.
7 Qui ab aratro euocatus ad Dictaturam.
8 Q. d. de quo dictum fuit ab Eunio, vnus qui nob. &c.
9 Quaſi ex de ponto rigore in multitudinem viui animalis cõceſſorum ſit.
10 Pro morẽ legitur, & legam. Alioqui morẽ quidã exp. leges ad conſeruandam pacem.

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques; ſternet Pœnos, Gallumque rebellem;
Tertiaque arma Patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Aeneas (vna namque ire videbat
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis:
Sed frons læta parum, & deiecto lumina vultu)
Quis Pater ille, 1 virum qui ſic comitatur euntem?
Filius? an ne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitũ? quantũ 2 inſtar in ipſo eſt?
Sed nox atra caput triſti circumuolat vmbra,
Tum pater Anchiſes lachrymis ingreſſus obortis.
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
Oſtendent terris hunc tantum fata: neque vltrà
Eſſe ſinent. Nimium vobis Romana propago
Viſa potens Superi: propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virum magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus: vel quæ Tyberine videbis
Funera: cùm tumulum præterlabere recentem.
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet auos: nec Romula quondam
Vllo ſe tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, inuictaque bello
Dextera non illi quiſquam ſe impunè tuliſſet
Obuius armato: ſeu cùm pedes iret in hoſtem:
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miſerande puer, ſi qua fata aſpera rumpas:
Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis,
Purpureos ſpargam flores: animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis: & fungar inani
Munere. Sic tota paſſim regione vagantur

1 Marcellũ.

2 Quidam exp. Exemplar. Quidã, Quãta æquiparatio virtutis cũ illo, cui ſanguine iunctus eſt.

3 Perpetua, vt. Dat propriam Th. domum.

4 Eriget antiquitatem generis.

Aeris

Aeris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore;
Exin bella viro memorat: quæ deinde gerendæ
Laurenteſque docet populos, vrbemque Latini:
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminæ 1 *ſomni portæ; quarum altera fertur* 1 Pro ſomnij potiùs dictum putat Tuill.
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris.
Altera, candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falſa ad cœlum mittunt in ſomnia Manes.
His vbi tum natum Anchiſes vnaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna;
Ille viam ſecat ad naues, ſocioſque reuiſit.
Tum ſe ad Caietæ recto fert littore portum.
Anchora de prora iacitur, ſtant littore puppes.

Finis Libri Sexti Æneidos.

ÆNEIDOS LIBER VII.

ARGVMENTVM.

CAietam, nutricem ſuam Æneas ſepellit, locumque ipſum ab eius nomine Caietam appellat. Inde Circes ſedes præteruehitur, ſecundoque vento ad Tiberis oſtia defertur; aduerſoque flumine ſubuectus in Laurentum agrum egreditur. Ibi cum ex Aſcanij verbi cognouiſſet, eam eſſe terram ſatis ſibi debita, ad Latinum regem, qui eius tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & ſuo nomine illi munera offerrent, & vrbis condendæ locum peterent. Latinus, legatione audita, præter poſtulata, Lauiniam filiam ſuam (quam ex Fauni patris ſui oraculis, & augurium reſponſis externo viro tradere iubebatur) vltro Æneæ coniugem offert. Interim Iuno proſperis Troianorum rebus offenſa; Alecto ad diſturbandam pacem ab inferis euocat, quæ primum Amatam, Latini vxorem, deinde ipſum etiam Turnum furijs ſuis implet. Atque idem ad Troianorum iuuentutem conuerſa, quæ tunc forte venatione operam dabat, manſuetum illis ceruum obijcit Tyrrhei armentarij regij liberis in primis charum. Quem cum Aſcanius ſagitta vulneraſſet, ruſtici arreptis armis in Troianos impetum faciunt. Alecto ex ſuperiore loco claſſicum canit. Cadunt in eo tumultu, Almon, Tyrrhei filius natu maximus, & Galeſus agricola regionis totius locupletiſſimus, qui cum in vrbem mortui eſſent relati. Turnus, & Amata regem Latinum ad bellum ſuſcipiendum, iniuriamque manu vindicandam extimulant.

lant. Verum cum ille, & fatorum, & fœderis nuper cum Troianis niti memor, adduci non poſſet, vt illis bellum indiceret, Iuno ipſa belli portas aperuit. Turni auſpicia ad bellum ſequitur Mezentius, vnà cum Lauſo filio: item Auentinus Herculis ex Rhea filius, Catillus, & Coras Tyburtini fratres: Camilla ex Volſcorum gente, mulier fortiſſima alijque complures, quorum catalogus ad finem libri recenſetur.

ALIVD ARGVMENTVM.

Tandem deueniunt Laurentia Troas in arua,
Et pace accepta, læti noua mœnia condunt,
Nocte fatam Iuno furiam euocat; illa Latinos
Inter, & Æneades bellum ſerit, & ciet arma
Protinus auxilijs terræ inſtruit Itala Turnum.

TV 1 quoque littoribus noſtris Aeneia nutrix
Aeternam moriens famam Caieta dediſti;
Et nunc 2 ſeruat honos ſedem tuus, 3 oſſaque nomen
Heſperia in magna (ſi qua eſt ea gloria) ſignat.
At pius exequijs Aeneas ritè ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Aequora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aſpirant auræ in noctem; nec candida curſum
Luna negat; ſplendet tremulo ſub lumine Pontus,
Proxima Circææ raduntur littora terræ;
Diues inacceſſos vbi 4 Solis filia luces
Aſſiduo 5 reſonat cantu; tectiſque ſuperbis
* *Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,*
Arguto tenues percurrens pectine telas.
* *Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum*
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum;

1 Sicut Miſenus, & Palinurus.
2 Quidã exp. per hypall. pro ſedes ſeruat honorẽ tuum.
3 Tumulus nomen habet, circa. nocte.
4 Circe vt mox.
5 Pro reſonare facit, vt alibi. Perſonat, perforare facit.
* Ho. Od. 41.
* Ho. Od. 6.

Setigeriſque ſues, atque in præſepibus vrſi
Sæuire, ac formæ magnorum vlulare luporum;
Quos hominum ex facie dea ſæua potentibus herbis
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.
1 Ne contingeret illis in talia mõſtra mutari. *Quæ* 1 *ne monſtra pij paterentur talia Troes,*
Delati in portus, neu littora dira ſubirent,
Neptunus ventis impleuit vela ſecundis;
Atque fugam dedit, & præter vada feruida vexit.
Iamque rubeſcebat radijs mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis;
2 Ceſſauere, quieuere. *Cum venti* 2 *poſuere, omniſque repente reſedit*
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Aeneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit: hunc inter fluuio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis, & multa flauus arena
In mare prorumpit; variæ circumque ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres, & fluminis alueo.
Aethera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectare iter ſocijs, terræque aduertere proras
Imperat: & lætus fluuio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, aduena claßem
Cum primum Auſonijs exercitus appulit oris,
Expediam, & primæ reuocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu diua mone: dicam horrida bella:
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque ſub arma coactam
Heſperiam: maior rerum mihi naſcitur ordo;
Maius opus moueo. Rex arua Latinus, & vrbes
Iam ſenior longa placidas in pace regebat.

Hunc

Hunc Fauno, & Nympha genitum Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater; iſque parentem
Te Saturne refert; tu ſanguinis 1 *vltimus author.*
Filius huic, fato diuum, proleſque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta iuuenta eſt.
Sola domum, & tantas ſeruabat filia ſedes,
Iam matura viro, 2 *iam plenis nubilis annis.*
Multi illam magno è Latio, totaque petebant
Auſonia; petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus; auis, atauiſque potens: quem regia coniux
Adiungi genero 3 *miro properabat amore;*
Sed varijs portenta deum terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis
Sacra comam 4 *multoſque metu ſeruata per annos:*
Quam pater inuentam primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus:
Laurentiſque ab ea nomen poſuiſſe Colonis.
Huius apes ſummum denſæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ
Obſedere apicem, & pedibus per mutua nexis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex ijſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea caſtis adolet dum altaria tedis,
Et iuxta genitorem adſtat Lauinia virgo,
Viſa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis; tum fumida lumine fuluo

1 Vlt. Primus vt exp. Ser. Sed quã primum deſcẽdẽdo vltim. eſt aſcendẽdo. Sic vlt. principium dixit Cicer.
2 Is de alijs verbis dicit, licet aliter cenſeat Ser. Sic. Naſ. Hæc vbi nubibus primum maturnis annis.
3 Deſiderio ad hoc efficiendum ferebatur.
4 Religioſo, vel Religione.

Inuolui, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum, ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum protendere bellum.
Atrox ſollicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris dicit, lucoſque 1 ſub alta
Conſulit Albunea; nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſæuamque exhalat opaca Mephitin.
Hinc Italæ gentes, omniſque 2 Oenotria tellus,
In dubijs reſponſa petunt; huc dona ſacerdos
Cum tulit, & cæſarum ouium ſub nocte ſilenti
3 Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petiuit;
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Auernis.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat 4 ritè bidentes:
Atque harum effultus tergo ſtratiſque iacebat
Velleribus; ſubita ex alto vox reddita luco eſt:
Ne pete connubijs natam ſociare Latinis,
O mea progenies, talamis nec crede 5 paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumque à ſtirpe nepotes
6 Omnia ſub pedibus, qua ſol 7 vtrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus;
Sed circum latè volitans iam fama per vrbes
Auſonia tulerat, cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere claſſem

1 Proin. eſt autem Albunea, & fontis, & ſyluæ nomen.
2 Propriæ Sabinorum tractatus.
3 Ad Amphiarai oraculum quidam alludit putant.
4 Cum debita ſolemnitate.
5 Paratis Turno.
6 Sub poteſtate ſua.
7 Oc Mare Eoū, & Occiduum, vt Hor. Vterq; pœnus.

Aeneas, primique duces, & pulcher Iulus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ;
Inſtituuntque dapes, & 1 ad orea liba per herbas
Subijciunt epulis (ſic Iuppiter ipſe monebat)
Et cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hic forte alijs, vt vetere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi;
Et violare manus maliſque audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris;
Heus, etiam menſas conſumimus, inquit Iulus.
Nec plura ad ludens; ea vox audita laborum
Prima tulit finem; primamque loquentis ab ore
2 Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuò, ſalue fatis mihi debita tellus,
Voſque, ait, ò fidi Troiæ ſaluete penates:
Hic domus, hæc patria eſt, genitor mihi talia namque
(Nunc repeto) Anchiſes fatorum arcana reliquit;
Cum te nate fames ignota ad littora vectum
Acciſis coget dapibus conſumere 3 menſas;
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu, moliri que aggere tecta.
Hæc erat illa fames, hæc nos ſuprema manebant.
Exitijs poſitura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine Solis,
Quæ loca, quiue habeant homines, vbi mœnia gentis,
Veſtigemus, & à portu diuerſa petamus,
Nunc 4 pateras libate Ioui, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina 5 reponite menſis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & Geniumque loci primamque deorum,

1 Quæ mox dicit cereale ſolum, intēpant. quadras item menſas. Erāt menſæ pauitiæ.

2 Vix expectans, donec totam eloqueretur. Dixit protinus ſe eam agnoſcere, & omne accipere.

3 Inter mēſas penicias, quæ ſubijcie bantur epulis, quæ & Adore alibi dicūtur. Sed & Cereale ſolū, & quadras patulas ipſe vocat.

4 Vinum. Cont. pro contento.

5 Vt mox, Inſtaurant epulas.

V 4 Tella-

Tellurem, Nymphaſque & adhuc ignota precatur
Flumina; tum noctem, noctiſque orientia ſigna,
Idæumque Iouem, Phrygiamque ex ordine matrem
Inuocat, & duplices cœloque Ereboque parentes.
* *Hic pater omnipotens ter cœlo* 1 *clarus ab alto*
Intonuit, radijſque ardentem lucis, & auro,
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hic ſubito Troiana per agmina rumor,
Aduenißе diem, quo debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.
Poſtera cum prima luſtrabat lampade terras
Orta dies; vrbem, & fines, & littora gentis.
Diuerſi explorant; hæc fontis ſtagna Numici;
Hunc Thybrim fluuium; hic forte habitare Latinos.
Tum ſatis Anchiſa, delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes;
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora, feſtinant iuſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus: ipſe humili deſignat mœnia foſſæ,
Moliturque locum: primaſque in littore ſedes,
Caſtrorum in morem, pinnis, atque aggere cingit.
Iamque iter emenſi turres, ac tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes, muroque ſubibant.
Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitantque in puluere currus:
Aut acres tendunt arcus: aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt.
Cum prouectus equo longæui regis ad aures

Nun-

* Ho. Il. 8. 1 Serenus Tonans autem ſereno cœlo Iuppiter boni ominis augurium data existimatur.

Nuntius, ingenteis ignota in veſte reportat
Adueniſſe viros: ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit auito.
Tectum auguſtum, ingens: centum ſublime columnis,
Vrbe fuit ſumma, 1 Laurentis regia Pici, 1 Pro arce.
Horrendum ſyluis, & religione parentum.
Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum:
Hæ ſacris ſedes epulis; hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italuſque paterque Sabinus
Viti ſator, curuam ſeruans ſub imagine falcem;
Saturnuſque ſenex, Ianique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant; aliȷque 2 ab origine reges; 2 Alij omnes perpetua ferina, prima origine vſque ad Lat. Ar. Ser. vult eſſe pro Arboriginũ reges.
Martia, qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma:
Captiui pendent currus, curuæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque clypeique ereptaque noſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo, paruaque ſedebat
Succinctus trabea, læuaque hanc ille gerebat
Picus equum domitor: quem capta cupidine coniux
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis
Fecit auem Circe, ſparſitque coloribus alas,
Talis intus templo diuum patriaque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocauit;
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore;
Dicite Dardanidæ (neque enim neſcimus & vrbem,
Et genus; auditique aduertitis æquore curſus.)

Quid

Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cuius egenteis
Lutus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Siue errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa, mari nautæ patiuntur in alto,)
Fluminis intraſtis ripas; portuque ſedetis.
Ne fugite hoſpitium; neve ignorate Latinos
Saturni gentem, 1 haud vinclo, nec legibus æquam,
Sponte ſua, veteriſque dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes: his ortus vt agris
Dardanus, Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbes,
Threiamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Corithi Tyrrhena ab ſede profectum,
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cæli
Accipit, & numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat: & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus;
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris;
Nec ſydus regione viæ, littuſue fefellit:
Conſilio hanc omnes animiſque volentibus vrbem
Afferimur, pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Ioue principium generis; Ioue Dardana pubes
Gaudet auo; rex ipſe Iouis de gente ſuprema
Troius Aeneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſæuis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos; quibus actus vterque
Europæ, atque Aſiæ fatis concurrerit orbis,
Audijt, & 2 ſi quem tellus extrema 3 refuſo
Submouet Oceano, & ſi quem extenta plagarum

1 Hic, & ſeq. verſu deſcribit vitã hominum aurei ſæculi ſub Saturno. Nam eum appellat veterem deũ. Haud ita multi ſunt anni, ſed fama peruagata non eſt.

2 Si quis procul habitat. 3 Ser. exp. reſluo.

Qua-

Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui,
1 *Diluuio ex illo tot vaſta per æquora vecti,* — 1 Bello, & excidio Troiano.
Dijs ſedem exiguam patrijs, littuſque rogamus
Innocuum, & cunctis 2 *vndamque auramq; patentē.* — 2 Aquam, & aerem, quæ omnibus patere debent.
Non erimus regno indecores; nec veſtra feretur
Fama leuis, tantique aboleſcet gratia facti;
Nec Troiam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
* *Fata per Aeneæ iuro, dextramque potentem* — * Ho. Il. 18.
Siue fide, ſeu quis bello eſt expertus & armis;
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod vltro
Præferimus manibus vitas, ac verba precantum)
Et petiere ſibi, & voluere adiungere gentes.
Sed nos fata deum veſtras exquirere terras
Imperijs 3 *egere ſuis; hinc Dardanus ortus* — 3 Impulerūt, vel coegerunt.
Huc repetit: iuſſiſque ingentibus vrget Apollo
Tyrrhenum ad Thyrim, & fontis vada ſacra Numici:
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris
Munera; reliquias Troia ex ardente receptas.
4 *Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:* — 4 Hæc aurea patera.
5 *Hoc Priami geſtamen erat; cum iura vocatis* — 5 Diadema.
More daret populis, 6 *ſceptrumque, ſacerque tiaras,* — 6 Pro Sacra tiaria.
Iliadumque labor, veſtes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
* *Obtutu tenet ora; ſoloque immobilis hæret;* — * Ho. Il. 33.
Intentos voluens oculos; nec purpura regem
7 *Picta mouet, nec ſcepta mouent Priameia tantum,* — 7 Acu picta.
Quantum in connubio natæ thalamoque moratur,
Et veteris Fauni voluit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa à ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari

Auſpi-

1 Poteſtate pari. 1 *Auſpicijs; hinc progeniem virtute futuram*
Egregiam, & totum, quæ viribus occupet orbem:
Tandem lætus ait: Dij noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum; dabitur Troiane quod optas.
Munera nec ſperne; non vobis, rege Latino,
Diuitis vber agri, Troiane opulentia deerit.
Ipſe modo Aeneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si iungi hoſpitio properat, ſociuſque vocari)
Adueniat, vultus neue exhorreſcat amicos;
2 Fœderis, ab eo, quod ſequitur id, quod præcedit. *Pars mihi* 2 *pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.*
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam iungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cælo
Monſtra ſinunt; generos externis affore ab oris,
(Hoc Latio reſtare canunt) qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant: hunc illum poſcere fata
Et reor, & ſi quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater elegit omni.
3 Vt in legione Rom. erant trecēti equites. *Stabant* 3 *tercentum nitidi in præſepibus* 4 *altis.*
Omnibus ex templo Teucris iubet ordine duci
4 Ad oſtendendā equorum magnitudinem. *Inſtratos oſtro alipedes, pictiſque tapetis.*
Aurea pectoribus demiſſa 5 *monilia pendent:*
Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum,
5 Phaleræ. *Abſenti Aeneæ currum, geminoſque iugales,*
Semine ab æthereo, ſpiranteis naribus ignem,
6 Cum tali dorus, & dictus. *Illorum de gente, patri quos* 6 *Dædala Circe*
Suppoſita de matre: nothos furata creauit.
Talibus Aeneadæ donis dictiſque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem, Inachijs ſeſe referebat ab Argis

Sæua

Sæua Iouis coniux,auraſque inuecta tenebat,
Et lætum Aeneam,claſſemque ex æthere longe
Dardaniam Siculo proſpexit ab vſque Pachyno.
Moliri iam tecta video,iam fidere terræ;
Deſeruiſſe rates: ſtetit acri fixa dolore;
Tum quaſſans caput,hæc effudit pectore dicta;
* *Heu ſtirpem inuiſam,& fatis contraria noſtris* * Ho. Il.192.
Fata Phrygum! num Sigæis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incenſa cremauit
Troiæ viros? medias acies,medioſque per igneis
Inuenere viam? at 1 *credo,mea numina tandem* 1 Credo Q. d.ſcilicet.
Feſſa; odijs aut exaturata quieui.
Quin etiam patria excuſſos infeſta per vndas
Auſa ſequi,& profugis toto me opponere Ponto.
Abſumptæ in Teucros vires cœlique mariſque.
Quid Syrtes,aut Scylla mihi,quid vaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alueo,
Securi pelagi,atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit; 2 *conceſſit in iras* 2 Conceſſi illi ſuas iras in Calyd. vt iræ ſuæ ſatisfaceret.
Ipſe Deum antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod ſcelus aut Lapithis tantũ, aut Chalydone merẽte?
Aſt ego magna Iouis coniux,nil linquere inauſum
Quæ potui infelix,quæ memet in omnia verti.
Vincor ab Aenea,quod ſi mea numina non ſunt (eſt.
Magnis ſata;dubitẽ haud equidẽ implorare quod vſquã
Flectere ſi nequeo ſuperos,Acheronta mouebo,
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lauinia coniux;
Attrahere,atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos exſcindere regum.

Hac

1 Suorum cede confederationem hanc emãt.
2 Hecuba, Ciſei filia, quæ ſe facẽ parere ſomniauit.

Hac gener, atque ſocer coeant 1 mercede ſuorum;
Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere virgo,
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
2 Ciſſeis prægnans igneis enixa iugales;
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiua in Pergama tedæ.
Hæc vbi dicta dedit, terras horrenda petiuit:
Luctificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum,
* Ho. Il. 71. ** Inferniſque ciet tenebris: cui triſtia bella,*
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum; tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur;
Hunc mihi da proprium virgo ſata Nocte laborem,
Hanc operam: ne noſter honos, infractaue 3 cedat
Fama loco, neu connubijs ambire Latinum
Aeneadæ poſſint, Italoſue obſidere fines,
Tu potes vnanimeis armare in prælia fratres,
Atque odijs verſare domos: tu verbera tectis,
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes; fæcundum concute pectus,
Disijce compoſitam pacem, ferre crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque iuuentus.
Ex in Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ.
Quam ſuper aduentu Teucrum, Turnique Hymenæis,
Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebant.
Huic Dea cæruleis vnum de crinibus anguem

3 Pro cadat, vel dicatur infracta, aut quæ antea fuit infracta.

Conij-

Conijcit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit;
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Illæ inter veſtes, & leuia pectora lapſus
Voluitur 1 attactu nullo, 2 fallitque 3 furentem,
Vipeream inſpirans animam, fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longa tænia vitæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues vdo ſub lapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem:
Nec dum animus toto percepit pectore flammam;
Mollius & ſolito matrum de more, locuta eſt;
Multa ſuper nata lachrymans, Phrygijſque Hymenæis.
Exulibus ne datur ducenda Lauinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret natæque, tuique?
Nec matris miſeret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
4 At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor
Ledæamque Helenam Troianas vexit ad arces?
5 Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum;
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si genere externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet: Faunique 6 premunt te iuſſa parentis;
Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor: & ſic dicere diuos.
Et Turno ſi prima domus repetatur origo,
Inachus Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
His vbi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt, penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
Tum vero infelix ingentibus excita monſtris,

1 Ita vt non attingeret, vel, vt tactus eius nō ſentiretur.
2 Latenter inſpirat furenti.
3 Amētem, ideſt furere incipiētem, vel dum in furorem nō citatur.

4 At Annorum.

5 Quid erit vel eſt tua fides quod c. &c. Q d cùm lus eſt pretij vel ſubaudi prodeſt, aut tale quid.
6 Vrgent.

1 Inuſitato quodammodo, & inaudito. Immenſam 1 ſine more furit 2 lymphata per vrbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
* Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
2 Furore percuſſa. Intenti ludo exercent; ille actus habena
* Ho. Il. 158. 3 Curuatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,
3 Per obliquas vias. Impubeſque manus, mirata volubile buxum;
Dant animos plagæ, non curſu ſegnior illo
Per medias vrbeis agitur, populoſque feroces.
4 Quod in furore ſibi videretur ſacram Bacchi celebrare. Quin etiam in ſyluas, 4 ſimulato nomine Bacchi,
Maius adorta nefas, maioremque orſa furorem,
Euolat, & natam frondoſis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, tædaſque moretur:
5 Al. Euhæ, vel Euohe. Sed Euæ eſt apud Cat. & Hor. 5 Eue Bacche, fremens; ſolum te virgine dignum
Vociferans: etenim molleis tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama volat, furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit, noua quærere tecta.
Deſeruere domos; Ventis dant colla, comaſque
Aſt aliæ tremulis vlulatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
6 Pineam facem. Ipſa inter medias flagrantem feruida 6 pinum
Suſtinet, ac natæ Turnique canit Hymenæos,
Sanguineam torquens aciem; toruumque repente
Clamat, Iò matres audite vbi quæque Latinæ.
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, ſi iuris materni cura remordet:
Soluite crinales vittas, capite Orgia mecum.
Talem inter ſyluas, inter deſerta ferarum
Reginam Alecto ſtimulis agit vndique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores.

Con-

Conſiliumque omnemque domum vertiſſe Latini,
Protinus hinc fuſcis triſtis Dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur vrbem
Acriſionæis Danae fundaſſe colonis,
Præcipiti delata Noto, locus Ardea quondam
Dictus auis, & nunc magnum 1 manet Ardea nomē. 1 Al. tenet.
Sed 2 fortuna fuit: tectis hic Turnus in altis 2 Fortuna ita tulit vt Tum
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem: carperetq.
Alecto toruam faciem, & furialia membra
Exuit; in vultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcœnam rugis arat, induit albos
Cum vita crines: tum ramum inectit oliuæ.
Fit Calibe Iunonis anus, templique ſacerdos;
Et iuueni ante oculos his ſecum vocibus offert.
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores?
Et tua Dardanijs 3 tranſcribit ſceptra colonis? 3 Transferri à te ad colonos.
Rex tibi coniugium, & quæſitas 4 ſanguine dotes Dard. Tibi erepta tradi col.
Abnegat, externuſque in regnum quæritur hæres. 4 Tuo.
I nunc, 5 ingratis offer te irriſe periclis; 5 Pro quibus nulla gratia reddetur.
Tyrrhenas, ſterne acies tege pace Latinos.
* *Hæc adeo tibi me, placida cum nocte iaceres,* * Ho. Il. 2 44.
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia iuſſit.
Quare age, & armari pubem portiſque moueri
Lætus in arma para, & Phrygios qui flumine 6 pulchro 6 Vt Iup. flu. Tiber. amœno.
Conſedere duces, pictaſque exure carinas;
Cœleſtum vis magna iubet Rex ipſe Latinus
Ni dare coniugium, & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis
Hic 7 iuuenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim 7 Turnus.
Ore refert, Claſſes inuectas Tybridis vndam

Non, vt rere, meas effugit nuntius aures:
(Ne tantos mihi finge metus) nec regia Iuno
Immemor eſt noſtri.
1 Squalore & marcore conſumpta. *Sed te 1 victa ſitu, verique effata ſenectus,*
O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi diuum effigies, & templa tueri.
Bella viri pacemque gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At iuueni oranti ſubitus tremor occupat artus:
Diriguere oculi; tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit; tum flammea torquens
Lumina cunctantem, & quærentem dicere plura
Repulit, & geminos erexit crinibus angues;
Verberaque inſonuit, rabidoque hæc addidit ore;
En ego victa ſitu, quam veri effata ſenectus,
Arma inter regum falſa formidine ludit,
Reſpice ad hæc: adſum dirarum ab ſede ſororum,
Bella manu, lethumque gero.
Sic effata faciem iuueni coniecit, & atro
Lumine fumantes fixit ſub pectore tædas.
Olli ſomnum ingens rupit pauor: oſſaque & artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
2 Cum fremitu poſſit. *Arma amens 2 fremit, arma toro tectiſque requirit*
Sæuit amor ferri, & ſcelerata inſania belli:
*Ho. Il. 303. ** Ira ſuper magno veluti cum flamma ſonore*
3 De virgis facta. *3 Virgea ſuggeritur coſtis vndantis aheni,*
4 Melius quam ſi diceret nec iã vas vndam capit. *Exultantque æſtus latices: furit intus aqua vis,*
Tumidus, atque alte ſpumis exuberat amnis
** Nec iam ſe capit vnda, volat vapor ater ad auras.*

Ergo

Ergo iter ad regem polluta pace, Latinum
Indicit primis iuuenum, & iubet arma parari:
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire Latiniſque.
Hæc vbi dicta dedit, 1 diuoſque in vota vocauit,
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma:
Hunc decus egregium formæ mouet, atque iuuenta:
Hunc ataui reges, hunc 2 claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygis ſe concitat alis,
Arte noua ſpeculata locum quo littore pulcher
Inſidijs, curſuque feras agitabat Iulus.
Hic ſubitam canibus rabiem 3 Cocytia virgo
Obijcit, & noto nares contingit odore,
Vt ceruum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſſa fuit, belloque animos accendit agreſtes.
Ceruus erat forma præſtanti & cornibus ingens,
4 Turrbidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant, Tyrrhuſque pater: cui regia parent
Armenta, & late cuſtodia credita campi.
Aſſuetum imperijs ſoror omni Syluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis:
Pectebatque 5 ferum, puroque in fonte lauabat,
Ille 6 manum patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſyluis, rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera 7 quamuis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rapidæ venantis Iuli
Commouere canes, fluuio cum forte ſecundo
Deflueret, ripaque æſtus viridante leuaret:
Ipſe etiam eximiæ laudis ſuccenſus amore

1 Quia votis nuncupatis, bella ſumebat.

2 Pro clara dext: factis per hypalli.

3 Alecto. à Cocyto fluuio inferorum.

4 Tyrri filij. Legitur autem & Tyrreidem, vt ſeq. v. Tyrrheus, & ita in ſeq.

5 Vt alibi de equo. Quadrupe.

6 Pro mon nuutriv t vult Ser. Sic .ſ. currum pro cutuam.

7 Quantumuis ſera nocte.

Aſcanius, curuo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti Deus abfuit: actaque multo
Perque vterum ſonitu, perque ilia venit arundo.
Saucis at quadrupes nota intra tecta refugit:
Succeſſitque gemens ſtabulis: queſtuque cruentus,
Atque imploranti ſimilis, tectum omne repleuit.
Syluia prima ſoror palmis percuſſo lacertos
Auxilium vocat: & duros conclamat agreſtes.
1 Quod quærens quiſque repetit iura iubet eſſe illi pro telo vt lib. I. *Olli (1 peſtis enim tacitis latet aſpera ſyluis)*
Improuiſi adſunt: hic torre armatus obuſto.
Stipitis hic grauidi nodis, 2 quod cuique repertum,
Rimanti, telum ira facit, vocat agmina Tyrrhus.
2 Furor arma miniſtrat. *Quadrifidam quercum cuneis vt fortè coactis*
Scindebat: rapta ſpirans immanè ſecuri.
At ſæua è ſpeculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit: ſtabuli & de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum; cornuque recuruo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit nemus: & ſyluæ intonuere profundæ
3 Qui Diuinę ſpeculum dicitur. *Audijt & Triuiæ longè lacus: 4 audijt amnis*
Sulfurea Naralbus aqua, fonteſque Velini:
Et trepida matres preſſere ad pectora natos.
* Quint. li. 8. cap. 3. ** Tum verò ad vocem celeres, qua buccina ſignum*
Dira dedit, raptis concurrunt vndique telis
Indomiti agricolæ, necnon & Troia pubes
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.
Direxere acies: non iam certamine agreſti,
Stipitibuc duris agitur, ſudibuſue præuſtis:
Sed ferro ancipiti decernunt: atraque latè
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus: æraque fulgent

Sole

Sole laceſſita:& lucem ſub nubila iactant. * Ho. Il. 21.
Fluctus vti primo cœpit cùm albeſcere vento: * Ho. Il. 218.
Paulatim ſeſe tollit mare:& altius vndas
Erigit:inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic iuuenis primam ante aciem ſtridente ſagitta
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus:Almon
Stern:tur,hæſit enim ſub gutture vulnus:& vdæ
Vocis iter,tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virum circa,ſeniorque Galeſus,
Dum paci medium ſe offert:iuſtiſſimus vnus
Qui fuit:Auſonijſque olim ditiſſimus aruis.
Quinque greges illi balantum,quina redibant
Armenta:& terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur; * Ho. Il. 58.
Promiſſi Dea facta potens,vbi ſanguine bellum
Imbuit:& prima commiſit funera pugnæ:
Deſerit Heſperiam:& cœli conuexa per auras
Iunonem victrix affatur voce ſuperba.
En perfecta tibi bello diſcordia triſti.
Dic in amicitiam coeant,& fœdera iungant:
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.
Hoc etiam his addam:tua ſi mihi certa voluntas:
Finitimas in bella feram rumoribus vrbes:
Accendamque animos inſani Martis amore:
Vndique vt auxilio veniant: ſpargam arma per agros
Tum contra Iuno,Terrorum,& fraudis abunde eſt.
5 Stant belli cauſæ:pugnatur comminus armis,
Quæ fors prima dedit ſanguis nouus imbuit arma
Talia connubia,& tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris 6 genus,& Rex ipſe Latinus.

1 Quia cum incipit mare paulũ turbari partes eius quæ nõ mouentur;albeſcere videntur,& vernare, at cũ inhorruit, nigreſcit.
2 Pro ſagitta vt infecto vulnere Pyrrhus.
3 Vt dicitur commiſti pugna, cum inchoatur.
4 Voti compos.
5 Manent permanent.
6 Aeneas.

Te ſuper ætherias errare licentius auras
Haud pater ipſe velit, ſummi regnator olympi,
1 Pro ſup. eſt Reſtat. *Cede locis ego ſi qua* 1 *ſuper fortuna laborum eſt.*
Ipſa regam Taleis dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupra ardua linquens,
Eſt locus, Italiæ in medio, ſub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
2 Loci omni parte ſancti. 2 *Amſancti valles, denſis hunc frondibus atrum*
Vrget vtrinque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis, & torto vertice torrens,
3 Fauces ſubterraneæ tetrum exhalantes odorem, & peſtiferum, ex Ditis fauces exiſtimabantur. *Hic ſpecus horrendum, & ſæui* 3 *ſpiracula Ditis*
Monſtrantur; ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces queis condita Erinnys,
Inuiſum numen, terras cœlumque leuabat,
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum, ruit omnis in vrbem
Paſtorum ex acie numerus; cæſoſque reportant
4 Cruentari. *Almonem puerum, fœdatique* 4 *ora Galeſi;*
Implorantque Deos, obteſtanturque Latinum,
Turnus adeſt, medioque in crimine, cædis & ignis
Terrorem ingeminat; Teucroſque in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum, quorum attonitæ Baccho nemora auia matres
5 Choreis. *Inſultant* 5 *thiaſis (neque enim leue nomen Amatæ)*
6 Exercent. *Vndique collecti coeunt, Martemque* 6 *fatigant.*
Ilicet infandum cuncti contra omnia bellum,
Contra fata Deum, peruerſo numine poſcunt,
Certatim regis circunſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit;

* Vt pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circum latrantibus vndis,
Mole tenet; ſcopuli nequicquam, & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verum vbi nulla datur cæcum 1 exuperare poteſtas
Conſilium, & ſæuæ nutu Iunonis eunt res,
Multa Deos, auraſque pater teſtatur inanes,
Frangimur heu fatis (inquit) ferimurque procella,
Ipſi has 2 ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri, te Turne nefas, te triſte manebit
Supplicium: votiſque Deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies 3 omniſque in limine portus;
Funere felici ſpolior. Nec plura loquutus
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas,
Mos erat Heſperio in Latio quem 4 protinus vrbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima mouent in prælia Martem
Siue Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaniſue, Arabiſue parant, ſeu tendere ad Indos;
5 Auroramque ſequi Partoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminæ belli portæ (ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ, & ſæui formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora; nec cuſtos abſiſtit limine Ianus:
Has, vbi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul,
Ipſe 6 vocat pugnas, ſequitur tunc cætera pubes,
Aereaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc, & tum Aeneadis indicere bella Latinus

* Ho. Il. 180.

1 Al. expugnare.

2 Vos ſacrilegi pendentis huius belli pœnas. Vocat ſacrific. quod bellū ſuſciperet contra voluntatem Deorum.

3 Securitas omnis in promptu eſt.

4 Perpetua, & non intermiſſa obſeruatione.

5 Orientis populos.

6 Euocat ad bella. Putat Ser. alludi ad Fenus tertium militiæ quod euocatio dicebatur.

More iubebatur, triſteſque recludere portas;
Abſtinuit tactu pater aduerſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cœcis ſe condidit vmbris.
Tum Regina Deum cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia, atque immobilis ante.
Pars pede ire parat campis, pars 1 arduus altis
Puluerulentus equis furit; omnes arma requirunt
Pars leue, Clypeos, & ſpicula lucida tergent
A ruina pingui ſubiguntque in cote ſecures:
Signaque ferre iuuat ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus vrbes
Tela nauant, Atina potens, Tyburque ſuperbum
Ardea, Cruſtumerique & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta 2 cauant capitum flectuntque ſalignas
Vmbonum crates: alij thoracas ahenos
Aut leues ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor, recoquunt patrios fornacibus enſes:
Claſſica iamque ſonant: fit bello teſſera ſignum.
Hic Galeam tecti trepidus rapit ille frementeis
Ad iuga cogit equos clypeumque auroque trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur enſe.
** Pandite nunc Helicona Deæ, cantuſque mouete,*
Qui bello exciti reges: quæ quemque ſequutæ
Complerint campos acies, quibus Itala iam tum
Floruerit terra alma viris, quibus 3 arſerit armis,
Et meminiſtis enim diuæ, & memorare poteſtis:
At nos vis tenuis famæ perlabitur aura.

1 Pro ardua in altis equis, ideſt, Populus parti parat ire pedes, parti arduus ait; &c. Sed alibi ad tem, non ad voce reſpicit.

2 Pro conficiant caua tegm.

* Ho. Il. 22.

3 Plenduerit aut quorum armorum amore flagrauerit. Aut quibus armis ardēter præliata ſit.

Primus

Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
** Contemptor diuum Mezentius agminaque armat.*
Filius huic iuxta Lauſus: quo pulchrior alter
Non fuit excepto Laurentis corpore Turni.
** Lauſus equum domitor, debellatorque ferarum,*
Ducit Agyllina, 1 nequicquam ex vrbe ſequutos
** Mille viros, dignus patrijs qui 2 lætior eſſet*
Imperijs, & cui pater haud Mezentius eſſet.
Poſt hos inſignem palma per gramina currum
** Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro*
Pulcher Auentinus, clypeoque inſigne paternum.
Centum angues, cinctamque gerit ſerpentibus hydram
Collis Auentini ſylua, quem Rhea ſacerdos
Furtiuum partu, ſub luminis edidit auras,
Miſta Deo mulier, poſtquam Laurentia victor
Gerione extincto, 3 Tirinthius attigit arua,
Tyrrhenoque boues in flumine lauit Iberas.
Peila manu, ſæuoſque gerunt in bella 4 Dolones
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
** Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,*
Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis,
Indutus capiti ſic regia tecta ſubibat,
Horridus Herculeoque humeros innexus amictu.
** Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt*
Fratris Tyburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque acerque Coras, Argiua iuuentus:
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur:
** Ceu, duo nubigenæ: cùm vertice montis ab alto*
Deſcendant Centauri, Homolen, Hotrhynque niualem
Linquentes, curſu rapido dat euntibus ingens

Sylua

* Hom. Il. 35.

* Quint. li. 8. cap. 4.

1 Quia in prælio perijt neq. paternum imperium recipit.

* Ho. Il. 71.

2 Dignus cui lætior eſſet imperij paterni ſtatus. Q. d. Dignus alijs patris imperijs lætioribus.

* Ho. Il. 125.

3 Hercules.

4 Sunt, vel flagella, intra quorum virga latet pugio, vel (ſecundũ Varro) ſugentes corricũ ferro breuiſ.

* Ho. Il. 264.

* Quint. lib. 6. cap. 6.

* Ho. Il. 22.

* Ho. Il. 50.

5 Montes Theſſaliæ, qui exiſtimantur.

Sylua locum,& magno cedunt virgulta fragore;
Nec prænestinæ fundato defuit vrbis:
a Ho.Il.74. *a Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,*
Inuentumque focis omnis quem credidit ætas,
Cæculus;hunc legio latè comitatus agreſtis;
1 Quæ Gabij colunt. *Quique altum præneſte viri,quique arua 1 Gabinæ*
Iunonis,gelidumquè Anienam,& roſcida riuis
Hernica ſaxa colunt:quas diues Anania paſcit,
Quos Amaſene pater non illis omnibus arma:
Nec clypei curruſue ſonant pars maxima glandes
Liuentis plumbi te ſpargit pars ſpicula geſtat
Bina manu fuluoſque lupi de pelle galeros
2 Pede ſiniſtro nudo pugnare inſtituerunt. *Tegmen habet capiti; 2 veſtigia nuda ſiniſtri*
Inſtituere dedi,crudus tegit altera pero,
At Meſapius equum domitor,Neptunia proles,
3 Tractat ferrum. Quod tractare deſueuerat. *Quem neque fas igni cuiquam,nec ſternere ferro,*
Iampridem reſides populos,deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito ferrumque retractam
Hi Feſcenninas acies,æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces Flauiniaque arua,
Et Cymni cum monte lacum,lucoſque Capenos,
4 In pares ordines digeſti. *Ibant 4 æquati numero,regemque canebant:*
Ceu quodam niuei liquida inter nubila cycni
Cum ſeſe è paſtu referunt,& longa canoros
Dant per colla modos,ſonat amnis:& Aſia longè
Pulſa palus,
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet,acriam ſed gurgite ab alto
Vrgeri volucrum raucarum ad littora nubem,
Ecce,Sabinorum priſco de ſanguine,magnum

Agmen

Agmen agens, Clauſus magnique ipſe agminis inſtar
Claudia nunc à quo diffunditur, & tribus, & gens
Per Latium poſtquam in partem data Roma Sabinis.
Vna ingens Amiterna cohors, 1 priſcique Quirites, 1 Ideſt Sabini. Vide Ser.
Ereti manus omnis, oliuiferæque mutuſcæ.
Qui Nomentum vrbem, qui 2 Roſea rura Velini, 2 Al. Roſcida, ſed Roſcea etiã agnoſcit à loci nomine.
Qui Tetricæ horrenteis rupes, montemque Seuerum
Caſperiamque colunt foruloſque & flumen Himellæ:
Qui Tyberem, Fabarimque bibunt: quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini;
Quoſque ſecans 3 infauſtum interluit Alia nomen. 3 Ob cladem ibi acceptãt à Romanis.
Quam multi Libyco voluuntur 4 marmore fluctus, 4 Mari.
Sæuus vbi Orion hybernis conditur vndis,
Vel cum Sole nouo denſæ torrentur ariſtæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flauentibus aruis
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Troiani nominis hoſtis
Curru iungit Halleſus equos, Turnoque feroces.
Mille 5 rapit populos: vertunt felicia Baccho 5 Raptim adducit.
Maſſica, qui raſtris, & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres. Sidicinaque iuxta
Aequora quique Cales linquunt; anniſque Vadoſi
Accola Vulturni, par terque Seticulus aſper,
Oſcorumque manus terretes ſunt 6 aclides illis 6 Iacula anſata, vel amentata, cũ ſequatur ſilento, i. loreo amento.
Tela, ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.
Læuas cetra tegit, falcati cominus enſes
Nec tu carminibus noſtris inductus abibis
O Ebale, quem generaſſe Telon Sebetide nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret
Iam ſenior patrijs, ſed non, & filius aruis.

Contentus, late iam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, & qua rigat æquora Sarnus:
* Ho. Il. 24. *Quique Rufas, Batulumque tenent, atque arua Celennæ:*
1 Tella Gallina. *Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ,*
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias.
Tegmina queis capitum raptus de ſubere cortex:
Aerataeque micant peltæ: micat æreus enſis.
Et te montoſæ miſer in prælia Nurſæ
Vfens, inſignem fama, & felicibus armis.
2 Infertilib. *Horrida præcipuè cui gens, aſſuetaque multo*
3 Nã ſacerdotes, & vates coronati, & inſulati erãt, ſ. exponit frondibus cũ prius feſtiuę oliuæ. *Venatu nemorum, duris Aequicola glebis.*
Armati terram exercent: ſemperque recentes
Conuectare iuuat prædas: & viuere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam, & felici comptus oliua,
4 Terrenis ſer. Hydris autem aquæ ſerp. *Archippi Regis miſſu fortiſſimus Vmbro.*
Vipereo generi, & grauiter ſpirantibus hydris,
*Qu. li. 9. c. 3. *Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat.*
5 Al. Anguriæ, progeniei. Marſorum, quia ab anguibus aduertatur. *Mulcebatque iras, & morſus arte leuabat.*
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Eualuit: neque eum iuuere in vulnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ in montibus herbæ,
* Ho. Il. 23. *Tenemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda,*
Te liquidi fleuere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius: inſignem quem mater Aritia miſit,
Eductum Aegeriæ lucis, Hymetia circùm
Littora: pinguis vbi, & placabilis arà Dianæ.
Namq; ferunt fama Hippolytũ, poſtquam arte nouercæ
Occiderit: patriaſque explerit ſanguine pœnas,

Tur-

Turbatis diſtructus equis; ad ſydera rurſus
Aetheria, & ſuperas cœli veniſſe ſub auras.
Pæonijs reuocatum herbis, & amore Dianæ.
Tũ Pater Omnipotẽs, aliquem indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis,
Fulmine 1 Phœbigenam Stygias detruſit ad vndas.
Ad Triuia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus: & Nymphæ Aegeriæ, nemorique relegat:
Solus vbi in ſyluis Italis, ignobilis æuum
Exigeret: verſoque vbi nomine Virbius eſſet.
Vnde etiam Triuiæ templo, luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi: quòd littore currum,
Et iuuenem monſtris pauidi effudere marinis.
Filius ardenteis haud 3 ſecus æquore campi
Exercebat equos: curruque in bella ruebat.
* *Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus*
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
* *Cui 4 triplici crinita iuba galea alta Chimæram*
Suſtinet, Aetnæos efflantem faucibus igneis.
Tam magis, illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quàm magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At leuem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, iam ſetis obſita, iam bos,
Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,
Cælataque amnem fundens pater Inachus vrna,
Inſequitur nimbos peditum: clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argiuaque pubes,
Aruncæque manus Rutuli vetereſque Sicani.
Et ſacranæ acies, & picti ſcuta Labici.

1 Ipsũ Æſculapium Phœbegeniũ At Ser. Pœnigenam etiam affert .i. matre Pænagenitum.
2 Segregat. At Ser. Cõmendat ab alijs ſegregatum.
3 Al. ſegnius git. & exp. Nõ regnius patre tã audax, vt, nec paternę mortis tereretur exemplo.
* Ho. Il. 23.
* Ho. Il. 48.
4 Galea tres habes conos & lophos, treſq. criſtas.

* *Qui*

a Ho. Il. 23. * *Qui ſaltus Tyberine tuos ſacrumque Numici*
Littus arans: Rutuloſque exercent vomere colles.
Circæumque iugum: queis Iuppiter Anxuris aruis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco.
Quà Saturæ iacet atra palus, geliduſque per imas
1 Vt ſignif. fluminis anguſtus. 1 *Quærit iter valles atque in mare conditur Vfens.*
Hos ſuper aduenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florenteis ære cateruas,
2 Lanificiò. *Bellatrix, non illa colo* 2 *calathiſue Mineruæ*
Fœmineas aſſueta manus, ſed prælia virgo
Iura pati, curſuque pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas;
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis, agriſque effuſa iuuentus,
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem,
3 Cum ſtupore quodam patefacto ore. *Attonitis* 3 *inhians animis: vt regius oſtro*
Velet honos leueis humeros, vt fibula crinem
4 Quaſi Liciam. *Auro inter nectat:* 4 *Lyciam vt gerat ipſo pharetram,*
Et paſtoralem præfixa cuſpidem myrtum.

Finis Libri Septimi Æneidos.

ÆNEI-

ÆNEIDOS LIBER VIII.

ARGVMENTVM.

Belli ſignum Turnum ex Laurenti arce proponit, Latijque, totius finitimarumque vrbium ſibi auxilia adiungit. Venulus quoque Arpos ad Diomedem mittitur, vt eum periculi ſimilitudine ad belli ſocietatem impellat: Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque Turnarum paucitati diffidens, Tyberini monitu aduerſo flumine in ea loca ſubuenitur, in quibus poſteà Roma condita fuit, Euandrique Regis, qui ex Arcadia profugus, in Pallatino monte oppidum nomine Palentum condiderat, auxilium implorat: Euander Æneam aduentus eius cauſa cognita, benignè hoſpitio excipit, ſacriſque Herculis, quibus tum intentus erat adhibitum, cauſam, rituſque ſacrificij edocet, locaque eius tractus nobiliora obiter hoſpiti recenſent. Poſtridie Æneas, equitum quadringentorum ſubſidio adiutus (quibus præerat Pallas, vnicus Euandri filius) partem copiarum ſecundo flumine ad ſuos remittit, ipſe cum reliquis Agillam florentiſſimam Tyrrhenorum ciuitatem petit, cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus vxoris blanditijs adductus, priuigno ſuo arma fabricatur: eademque à Venere ad Æneam deferuntur, qui armorum pulchritudine delectatus, tum cætera omnia, tum clypeum in primis, qui res à poſteritate ſua ſtrenuè gerendas habebat, depictis ſtudio ſe admiratur.

ALIVD

ALIVD ARGVMENTVM.

Vidit vt Æneas ſumma vi bella parari.
Arcades, Euandrumque ſenem ſibi fœdere iungit,
Dardanioque duci ſociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix; dat Mulciber, in clypeoque
Res pungit Latias, & fortia facta nepotum.

1 Vexillum.

2 Illo tubæ ſonitu.

3 Ad pedites pertinere; & eſſe ſacroiũ, tradidit Ser. Quidã exp. de haſte impulſa in hoſtium fines, vt poſtea moris ſuis fæcilibus.

V T 1 belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Vtque acreis 2 concuſſit equos, vtque 3 impulit arma:
Extemplo turbati animi; ſimul omne tumultu
Coniurat trepido Latium: ſæuitque iuuentus
Effera, ductores primi, Meſapus, & Vfens,
Contemptorque Deum Mezentius, vndique cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros:
Mittitur, & Magni Venulus Diomedis ad vrbem,
Qui petat auxilium, & Latio conſiſtere Teucros,
Aduectum Aeneam claſſi, victoſque penates

4 Vt lib. 1. Inferretque Deos Latio.

4 Inferre, & fatis regem ſe dicere poſci
Edoceat; multaſque viro ſe adiungere genteis
Dardanio, & latè Latio increbeſcere nomen.
Quid ſtruat his cœptis: quem, ſi fortuna ſequatur,
Euentum pugnæ cupiat, manifeſtius ipſi,
Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.

5 Fiet aut videret.

5 Talia per Latium, quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æſtu;
Atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
In parteſque rapit varias perque omnia verſat.
Sicut aqua tremulum labris vbi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunæ,

Omnia

Omnia peruolitat latè loca:iamque ſub auras
Erigitur:ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat:& terras animalia feſſa per omneis
** Alituum pecudumque genus,ſopor altus habebat:* * Ho. Il. 340.
Cùm pater in ripa,gelidique ſub ætheris axe
Aeneas triſti turbatus pectora bello,
Procubuit,ſeramque dedit per membra quietem.
Huic Deus ipſe loci fluuio Tiberinus amœno,
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſu:eum tenuis 1 glauco velabat amictu 1 Dij fluuiarum, & maris hoc veſtitu glanco .i. ceruleo. pin. ſolebant, & capite arundine teſto. Et carbaſo, autem rebātur tenuiſſe tela.
Carbaſus:crines vmbroſa tegebat arundo.
Tum ſic affari:& curas his demere dictis
O ſate gente Deum,Troianam ex hoſtibus vrbem
Qui reuehis nobis,æternaque Pergama ſeruas:
Expectate ſolo Laurenti,aruiſque Latinis,
Hic tibi certa Domus:certi(ne abſiſte)Penates,
Neu belli terrere minis,timor omnis,& iræ
Conceſſere Deum,
Iamque tibi,ne vana putes hæc fingere ſomnum:
Littoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa,iacebit
Alba ſolo recubans;albi circùm vbera nati.
Hìc locus vrbis erit:requies ea certa laborum.
Ex quo ter denis vrbem redeuntibus annis,
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano,nunc qua ratione,quod inſtat.
Expedias victor,paucis,aduerte,docebo.
Arcades his oris,genus à Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites,qui ſigna ſecuti:
Delegere locum:& poſuere in montibus vrbem.

Pallantis proaui de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſiduè ducunt cum gente Latina.
Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdera iunge.
Ipſe ego te ripis, & recto flumine ducam:
Aduerſum remis ſuperes ſubuectus vt amnem.
Surge age nate Dea primiſque 1 cadentibus aſtris
Iunoni fer ritè preces: iramque minaſque
Supplicibus ſupera votis, mihi victor honorem
Perſolues, ego ſum, pleno quem flumine cernis
2 Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Tybris, cælo gratiſſimus amnis.
Hìc mihi magna domus, celſis 3 caput vrbibus exit.
** Dixit, deinde lacu fluuios ſe condidit alto*
Ima petens, nox Aeneam, ſomnuſque reliquit.
Surgit: & ætherij ſpectans orientia Solis
Lumina, ritè cauis vndam de flumine palmis
Suſtulit: ac taleis effudit ad æthera voces,
Nymphæ, Laurentes nymphæ, genus amnib. vnde eſt:
Tuque ò Tybri tuo genitor cum flumine ſancto,
Accipite Aeneam: & tandem arcete periclis.
Quò te cunque lacus, miſerantem incommoda noſtra
Fonte tenet: quocumque ſolo pulcherrimus exis:
Semper honore meo, ſemper celebrare donis,
Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum,
Adſis ò tandem, & propius tua numina firmes.
Sic memorat: geminaſque legit de claſſe biremes:
Remigioque aptat; ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum, atque oculis mirabile monſtrum.
Candida per ſyluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conſpicitur ſus:

1 Vt li. 2. ſuadentque cadenti ſidera ſomnos.

2 Radentē.

3 De fonte fluuij ex editiore Etruriæ parte exeunte cōuenit quod addit, quocumque ſolo pulch. exis.

* Ho. Il. 15.

Quam

Quam pius Aeneas, tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat ſacra ferens: & cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris ea fluuium, quàm longa eſt nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita ſubſtitit vnda:
Mitis vt in morem ſtagni, placidæque paludis
Sterneret æquor aquis: remo vt luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant 1 *rumore ſecundo:*
Labitur vncta vadis abies: mirantur & vndæ
Mirator nemus inſuetum fulgentia longè
Scuta virum fluuio, pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant:
Et longos ſuperant flexus: variſque teguntur
Arboribus, virideſque 2 *ſecant placido æquore ſyluas.*
Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem.
Cum muros: arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident: quæ nunc Romana potentia cælo
Aequauit, tum res inopes Euandrus habebat
Ocyus aduertunt proras: vrbique propinquant.
Forte die ſolemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno, diuiſque ferebat.
Ante vrbem in luco. Pallas huic filius vna,
Vna omnes iuuenum primi, pauperque ſenatus,
Thura dabant: tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Vt celſas videre rates, atque inter opacum
Ad labi nemus, & 3 *tacitis incumbere remis,*
Terrentur viſa ſubito; cunctique relictis
Conſurgunt menſis, audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat; raptoque volat telo obuius ipſe.
Et procul è tumulo; Iuuenes quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias (quo tenditis) inquit.

1 Inter comites de felicis profectione, vt quidam exp. Aliter Ser.

2 Syluarum vicinarum iam ignes in flumine apparentes.

3 Pro taciti incumbere.

1 Qui eſtis genere, quo genere eſtis vt Creſſa ganus Phoſes.

1 Qui genus? vnde domo? pacẽne hùc fertis? an arma?
Tum pater Æneas pupi ſic fatur ab alta:
Paciferæque manu ramum prætendit oliuæ.
Troiugenas, ac tella vides inimica Latinis:
Quos illi bello profugos egere ſuperbo:
Euandrum petimus, ferte hæc: & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
Egredere ò quicumque es, ait: coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes,
Accepitque manu, dextramque amplexus inhæſit,
Progreſſi ſubeunt luco, fluuiumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis.
Optime Graiugenum, cui me fortuna precari,

2 Paciferæ oliuæ ramũ vt mox dixi.
3 Per terras ſparſa. In quibuſdã edita maie. prodita, voce antiqua, vt ditior hic ſubito Troia perag. rumor.
4 Cum nullo ante pactus. sũ, vt te, aut per artẽ aliqua, aut per legatos probare, ſed intrepidũ me tibi cõmiſi, artem ortaſſe int. Artificioſa moras.

Et 2 vita comptos voluit prætendere ramos,
Non equidem extimui, Danaũ quod ductor, & Arcas
Quodque à ſtirpe fores geminis coniunctus Atridis,
Sed mea me virtus, & ſancta oracula diuum,
Cognatique patres, tua 3 terris didita fama,
Coniunxere tibi, & fatis egere volentes,
Dardanus Iliacæ primus pater vrbis, & autor,
Electra (vt Graij perhibent) Atlantide cretus,
Aduehitur, Teucros, Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios humero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam (auditis ſi quicquam credimus) Atlas
Idem Atlas generat, cœli qui ſydera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab vno.
His fretus, 4 non legatos, neque prima per artem

Ten-

Tentamenta tui pepigi, meme ipſe, meumque
Obieci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli, 1 Daunia bello — 1 Rutula à Dauno Rege.
Inſequitur, vos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſubiuga mittant,
Et mare, quod ſupra, teneant, quodque alluit infrà.
Accipe, daque fidem, ſunt nobis fortia bello
Pectora ſunt animi, & rebus ſpectata iuuentus
Dixerat: Aeneas: ille os, oculoſque loquentis
Iamdudum, & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert. Vt te fortiſſime Teucrum
Accipio, agnoſcoque libens, vt verba parentis,
Et vocem Anchiſæ magni, vultumque recordor,
* *Nam memini Hæſiones viſentem regna ſororis* — * Ho Il. 100.
Laomedontiaden Priamum Salamina petentem,
2 Protinus Arcadiæ gelidos inuiſere fines. — 2 Vno codẽ itinere, vel continuato itinere, alij, vlterius pergentem.
Tum mihi prima genas veſtibat flore iuuenta:
Mirabarque duces Teucros: mirabar & ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes, mihi mens iuuenili ardebat amore,
Compellare virum, & dextræ coniungere dextram.
Acceſſi: & cupidus 3 Phenei ſub mœnia duxi — 3 Oppidi Arcadiæ.
Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas
Diſcedens, clamidemque auro dedit inter textam.
Frenaque, bina meus quæ nunc habet aurea Pallas.
Ergo, & quam petitis, iuncta eſt mihi fœdere dextra:
Et lux cum primum terris ſe craſtina reddet:
Auxilio lætos dimittam, opibuſque iuuabo.
Interea ſacra hæc (quando huc veniſtis amici)
Annua, quæ differre nefas, celebrate fauentes

Nobiſcum,& iam nunc ſociorum aſſueſcite menſis
Hæc vbi dicta,d·pes iubet,& ſublata reponi
Pocula:gramineoque viros locat ipſe ſedili.
Præcipuumque toro,& villoſi pelle Leonis
1 Ex herbis ſtructo ſuper impoſito ſedili. Acceptum colloca ſuper toro cooperto pele Leonis.
Accipit Aeneam,ſolioque inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim,aræque ſacerdos,
Viſcera toſta ferunt taurorum;onerantque caniſtris
2 Dona laboratæ Cereris.Bacchumque miniſtrant.
* Veſcitur Aeneas,ſimul & Troiana iuuentus
3 Perpetui tergo bouis,& luſtralibus extis.
* Poſtquam exempta fames,& amor cõpreſſus edendi.
Rex Euandrus ait.Non hæc ſolemnia nobis,
Has ex more dapes,hanc tanti numinis aram,
Vana ſuperſtitio,veterumue ignara deorum
Impoſuit,ſæuis hoſpes Troiane periclis
Seruati facimus:meritoſque nouamus honores,
Iam primum ſaxis 4 ſuſpenſam hanc aſpice rupem
Diſiectæ procul vt moles,deſertaque montis
Stat domus,& ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci:facies quam dira tegebat,
Solis inacceſſam radijs,ſemperque recenti
Cæde tepebat humus,foribuſque affixa ſuperbis
Ora virum triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater,illius atros
Ore vomens ignes,magna ſe mole ferebat.
Attulit,& nobis aliquando optantibus ætas
5 Auxilium,aduentumque Dei,nam maximus vltor
6 Tergemini nece Geryonis,ſpolijſque ſuperbus
Alcides aderat:tauroſque hac victor agebat

2 Panes ex Cerere confectos. i. ex frumento.
* Ho. Il. 78.
3 Quidã exp. integri, & nunquam in interrup.
* Ho. Il. 249
4 Quaſi iam iamque lapſuram.
5 Aduentum Dei, qui aduentus auxilio fuit, qui ſe alijs etiã plurimis vltorem exhibuit.
6 Tricorporis.

Ingen-

Ingentes:vallemque boues,amnemque tenebant.
At furijs Caci mens effera,ne quid inauſum
Aut intentatum,ſceleriſue,doliue fuiſſet.
Quatuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
Auertit;totidem forma ſuperante iuuencas.
Atque hos,neque forent pedibus veſtigia rectis:
Cauda in ſpeluncam tractos,verſiſque viarum
1 Indicijs raptos,ſaxo occultabat opaco. 1 Veſtigijs.
Quærentem nulla ad ſpeluncam 2 ſigna ferebant. 2 Veſtigia.
Interea cum iam ſtabulis ſaturata moueret
Amphitryoniades armenta:abitumque pararet.
Diſceſſu mugire boues,atque omne querelis
Impleri nemus:& colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem:vaſtoque ſub antro
Mugijt,& Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic verò Alcidæ furijs exarſerat atro
Felle dolor,rapit 3 arma manu,nodiſque grauatum 3 Sagittas.
4 Robur,& æreij curſu petit ardua montis, 4 Clauam.
Tum primum noſtri Cacum viderat timentem,
Turbatumque oculis,fugit ilicet ocyor Euro.
Speluncamque petit,pedibus timor addidit alas.
Vt ſeſe incluſit:ruptiſque immane catenis
Deiecit ſaxum,ferro quod,& arte paterna
Pendebat:fultoſque emunijt obijce poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius:omnemque 5 De animo vult intelligi Serpio Eges conſilij. Sed alij ſimplicius de corpore.
Acceſſum luſtrans,huc ora ferebat,& illuc,
Dentibus infrendens,ter totum feruidus ira
Luſtrat Auentini montem:ter ſaxea tentat
Limina nequicquam:ter 5 feſſus valle reſedit:
Stabat acuta ſilex,præciſis vndique ſaxis,

Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
Dirarum, nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, vt prona iugo læuum incumbebat ad amnem:
Dexter in aduerſum nitens, concuſſit: & imis
Auulſam ſoluit radicibus, inde repentè
Impulit; impulſu quo maximus inſonat æther:
Diſsultant ripæ: refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia: & vmbroſæ penitus patuere cauernæ:
* Ho. Il. 200. * *Non ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens*
Infernas reſeret ſedes; & regna recludat
Pallida Dijs inuiſa: ſuperque immane barathrum
Cernatur: trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repentè,
Incluſumque cauo ſaxo, atque inſueta rudentem
Deſuper Alcides telis premit: omniaque arma
Aduocat: & ramis vaſtiſque 1 molaribus inſtat.
Ille autem (neque enim fuga iam ſuper vlla pericli eſt)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit, inuoluitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis: glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis: ſeque ipſe per ignem
Præcipiti iecit ſaltu; qua plurimus 2 vndam
Fumus agit; nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Hìc Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus & angit inhærens
Eliſos oculos, & ſiccum, ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra reuulſis:
Abſtractæque boues, 3 abiuratæque rapinæ

1 Lapidibus qui minores molarib. non curant.

2 intelligit vaporem qui in mortē vnde circūuoluebatur.

3 Quas iureiurando negauerat eſſe apud ſe. Vel peierando retinebat. Ser. contra ius retentæ.

Cælo

Cœlo oſtenduntur: pedibuſque informe cadauer
Protrahitur, nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora 1 ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes. 1 Ante vocauit ſeminominem.
Ex illo celebratus honos: lætique minores
Seruauere diem: primuſque Potitius autor,
Et domus Herculeis 2 cuſtos Pinaria ſacri, 2 Miniſtra vt Triuiæ cuſtos.
Hanc aram luco ſtatuit, quæ maxima ſemper.
Dicetur nobis: & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite ò iuuenes: tantarum in munere laudum
Cingite fronte comas, & pocula 3 porgite dextris: 3 Præbere inuicē pocula.
Communemque vocate Deum, & date vina volentes 4 Herculi cōſecrata.
Dixerat: Herculea bicolor cum populus vmbra
Velauitque comas: foliiſque innexa pependit:
Et ſacer impleuit dextram ſcyphus, ocyus omnes
In menſa læti ibant: diuoſque precantur.
5 Deuexo interea propior fit veſper Olympo: 5 Inclinato in noctem.
Iamque ſacerdotes, primuſque Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti; flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas: & menſæ gratia ſecundæ
Dona ferunt: cumulantque oneratis lancibus aras.
6 Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circùm 6 Qui tripudites aras circumibant.
Populeis adſunt euincti tempora ramis.
Hìc iuuenum chorus, ille ſenum: qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt; Vt prima nouercæ
Monſtra manu, geminoſque premens eliſerit Angues
** Vt bello egregias idem diſiecerit vrbeis,* * Ho. Il. 114.
Troiamque Oechaliamque vt duros mile labores,
** Rege ſub Euryſtheo fatis Iunonis iniquæ* * Hom. Il. 88.
Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembres

Hy-

Hyleumque Pholumque manu, tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe Leonem.
* *Te Stygij tremuere lacus: te* 1 *ianitor Orci,*
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Nec te vllæ facies, non terruit ipſe Typhoeus
Arduus, arma tenens: non 2 *te rationis egentem*
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salue vera Iouis proles, decus addite Diuis:
Et nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant; ſuper omnia Caci
Speluncam adijciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu: colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt, ibat Rex 3 *obſitus æuo:*
Et comitem Aeneam iuxta, natumque tenebat
Ingrediens: varioque viam ſermone leuabat.
Miratur, 4 *facileſque oculos fert omnia circum*
Aeneas: capiturque locis, & ſingula lætus
Exquirit, auditque virum monimenta priorum.
Tum rex Euandrus, 5 *Romanæ conditor arcis,*
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
Genſque virum truncis, & duro robore nata.
Queis neque mos, neque cultus erat: nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto;
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat,
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit; legeſque dedit: Latiumque vocari
Maluit: his quoniam latuiſſet tutus in oris.

* Ho. Il. 88.
1 Cerberus.
2 Non te ira circumſtetit, vt reddiderit rationis egẽtem, ideſt amentẽ, quod hic ſæpè pro conſternato dicit vei. Non rationis egens, & cõſilij inops, cum re circumſtant.
3 Sic Terent. dicit Pannis anniſque obſitum.
4 Mobiles.
5 Pallanteæ vbi poſtea palatiũ fuit.

Aurea-

Aureaque (vt perhibent) illo ſub rege fuere
Sæcula:ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim, 1 ac decolor ætas,
Et belli rabies,& amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ,& gentes venere Sicanæ.
Sæpius & nomen 2 poſuit Saturnia tellus.
Tum,reges aſperque immani corpore Tybris.
A quo poſt Itali fluuium cognomine Tybrim
Diximus,amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, 3 pelagique extrema frequentem
Fortuna omnipotens,& ineluctabile fatum
His poſuere locis:matriſque egere tremenda
Camentis nymphæ monita,& Deus autor Apollo.
Vix ea dicta:dehinc progreſſus,monſtrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam.
Quã memorant Nymphæ priſcum Carmentis honorem
Vatis fatidicæ:cecinit quæ prima futuros
Aeneadas magnos,& nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem:quem Romulus acer Aſylum
Retulit,& gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
4 Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon,& 5 ſacri monſtrat nemus Argileti,
6 Teſtaturque locum, & lethum docet hoſpitis Argi,
Hinc ad 7 Tarpeiam ſedem,& Capitolia ducit.
Aurea nunc,olim ſylueſtribus horrida dumis.
Iam tum religio pauidos terrebat agreſtes
Dira loci,iam tum ſyluam,ſaxumque tremebant.
Hoc nemus,hunc,inquit,frondoſo vertice collem,
(Quis Deus incertum eſt) habitat Deus; Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Iouem:cum ſæpe nigrantem
Aegida

1 Diſcedens & de generis à priori colore.
2 Depoſuit mutauit in aliud.
3 Nauigationem in longinquas, & vlt. terras procul domo parantẽ.
4 i.conditur Lupercal. Panus Licæi dicatum ex more Arcadico.
5 Execrabilis.
6 Iurat non ſua culpa iura hoſpitij fuiſſe violata quod Argis quidam ab eo ſuſceptus hoſpitio, ibi fuiſſet necatus.
7 Dictã poſtea Tarpeiã ſic Capitolia.
* Ho. Il. 10.
* Ho.Il. 193.

1 Pro fulminibus. *Aegida concuteret dextra,* 1 *nimboſque cieret.*
Hæc duo præterea diſiectis oppida muris,
Reliquias veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Ianus Pater,hanc Saturnus condidit vrbem:
Ianiculum huic,illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis,ad tecta ſubibant
Pauperis Euandri:paſſimque armenta videbant.
2 Vbi poſtea Ro. forum, & Carinæ fuerunt. 2 *Romanoque foro,& Lautis mugire Carinis.*
Vt ventum ad ſedes;hæc inquit,limina victor
Alcides ſubijt;hæc illum regia cæpit.
Aude hoſpes contemnere opes,& te quoque dignum
Finge Deo,rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit,& anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Aeneam duxit:ſtratiſque locauit,
Effultum folijs,& pelle Libyſtidis vrſæ.
Nox ruit,& fuſcit tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo necquicquam exterrita mater,
Laurentumque minis,& duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur: thalamoque hæc coniugis aureo
Incipit,& dictis diuinum aſpirat amorem.
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
3 Fataliter ad exitium deſtinata. Ita Ser. qui ſi fato debito. 3 *Debita,caſuraſque immicis ignibus arces,*
Non vllum auxilium miſeris,nón arma rogaui
Artis,opiſque tuæ;nec te chariſſime coniux,
Incoaſſumue tuos volui exercere labores,
* Ho.Il.204. * *Quamuis & Priami deberem plurima natis.*
* Ho. Il.156. *Et durum Aeneæ fleuiſſem ſæpè laborem.*
Nunc Iouis Imperijs Rutulorum conſtitit oris.
Ergo eadem ſupplex venio,& ſanctum mihi numen
Arma rogo genitrix nato:te filia Nerei,

Te

Te potuit lachrymis Tithonia flectere coniux
Aſpice qui coeant populi: quæ mœnia clauſis
** Ferrum acuant portis, in me, excidiumque meorum* *Ho. Il. 165.
Dixerat: & niueis hinc, atque hinc Diua lacertis
1 *Cunctantem amplexu molli fouet: ille repentè* 1De promiſſione.
Accepit ſolitam flammam, notuſque medullas
Intrauit calor: & labefacta per oſſa cucurrit.
Non ſecus, atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos:
Senſit læta dolis, & formæ conſcia coniux.
** Tum Pater* 2 *æterno fatur deuictus amore.* *Hom. Il. 1. 7. Il. 126.
Quid cauſas petis 3 *ex alto? fiducia ceſſit*
Quò tibi diua mei? 4 *ſimilis ſi cura fuiſſet:* 2 Magno, atque adeo iã immenſo.
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet. 3 S. Illicita itidem fuiſſes, de armis habendis.
Nec Pater Omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt. 4 Venti efficere poſſunt in fabr. arte.
Quicquid in arte mea poſſum promittere curæ.
Quod fieri ferro, liquidoue poteſtur electro; 5De fine precãdo me, oſtẽdere te incertã de auctor. qua vulnere poſſis apud me.
Quantum ignes, 5 *animæque valent* 6 *abſiste precando*
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus
Optatos dedit amplexus, placidumque petiuit
Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem. * Ho. Il. 265.
Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ. 6Lanificio lanificij arte.
Curriculo expulerat ſomnum: ceu fœmina primum, 7Tuã ex Vulcanijs inſulis nomine Hierã deſcribit vbi colis, & flãmis, noctu euomans.
Cui tolerare collo vitam, tenuique 7 *Minerua:*
Impoſitum, cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo: caſtum vt ſeruare cubile
Coniugis, & poſſit paruos educere natos.

Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo.
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
1 Quod exilit ictib. etiã Ænea reſultarent.
1 *Inſula Sicanium iuxta latus, Aeoliamque*
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quàm ſubter ſpecus, & Cyclopum exeſa caminis
Antra Aetnæa tonant: validique incudibus ictus
Audit referunt gemitum: ſtriduntque cauernis
Stricturæ Chalybum: & fornacibus ignis anhelat
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cælo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſque Steropeſque & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat: toto Genitor quæ plurima cælo
Deiicit in terras: pars imperfecta manebat.
Treis imbris torti radios, treis nubis aquoſæ
* Ho. Il. 60. * *Addiderant: rutili tres ignis, & alitis auſtri.*
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque metumque
Miſcebant operi, flammis ſequacibus iras.
Parte alia Marti curumque rotaſque volucres
Inſtabant: quibus ille viros, quibus excitat vrbes:
2 Ad bella concitatæ, vt lib. Exemplo turbati animi.
Aegidaque horrificam, 2 turbatæ Palladis arma
Certatim ſquammis ſerpentum, auroque polibant.
Connexoſque angueis, ipſamque in pectore Diuæ
Gorgona deſecto vertentem lumina collo:
* Ho. Il. 209. * *Tollite cuncta, inquit: cœptoſque auferte labores.*
Aetnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem.
Arma acri facienda Viro, nunc viribus vſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra,
Præcipitate moras. Nec plura effatus: at illi

Ocyus

Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
1 Sortiti, fluit æs riuis, aurique metallum,
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, vnum, omnia contra
Tela Latinorum, ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt, alij ventoſis follibus auras
Accipiunt, redduntque alij 2 ſtridentia tingunt
Aera lacu, gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum: verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Aeolijs properat dum 3 Lemnius oris:
Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma;
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior: tunicaque inducitur artus.
Et 4 Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
** Tum lateri: atque humeris Tegeæum ſubligat enſem*
Demiſſa ob læua pantheræ terga retorquens.
** Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto*
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Aeneæ, ſedem, & ſecreta petebat,
Sermonum memor, & promiſſi 5 muneris heros.
** Nec minus Aeneas ſe matutinus agebat.*
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi iungunt dextras: medijſque reſidunt
Aedibus: & 6 licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc.
Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite nunquam
Res equidem Troiæ victas, aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires; hinc Tuſco claudimur amni:
Hinc

1 Diſtribuerunt, inter ſe diuiſerunt artis ſuæ officia, vt alibi ſortiti, remos propriè ſorte diuiſerunt.

2 Ita tingũt vt ſtridant, vel tingẽdo ſtridere faciunt.

3 Vulcanus à Lenno inſula.

4 Quia calceos Tuſcos primum Senatores deinde, & milites gerere ſolent.

* Ho Il. 14. Od. 10.

5 Auxilij promiſſi illi.

* Ho. Il. 104.

Hinc Rutulus premit:& murum circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos,opulentaque regnis
Iungere caſtra paro:quam fors inopina ſalutem
Oſtentat: 1 fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Vrbis Agillinæ ſedes:vbi Lydia quondam
Gens bello præclara,iugis inſedit Hetruſcis.
Hanc multos florentem annos, 2 rex deinde ſuperbo
Imperio,& ſæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes,quid facta tyranni
Effera? Dij capiti ipſius,generiſque reſeruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibuſque manus,atque oribus ora,
(Tormenti genus)& ſanie,taboque fluenteis
Complexu in miſero,longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem ciues,infanda furentem
Armati circumſiſtunt,ipſumque domumque
Obtruncant ſocios:ignem ad faſtigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
Confugere & Turni defendier hoſpitis armis,
Ergo omnis furijs ſurrexit Hetruria iuſtis:
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His ego te Aenea ductorem millibus addam:
Toto namque fremunt condenſæ littore puppes:
Signaque ferre iubent:retinet longæuus aruſpex
Fata canens.O' Mæoniæ delecta iuuentus
Flos veterum virtuſque virum,quos iuſtus in hoſtem
Fert dolor:& merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam ſubiungere gentem:
Eternos optata duces,tum Hetruſca reſedit

1 Fati neceſſitate factũ eſt, vt venires fortunæ beneficio, vt illi ducem requiras.
2 Opere antiquo.

Hoc

Hoc acies campo, montis exterrita diuum.
Ipſe oratores ad me, regnique 1 *coronam*
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarchon,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam,
Sed mihi tarda 2 *gelu, ſeclíſque effœta ſenectus*
Inuidet imperium, ſeræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mixtus matre ſabella
Hinc partem patriæ traheret, tu cuius & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere, ò Teucrum, atque Italum fortiſſime ductor.
Hunc tibi præterea ſpes, & ſolatia noſtri,
Pallanta adiungam, ſub te tolerare magiſtro
Militum, & graue Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat, primis, & te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum robora pubis
Lecta dabo, totidemque ſuo tibi nomine Pallas,
Vix ea fatus erat, 3 *defixique ora tenebant*
Aeneas Anchiſiades, & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant,
Ne ſignum cœlo Cytherea dediſſet 4 *aperto.*
Namque improuiſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſcipiunt: iterum atque iterum fragor intonat ingens:
Arma inter nubem, cœli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident: & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alij: ſed Troius heros
Annouit 5 *ſonitum, & Diuæ promiſſa parentis.*
Tum memorat. Ne vero hoſpes, ne quære profecto
Quem caſum portenta ferant; ego poſcor 6 *Olympo*

1 Inſigni ſpecies pro genere, quia Tuſci reges non habuerunt coronã, Inſigna autem omnia ornamẽta regalia.

2 Frigore ſenili tardam, & annis debilitata.

3 Sed defixi præfefert etiam ſtuporẽ quẽdam.

4 Sereno, vt alibi Aperta ſerena.

5 Quid ſonitus ſignificaret.

6 Vel, De olim, poſcor l. Hæc ſigna cauſa mei fiunt; vel In olympo poſcor. At rectius poſcor ad bellum exe.

* Ho.Il.204. * *Hoc ſignum cecinit miſſuram Diua creatrix,*
Si bellum ingrueret; Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant:
Quas pœnas mihi Turne dabis: quam multa ſub vndas
Scuta virum, Galeaſque, & fortia corpora volues
1 Datam de fœderibus ſanciẽdis fidem frau. *Tybri pater: poſcant acies, & 1 fœdera rumpant.*
Hæc vbi dicta dedit: ſolio ſe tollit ab alto;
2 Hypal. oro Hercules aras, in quib. erant ignes ſopitis. *Et primum 2 Herculeis ſopitas ignibus aras*
3 Cui pridie ſacrificauerat. *Excitat: 3 eſternumque larem, paruoſque Penates*
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes.
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus.
Poſt hinc ad naueis graditur; ſocioſque reuiſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur.
Præſtantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuntia ventura Aſcanio, rerumque, patriſque
Dantur equi Teucris Tyrrena petentibus arua:
4 Eximium, Egremium. *Ducunt 4 exſortem Aeneæ; quem fulua leonis*
5 Aut quia vngues ipſi, cum aurei erũt auri imitantur colorem, aut quia ſolebat deaurari. *Pellis obit totum, præfulgens vnguibus 5 aureis.*
Fama volat paruam ſubito vulgata per vrbem:
Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora Regis.
* *Vota metu duplicant matres, 6 propiuſque periclo*
It timor: & maior Martis iam apparet imago.
*Hom.Il.20. *Tum pater Euandrus dextram complexus euntis*
6 Timet propinquum periculum. *Hæret inexpletum lachrymans: ac talia fatur.*
* *O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos:*
*Hom.Il.43. *Qualis eram, cum primam aciem Præneſte ſub ipſa*
Straui: ſcutorumque incendi victor aceruos:
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi:
Na-

Naſcenti, cui treis animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda:
Ter leto ſternendus erat: cui tum tamen omneis
Abſtulit hæc animas dextra: & totidem exuit armis.
Non ego nunc duci amplexu diuellerer vſquam
Gnate tuo: neque finitimus Mezentius vnquam
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæua dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet ciuibus vrbem.
At vos ô Superi, & Diuum tu maxima rector
Iuppiter, Arcadij quæſo miſereſcite regis:
Et patrias audite preces: ſi numina veſtra
Incolumen Pallanta mihi, ſi fata reſeruant:
Si viſurus eum viuo, & venturus in vnum
Vitam oro: patiar quemuis 1 durare laborem: 1 Ferre, ſuſtinere.
Sin aliquem infandum caſum fortuna minaris:
Nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ: dum ſpes incerta futuri:
Dum te chare puer, mea ſera, & ſola voluptas
Complexu teneo: grauior ne nuntius aures
Vulneret. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.
Iamque adeò exierat portis equitatus apertis:
Aeneas inter primos, & fidus Achates:
** Inde alij Troiæ proceres: ipſe agmine Pallas* * Ho.Il.115.
In medio, chlamide, & pictis 2 conſpectus in armis 2 Conſpicuus, Spectabilis.
** Qualis, vbi Oceani perfuſus Lucifer vnda,* * Ho.Il.244.
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes;
Extulit os ſacrum cœlo; tenebraſque reſoluit.
Stant pauidæ in muris matres; oculiſque ſequuntur
Puluerearn nubem, & fulgenteis ære cateruas.

Olli per domos, quæ proxima meta viarum
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
1 Quadrup. properantibus hęc vox dicitur Plau. quadrupedanti canterio. 1 *Quadrupedante patrem ſonitu quatit vngula campũ*
Eſt ingens gelidum lucus propè Caritis amnem,
Religione patrum latè ſacer, vndique colles
Incluſere caui, & nigra nemus abiete cingunt.
Syluano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos
Aruorum, pecoriſque Deo, lucumque, diemque.
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis: celſoque omnis de colle videri,
Iam poterat legio, & latis tendebat in aruis.
Huc pater Aeneas, & bello lecta iuuentus
*Ho.Il.211.212. * *Succedunt, feſſique, & equos, & corpora curant.*
At Venus ætherios inter Dea candida nimbos,
Dona ferens aderat, natumque in valle reducta,
Vt procul è gelido ſecretum flumine vidit;
2 Deam cõfeſſa, lib. 2. *Talibus affata eſt dictis,* 2 *ſeque obtulit vltro.*
En perfecta mei promiſſa coniugis arte
Munera, ne mox aut Laurenteis nate ſuperbos,
3 Prouocare. *Aut acrem dubites in prælia,* 3 *poſcere Turnum.*
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit,
*Ho.Il.112. * *Arma ſub aduerſa poſuit radiantia quercu.*
4 Quod manifeſto viderat matrem, & numinis ſui plenam. *Illa Deæ donis, & tanto lætus honore,*
* *Expleri nequit, atque oculos per ſingula voluit,*
* *Miraturque interque manus, & brachia verſat*
*Ho.Il.212. *Terribilem criſtis galeam, flammaſque vomentem.*
*Ho.Il.215. * *Fatiferumque enſem, loricam ex ære rigentem,*
*Ho.Il.115. *Sanguineam, ingentem, qualis, cum cærula nubes*
Solis inardeſcit radijs, longeque refulget.

Tum

Tum leueis ocreas electros auroque recocto,
Haſtamque clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud Vatum ignarus, venturique inſcius æui
Fecerat Ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio pugnataque in ordine bella.
Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuiſſe lupam geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem.
Impauidos, illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu 1 caueæ, magnis Circenſibus actis,
Addiderat, ſubitoque nouum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, curribuſque ſeueris.
* *Poſt ijdem inter ſe poſito certamine reges*
Armati Iouis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant, & cæſa iungebant fœdera 3 porca.
Haud procul inde, citæ Metium in diuerſa quadrigæ
Diſtulerant (at tu dictis Albane 4 maneres)
* *Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus*
Per ſyluam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Necnon Tarquinium electum Porſenna iubebat
Accipere, ingentique vrbem obſidione premebat.
Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres, pontem auderet quòd vellere Cocles:
Et fluuium vinclis innaret Clælia ruptis.
In 5 ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat 6 pro templo: & Capitolia celſa tenebat.

1 Vbi populus ſpectat.
* Quintil. li. 9. c. 2.
2 Pro porco dictũ putãt gratiã. Suet. porcam Liuius porcũ dixit, ſed porcus, & de fœminæ dictum fuiſſe videretur.
3 Vt quæ curſitabant in ſpatio circi maxima concitione curriculi.
* Quintil. li. 9. c. 3.
4 Manere debuiſſes, vel debueras.
5 Summa clipe in a tre.
6 Pro defenſione tẽpli.

Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus Anſer
Porticibus, Gallos in limino adeſſe canebat:
Galli per domos aderant, arcemque tenebant
Defenſi tenebris, & dono noctis opacæ.
Aurea Cæſaries ollis, atque aurea veſtis.
Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur, duo quiſque Alpina coruſcant
Cæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hinc exultantes Salios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque Apices, & lapſa Ancylia cœlo
Extuderat, caſtæ ducebant ſacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus, hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis.
Et ſcelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem ſcopulo, Furiarumque ora trementem,
Secretoſque pios, his dantem iura Catonem.
Hæc inter tumidi latem maris ibat imago
Aurea; ſed fluctu ſpumabant cærula cano,
Et circum argento clari Delphines in orbem
Aequora verrebant caudis: æſtumque ſecabant.
In medio claßes æratas, Actia bella
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videres
Feruere Leucoten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar
Cum patribus, populoque penatibus, & magnis Dijs,
Stans celſa in puppis, geminas cui tempora flammas
Læta vomunt: patriumque aperitur vertice ſydus,
Parte alia ventis, & Dijs Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens, cui 4 belli inſigne ſuperbum
Tem-

1 Pro barba vua ineſtes, imberbes.

2 Virgas quaſdam, in longum, aut ſanum varia ſcriere, & colore propriè habentibus.

3 Quia flamines geſtabāt pileum, in quo erat breuis virga deſuper habens aliquid ſartæ.

4 De bello Siculo, quod cū Pompeio geſtum eſt.

Tempora nauali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope Barbarica, varijſque Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis, & littore Rubro,
Aegyptum, vireſque Orientis, & vltima ſecum
Bactra vehit: ſequiturque (nefas) Aegyptia coniux,
Vna omnes ruere; ac totum ſpumare reductis
Conuulſum remis, roſtris ſtridentibus æquor.
* *Alta petunt: pelago credas innare reuulſas* * Quint. lib. 8. c. 6.
Cycladas: aut montes concurrere montibus altos,
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flamma manu, teliſque volatile ferrum
Spargitur: 1 *arua noua Neptunia cæde rubeſcunt.* 1 Pro mari.
Regina in medijs patrio vocat agmina ſiſtro:
Necdum etiam geminos à tergo reſpicit angues.
* *Omnigenumque Deum monſtra, & latrator Anubis,* * Ho. Il. 115.
Contrà Neptunum, & Venerem, contraque Mineruam
Tela tenent: ſæuit medio in certamine Mauors
Cælatus ferro, triſteſque ex æthere Diræ.
Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla,
* *Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.* * Ho. Il. 115.
2 *Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo,* 2 Littoralis qui in Locadio littore colebatur, & indis triennalibus, & gym. & circonl. inualibuſque celebrabatur.
Deſuper: omnis eo terrore Aegyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis Regina vocatis,
Vela dare, & laxos iam, iamque immittere funes.
Illam inter cædes pallentem morte futura
Fecerat Ignipotens, vndis, & 3 *Iapyge ferri.* 3 Vento ex appulia flante.
Contra autem magno mærentem corpore Nilum,
Pandentemque ſinus, & tota veſte vocantem
Cæruleum in gremium, 4 *latebroſaque flumina victos.* 4 Quia Nili origo neſcitis.

At Cæſar triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia, Dijs Italis, votum immortale, ſacrabat
Maxima tercentum totam delubra per vrbem.
1 Ludi compitalitij celebrant. *Lætitia, 1 ludiſque viæ, plauſuque fremebant,*
Omnibus in templis matrum chorus: omnibus aræ,
Ante aras terram cæſi ſtrauere iuuenci.
2 Marmorei templi limine. *Ipſe ſedens niueo 2 candentis limine Phœbi,*
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis, habitu tàm veſtis, & armis
Hic Nomadum genus, & diſcinctos Mulciber Afros
Hic Lelegas, Caraſque ſagitti feroſque Gelonos
Finxerat: Euphrates ibat iam mollior vndis,
Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis,
* Quint, lib. 8. c. 6. ** Indomitique Deæ, & pontem indignatus Araxes,*
Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero, famamque & fata nepotum.

Finis Libri Octaui Æneidos.

ÆNEI-

ÆNEIDOS LIBER IX.

ARGVMENTVM.

ABſentem Ænea, & in Tuſcia conquerendis auxilio occupato, Turnus à Iunone per Iridem admonitus, ne tantam rei bene gerendam occaſionem admitteret, qua proximè ad hoſtes copias admonet, qui cum ſuis mœnibus continerent, neque æquos loco facerent dimicandi poteſtatem, vt illis ſpem omnem fugæ intercluderet, claſſem exurere conatur. Erat eius claſſis materia ex Idææ matris luco cæſa: quapropter matris precibus addictus Iuppiter naues omnes ab inſtanti incendio eripuit, & in totidem nymphas marinas conuertit. Poſt hæc imminente iam nocte, Turnus aduerſus hoſtium eruptiones ad oppidi portam excubias diſponit; ijs Meſſapum præficit. Interim conſultantibus Troianorum ducibus, quoniam potiſſimum ad Æneam mitterent, qui de ſuorum periculo eum faceret certiorem, vltro eam prouinciam ſuſcipiunt Niſus, & Euryalus coniunctiſſimum amicorum pars: qui cum vrbe emiſſi, hoſtium excubias, vino, ſomnoque obrutas oſtendiſſent, Rhamnerem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque ſpolijs ſe exornant. Verùm cum inſtante iam luce ſe recipere conantur, à Volſcentis equitibus conſpecti, ad ſyluas confugiunt, ibi Euryalus annorum pondere, viæque errore impeditus, in hoſtes incidit, & à Volſcent. fruſtrà deprecante Niſo, confoditur, Niſus quoque cæſo Volſcente, & Euryali necem, ſtrenuè vindicat; multis vulneribus confoſſus, ſuper amici corpus

pus concidit. Capita haſtis affixa, in caſtra deferuntur, vbi à Troianis è mœnibus agnita, ingentem in vrbe luctum excitant. Interim Turnus totis viribus hoſtis oppugnat: magna vtrinque ſtrages editur. Ibi Aſcanius, Numanum inſolentium ſe iactantem, ſagittæ ictus interfecit. Pandarus, & Bitias, ſucceſſu elati, portam recludunt, hoſteſque ſubeuntes ingenti cæde propellunt. Eius rei nuncio accepto, Turnus per portam parentem in oppidum irrumpit, Troianoſque in fugam conuertit. Tandem hoſtium multitudine circumuentus, paulatim dedit ad eum oppidi partem, quæ fluuio illuitur, & vt erat armatus flumen tranans, incolumis ad ſuos reuertitur.

ALIVD ARGVMENTVM.

Ad Turnum, properè, Iunonia mittitur Iris.
Inſtigatque animos; acies mouet ille, Phrygiaſque
Obſidet, in nymphas verſa eſt Æneia claſſis,
Euryalus, Niſuſque luunt neceſſe prælia noctis.
Vi Turnus potitur caſtris, mox pellitur inde.

ATque ea diuerſa penitus dum parte geruntur:
Irim de cælo miſit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum: luco tum fortè parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle 1 ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt.
Turne, quod optanti diuum promittere nemo
Auderet: voluenda dies en attulit vltro.
Aeneas vrbe, & ſocijs, & claſſe relicta,
Sceptra Palantini, ſedemque petiuit Euandri.
Nec ſatis, extrema Coriti penetrauit ad vrbes:
Lydorumque manum, collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus:

1 Hic ſedere de eo dicit, quā mortuis feriatur. Nā Pil. à Turno colitur pro mortuo, licet habitus poſtea Deus, vt denicalibus ferijs reſidere mort. ſcripſit Cic.

Rum-

Rumpe moros omneis, turbataque arripe caſtra.
Dixit: & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis:
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus Arcum.
Agnouit iuuenis: dupliceſque ad ſydera palmas
Suſtulit: ac tali fugientem eſt voce ſecutus.
* *Iri decus cœli, quis te mihi nubibus actam* — * Ho. Il. 204.
Detulit in terras? vnde hæc tam clara repentè
Tempeſtas? video medium 1 *diſcedere cœlum:*
2 *Palanteſque polo ſtellas ſequar omnia tanta,*
Quiſquis in arma vocas. Et ſic effatus, ad vndam
Proceſſit: ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa Deos orans: onerauitque æthera votis.
Iamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Diues equum, diues pictai veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coercent
Tyrrhidæ iuuenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens: & toto vertice ſupra eſt.
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis 3 *amnibus altus*
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cùm refluit campis: & iam ſe condidit alueo.
Hic ſubitam nigro glomerari puluere nubem
Proſpiciunt Teucri: ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab aduerſa conclamat mole Caicus.
4 *Quis globus ò ciues caligine voluitur atra?*
Ferte citi ferrum: date tela: ſcandite muros:
Hoſtis adeſt: eia ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas: & mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat 5 *optimus armis*
Aeneas: ſi qua interea 6 *fortuna fuiſſet:*
Neu ſtruere auderent acies: neu credere campo:

1 Vt Cic. de ſtatu terræ. Cũ terra diſceſſiſſet magnis quibuſdam imbribus.

2 Diſcurſantes, vel vagantes.

3 Alueis, vt vult Ser. Alij de ſeptẽ fluminibus, quę in ſe Ganges recepit.

4 Pro quantus ac mirãtis, non interrogantis.

5 Q d. ſicut decet optimum ducẽ.

6 Si quis caſus bellicus interueniſſet.

Caſtra modo,& tutos ſeruarent aggere muros.
1 Hortetur. *Ergo,& ſi conferre manum pudor,iraque* 1 *monſtrat:*
Obijciunt portas tamen:& præcepta faceſſunt,
Armatique cauis expectant turribus hoſtem.
*Hom.Il.85. a Peditum qui equitū comparatione tardi sūt. * *Turnus,vt anteuolans tardum præceſſerat agmen:*
Viginti lectis equitum comitatus,& vrbi
Improuiſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus;criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum,ô iuuenes,qui primus in hoſtem?
En,ait: & iaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ,& campo ſeſe arduus infert.
3 Hoſte lactum clamore comitantur. 3 *Clamore excipiunt ſocij,fremituque ſequuntur*
Horriſono: Teucrum mirantur inertia corda,
Non æquo dare ſe campo,non obuia ferre
Arma viros,ſed caſtra fouere,huc turbidus,atque huc
Luſtrat equo muros,aditumque per auia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ouili,
Cum fremit ad caulas,ventos perpeſſus,& imbreis
4 Vltra mediam noctē. 4 *Nocte ſuper media,tuti ſub matribus agni*
Balatum exercent,ille aſper,& improbus ira
Sæuit in abſentes, collecta fatigat edendi
Ex longo rabies,& ſicca ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros,& caſtra tuenti
Igneſcunt iræ,& duris dolor oſſibus ardet.
Qua tentet ratione aditus,& qua via clauſos
5 Cogit æquo campo fœdari. *Excutiat Teucros,vallo,atque* 5 *effundat in æquor.*
* Ho.Il.172. * *Claſſem, quæ lateri caſtrorum adiuncta latebat,*
6 Ignis, vel faces ad incendia. *Aggeribus ſeptem circum,& fluuialibus vndis.*
Inuadit,ſocioſque 6 *incendia poſcit ouantes,*
Atque manum pinu flagranti feruidus implet

Tum

Tum verò incumbunt, vrget præſentia Turni.
Atque omnis faucibus pubes 1 *accingitur atris.* 1 Armatur.
Diripuere focos, piceum fert fumida lumen
Teda, & commiſtem Vulcanus ad aſtra fauillam.
Quis Deus ò Muſæ tàm ſæuà incendia Teucris
Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite, priſca fides 2 *facto, ſed fama perennis.* 2 Factum hoc licet priſcum ſic, tamen famem fama eius non eſt obliterata.
Tempore quæ primùm Phrygia formabat in Ida
Aeneas claſſem, & pelagi petere alta parabat,
Ipſa Deum fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iouem. Da nate petenti,
Quod tua cara parens domito te poſcit Olympo
Pinea ſylua mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quò ſacra ferebant,
Nigranti picea, trabibuſque obſcurus acernis,
Has ego 3 *Dardanio iuueni, cum claſſis egeret,* 3. Æneæ.
Læta dedi, nunc ſollicitam timor, anxius vrget,
4 *Solue metus, atque hoc precibus ſine poſſe Parentem* 4 Eximie mihi metus. Libera me hoc metu.
Neu curſu quaſſatæ vllo, neu turbine venti
Vincantur, proſit noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſydera mundi.
O Genitrix, quò fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ, immortale carinæ
5 *Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret* 5 Ius, vt exp. Ser. Securus euentuum, ac periculorum, quia potius qui nauigat incertus certa adit pericula.
Aeneas? cui tanta Deo permiſſa poteſtas?
Immò vbi defunctæ finem: portuſque tenebunt
Auſonios, olim quæcumque euaſerit vndis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arua,
Mortalem eripiam formam, magnique iubebo
Aequoris eſſe deas, qualis Nerei à Doto,

Et

Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.

* Hom.Il.2.

** Dixerat, idque ratum Stygij per flumina fratris,*
Per pice torrenteis, atraque voragine ripas
Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies: & tempora Parcæ
Debita complerant: cum Turni iniuria 1 matrem
Admoniti ſacris ratibus depellere tedas.
Hic primum noua lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab aurora cælum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori; tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum, Rutulorumque agmina complet.
Ne trepidate meas Teucri defendere naues.
Neve armate manus; maria ante exurere Turno.
Quam ſacras dabitur pinus, vos ite ſolutæ,
Ite Deæ pelagi, Genitrix iubet, & ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt: hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur,
Quot prius æratæ ſteterant ad littora prores
Obſtupuere animis Rutuli, conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis; cunctatur & amnis
Rauca ſonans, reuocatque pedem Tyberinus ab alto;
At non audaci ceſſit fiducia Turno;
Vltro animos, tollit dictis: atque increpat vltro,
** Troianos hæc monſtra 2 petunt, His Iuppiter ipſe*
Auxilium ſolitum eripuit, 3 non tela, nec ignes
Expectant Rutulos: ergo maria inuia Teucris,
Nec ſpes vlla fugæ: rerum pars altera adempta eſt:
Terra autem 4 in manibus noſtris tot millia gentes

1 Quidam intel. de matre Deorum Berecinthia (quæ & Cybele) cuius paulò ante facta eſt mētio.

* Hom. Il. 85.

2 Malum Troianis portendunt.

3 Non expectant Tro. vt Rutulorum telis aut ign. pereant, qui iam nauium amiſſione perierunt.

4 In noſtra eſt poteſtate nobis pater.

Arma

Arma ferunt Italæ, nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe iactant reſponſa Deorum.
** Sat fatis, Venerique datum eſt, tetigere quod arua* *Hom.Il.17.
Fertilis Auſoniæ Troes: ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam excindere gentem,
** Coniuge prærepta: nec ſolos tangit Atridas* *Hom.Il.97.
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma 1 *Mycenis,* 1 Nam Mycenæ vrbs Agamemnonis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt, peccare fuiſſet
Antè ſatis penitus modo non genus omne peroſos
** Fœmineum, quibus hæc medii fiducia valli* *Hom.Il.95.
Foſſarumque moræ lethi diſcrimina parua,
Dant animos: an non viderunt mœnia Troiæ,
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes,
Sed vos ò lecti ferro, quis ſcindere vallum
Apparat? & mecum inuadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros; addant ſe protinus omnes
Hetruſci ſocios, tenebras, & inertia furta
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant: Nec equi cæca condemur in aluo.
2 *Luce palam certum eſt igni circundare muros.* 2 Hæc opponit tenebris, & furtis quæ dixit.
Haud ſibi cum Danais rem ſaxo, & pube Pelaſga
Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.
Nunc adeò melior, quoniam pars acta diei eſt,
** Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus* * Ho. Il.129.
Procurate viri, & pugnam ſperate parati.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & Mœnia cingere flammis,
** Bis ſeptem Rutuli muros, qui milite ſeruent,* * Ho.Il.119.
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuti,

Pur-

Purpurei criſtis iuuenis,auroque coruſci
Diſcurrunt,variantque vices,fuſique per herbam
Indulgent vino,& vertunt crateras ahenos.

* Ho.Il.305.

** Collucent ignes:noctem cuſtodia ducit*
Inſomnem ludo.

* Ho.Il 208.
1 Feſtini pro formidine.

** Hæc ſuper è vallo proſpectant Troes,& armis*
Alta tenent,necnon 1 trepidi formidine portas
Explorant,ponteſque,& propugnacula iungunt:
Tela gerunt:inſtant Mneſtheus,acerque Sereſtus:
Quos pater Aeneas,ſi quando aduerſa vocarent,

2 Aſcanio Vl. inuenit quòd de magiſtro militũ accipiendum eſſet, vt vult Ser.
3 Ideſt per vices excubat.

Rectores 2 iuuenum,& rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat: 3 exercetque vices,quod cuique tuendũ eſt.
Niſus erat portæ cuſtos acerrimus armis
Hyrtacides,comitem Aeneæ quem miſerat Ida
Venatrix,iaculo celerem,leuibuſque ſagittis.
Et iuxta comes Euryalus: quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum: Troiana nec induit arma,
Oua puer prima ſignans intonſa iuuenta.

* Ho.Il.157.

** His amor vnus erat,pariterque in bella ruebant.*
Tunc quoque communi portam ſtatione tenebant.

4 Incendorne hoc ardenti qui ſiderio, Dei alicuius inſtinctio, an quiſque ſuã dira cupiditatẽ pro Dei inſtinctu habet, vel afflatu.

Niſus ait 4 Dĳ ne hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an ſua cuique Deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid iamdudum inuadere magnũ
Mens agitat mihi nec placida contenta quiete eſt.
Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant,ſomno,vinoque ſoluti
Procubuere ſilent latè loca, percipe porrò
Quid dubitem,& quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Aeneam acciri omnes,populuſque,patreſque

Expoſcunt;mittique viros,qui certa reportent.
Si tibi,quæ poſco,promittunt(Nam mihi facti
Fama ſat eſt)tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros,& 1 mœnia Pallantea. 1 Vbi nunc dedit eſſe Æneam.
Obſtupuit magno laudum perculſus amore
Euryalus,ſimul his ardentem affatur amicum;
Mene igitur ſocium ſummis adiungere rebus
Niſe fugis?ſolum te in tanta pericula mittam?
** Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes* * Ho. Il. 44.
Argolicum terrorem inter Troiæque labores
Sublatum erudijt;nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Aeneam & fata extrema ſecutus:
Eſt 2 hic,eſt animus lucis contemptor,& iſtum 2 Vel hic aduerbium, ideſt in meo pectore.
Qui vita bene credat emi,quò tendis,honorem.
Niſus ad hæc;Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas;non ita me referat tibi magnus ouantem
Iuppiter,aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis(quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in aduerſum rapiat caſuſue deuſue,
Tu ſupereſſe velim:tu vita dignior ætas
Sit qui me raptum pugna,pretioue redemptum
Mandet humo ſolita,aut ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias,decoretque ſepulchro;
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris,
Quæ te ſola,puer,multis è matribus 3 auſa 3 Pro Auſa eſt proſequim, vel proſequitur rem tantam cauſa.
Proſequitur,magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem;Cauſſas nequicquam nectis inanes:
Nec mea iam mutata loco ſententia cedit;
Acceleremus,ait,vigiles ſimul excitat;illi
Succedunt:ſeruantque vices:ſtatione relicta

Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt,
Cætera per terras omneis animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrum primi, & delecta iuuentus,
Conſilium ſummis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quiſue Aeneæ iam nuntius eſſet.
1 Oſtendit eos in diurna ſtatione fatigatos. Sic Niſo Grande Mora pretium.
1 Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes,
Caſtrorum, & campi medio; tum Niſus, & vna
Euryalus confeſtim alacres, admittier orant:
Rem magnam, pretiumque moræ fore. Primus Iulus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere iuſſit.
Tunc ſic Hyrtacides: Audite ò mentibus æquis
Aeneadæ; neue hæc noſtris ſpectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſepulti
Conticuere, locum inſidijs conſpeximus ipſi,
Qui patet in biuio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſydera fumus
2 Fortunam ſequi, & arripere occaſionem.
Erigitur, ſi 2 fortuna permittitis vti,
Quæſitum Aeneam ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum ſpolijs, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis, nec nos via fallit eunteis.
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus vrbem
Venatu aſſiduo, & totum cognouimus amnem.
Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes:
Dij patrij, quorum ſemper ſub numine Troia eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
* Ho. Il. 108.
** Cum tales animos iuuenum, & tam certa tuliſtis*
Pectora, ſic memorans humeros, dextraſque tenebat
Amborum, & vultum lachrymis, atque ora rigabat;
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus auſis

Præ-

Præmia poſſe rear ſolui? pulcherrima primum
Dij moreſque dabunt veſtri: tum cætera reddet
Actutum pius Aeneas, atque 1 integer æui
Aſcanius, meriti tanti non immemor vnquam,
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
(Excipit Aſcanius) per magnos Niſe Penates,
Aſſaracique Larem, & canæ penetralia Veſtæ.
Obteſtor (quæcumque mihi 2 fortuna, fideſque eſt,
In veſtris pono gremijs) reuocate parentem,
** Reddite conſpectum; nihil illo triſte recepto.*
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula, deuicta genitor quæ cœpit Ariſba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta;
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
** Si vero capere Italiam, ſceptriſque potiri*
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem;
Vidiſti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipſum illum clypeum, criſtaſque rubenteis
3 Excipiam ſorti, iam nunc tua præmia Niſe.
Præterea bis ſex Genitor lectiſſima matrum
Corpora, captiuoſque dabit ſuaque omnibus arma:
Inſuper his, campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero mea, quem ſpatijs propioribus ætas,
Inſequitur, venerande puer, iam pectore toto
Accipio, & comitem caſus complector in omneis.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem, ſeu bella geram; tibi maxima rerum,
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus; Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit; tantum, fortuna ſecunda

1 Vel de præſenti tempore, vel de futuro, ideſt cum ad maturam, ſeu virilem ætatem euenerit.

2 Me commendo veſtræ virtuti.

* Ho. Il. 94.

* Ho. Il. 100.

3 Extra ſortem tibi dabo, nec in fortitudinē prædæ mittentur, ſed tibi extra ordinem cedent.

1 Pro vltra. *Aut aduerſa cadat; ſed te 1 ſuper omnia dona;*
Vnum oro genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ,
Hanc ego nunc ignoram huius quodcumque pericli eſt,
Inque ſalutatam linquo (nox, & tua teſtis
Dextera) quod nequeam lachrymas perferre parentis
At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
2 Fac me poſſe ſperare, te non defuturam precibus meis. *2 Hanc ſine me ſpem ferre tui, audentior ibo*
In caſus omnes: perculſa mente dederunt
Dardanidæ lachrymas; ante omnes pulcher Iulus.
3 Repræſentauit Euryalus charitatem. *Atque 3 animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.*
Tum ſic effatur;
** Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.*
* Ho. Il. 190. *Namque erit iſta mihi genitrix, nomenque Creuſæ*
Solum defuerit; nec partum gratia talem
Parua manet, caſus factum quicunque ſequetur.
Per caput hoc iuro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matrique tua generique manebunt.
* Ho. Il. 108. ** Sic ait illachrymans; humero ſimul exuit enſem*
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius, atque habilem vagina aptaret eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſque leonis
4 Quia ſunt aliæ galæ explorantium. *Exuuias; galem fidus 4 permutat Alethes.*
Protinus armati incedunt; quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumque ſenumque
Proſequitur votis, necnon & pulcher Iulus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata; ſed auræ

Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
* Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per vmbram *Ho. Il. 132.
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio, paſſim vino ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident: arrectos littore currus:
Inter lora, rotaſque viros, ſimul arma iacere,
Vina ſimul, prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra; nunc 1 ipſa vocat res. 1 Occaſio ſuadet.
* 2 Hac iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis *Ho. Il 132.
A tergo poſſit, cuſtodi & conſule longe. 2 Per hoſtiũ cędem, & audaciam noſtram.
Hæc ego vaſta dabo lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit: ſimul enſe ſuperbum
* Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis *Ho. Il. 112.
Extructus, toto proflabat pectore ſomnum:
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur;
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Treis iuxta famulos temere inter tela iacentes,
* Armigerumque Rhemi premit, aurigamque ſub ipſis *Ho. Il. 74.
Nactus, equis ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumque relinquit,
* Sanguine ſingultantem, atro tepefacta cruore *Ho. Il. 140.
Terra torique madent: nec non Lamyrumq; Lamumq;
* Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte *Ho. Il. 45.
Luſerat, inſignis facie, multoque iacebat
Membra deo victus, felix, ſi protinus illum
* Aequaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet. *Ho. Il 102. 109. & 34.
Impaſtus ceu plena leo per ouilia turbans,
(Suadet enim veſana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu, fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus & ipſe

Perfurit, ac multam in medio ſine nomine plebem,
Fadumque Hebeſumque ſuit, Rhætumque Abarimque
Ignaros; Rhætum vigilantem, & cuncta videntem,
Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat.
Pectore in aduerſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa 1 morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, & cũ ſanguine mista
Vina refert moriens, hic 2 furto feruidus inſtat.
Iamque ad Meßapi ſocios tendebat, vbi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
** Carpere gramen equos: breuiter cum talia Niſus*
(Senſit enim nimia cæde atque cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait; nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhauſtum ſatis eſt; via facta per hoſtes;
Multa virum ſolido argento perfecta relinquunt
Armaque crateraſque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus, phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula: Tyburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cum iungeret abſens,
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti;
Poſt mortem, bello Rutuli, prædaque potiti.
Hæc rapit, atque humeris nequicquam fortibus aptat.
** Tum galeam Meſſapi 3 habilem, criſtiſque decoram*
Induit; excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.
Interea præmiſſi equites ex vrbe Latina,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi ſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Iamque propinquabant caſtris, muroque ſubibant,
Cum procul hos læuo flectentes limite cernunt:

1 Pro cruore eduxit gladium cum multo cruore. Alij legunt purpureũ, de enſe quæ multo cruore eſſet purpureus.
2 Perſequitur furtiuas cædes. At Ser. exponit nocturno prælio.
* Ho. Il. 91.

* Ho. Il. 205.
3 Aptam, & cõuenientẽ. Sic humeris de morte habilem ſuſpẽderat arcũ.
* Ho. Il. 210.

Et

Et galea Euryalum 1 *ſubluſtri noctis in vmbra* 1 Non penitus illuſtri.
Prodidit immemorem, radiiſque aduerſa refulſit.
Haud temere eſt viſum, conclamat ab agmine Volſcẽs
State viri, quæ cauſſa viæ, quiue eſtis in armis?
* *Quoue tenetis iter, nihil illi tendere contra,* * Ho.Il.210.
Sed celerare fugam in ſyluas, & fidere nocti.
Obijciunt equites ſeſe ad diuortia nota
Hinc atque hinc, omnemque aditum cuſtode coronant
Sylua fuit late dumis, atque ilice nigra
Horrida, quam denſi complerant vndique ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, oneroſaque præda
Impediunt, fallitque, timor regione viarum.
Niſus abit: iamque imprudens euaſerat hoſtes,
Atque 2 *locos, qui poſt Albæ de nomine dicti* 2 Al. locos.
Albani, tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Vt ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum,
Euryale 3 *infelix, qua te regione reliqui?* 3 Ad ſeipſũ refert vt putat Ser.
Quaue ſequar? rurſus perplexum iter omne reuoluens
Fallacis ſyluæ, ſimul & veſtigia retro
Obſeruata legit, dumiſque ſilentibus errat.
Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum,
Nec longum 4 *in medio tempus, cum clamor ad aures* 4 Inter auditum ſonum & viſum Euryalum.
Peruenit, ac videt Euryalum, quem iam manus omnis
Fraude loci, & noctis ſubito turbante tumultu,
Oppreſſam rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi iuuenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens haſtile lacerto,

Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur;
* Ho. Il. 50. * *Tu dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,*
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos:
Si qua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendiue tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
* Ho. Il. 50. * *Hunc ſine me turbare globum, & rege tela per auras.*
Dixerat, & toto connixus corpore ferrum
Coniijcit, haſta volans noctis diuerberat vmbras.
Et venit 1 *aduerſi in tergum Sulmonis; ibique,*
Frangitur, ac fixo tranſit præcordia ligno.
Voluitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diuerſi circumſpiciunt; hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure;
Dum trepidant, it haſta Tago per tempus vtrumque
Stridens, traiectoque hæſit tepefacto cerebro.
Sæuit atrox Volſceus, nec teli conſpicit vſquam
Authorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolues amborum, inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum; tunc vero exterritus, amens
Conclamat Niſus; nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem,
Me, me, adſum qui feci, in me conuertite ferrum,
O Rutuli mea fraus omnis; nihil iſte nec auſus,
Nec potuit (Cœlum hoc, & ſydera conſcia teſtor.)
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat, ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rupit.

1 Qui erat è regione, & ſi non aduerſo pectore haſta porroſi fracta eſt ipſo impetu, vt findeNone ita aſtile fixum, & ipſa fixione acuminatum præcordia tranſijt.

Volui-

Voluitur Euryalus leto,pulchroſque per artus
It cruor,inque humeros ceruix collapſa recumbit;
* *Purpureus veluti cùm flos ſucciſus aratro* *Ho. Il. 87.
Langueſcit moriens,laſſoue papauera collo
Demiſere caput,pluuia cum ſorte grauantur.
At Niſus ruit in medios ſolumque per omnes
Volſcentem petit,in ſolo Volſcente moratur.
Quem circum glomerati hoſtes,hinc cominus:atq; hinc
Proturbant,inſtant non ſegnius,ac rotat enſem
Fulmineum,donec Rutuli clamantis in ore
* *Condidit aduerſo,& moriens animam abſtulit hoſti.* *Ho. Il. 64.
Tum ſuper exanimem ſeſe proiecit amicum
Confoßus,placidaque ibi 1 *demum morte quieuit.* 1 Cum illũ vidit à ſe peremptum.
Fortunati ambo,ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo,
Dum domus Aeneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet,imperiumque Pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli,ſpoliiſque potiti,
Volſcentem exanimum flentes in caſtra ferebant.
* *Nec minor in caſtris luctus,Rhamnete reperto* *Ho. Il. 113.
Exangui,& primis vna tot cæde peremptis,
Serranoque,Numaque,ingens concurſus ad ipſa
Corpora ſeminecesque viros, 2 *tepidumque recenti* 2 Hyp. pro Tepidũ locum recenti cæde. Vnde multi tegunt Tepidũmq. rec.C. locũ.
Cæde locum,& plenos ſpumanti ſanguine riuos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe,galeamque nitentem
Meſſapi,& multo phaleras ſudore receptas.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Iam ſole infuſo,iam rebus luce retectis,
* *Turnus in arma viros,armis circumdatus ipſe,* *Ho. Il. 114.

Suſci-

Suſcitat:arataſque acies in prælia cogit.

1 Ex Euryali,& Niſi audacia motas. Quiſque ſuos varijſque acuunt rumoribus 1 iras.
Quin ipſa arrectis(viſu miſerabile)in haſtis
Præfigunt capita,& multo clamore ſequuntur,
Euryali,& Niſi.
Aeneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem(nam dextra cingitur amni)
Ingenteſque tenent foſſas,& turribus altis
Stant mœſti,ſimul ora virum præfixa videbant,
Nota nimis miſeris,atroque fluentia tabo.
* Ho. Il.246. * Interea pauidam volitans pennata per vrbem
Nuntia fama ruit,matriſque adlabitur aures
* Quint. l.6. cap.6. * Euryali,ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radij,reuolutaque penſa;
Euolat infelix,& fœmineo vlulatu,
Sciſſa comam,muros amens atque agmina curſu
Prima petit;non illa virum,non illa pericli,
* Ho. Il. 70. * Telorumque memor,cælum dehinc queſtibus implet:
a Talem. 2 Hunc ego te Euryale aſpicio?tu ne ille ſenectæ
Sera meæ requies?potuiſti linquere ſolam
Crudelis?nec te ſub tanta pericula miſſum,
Affari extremum miſeræ data copia matri?
* Ho. Il.257. * Heu!terra ignota,canibus data præda Latinis,
Alitibuſque iaces:nec te tua funera mater
3 Quem ſperabã fore requiem. 3 Produxi preſſiue oculos,aut vulnera laui,
Veſte tegens;tibi quam noctes feſtina,dieſque
Vrgebam,& tela curas ſolabar aniles.
Quo ſequar?aut quæ nunc artus,auulſaque membra,
Et funus lacerum tellus habet?hoc mihi de te
Nate refers?hoc ſum terraque,marique ſecuta?

Figite me,ſi qua eſt pietas;in me omnia tela
Conijcite,ò Rutuli:me primam abſumite ferro.
Aut tu magne pater diuum miſerere,tuoque
Inuiſum hoc detrude caput ſub tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi,mœſtuſque per omnes
It gemitus:torpent infractæ ad prælia vires.
Illam 1 *incendentem luctus Idæus,& Actor,* 1 Augentem luctus, vel incitantem animos ad iungendum.
Ilionei monitu,& multum lachrymantis Iuli,
Corripiunt,interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit;ſequitur clamor,cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſos implere parant,ac vellere vallum.
* *Quærunt pars aditum,& ſcalis aſcendere muros,* * Ho.Ill.136.
Qua rara eſt acies,interlucetque corona,
Non tam ſpiſſa viris,telorum effundere contra
Omne genus Teucri,aut duris detrudere contis,
* *Aſſueti longo muros defendere bello* * Ho. Il.206.
* *Saxa quoque infeſto voluebant pondere,ſi qua* * Ho. Il.131.
Poſſent tectam aciem perrumpere;cum tamen omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.
Nec iam ſufficiunt,nam qua globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem voluuntque ruuntque
Quæ ſtrauit Rutulos latè,armorumque reſoluit
Tegmina;nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli,ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu quaſſabat Hetruſcam
Pinum,& fumiferos infert Mezentius ignes.

At

At Maſſapus equum domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
1 Vos ò Calliope precor aſpirate canenti,
** Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus*
Ediderit, quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingenteis oras euoluite belli.
Et meminiſtis enim diuæ, & memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu, & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali ſummaque euertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere ſaxis,
Perque cauas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam adfixit lateri, quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus; fruſtraque malorum
Velle fugam, dum ſe glomerant, retroque reſidunt
In partem quæ peſte caret, tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno veniunt; vix vnus Helenor,
Et Lycus elapſi: quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi, quem ſerua Lycimnia furtim,
Suſtulerat, vetitiſque ad Troiam miſerat armis;
Enſe leuis nudo, parmaque inglorius alba.
Iſque, vbi ſe Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atque hinc acies aſtare Latinas;
Vt fera, quæ denſa venantum ſepta corona
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Inijcit,

1 Tecũ cęteris Muſis pręcor vel Te, &c. Muſas. Seru. ait, eſſe ſyllepſin per numeros pro Vos Muſæ, vel Te Cal.

* Ho. Il. 160.

Inijcit,& ſaltu ſupra venabula fertur;
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hoſtes
* *Irruit,& qua tela videt denſiſſima,tendit.* *Ho.Il. 117
At pedibus longe melior Lycus,inter & hoſtes,
Inter & arma fuga muros tenet,altaque certat
1 *Prendere tecta manu,ſociumque attingere dextras,* 1 Quia tunc alti non erāt muri, ſed ad impetum tā-tum.
Quem Turnus pariter curſu,teloque ſecutus,
Increpat his victor; Noſtraſne euadere demens
Speraſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem,& magna muri cum parte reuellit.
* *Qualis vbi aut leporem, aut candenti corpore cycnū* *Ho.Il.244.
Suſtulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis;
* *Quæſitum aut matri multis balatibus agnum* * Ho.Il.50.
Martius à ſtabulis rapuit lupus, vndique clamor
Tollitur: inuadunt,& foſſas aggere complent.
Ardentes tedas alij ad faſtigia iactant.
Ilioneus ſaxo,atque ingenti fragmine montis,
Lucretium portæ ſubeuntem,igneſque ferentem;
Emathiona Liger; Chorinæum ſternit Aſylas:
Hic iaculo bonus,hic longe fallente ſagitta;
Ortygium Cæneus,victorem Cænea,Turnus:
Turnus Ityn,Cloniumque Dioxippum,Promulumque
Et Sagarim, & ſummis ſtantem 2 pro turribus Idam; 2 Pro defenſione turriū. Aut ſic magnū, vt turriim putares.
Priuernum Capys,hunc primo leuis haſta Themillæ
3 *Strinxerat: ille manum proiecto tegmine demens* 3 Paululum vulnerauerat.
Ad vulnus tulit; ergo alis allapſa ſagitta,
Et læuo infixa eſt lateri manus,abditaque intus
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem,& ferrugine clarus Ibera:

Inſi-

Inſignis facie genitor quem miſerat Arcens,
EduЀum Martis luco, Simethia circum
Flumina, pinguis vbi & placabilis ara Palici,
Stridentem fundam poſitis Mezentius armis,
Ipſe ter adducta circum caput egit habena:
Et media aduerſi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena,
Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur ante feras ſolitus terrere fugaces
Aſcanius: fortemque manu fudiße Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo ſociatus, habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque nouo præcordia regno
Ibat, & 1 ingenti ſeſe clamore ferebat.
Non pudet obſidione iterum, valloque teneri
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt.
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlyßes.
Durum à ſtirpe genus: 2 natos flumine primum
Deferimus, ſæuoque gelu duramus, & vndis
Venatu inuigilant pueri, ſyluaſque fatigant:
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum, paruoque aßueta iuuentus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello,
3 Omne æuum ferro teritur, verſaque iuuencum
Terga ſagittamur haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem:
Caniciem galea premimus; ſemperque recentes
Con-

1 Ingentem Ser. legit. i. Non erat ingẽs, ſed ſe eſſe ingentem clamabat.

2 E conſuetudine Germanorũ traxit qui aquę Rheni arbitrio explorabant partus eſſet ne legerimus an notus.

3 Semper in manibus tela militaria geſſimus etiam cum tetra ſugimus. Nam & haſta proboum ſtimulo vtimur.

Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Vobis 1 picta croco, & fulgenti murice veſtis;
Deſidiæ cordi, iuuat indulgere choreis;
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
** O verè Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta*
Dindyma, vbi aſſuetis biforem dat tibia cantum:
Tympana vox buxuſque vocat Berecynthia matris
Ideæ; ſinite arma viris, & cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius, neruoque obuerſus equino
Contendit telum, diuerſaque brachia ducens.
Conſtitit ante Iouem ſupplex per vota precatus;
Iuppiter omnipotens audacibus annue cœptis
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona,
** Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum*
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
Audijt, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit læuum, ſonat vna lethifer arcus.
Et fugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & caua tempora ferro
Traijcit ideſt verbis virtutem illude ſuperbis,
Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hæc tantum Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſydera tollunt.
Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies, vrbemque videbat,
Nube ſedens, atque his victorem affatur Iulum;
Macte noua virtute puer, ſic itur ad aſtra,
Dijs 2 genite, & geniture deos; iure omnia bella
Gente

1 De crocotio veſte multa vteffeminatos inceſſat Troianos, ſicut cum dicit, Et tu nam ſigni chirodotas, quæ vitis erant probro vt moles.
* Ho. Il. 18.
* Ho. Il. 109.
2 Propter Venerem. Gen. Deos propter Iullum Cæſarē Auguſt.

Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident;
Nec te Troia capit. Simul hæc effatus ab alto
Aethere ſe mittit, ſpiranteis dimouet auras,
Aſcaniumque petit; forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten, hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fidúſque ad limina cuſtos.
Tum comitem Aſcanio pater addidit, ibat Apollo
Omnia longæuo ſimilis, vocemque coloremque,
Et crines albos, & ſæua ſonóribus arma;
Atque his ardentem dictis affatur Iulum.
Sic ſatis Aeneide, telis impune Numanum
Oppetiſſe tuis; primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non inuidet armis;
*Ho. Il. 10. * *Cætera parce puer bello. Sic orſus Apollo*
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
*Ho. Il. 138. * *Agnouere deum proceres, diuinaque tela*
Dardanidæ, pharetramque fuga ſenſere ſonantem.
Ergo auidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animoſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris;
Intendunt acreis arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis; tum ſcuta cauæque
Dant ſonitum flictu galeæ, pugna aſpera ſurgit:
*Ho. Il. 104. * *Quantus ab occaſu veniens pluuialibus hœdis*
Verberat imber humum; quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant, cum Iuppiter horridus auſtris
Torquet aquoſã hyemem, & cœlo caua nubila rumpit.
*Ho. Il. 113. * *Pandarus & Bitias, Idæo Alcanore creti,*

Quos

Quos Iouis eduxit luco ſylueſtris 1 Hiera,
** Abietibus iuuenes patrijs, & montibus æquos,*
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt
Freti armis, vltroque inuitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra, ac leua pro turribus aſtant
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci.
Quales aeriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cælo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli vt videre patentes.
Continuo Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hæmon,
Agminibus totis aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ,
Et iam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno diuerſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius, hoſtem
Feruere cæde noua, & portas præbere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos,
Et primum Antiphaten (is enim ſe primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Coniecto ſternit iaculo, volat Itala 2 cornus
Aera per tenerum, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit, reddit 3 ſpecus atri vulneris vndam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit;
Tum Meropem, atque Erymantha 4 manu, tum ſternit
Aphydnum,

1 Legendum ſuſpicatur. Tur. vt (inquit) à ſylueſtri hyena educari dicantur, ſicut è ceruа, cane lupa quidam nutriti feruntur.
* Ho. Il. 213.

2 Telum de Itala cornu.
3 Poetica exaggeratione dicit.
4 Gladio cominus ferit, cũ Antiph. occidiſſet iaculo.

Tum Bitian ardentem oculis animiſque frementem:
I Stemit. I *Non iaculo(neque enim iaculo vitam ille dediſſet)*
Sed magnum ſtridens contorta Phalarica venit
Fulminis acta modo: quem nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquamma lorica fidelis, & auro
Suſtinuit, collapſa ruunt, immania membra.
Dat tellus gemitum: & clypeum ſuper intonat ingens.
Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit: magnis quam mollibus ante
Conſtructam iaciunt ponto, ſic illa ruinam
Prona trahit: penituſque vadis illiſa recumbit.
Miſcent ſe maria: & nigræ attolluntur arenæ:
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarimæ Iouis imperijs impoſta Typhoeo.
* Ho. Il. 21. * *Hic Mars armipotens animumque vireſque Latinis*
Addidit: & ſtimulos acreis ſub pectore vertit
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Vndique conueniunt: quoniam data copia pugnæ:
Bellatorque animo Deus incidit.
Pandarus vt fuſo germanum corpore cernit:
Et quo ſit fortuna loco: qui caſus agat res:
Portam vi multa conuerſo cardine torquet
Obnixus latis humeris: multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes
Demens: qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem: vltroque incluſerit vrbi,
Immanem veluti pecora inter inertia Tigrim.
Continuò noua lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ

San-

Sanguineæ; clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inuiſam, atque immania membra
Turbati ſubito Aeneadæ, tum Pandarus ingens
Emicat: & mortis fraternæ feruidus ira,
Effatur. 1 *Non hæc dotalis regia Amatæ:* 1 Oſtendere vult ſe non per imprudentiã Turnũ incluſiſſe, ſed illum per temeritatem ſibi minimè pro futurum caſtra penetraſſe.
Nec muris cohibet patrijs media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus.
Incipe, ſi quæ animo virtus, & conſere dextram.
Hìc etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat, ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
* *Excepere auræ vulnus: Saturnia Iuno* * Ho. Il. 53.
Detorſit veniens: portæque infigitur haſta.
* *At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat.* * Ho. Il. 48.
Effugies: neque enim is teli, nec vulneris autor.
Sic ait: & ſublatum altè conſurgit in enſem:
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus: ingenti concuſſa eſt pondere tellus.
Collapſus artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens; atque illi partibus æquis
* *Huc caput, atque illuc humero ex vtroque pependit.* * Ho. Il. 108.
Diffugiunt verſi trepida formidine Troes. * Ho. Il. 86.
Et ſi continuo victorem ea cura ſubiſſet:
Rumpere clauſtra manu: ſocioſque immittere portis
Vltimus ille dies bello, gentique fuiſſet; 2 Eos qui ante cũ ex aduerſo contra iterant, etſi tergum aduerterant, & fugerant.
Sed furor ardentem, cædiſque inſana cupido
Egit in 2 *aduerſos.*
Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen

Excipit;hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum(Iuno vires,animumque miniſtrat)
Addit Halyn comitem,& confixa Phegea parma:
Ignaros deinde in muris,Martemque cientes,
Alcandrumque Haliumque,Noemonaque Pritanimq;
Lincea tendentem contra,ſocioſque vocantem
Vibrantis gladio connixus ab aggere dexter
Occupat;huic vno deiectum comminus ictu
Cum galea longè iacuit caput:inde ferarum
Vaſtatorem Amycum,quo non felicior alter
* Quint. lib. 8.cap.6. — ** Vngere tela manu:ferrumque armare veneno:*
* Ho.Il. 86. — *Et Clytium Aeolidem,& amicum Cretea Muſis:*
* Ho.Il. 50. — *Cretea Muſarum comitem,cui carmina ſemper*
Et cytharæ cordi,numeroſque intendere neruis;
Semper equos,atque arma virum,pugnaſque canebat.
Tandem ductores,audita cæde ſuorum,
Conueniunt Teucri,Mneſtheus,acerque Sereſtus:
Palanteſque vident ſocios,hoſtemque receptum.
* Ho.Il 48. — ** Et Mneſtheus,quo deinde fugam,quo tenditis?inquit.*
Quos alios muros?quæ iam vltra mœnia habetis?
* Ho.Il. 123. — ** Vnus homo,& veſtris ò ciues vndique ſeptus*
Aggeribus,tantas ſtrages impunè per vrbem
Ediderit?iuuenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, 1 veterumque deorum,
Et magni Aeneæ ſegnes miſeretque,pudetque?
** Talibus accenſi firmantur:& agmine denſo*
Conſiſtunt;Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluuium petere,ac partem,quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
** Et glomerare manum. 2 Ceu ſæuum turba leonem*
Cum

1 Penates ſignificat quos ſemper coluere Troiani.

2 Haud aliter Turnus retrocedens petebat, fit vt ſolet leo, preſſus multitudine, nec terga præbere propter irã, vel pud. nec poſſe, licet cupiat, in venantes impetum facere.

Cum telis premit infenſis: atterritus ille
Aſper, acerba tuens retro redit; & neque terga
Ira dare, aut virtus patitur: nec tendere contrà
Ille quidem hoc cupiens, potis eſt, per tela, viroſque
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat ira.
* *Quin etiam bis tum medios inuaſerat hoſtes:* * Ho. Il. 124.
Bis conuerſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris properè coit omnis in vnum:
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere: aeriam cælo nam Iuppiter Irim
Demiſit, germanæ haud mollia iuſſa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo iuuenis ſubſiſtere tantum,
* *Nec dextra valet: iniectis ſic, vndique tellis* * Ho. Il. 175.
Obruitur, ſtrepit aſſiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt,
Diſcuſſæque iubæ capiti, nec ſufficit vmbo
Ictibus; ingeminant hoſtis & Troes, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus, tum toto corpore ſudor
Liquitur, 1 *& piceum (nec reſpirare poteſtas)*
Flumen agit, feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluuium dedit: ille ſuo cum gurgite flauo
Accepit venientem: ac mollibus extulit vndis,
Et lætum ſocijs abluta cæde remiſit.

1 Nigrum & ex eo multũ. Multus .n. humor nigri eſt, qui paucus perlucet, & limpidus eſt.

2 Quia cædo contaminati aquas ſe abluere ſolebant.

Finis Libri Noni Æneidos.

ÆNEIDOS LIBER X.

ARGVMENTVM.

IVppiter conuocato Deorum Concilio ad concordiam ipſos adhortatur. Ibi Venus de Troianorũ periculo, inſatiabiliq; Iunoni odio conqueritur aliquãq; tandem tot calamitatum requiem petit. Iuno contra malorum omnium cauſam in Troiades veluti primos belli auctores, atque adeo in Venerem ipſam reijcit. Fruſtra itaque tentata reconciliatione Iuppiter, vbi nullum videt eſſe contentionum finem, ne aut vxore, aut filiam læderet, ſe neutrarum partium ſtudia ſecuturum pronunciat, ſed pro ſua æquitate omnia ſatis eſſe permiſſurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt: ne minori animo, obſeſſi ſe ad defenſioné parant. Dum hæc in Latio gerunt, Æneas, reb. in Hetruria ex animi ſententia confectis, multorumq; populorum auxilijs ſibi adiunctis, triginta nauium claſſe ad ſuos reuertitur. Ibi Nymphas paulo ante in eam formam, ex nauibus ſuis transformatas obuias habet: ex ijs & de claſſis amiſſione, & de ſuorum periculo certior redditur. Inde in hoſtium vſq; conſpectum prouectus, copias ſuas exponit. Rutuli oppugnatione deſiſtunt, occurrenteſque ad littus, terra hoſtem probabere conantur. Magno vtrinq; detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna prius edita oſtium ſtrage, tandem à Turno occiditur. Cuius rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum aceruos amico inferias mittit. Aſcanius quoq; emptione facta ſuas cum patre copias coniungit Quibus rebus permota Iuno, & pro Turno ſolicita, impetrata à Ioue venia, Æneæ præſen-

ſenti cum periculo eripit, obiecta illi falſa Æneæ imagine, quam dum in nauim quandam fugientem inſequitur, vinculis à Iunone ruptis, vt tempeſtatis ad littora Ardeæ proxima deuehitur. Interim Mezentius Iouis monitus pugnæ ſuccedens, magnũ tàm Troianorum, quàm Etruſcorum numerũ proſternit; donec ab Ænea haſtæ ictu vulneratus, & à Lauſo filio protectus, ægrè ſe ad obligandum vulnus ex acie recepit. Ibi Lauſus quoq; dum patrem vlciſci conatur, ab Ænea interficitur. Eius rei nuncio accepto, Mezentius conſcenſo equo in prælium redit: vbi dum filij mortem vindicare parat, eadem qua filius dextra concidit.

ALIVD ARGVMENTVM.

Placat, & vxorem dictis, & iurgia natæ
Iuppiter auxilijs inſtructus Troas heros
Aduenit, occurrunt Rutuli, atq; in littore pugnant,
Occidit à Turno Pallas, victorque ſuperbus
Æneæ eripitur Mezentius interit acer.

PAnditur terra domus 1 omnipotentis olimpi;*
Conciliumq; vocat diuum pater atq; hominum rex
Sydeream in ſedem: terras vnde arduus omneis,
Caſtraque Dardanidum aſpectat, populoſque Latinos,
** Conſidunt tectis bipatentibus: incipit ipſe.*
Cælicolæ magni, 2 quia nam ſententia vobis
Verſa retro? tantumque animis certatis iniquis,
3 Abnueram bello Italiam concurrere Teucris,
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus, aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adueniet iuſtum pugnæ (ne accerſite) tempus:
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpeis immitet apertas.

1 Omnia cõplectẽtis omnibuſq; poſitis, vt ſic à potiori. Quidam ſ omnipotentis alij omni parentis. Eſt autẽ Neuij verſus niſi quod ille ſcripſerat alti tonantis.
* Hom. Il. 38. 82.
* Quintil. lib. 8. cap. 4.
* Ho Il. 823.
2 Procur. ex Ennio.
3 Et viciſſim annuere dicitur, cũ nutu (quo totũ ol. tremefacit) ſibi, aliquid placere teſtatur.
4 Al. aceſſite.

1 Bellum per feciales indicere. *Tum certare odijs, tum* 1 *res rapuiſſe licebit;*
Nunc ſinite: & placidum læti componite fœdus.
Iuppiter hæc paucis: at non Venus aurea, contra
Pauca refert.
* Ho. Il. 25. * *O Pater, ò hominum, diuumque æterna poteſtas,*
(Namq; aliud quid ſit, quod iam implorare queamus?)
Cernis vt inſultent Rutuli: Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis: tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt iam mœnia Teucros:
Quin intra portas atque ipſis prælia miſcent
Aggeribus murorum: & inundant ſanguine foſſæ.
Aeneas ignarus abeſt, numquamne leuari
Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Troiæ, necnon exercitus alter;
Atque iterum in Teucros Aetolis ſurgit ab Arpis
* Ho. Il. 35. * *Tydides equidem credo mea vulnera* 2 *reſtant,*
2 Hoc mihi teſtat, vt iterũ à Tydide vulneret. Expectanda mihi ſunt arma. Manet me, ſeu impẽdent mihi caſus ille ex armis mor. *Et tua progenies mortalia demoror arma.*
Si ſine 3 *pace tua, atque inuito numine Troes*
Italiam petiere, luant peccata, neque illos
Iuueris auxilio; ſin tot reſponſa ſecuti,
Quæ ſuperi, maneſque dabant, cur nunc tua quiſquam
Flectere iuſſa poteſt? aut cur noua condere fata?
3 Pro venia. *Quid repetam exuſtas Erycino in littore claſſes?*
Quid tempeſtatum Regem, ventoſque furenteis
Aeolia excitos, aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) mouet: & ſuperis immiſſa repentè
Alecto, medias Italum bacchata per vrbes.
Nil ſuper imperio moueor; ſperauimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mauis.

Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua coniux
Dura per euerſæ genitor fumantia Troiæ
Excidia obteſtor: liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem;
Aeneas ſanè ignotis iactetur in vndis,
Et quamcumque viam dederit fortuna, ſequatur:
* *Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.* * Ho. Il. 18.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cythera
Idaliæque domus: poſitis inglorius armis
Exigat hic æuum; magna ditione iubeto
Carthago premat Auſoniam: nihil vrbibus inde
Obſtabit Tyrijs, quid peſtem euadere belli
Iuuit? & Argolicos medium fugiſſe per ignes?
Totque maris, vaſtæque exhauſta pericula terræ, 1 Inter ſedes certas peti, quæ antiquæ patriæ imagine habeāt, vt loci portæ fluuij idem nomē habētes in memoriam redigēs eis belli Iliaci conditionem, atque fortunam.
Dum Latium Teucri, recidiuaque Pergama quærunt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atq; ſolum, quo Troia fuit? 1 Xanthum, & Simoenta
Redde oro miſeris: iterumque reuoluere caſus
* *Da pater Iliacos Teucris. Tum regia Iuno* * Ho. Il 13.
Acta furore graui. Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Aeneam hominum quiſquam, diuumque ſubegit
Bella ſequi? aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam petijt fatis autoribus: eſto,
Caſſandræ impulſus furijs, num linquere caſtra
Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
Num puero ſummam belli, num credere muros? 2 Opem, vel auxilium, vt cum dicitur alij, veſtram fidem om. in Ter.
Tyrrhenamue fidem, 2 aut gentes agitare quietas?
Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
Egit? vbi hic Iuno, demiſſaue nubibus Iris?

Indi-

Indignum eſt Italos Troiam circumdare flammis
Naſcentem: & patria Turnum conſiſtere terra.
Cui Pilumnus auus, cui Diua Venilia mater.
1 Bello ſæuo. *Quid 1 face Troianos atra vim ferre Latinis?*
Arua aliena iugo premere? atque auertere predas?
Quid ſoceros legere? & gremijs abducere pactas?
2 Propter illud, Scuta virum fluuio pictaſque innare carinas. *Pacem orare manu? 2 præfigere puppibus arma?*
Tu potes Aeneam manibus ſubducere Graium:
Proque viro nebulam, & ventos obtendere inaneis:
Et potes in totidem claſſem conuertere Nymphas.
Nos aliquid Rutulos contrà iuuiſſe nefandum eſt.
Aeneas ignarus abeſt, ignarus & abſit.
Eſt Paphos, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera.
Quid grauidam bellis vrbem, & corda aſpera tentas?
3 Molles, quæ & ſine inimicis poſſent perire. S. Rectius caducas. *Noſne tibi 3 fluxas Phrygiæ res vertere fundo*
Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ cauſa fuit conſurgere in arma
Europamque, Aſiamque? & fœdera ſoluere furto?
De Venere. * Quint. lib. 9. cap. 1. * *Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter?*
Aut ego tela dedi? fouiue cupidine bella?
4 Quia pars Veneri fauebat pars Iunonis. *Tunc decuit metuiſſe tuis, nunc ſera querelis*
Haud iuſtis aſſurgis; & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno: cunctique fremebant
Cælicolæ, aſſenſu vario: Ceu flamina prima,
Cum deprenſa fremunt ſyluis: & cæca volutant
Murmura venturos nautis prodentia ventos.
* Ho. Il. 45. * *Tum pater Omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas*
Infit, eo dicente, Deum domus alta ſileſcit:
Et tremefacta ſolo tellus: ſilet arduus æther:
Tum Zephyri poſuere premit placida æquora pontus

Acci-

Accipite ergò animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios coniungi fœdere Teucris
Haud licitum eſt: nec veſtra capit diſcordia finem:
Quæ cuiq; eſt fortuna hodie: quam quiſq; 1 ſecat ſpem:
Tros, Rutuluſue 2 ſunt, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italum, caſtra obſidione tenentur:
Siue errore malo Troiæ, monitiſqne ſiniſtris.
Nec Rutulos ſoluo, ſua cuique exorſa laborem,
Fortunamque ferent, rex Iuppiter omnibus idem.
Fata viam inuenient. Stigij per flumina fratris,
Per pice torrentis, atraque voragine ripas,
** Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.*
Hic finis fandi, ſolio tum Iuppiter aureo
Surgit: Cælicolæ medium quem ad limina ducunt.
** Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant*
Sternere cæde viros: & mœnia cingere flammis.
At legio Aeneadum vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes vlla fugæ: miſeri ſtant turribus altis
Nequicquam: & rara muros cinxere corona.
Aſius Imbraſides, Hicetaoniuſque Thymætes,
Aſſaracique duo, & ſenior cum Caſtore Tybris
Prima acies: hoc 3 germani Sarpedonis ambo,
Et clarus Ethemon Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis Lyrneſius Agmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mneſtheo.
Hi iaculis, illi certam defendere ſaxis:
Molirique ignem: neruoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios Veneris iuſtiſſima cura,
Dardanius 4 caput ecce puer detectus honeſtum:

1 Pro deſecat & proinde ſumit. Qui .n. quid deſecat, ſibi id ſumit.

2 Pro fuerit fut. tēp. verbum defect.

* Ho. Il. 12.

3 Aut inter ſe germani filij Sarpedonis, aut Sarpedonis fratres. Ita Ser. Sed potius fratres vterini, & Sarpedonis ambo filij.

4 Sine galea, vt nō pugnaturus ob illud, quod audiuit ſup. cętera parte, per bello.

Qua-

1 Quæ eſt in medio anuli aurei.

Qualis gemma micat: 1 fuluum quæ diuidit aurum.
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oricia Terebintho
Lucet ebur; fuſos ceruix cui lactea crines
Accipit: & molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanime viderunt Iſmare gentes,
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno.
Mœnia generoſe domo; vbi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus: quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur vrbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli

2 Intell. libere licuiſſe militatū ire Hetruſcis nihil refragantibus fatis cum Æneā, externo duci commiſſi eſſent, nam duce Hetruſco, ne militarent in Mezentium, vatum effatis ante moniti fuerint.

3 Propter facta illic nauigia.

Contulerant; media Aeneas freta nocte ſecabat.
Namque vt ab Euandro caſtris ingreſſus Hetruſcis,
Regem adit; & Regi memorat nomenque genuſque
Quidue petat: quidue ipſe ferat Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet: violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ ſit fiducia rebus
Admonet: immiſcetque preces: haud fit mora, Tarchon
Iungit opes: fœduſque ferit, 2 tum libera fatis
Claſſem conſcendit iuſſis gens Lydia diuum
Externo commiſſa duci. Aeneia puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubiuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis 3 gratiſſima Teucris:
Hic magnus ſedet Aeneas; ſecumque volutat
Euentus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, iam quærit ſydera, opacæ
Noctis iter, iam quæ paſſus, terraque marique
Pandite nunc Helicona Deæ, cantuſque mouete,

Quæ

Quæ manus interea Thuſcis comitetur ab oris
Aeneam, armetque rates, pelagoſque vehatur.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora Tigri:
Sub quo mille manus iuuenum: qui mœnia Cluſi,
Quique vrbem liquere Coſas: queis tela, ſagittæ,
Corytique leues humeris, & læthifer arcus.
Vna toruus Abas; huic totum inſignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes; aſt Ilua 1 tercentos
** Inſula, inexhauſtis Chalibum generoſa metallis.*
Tertius, ille hominum, diuumque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſydera 2 parent.
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes:
Mille 3 rapit denſos acie: atque horrentibus haſtis.
Hos parere iubet Alpheæ ab origine Piſæ,
Vrbs Hetruſca ſolo, ſequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur 4 equo fidens, & verſi coloribus armis.
Tercentum adijciunt, mens omnibus vna ſequendi,
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in aruis.
Et Pyrgi veteres, 5 intempeſtæque Grauiſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor, fortiſſime bello
Tranſierim, Cycne, & paucis comitate Cupauo:
Cuius olorinæ ſurgunt de vertice pennæ,
Crimen amor veſtrum, formæque inſignæ paternæ.
Namque ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeas inter frondes, vmbramque 6 ſororum
Dum canit, & mæſtum Muſa ſolatur amorem;
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & 7 ſydera voce ſequentem.
Filius

1 Neuis nomen.
* Ho. Il. 28.
2 Peritiſs. agnoſcuntur.
3 Raptim ducit.
4 Per equũ equitãdi peritiam videtur. intell. S. qui exp. Eq. optimus.
5 Sint temperie. i. tranquillitate peſtilentes. Nam Grauiſcæ à graui aere ſunt dicit.
6 Phaethontis mutatæ fuerunt in arbores.
7 Cum cãtu cælum perẽtẽ. Vel quod eſt reuera in ſidera relutus, vt videmus in ſphæra.

Filius æquales comitatus claſſe cateruas,
Ingentem remis Centaurum premouet;ille
Inſtat aquæ:ſaxumque vndis immane minatur
Arduus:& longa ſulcat materia alta carina.
Ille etiam patrijs agmen ciet Ocyus ab oris,
Fatidicæ Mantus,& Thuſci filius amnis:
Qui muros,matrique dedit tibi Mantua nomen:
Mantua diues auis,ſed non genus omnibus vnum.
1 *Gens illi triplex:populi ſub gente quaterni.*
Ipſa caput populis.Thuſco de ſanguine vires:
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat:
Quos Patre Benaco velatus arundine glauca
Mintius infeſta ducebat in æquora pinu.
It grauis Auletes:centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton,& cærula concha
Exterrens freta:cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert:in Priſtin deſinit aluus.
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat vnda.
Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant
Subſidio Troiæ:& campos ſalis ære ſecabant.
Iamque dies cælo conceſſerat,almaque curru
Noctiuago Phæbe medium pulſabat Olympum.
Aeneas(neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens,clauumque regit,veliſque 2 miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio,chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum,Nymphæ:quas alma Cybele
Numen habere maris,Nymphaſque è nauibus eſſe
Iuſſerat,innabant pariter,fluctuſque ſecabant:
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.

1 Quia Mantua res habuit tribus, quæ in quaternas curias diuidebantur.

2 Miniſtrum ſe præbet velis.

Agno-

Agnoſcunt longè Regem:luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens dextra puppim tenet:ipſaque dorſo
Eminet:ac læua tacitis ſubremigat vndis,
Tum ſic ignarum alloquitur.Vigilaſne Deum gens
Aenea? vigila:& velis immite rudente.
Nos ſumus Ideæ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ,claſſis tua: 1 perfidus vt nos 1 Qui contra fædus bellũ mouit.
Præcipites ferro Rutulus,flammaque premebat:
Rupimus 2 inuitæ tua vincula:teque per æquor 2 Q.I.Malu flemus tibi ſeruire, quã in nimphas commutari.
Quærimus:hanc Genitrix faciem miſerata refecit.
Et dedit eſſe Deas:æuumque agitare ſub vndis
At puer Aſcanius muro,foſſiſque tenetur
Tela inter media,atque horrentes Marte Latinos.
Iam loca iuſſa tenet forti permiſtus Hetruſco
Arcas eques:medias illis opponere turmas.
Nec caſtris iungant,certa eſt ſententia Turno.
Surge age:& Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma iube:& clypeum cape:quem dedit ipſe
Inuictum Ignipotens: atque 3 oras ambijt auro. 3 Extremitates.
Craſtina lux,mea ſi non irrita dicta putaris:
Ingenteis Rutulæ ſpectabit cædis aceruos.
Dixerat:& dextra diſcedens impulit,altam,
Haud ignara, 4 modi,puppim fugit illa per vndas 4 Moderationis quippe, quæ fuerat nauis.
Ocyor,& iaculo,& ventos æquante ſagitta.
Inde aliæ celerant curſus,ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades:animos tamen omine tollit. * Ho. Il. 279.
** Tum breuiter ſupera aſpectans conuexa precatur.* 5 Ideſt domiti Leonis. Nam quæ animalia frænos recipiũt, domita ſunt.
Alma Parens Idæa Deum,cui Dyndima cordi
Turrigereque vrbes,bijugique 5 ad frena leones:

Tu

1 Familiare efficias. *Tu mihi nunc pugnæ princeps: tu ritè 1 propinques*
Augurium, Phrygibuſque adſis pede Diua ſecundo.
2 Aperta, vt inuolutũ dicitur, quod clauſum eſt. *Tantum effatus: & interea 2 reuoluta ruebat*
Matura iam luce dies: noctemque fugarat.
Principio ſocijs edicit, ſigna ſequantur:
Atque animos aptent armis; pugnæque parent ſe.
Iamque in conſpectu Teucros habet, & ſua caſtra,
Stans celſa in puppi, clypeum tum deinde ſiniſtra
* Ho. Il. 36. 92. ** Extulit ardentem, clamorem ad ſydera tollunt*
Dardanidæ è muris. Spes addita ſuſcitat iras.
Tela manu iaciunt; quales ſub nubibus atris
* Ho. Il. 29. ** Strymoniæ dant ſigna grues: atque æthera tranant*
Cum ſonitu: fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi, ducibuſque ea mira videri
Auſonijs: donec verſas ad littora puppes
Reſpiciunt: totumque allabi claſſibus æquor.
* Ho. Il 43. ** Ardet apex capiti: criſtiſque à vertice flamma*
* Ho. Il. 239. *Funditur: & vaſtos vmbo vomit aureus ignes:*
3 Siniſtro, vel potius à liquid ſiniſtrũ, & infelix portendente. *Non ſecus, ac liquida ſi quando nocte Cometæ*
** Sanguinei lugubræ rubent: aut Sirius ardor,*
Ille ſitimmorboſque ferens mortalibus ægris,
Naſcitur: & 4 læuo contriſtat lumine cælum.
4 Præſentes iam ſunt hoſtes, ita vt manu cũ illi configere poſſitis iam vobis facta eſt manum conferendi poteſtas. Al. viris. *Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit*
Littora præripere, & venienteis pellere terra.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro.
Quod votis optaſtis, adeſt perfringere dextra.
5 In manibus Mars ipſe viri nunc coniugis eſto
** Quiſque ſuæ, tectique memor, nunc magna referto*
* Ho. Il. 271. ** Facta patrum, laudes, vltro occurramus ad vndam,*
* Ho. Il. 71. 87 *Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.*

Au-

Audentes fortuna iuuat.
Hæc ait:& ſecum verſat,quos ducere contrà,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros,
Interea Aeneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit,multi ſeruare recurſus
1 *Languentis pelagi,& breuibus ſe credere ſaltu.* 1 Tranquilli.
Per remos alij,ſpeculatus littora Tarchon,
Qua vada non ſperat:nec fracta remurmurat vnda
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu.
Aduerti ſubito proras,ſocioſque precatur.
Nunc ò lecta manus validis incumbite remis,
Tollite,ferte rates,inimicam 2 *findite roſtris* 2 Militare ferè dictum eſt, vt etiam terra ipſa quodammodo ſentiat hoſtis aduentum.
Hanc terram ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec talis puppes ſtatione recuſo,
Arrepta tellure ſemel.Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon,ſocij conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates aruis inferre Latinis,
Donec roſtra tenent ſiccum,& ſedere carinæ
Omnes innocuæ,ſed non puppis tua Tarchon.
Namque inflicta vadis 3 *dorſo dum pendet iniquo,* 3 Arenæ durioris tumulo.
Anceps,ſuſtentata diu,fluctuſque fatigat.
Soluitur,atque viros medijs exponit in vndis.
Fragmina remorum quos,& fluitantia tranſtra
Impediunt:retrahitque pedes ſimul vnda relabens.
* *Nec Turnum ſegnis retinet mora,ſed rapit acer* *Ho. Il.530.
Totam aciem in Teucros:& contra in littore ſiſtit.
Signa canunt.Primus Turmas inuaſit agreſteis
Aeneas, 4 *omen pugnæ,ſtrauit Latinos,* 4 Quia ſicut non ſic vbique vincet Æneas.
Occiſo Therone:virum qui maximus vltro
Aeneam petit,huic gladio,perque ærea ſcuta,

1 Loricam ſplendētem auro. Per tunicam ſqualllentem auro latus 1 haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum iam matre perempta,
2 Hic proſerit. Et tibi Phœbe ſacrum; caſus euadere ferri
Cui licuit paruo, nec longè Ciſſea durum,
*Hom.Il.49. * Immanemque Gyam, ſternentes agmina claua,
Deiecit leto: nihil illos Herculis arma,
Nil validæ iuuere manus, genitorque Melampus.
Alcidæ comes, vſque graueis dum terra labores
3 Legitur, & Pharon. Ser. vtraque lect. agnoſcit. Præbuit, ecce 3 Pharon, vocés dum iacta inertes.
Intorquens iaculum clamantis ſiſtit in ore.
Tu quoque flauentem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytiū infelix noua gaudia Cydon:
Dardanius ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui iuuenum tibi ſemper erant, miſerande iaceres,
Ni fratrum ſtipata cohors foret obuia, Phorci
Progenies, ſeptem numero: ſeptenaque tela
Conijciunt, partim galea, clypeoque reſultant
*Hom Il.41. * Irrita: deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus, fidum Aeneas affatur Achaten.
Suggere tela mihi (non vllum dexterā fruſtra
*Ho. Il.14 . * Torſerit in Rutulos) ſteteruntque in corpore Graium
Iliacis campis, tum magnam corripit haſtam:
Et iacit, illa volans clypei tranſuerberat æra
Mœonis: & thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
4 Retroacto. Suſtentat dextra, 4 traiecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit: ſeruatque cruenta tenorem;
Dexteraque ex humero neruis moribunda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,
*Hom.Il.87. * Aeneam petijt, ſed non & figere contra

Eſt

Eſt licitum;magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hìc Curibus fidens primæuo corpore,Lauſus
Aduenit,& rigida Dryopen ferit eminus haſta,
Sub mentum grauiter preſſa:pariterque loquentis
Vocem,animamque rapit traiecto gutture,at ille
Fronte ferit terram:& craſſum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios Boreæ de gente ſuprema,
Et treis,quos Idas pater,& patria Iſmara mittit:
Per varios ſternit caſus,occurrit Haleſus,
Auruncæque manus,ſubit & Neptunia proles,
** Inſignis Meſſapus equis,expellere tendunt* * Ho. Il.115
Nunc hi,nunc illi:certatur limine in ipſo
Auſoniæ,magno diſcordes æthere Venti
Prælia ceu tollunt,animis,& viribus æquis.
Non ipſi inter ſe,non nubila,non mare cedit.
Anceps pugna diu,ſtant 1 *obnixi omnia contra,* 1 Mare mari nubes nubibus, vẽti vẽtis. Legitur & obnixi, vt referãtur ad ventos.
Haud aliter Troiana acies,acieſque latinæ
** Concurrunt:hæret pede pes,denſuſque viro vir.* *Hom.Il.45.
At parte ex alia,qua ſaxa rotantia latè 2Latinis ſeq.
Intulerat torrens,arbuſtaque diruta ripis, 3 Acriter in ſequenti.
Arcadas inſuetos acies inferre pedeſtres
Vt vidit Pallas Latio dare terga ſequaci:
Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos,vnum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece,nunc dictis virtutem accendit amaris.
Quò fugitis ſocij? per vos,& fortia facta,
Per ducis Euandri nomen,deuictaque bella,
** Spemque meam patriæ,quæ nunc ſubit æmula laudis:* * Ho. Il.168.
Fidite ne 4 *pedibus,ferro rumpenda per hoſtes* 4 Fugæ.
Eſt via:quò globus ille virum denſiſſimus vrget.

1 Hoc vult patria, vt per cędes hoſtiũ reuertamur.

2 Non occupat deſuper ideo autem deſuper, quia Pallas ad euellendam haſtam fuerat inclinatus.

3 Nam eundem Pallas ante ! excipit, ideſt dolor interimit.

4 Et naturaliter tumido, & quia furebat.

* Ho. Il. 45.

* Ho. Il. 48.

5 Quominus periret.

1 Hac vos, & Pallanta ducem patria alta repoſcit,
Numina nulla premunt, mortali vrgemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis animæque manuſque
Ecce maris magno claudit nos obice pontus.
Deeſt iam terra fugæ, pelago Troiamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obuius huic primum fatis adductus iniquis
Fit lagus; hunc magno vellit dum pondere ſaxum;
Intorto figit telo; diſcrimina coſtis
Per medium quà ſpina dedit, haſtamque receptat
Oſſibus hærentem, quem 2 non ſuper occupas Hisbon.
Ille quidem hoc ſperans, nam 3 Pallas ante ruentem.
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis
Excipit, atque enſem 4 tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, & Rhæti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare nouercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in aruis,
Daucia, Laride, Tymberque ſimillima proles
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas.
Nam tibi Tymbre caput Euandrius abſtulit enſis.
** Te deciſa ſuum Laride dextera quærit;*
Semianimeſque micant digiti; ferrumque retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor, & pudor armat in hoſtes:
** Tum Pallas bijugis fugientem Rhætea præter*
Traijcit, hoc ſpatium, tantumque 5 moræ fuit Ilo.
Ilo namque procul validam direxerat haſtam.
Quam medius Rhæteus intercipit, optime Teuthra
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus

Cadit

Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arua.
* *Ac velut optato ventis æſtate cohortis* * Ho Il.117.
Diſperſa immittit ſyluis incendia paſtor:
Correptis ſubitò medijs, extenditur vnà
Horrida per latos 1 *acies Vulcania campos:* 1 Quaſi flammæ ſint Vulcani exercitus Ser. exp. Vix ignea.
Ille ſedens victor flamma deſpectat ouanteis.
Non aliter ſocium virtus coit omnis in vnum.
Teque iuuat Palla, ſed bellis acer Haleſus
Tendit in aduerſos: 2 *ſeque in ſua colligit arma.* 2 Poſt ſcutū ſe clauſit, totum ſe communijt propter vim plurimorū.
Hic mactat Ladona, Phæretaque Demodocumque
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe
3 *Elatam in iugulum: ſaxo ferit ora Thoantis:* 3 Iugulo vulnus minātē.
Oſſaque diſpergit cerebro permiſta cruento.
Fata 4 *canens ſyluis genitor celarat Haleſum,* 4 Al. canens.
Vt ſenior letho canentia lumina ſoluit:
Iniecere manum Parcæ teliſque ſacrarum
Euandri quem ſic Pallas petit ante precatus.
Da nunc Tybri pater ferro, quod miſſile libro,
Fortunam, atque viam duri per pectus Haleſi.
Hæc arma, exuuiaſque viri tua quercus habebit.
Audijt illa Deus, dum texit Imaona Haleſus:
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina primus Abantem
Oppoſitum interrimit, pugnæ nodumque moramque * Hom. Il. 7.
* *Sternitur Arcadiæ proles: ſternuntur Hetruſci:*
Et vos ò Grays 5 *imperdita corpora Teucri.* 5 Quos Græci perdere nequiuerūt Teucros autem intell. quod ſecum duxit Ænea.
Agmina concurrunt ducibuſque, & viribus æquis
Extremi 6 *addenſant acies; nec turba moueri* 6 Coniug. ſecundæ.
Tela, manuſque ſinit hinc Pallas inſtat, & vrget:

Hinc contrà Lauſus: nec multum diſcrepat ætas,
Egregij formæ: ſed queis fortuna negarat
In Patriam reditus, ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni Regnator Olympi.
Mox illos ſua fata manent 1 *maiore ſub hoſte.*
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum qui volucri curru medium ſecat agmen.
* *Vt vidit ſocios. Tempus deſiſtere pugnæ:*
Solus ego in Pallanta feror: ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem, ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait: & ſocij ceſſerunt æquore iuſſo.
At Rutulum abſceſſu iuuenis, tum iuſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno: corpuſque per ingens
Lumina voluit; obitque truci procul omnia viſu:
Talibus & dictis it contra dicta tyranni.
* *Aut ſpolijs ego iam raptis laudabor opimis:*
Aut letho inſigni: ſorti Pater æquus vtrique eſt.
Tolle minas, fatus medium procedit in æquor,
* *Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.*
Deſiluit Turnus biiugis pedes apparat ire
Comminus. Vtque leo, ſpecula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum:
Aduolat. Haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc 3 *vbi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ:*
Ire prior Pallas, ſi qua fors adiuuet auſum
Viribus imparibus; magnumque ita ad æthera fatur.
Per patris hoſpitium, & menſas, quas aduena adiſti,
Te precor Alcide, cœptis ingentibus adſis:
Cernat ſeminecti ſibi me rapere arma cruenta.
Victoremque ferant morientia lumina Turni.

Audijt

1 Sub maioribus hoſtibus, vt non incl. vtrumque ſub eodem hoſte.

* Ho. Il. 244.

* Ho. Il. 134.

2 Pater, quē cupis ſpectatorē adeſſe, æquo animo feret quicquid acciderit.

* Hom. Il.

3 Eo proceſſiſſe, vt haſta poſſet cōtingi veniſſe intra iactū haſta, ita vt ea poſſet ferire.

Audijt Alcides iuuenem:magnumque ſub imo
Corde premit gemitum:lachrimaſque effudit inanes
Tum genitor natum dictis affatur amicis.
* *Stat ſua cuique dies:breue & irreparabile tempus* * Ho. Il. 71.
Omnibus eſt vitæ,ſed 1 famam extendere factis 1 Dicit ideo eſſe amandum virtutẽ, vt vitæ breuitas fama, & riæ meritis poſſit augeri.
Hoc virtutis opus Troiæ ſub mœnibus altis
* *Tot nati cecidere Deum,quin occidit vna*
Sarpedon mea progenies,etiam ſua Turnum
Fata vocant,metaſque dati peruenit ad æui.
* *Sic ait,atque oculos Rutulorum reijcit aruis.* * Ho. Il 147.
At Palas magis emittit viribus haſtam, * Ho. Il.130.
Vaginaque caua fulgentem diripit enſem,
Illa volans,humeri ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit,atque viam clypei molita per oras,
* *Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.* * Ho. Il. 40.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta 2 diu librans iacit,atque ita fatur. 2 Cum diu liberaſſet.
* *Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum.* * Ho. Il. 57.
Dixerat,ac clypeum,tot ferri terga,tot æris
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſuerberat ictu:
Loricæque moras,& pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de vulnere telum,
Vna, eademque via ſanguiſque 3 animuſq;ſequuntur. 3 Pro anima.
Corruit in vulnus:ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento. 4 Quædam edit poſt Aſſiſtens,habẽt ſic ore profatur. Sed hæc verba pago notis habentur.
Quem Turnus ſuper 4 aſſiſtens ſic ore profatur.
Arcades hæc,inquit,memores mea dicta referte
Euandro:qualem meruit,Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quicquid ſolamen humandi eſt,

1 Conſtabul.

Largior; haud illi 1 ſtabunt Aeneia paruo
Hoſpitia: & læuo preſſit pede talia fatus,
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,

2 Inſculptum Danaidum nefas.

2 Impreſſumque nefas, vna ſub nocte iugali
Cæſa manus iuuenum fœde thalamique cruenti.
Quæ bonus Eurytion multo cælauerat auro.
Quo nunc Turnus ouat ſpolia, gaudetque potitus:

3 Quia propter hũc periturus eſt balteũ, quẽ nunc ſuſtuliſſe lætatur.

3 Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futuræ,
Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis:
Turno tempus erit magno cum optauerit emptum
Intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta, diemque

4 Hos duos verſus alij à poeta, alij à ſocijs retantibus cadauer, dici volunt. Decus autem, propter hæc, cũ tamen in gẽtes. Rut. &c.

Oderit, at ſocij multo gemitu, lacrimiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes
** 4 O' dolor, atque decus magnum rediture parenti,*
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis aceruos:
Nec iam fama mali tanti, ſed certior autor
Aduolat Aeneæ: tenui diſcrimine lethi

* Ho. Il. 275.
5 In fugam Fugatis.

Eſſe ſuos: tempus 5 verſis ſuccurrere Teucris,
Proxima quæque metit gladio: Latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro, te Turne ſuperbum
Cæde noua quærens: Pallas, Euander, in ipſis
Omnia ſunt oculis menſæ, quas aduena primus
Tunc adijt, dextræque datæ; Sulmone creatos
Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit: in inferias quos immolet vmbris,
Captiuoque rogi perfundat ſanguine flammas.

* Ho. Il. 226.
* Ea. 128.
6 Subiecit.

** Inde Mago procul infenſam cùm tendere haſtam,*
** Ille aſtu 6 ſubit, at tremebunda ſuperuolat haſta,*
Et genua amplectens effatur talia ſupplex.

Per

Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iuli
Te precor, hanc animam ſerues natoque patrique
Eſt domus alta, iacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti,
Infectique mihi, non hic victoria Teucrum
Vertitur, haud anima vna dabit diſcrimina tanta.
* *Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit.* * Ho Il. 116. 330.
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta
Gnatis 1 *parce tuis: belli* 2 *commercia Turnus*
Suſtulit iſta prior, iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iulus.
Si fatus, galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Aemonides, Phœbi Triuiæque ſacerdos,
Inſula cui ſacra redimebat tempora vitta:
Totus collucens veſte, atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo: lapſumque ſuperſtans
Immolat: ingentique vmbra tegit: arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradiue trophæum.
Inſtaurant acies Vulcani ſtirpe creatus
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Vmbro.
Dardanides contrà furit. Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem:
Dixerat ille aliquid magnum; vimque affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortaßè ferebat.
Caniciemque ſibi, & longos promiſerat annos. * Ho. Il. 119.
* *Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis,*
Syluicolæ Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obuius ardenti ſeſe obtulit, ille reducta
3 *Loricam clypeique ingens onus impedit haſta.*

1 Pro Seru. 2 Viciſſitudines, & ignoſcendi facultatem. Humanitatē poſcis, quæ inter partes ſolet aliquādo præſtari, ſed iſtā mihi tuus ille. Tum ſcilicet ſuſtulit, & inhumanitatem plenam morte Pallātis docuit.

3 Quaſi victimam, vt ille cōſueuerat, nā hoc verbo ad ſacerdotis nomen alluſit.

Tum

Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumque repentè
* Ho. Il 47. * Ho. Il.211. * *Prouoluens, ſuper hæc inimico pectore fatur.*
* Hom. Il. 130.166. *Iſti nunc metuende iace, non te optima mater*
Condet humi, patrioue onerabit membra ſepulchro:
Alitibus linquere feris, aut gurgite merſum
Vnda feret, piſceſque impaſti vulnera lambent,
Protinus Antheum, & Lycam, prima agmina Turni
Perſequitur, fortemque Numam fuluumque Camertem
Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, & tacitis regnauit Amyclis,
Aegæon qualis centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem,
Pectoribuſque arſiſſe: Iouis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Aeneas deſæuit in æquore victor,
* Ho. Il. 64. * *Vt ſemel intepuit mucro, quin ecce Nyphei*
1 Longis greſſibus, ſeu paſſibus. *Quadriiuges in equos, aduerſaque pectora tendit,*
Atque illi longe gradientem, & dira frementem
Vt videre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem, rapiuntque ad littora currus.
Interea biiugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger, ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem
Haud tulit Aeneas, tanto feruore furenteis.
* Ho. Il.116. * *Irruit: aduerſaque ingens apparuit haſta.*
Cui Liger.
Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis, & æui
His dabitur terris. Veſano talia latè

Dicta

Dicta volant Ligeri:ſed non & Troius heros
Dicta parat contrà:iaculum nam torquet in hoſtem.
Lucagus vt pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos, 1 & proiecto dum pede læuo 1 Protento, Extento.
Aptat ſe pugnæ,ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei,tum læuum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus voluitur aruis,
Quem pius Aeneas dictis affatur amaris;
Lucage, 2 nulla tuos currus ſuga ſegnis equorum 2 Obtetiſti mihi quod ſim,& à Diomede, & ab Achille conuerſus in fugam: te vero nece, quorũ tardi, (quo mihi contigit) nec aliquo vmbrã equi tui autem territ.
Prodidit;aut vanæ vertere ex hoſtibus vmbræ,
Ipſe rotis ſaliens iuga deſerit,hæc ita fatus
Arripuit bijugos,frater tendebat inermes
Infelix palmas,curru delapſus eodem;
Per te,per qui talem genuere parentes,
Vir Troiane ſine hanc animam, & miſerere precantis,
Pluribus oranti Aeneas:Haud talia dudum
Dicta dabas,morere,& fratrem ne deſere frater;
Tum latebras animæ pectos mucrone recludit.
* *Talia per campos edebat ſunera ductor* *Hom Il.46.
Dardanius torrentis,vel turbinis atri
More furens tamen erumpunt,& caſtra relinquunt
Aſcanius puer,& ne quicquam obſeſſa iuuentus.
Iunonem intereà compellat Iuppiter vltro,
* *O germana mihi atque eadem gratiſſima coniux,* *Hom.Il.18.
Vt rebare,Venus (nec te ſententia fallit)
Troianas ſuſtentat opes;non viuida bella
Dextra viris,animuſque ferox patienſque pericli,
Cui Iuno 3 ſubmiſſa:Quid ò pulcherrime coniux 3 Summiſsũ animũ præſeferes. Vel ſummiſſa voce.
Sollicitas ægram,& tua triſtia dicta timentem;
Si mihi quæ quondam fuerat,quamquam eſſe decebat

Vis in amore foret,non hoc mihi namque negares
Omnipotens: quin,& pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſe incolumen ſeruare parenti.
Nunc pereat,Teucriſque 1 *pio det ſanguine pœnas*
Ille tamen noſtra deducit origine nomen:
Pilumnuſque illi quartus pater,& tua larga
* *Sæpè manu,multiſque onerauit limina donis.*
Cui rex ætherei breuiter ſic fatur Olympi:
Si mora præſentis læthi tempuſque caduco
Oratur iuueni, 2 *meque hoc ita ponere ſentis,*
Tolle fuga Turnum atque inſtantibus eripe fatis,
Hactenus indulſiſſe 3 *vacat: ſin altior iſtis*
Sub precibus venia vlla latet: totumque moueri.
Mutariue putas bellum,ſpes paſcis inaneis.
Cui Iuno illachrymans. Quid,ſi quòd voce grauaris,
Mente dares? atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem grauis exitus: aut 5 *ego veri*
Vana feror: quod vt ò potius formidine falſa
Ludar:& in melius tua,qui potes,orſa,reflectas,
Hæc vbi dicta dedit:cælo ſe protinus alto:
Miſſit,agens hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem,& Laurentia caſtra petiuit.
* *Tum Dea nube caua tenuem ſine viribus vmbram,*
In faciem Aeneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardanijs ornat telis: clypeumque iubaſque
Diuini aſſimulat capitis,dat inania verba:
Dat ſine mente ſonum: greſſuſque effingit euntis:
Morte obita,quales fama eſt volitare figuras:
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago:
Irri-

1 Eam latenter Æneæ exequat qui vbique cultor deorum inducitur.
*Hom.Il.66.
2 Vis me hoc ita ſtatuere.
3 Q d. Vndique iam in mortē trudi tur hoc tamē vacat ſpatiū.
4 Veniæ impetratio. Sin preces iſtæ tendunt ad impetrandū aliam veniā, ideſt, vt aliud indulgeam.
5 Veritatis ſum ignara.
6 Pro nubibus.
*Hom.Il.55.

Irritatque virum telis, & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus; ſtridentemque eminus haſtam
Conijcit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum verò Aeneam auerſum, vt cedere Turnus
Credidit; atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
Quò fugis Aenea? 1 *thalamos ne deſere pactos.* 1 Expecta dū ſeruata pactorum fide optatam ducis vxorem.
Hac dabitur dextra tellus quæſita per vndas.
Talia vociferans ſequitur: ſtrictumque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos. 2 Nec animaduertit vanum eſſe ſuum gaudium.
Fortè ratis celſi coniuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato:
Quà rex Cluſinis aduectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Aeneæ fugientis imago
Conijcit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,
Exſuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat: 3 *rumpit Saturnia funem.* 3 Non deprehēſo dolo rediret ad prælium.
Auulſamque rapit reuoluta per æquora nauim.
Illum autem Aeneas abſentem in prælia poſcit;
Obuia multa virum demittit corpora morti.
Tum leuis haud vltra latebras iam quærit imago,
Sed ſublimè volans nubi ſe immiſcuit atræ;
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus 4 *rerum,* 5 *ingratuſque ſalutis.* 4 Artis per quam euaſerat.
Et duplices cum voce manus ad ſydera tendit. 5 Vtpote ignarus rerū nullam gratiam habens pro illis, quę in eius ſalutem facta erant vtpote qui ea neſciret.
Omnipotens Genitor, tantum me crimine dignum
Duxiſti? & tales voluiſti expendere pœnas?
Quo feror? vnde abij? quæ me fuga? 6 *quemue reducet?* 6 Pro qualē.
Laurenteis ne iterum muros, aut caſtra videbo?
Quid manus illa virum, qui me, meaque arma ſecuti?
Quoſque (nefas) omnes infanda in morte reliqui?

Et

Et nunc Palantes video,gemitumque cadentum
Accipio? quid agam? aut quæ iam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos ò potius miſereſcite venti,
In rupes,in ſaxa,volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem:ſæuiſque vadis immittite Syrtis,
Quò neque me Rutuli,neque conſcia fama ſequatur

* Hom. Il. — ** Hæc memorans,animo nunc huc,nunc fluctuat illuc*
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat,& crudum per coſtas exigat enſem:
Fluctibus an iaciat medijs:& littora nando
Curua petat:Teucrumque iterum ſe reddat in arma,
Ter conatus vtramque viam:ter maxima Iuno
Continuit,iuuenemque animo miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans,fluctuque æſtuque ſecundo,
Et patris antiquum Dauni defertur ad vrbem.

1 Sic loquutus eſt Cęſar de bell. Gal. lib. 7. Seipſi acutiſs. vallis induebāt. Male igitur ſcilicet putari, vel per abuſionē,vel per hypall. eſſe dictum, à pro reddat armis.

At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ:Teucroſque inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies,atque omnibus vni,
Vni,odijſque viro,teliſque frequentibus inſtant.

* Ho. Il. 170. — ** Ille,velut rupes,vaſtum quæ prodit in æquor*
Obuia ventorum furijs,expoſtaque ponto,
Vim cunctam,atque minas perfert,cœlique mariſque

2 Al. manet. — *Ipſa immota manet, 2 prolem Dolicaonis Hebrum*
Sternit humi: cum quo Latagum, Palmumq; fugacem.
Sed Latagum ſaxo,atque ingenti fragmine montis
Occupat os,faciemque aduerſam:poplite Palmum
Succiſo volui ſegnem ſinit;armaque lauſo
Donat habere humeris,& vertice figere criſtas.
Necnon Euantem Phrygium,Paridiſque Mimanta
Aequalem,comitemque vna 3 quem nocte Theano

3 Qui vna eademque nocte natus fuerat, qua Pares.

In

In lucem genitori Amico dedit & 1 face prægnans
Ciſſeis regina Parin creat: vrbe paterna
Occubat; ignarum Laurens habet ora Mimanta.
** Ac velut ille cauum morſu de montibus altis*
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia: ſylua
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia ventum eſt,
Subſtitit; infremuitque ferox, & 2 inhorruit armos.
Nec cuiquam iraſci, propiuſue accedere virtus,
Sed iaculis, tutiſque procul clamoribus inſtant.
** Haud aliter, iuſtæ quibus eſt Mezentius 3 iræ;*
Non vlli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longè, & vaſto clamore laceſſunt.
4 Ille autem impauidus partes cunctatur in omneis,
Dentibus infrendens: & 5 tergo decutit haſtas.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron
Graius homo; infeſtos linquens profugus hymenæos
** Hunc vbi miſcentem longè media agmina vidit*
Purpureum pennis, & pactæ coniugis oſtro:
** Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpè peragrans*
(Suadet enim veſana fames) ſi fortè fugacem
Conſpexit capream, aut 6 ſurgentem in cornua ceruum;
Gaudet hians immanè: comaſque arrexit: & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lauit improba teter.
Ora cruor.
Sic ruit in Denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron: & calcibus atram
Tendit humum expirans; infractaque tela cruentat.
Atque inde fugientem haud eſt dignatus Oroden:
Sternere: nec iacta cæcum dare cuſpide vulnus,
Obuius

1 Quia antequam pareret, fac eſſe pepériſſe videt in ſolemnijs.
* Ho. Il. 11. 187.
2 Quia feras tum erigũt.
* Ho Il. 186.
3 Quibus iræ eſt, vt dicitur eſſe odio. Nunc eſt animus nulli eorum, quibus eſt ira.
4 Hic verſ. & ſequens ſuſede videtur mori, vt doceo in epiſt.
5 Scuto.
* Hom. Il. 50.
* Hom Il. 19.
6 Capite arduo.

Obuius aduerſoque occurrit, ſeque viro vir

1 Inſidijs, vel dolum. *Contulit, haud 1 furto melior, ſed fortibus armis.*

Tum ſuper abiectum poſito pedes nixus, & haſta.

*Hom. Il. 64. * *Pars belli haud tenenda viris, iacet altus Orodes*

Conclamant ſocij lætum Pæana ſecuti.

* Ho. Il. 187. * *Ille autem expirans. Non me quicumque es inultò,*

Victor, nec longum lætabere: teque fata

Proſpectant paria: atque eadem mox arua tenebis.

Ad quem ſubridens miſta Mezentius ira.

* Ho. Il. 245. * *Nunc morere: aſt de me diuum pater, atque hominum*

Viderit. Hoc dicens eduxit corpore telum. (rex

* Ho. Il. 118. * *Olli dura quies oculus, & ferreus vrget*

Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.

Cædicus Alcathoum obtrunca: Sacrator Hydàſpem:

Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orſen:

Meſſapus Cloniumque Lycaoniumque Ericaten.

2 Aſperrimi qui frænorū ſperneret regimen. *Illum 2 in frenis equi lapſu tellure iacentem.*

Hunc peditem pedes, & Lycius 3 proceſſerat Agis:

3 Dimicaturus contra Meſ. ſed val præueniens eum occidit. *Quem tamen 4 haud expers Valerus virtutis auitæ*

Deijcit: Atronium Salius. Saliumque Nealces

Inſignis iaculo, & longè fallente ſagitta.

Iam grauis æquabat luctus, & mutua Mauors

4 Fortaſſe pro non degeneraus à Vir auita. *Funera: cedebant pariter, pariterque ruebant*

* *Victores, victique neque his fuga nota, nec illis.*

5 Iactus longe fallenti ſagittæ. *Dij Iouis in tectis iram miſerantur inanem*

Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.

* Ho. Il. 115. *Hinc Venus, hinc contrà ſpectat Saturnia Iuno.*

Pallida Tiſiphone media inter millia ſæuit.

At verò ingentem quatiens Mezentius haſtam

Turbidus ingreditur campo, quàm magnus Orion

Cùm

Cum pedes incedit mediꝭ per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet vndas,
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Aeneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obuius ire parat, manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & 1 mole ſua ſtat, 1 Virtute ſua confiſus ſtabat.
Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtæ.
Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro,
Nunc adſint, 2 voueo prædonis corpore raptis 2 Confecto, & dico.
Indutum ſpoliꝭ, ipſum te Lauſe trophæum
Aeneæ, dixit, ſtridentemque eminus haſtam
* *Iecit, at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque* *Hom. Il. 56.
Egregium Anthorem latus inter & ilia figit, 3 Alienum vocat, vulnus, quod acceperet telo intētato aliꝭ videlicet Æneæ.
Herculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Euandro, atque Itala conſederat vrbe.
Sternitur infelix 3 alieno vulnere, cælumque
* *Aſpicit, & dulceis moriens reminiſcitur Argos.* *Hom. Il. 35.
Tum pius Aeneas haſtam iacit, illa per orbem 4 Liuio .n. tegebatur ſcuta, vt poſſet inhærere pictura.
Aere cauum triplici, per 4 linea terga, tribuſque
Tranſiꝭt intextum 5 tauris opus, imaque ſedit 5 Tergoribus taurorum.
Inguine, ſed vires haud pertulit, ocyus enſem
* *Aeneas viſo Tyrrheni ſanguine lætus* * Ho. Il. 120.
Eripit à femore, & trepidanti feruidus inſtat.
Ingemuit cari grauiter genitoris amore, 6 A pietate profecto, vt mox. Fallit te incautum pietas tua. Quidam mala de carm. Virg. intell.
Vt vidit, Lauſus, lachrymæque per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt 6 operi latura vetuſtas,
Non equidem, nec te iuuenis memorande ſilebo.

Ille pedem referens, & inutilis, inquit ligatus
Cædebat: clypeoque inimicum haſtile trahebat:
*Hom.Il.49. * *Proripuit iuuenis, ſeſeque immiſcuit armis:*
Iamque aſſurgentis dextræ, plagamque ferentis
Aeneæ ſubijt mucronem: ipſumque morando
Suſtinuit: ſocij magno clamore ſequuntur:
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaque coniciunt: proturbantque eminus 1 hoſtem
Miſſilibus: furit Aeneam tectuſque tenet ſe.
* *Ac velut effuſa ſi quando grandine nimbi*
Præcipitant: omnis campis diffugit arator:
Omnis & agricola: & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi:
Dum pluit in terris: vt poſſint ſole reducto
2 *Exercere diem, ſic obrutus vndique telis*
Aeneas, nubem belli, dum 3 detinet, omnes
Suſtinet: & Lauſum increpitat: Lauſoque minatur:
Quò moriture ruis? maioraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens; ſæuæ iamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt, validum namque exigit enſem
Per medium Aeneas iuuenem: totumque recondit
Tranſijt & parmam mucro leuia arma minacis.
Et tunicam, molli mater quam neuerat auro:
*Ho.Il.227. * *Impleuitque ſinum ſanguis: tum vita per auras*
Conceſſit mæſta ad manes: corpuſque reliquit:
*Hom.Il.57. * *At verò vt vultum vidit morientis, & ora,*
Ora modis Anchiſiades pallentia miris:
Ingemuit miſerans grauiter: dextramque tetendit.

1 Quod plenum de tãto hoſte victoriã reportare non poſſit.
*Hom.Il.32. 133.
2 Hypall. pro exerceri per diem.
3 Pro Violẽ|cus impictas hoſtiũ mitigatur, remittatur. Al. dũ detinet oẽs vel, nubem belli dũ detinet omnes Suſt.
4 Colligunt, &c.

Et mentem patriæ ſubijt pietatis imago.
Quid tibi nunc miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum;
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri (ſi qua eſt ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
1 *Aeneæ magni dextra cadis. Increpat vltro*
Cunctantes ſocios: & terra ſubleuat ipſum
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor, Tyberini ad fluminis vndam
Vulnera ſiccabat lymphis: corpuſque 2 *leuabat*
Arboris accliuis trunco: procul ærea ramis
Dependet galea: & prato grauia arma quieſcunt.
Stant lecti circum iuuenes: ipſe æger, anhelans
3 *Colla fouet, fuſus propexam in pectore barbam:*
Multa ſuper Lauſo rogitat; multoſque remittit;
Qui reuocent, mœſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocij exanimum ſuper arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
* *Agnouit longe gemitum præſaga mali mens:*
Caniciem immundo deformat puluere: & ambas
Ad cælum tendit palmas: & corpore inhæret.
Tantane me tenuit viuendi nate voluptas?
Vt pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ,
Quem genui tuane hæc genitor per vulnera ſeruor
Morte tua viuens? heu nunc miſero mihi demum
Exilium infelix: nunc alte vulnus adactum
Idem ego nate tum maculaui crimine nomen,
Pulſus ob inuidiam ſolio, ſceptriſque paternis:
Debueram patriæ pœnas, odijſque meorum:

1 Quaſi hoc merienti aliquod ſolatiũ maius afferat magni alicuius viri dextra cadere, quam gregarij militis.
2 Alleuabat.

3 Suſtinẽs ſe arboris trũco Adiutus arb. tri. reficiebat laſſata colla.

* Ho. Il. 204.

1 Per omnia mortis gera. Q.d. Debueram me cuilibet periculo, ſine vllius mortis metu obijcere.

1 *Omneis per mortes animam ſontem ipſe dediſſem.*
Nunc viuo: neque adhuc homines, lucemque relinquo:
Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in agrum
Se femur: & quamquam vis alto vulnere tardat:
Haud 2 *deiectus equum duci iubet: hoc decus illi,*

2 Deiecto animo.

Hoc ſolamen erat; bellis hoc victor abibat

* Ho.Il 203.

* *Omnibus: alloquitur mœrentem: & talibus infit.*

3 Si virtuti eſt aduerſus euentus.

Rhœbe diu (res ſi qua diu mortalibus vlla eſt)
Viximus: aut hodie victor ſpolia illa cruenta,
Et caput Aeneæ referes: Lauſique dolorum
Vltor eris mecum: aut, aperit ſi nulla viam vis
Occumbes pariter, neque enim fortiſſime credo
Iuſſa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.

4 Equi ſe præbentis, & admonentis. At.Don. Exceptus, tanquã è ſuperiore loco, cũ aſcendere non poſſet.

Dixit: & 4 *exceptus tergo conſueta locauit*
Membra, manuſque ambas iaculis onerauit acutis
Aere caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in medios rapidus dedit. æſtuat ingens
Imo in corde 5 *pudor, miſtoque inſania luctu,*

5 Quod iam victus ſit.

Et furijs agitatus amor, & conſcia virtus,
Atque hic Aeneam magna ter voce vocauit.
Aeneas agnouit eum, lætuſque precatur.
Sic Pater ille Deum faciat, ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.

6 Ad vulnus infligendum protenta.

Tantum effatus, 6 *& infeſta ſubit obuius haſta.*
Ille autem, Quid me erepto ſæuiſſime nato
Terres? hæc via ſola fuit, qua perdere poſſes,
Nec mortem horremus, nec Diuum parcimus vlli.
Deſine, iam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. Dixit, telumque intorſit in hoſtem,
Inde aliud ſuper, atque aliud figitque, volatque

In-

Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus vmbo,
Ter circum aſtantem 1 læuos equitauit in orbes, 1 In læuam partem circumibat, vt dextram ęn. partem circumueniret, quæ vnda erat.
Tela manu iaciens: ter ſecum Troius heros
Immanem ærato circumfert tegmine ſyluam.
Inde vbi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere: & vrgetur pugna congreſſus iniqua:
Multa mouens animo, iam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi caua tempora conijcit haſtam.
Tollit ſe arectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, eiectoque incumbit 2 cernuus armo. 2 Cadens in faciem.
Clamore incendunt cælum, Troeſque, Latinique,
Aduolat Aeneas, vaginaque eripit enſem,
Et ſuper hæc. Vbi nunc Mezentius acer? & illa
Effera vis animi? Contra Tyrrhenus, vt auras
Suſcipiens hauſit cælum, mentemque recepit.
Hoſtis amare, quid increpitas? mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas, nec ſic ad prælia veni,
3 Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus. 3 Non cum hoc pacto à te Lauſus receſſit, vt vitã requiram.
Vnum hoc per (ſi qua eſt victis venia hoſtibus) oro
Corpus humo patiare tegi, ſcio acerba meorum
Circumſtare odia, hunc oro defende furorem,
Et me conſortem nati concede ſepulchro.
** Hæc 4 loquitur, iuguloque haud inſcius accipit enſem,* * Ho. Il. 149. 4 Oſtendit illum prębuiſſe iugulum.
Vndantique animam diffundit in arma cruore.

Finis Libri Decimi Æneidos.

ÆNEIDOS LIB. XI.

ARGVMENTVM.

OCciſo Mezentio, victor Aeneas Marti trophæũ erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu, ad Euandri vrbem remittit, vbi ſummo, & patris, & ſuorum omnium luctu excipitur. Interim Oratores à Latinis miſſi dierũ duodecim inducias impetrant: quo temporis ſpatio vtrique ſuorum cadauera perquirunt, ſupremoque ſepulturæ honore proſequuntur. Eodem quoque tempore Venulus: quem ſub belli initiũ legatum ad Diomedem miſerant Latini ad ſuos rediens auxilia ſibi degnata renunciat. Ea ſpe deſtitutus, Concilio conuocato de ſumma belli conſultat, legatoſque de pacis conditionibus ad Æneam mittendus cẽſet, ibi Drances, & Turnus pro inueterato ipſorum odio, ſe mutuis conuicijs proſcindunt: Interim Æneas bipartito diuiſis copijs, leuis armaturæ equites planis itineribus ad vrbem præmittit; ipſe cum reliquo exercitu per loca, ſyluis, montibuſque impedita ad editiorem oppidi partem contendit. Cuius rei nuncio Laurentum perlato, conſiliũ dimittitur: paranturque ea, quę ad vrbis defenſionem putantur pertinere; Turnus, cognito per exploratores Æneæ conſilio, ſaſariã, & ipſe ſuas copias partitur. Equitibus Meſſapum, & Camillã pręficit, eoſque hoſtium equitibus opponit: ipſe cum peditibus anguſtias, qua neceſſario Æneæ ad vrbẽ iter erat, breuiori itinere occupat, atque ibi in ſubſidijs ſubſiſtit. Interim equeſtre prælium committitur, diuque dubio vtrinque euentu pugnatur. Ibi Camilla magna prius edita, hoſtium ſtrages, dum Chloreum Cyballes ſacerdotem, armorum eius pulchritudine capta, incautius inſequitur, ex inſidijs ab Arunte haſta traijcitur. Quẽ tamen ſacræ virginis cædẽ Aruns non

non diu tulit multam. Nam & ipſe paulo poſt ab Opi Drane miniſtra ſagitta traiectus, offenſi numinis pœnas perſoluit. Camillæ nece conſternati Rutuli, fugam arripiunt, Troiam vrbis oppugnationem petant. Eius calamitatis nuntio ab Acca Camillæ comite ad Taurum perlato, relictis quas obſederat anguſtijs ſuis auxilio occurrit. Eodem ſubſequitur, & Aeneas;& quoniam imminēti nocte prælium cōmitti non poterat,vtrinq;poſitis caſtris ante vrbē conſidunt.

ALIVD ARGVMENTVM.

Occiſus proprium pars vtraque reddit honorem.
Supplicibus Calydone ſatus negat arma Latinus
Cum Diance alterno iurga certamine Turnus.
Aeneas equitum permittit,& obuia virgo
Excipit extincta Rutuli dant terga Camilla.

*OCeanum * interea ſurgens aurora reliquit,* *Hom.Il.8ı.
Aeneas (quāquā & ſocijs dare tempus humādis
1 *Præcipitant curæ,turbataque funere mens eſt)* 1 Vrgent.
Vota Deum primo victor ſoluebat Eoo, 2 Pallantis.I. ſimulatque ſol ortus fuerit.
** Ingentem quercum deciſis vndique ramis*
Conſtituit tumulo,fulgentiaque induit arma, * Ho. Il.1ı2.
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens, aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri,& bis ſex thoraca petitum,
Perfoſſumque locis,clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque 3 enſem collo ſuſpendit eburnum. 3 Vaginam eburneam.
Tum ſocios(namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum)ſic incipiens hortatur ouanteis,
** Maxima res effecta viri, timor omnis abeſto,* * Ho. Il.245. 32.
Quod ſupereſt,hæc ſunt ſpolia,& de rege ſuperbo
Primitiæ, manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis,muroſque Latinos

Arma parate animis, & ſpe præſumite bellum.
Ne qua mora ignaros, vbi primum vellere ſigna
Annuerint Superi, pubemque educere caſtris,
Impediat, ſegneſque metu ſententia tardet.
*Ho.Il.248. 1 Sociorum corpora innumata.
* *Interea 1 ſocios, inhumataque corpora terræ*
Mandemus, qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus, mæſtamque Euandri primus ad vrbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
2 Immaturo ante diem.
Abſtulit atra dies, & funere merſit 2 acerbo.
Sic ait illachrymans, recepitque ad limina greſſum,
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Seruabat ſenior, qui Parrhaſio Euandro
Armiger ante fuit, ſed non felicibus æquè
3 Pro ierat.
Tum comes auſpicijs caro datus 3 ibat alumno.
Circum omnes, famulumque manus, Troianaque turba,
4 Æneę nam omnes honeſtas Sicilia reliquerat, excepta Eurali matre.
Et mæſtæ 4 Iliades crinem de more ſolutæ.
Vt verò Aeneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſydera tollunt
Pectoribus, mæſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput niuei fultum Pallantis, & ora
Vt vidit, læuique patens in pectore vulnus,
Cuſpidis Auſoniæ, lachrymis ita fatur obortis.
Te ne, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Inuidit fortuna mihi? ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor veherrere paternas?
Non hæc Euandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam, cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuenſque moneret

Acreis

Acreis eſſe viros,cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors & vota facit,cumulatque altaria donis.
Nos iuuenem exanimum,& 1 *nil iam cæleſtibus vlli*
Debentem,vano mæſti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus,expectatique triumphi,
* *Hæc mea magna fides, at non Euandre pudendis*
Vulneribus pulſum aſpicies,nec ſoſpite dirum
Optabis nato funus pater,hei mihi quantum
Præſidium Auſoniæ,& quantum tu perdis Iule.
Hæc vbi defleuit,tolli miſerabile corpus
Imperat,& toto lectos ex agmine mittit
Mille viros,qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lachrymis,ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alij crates, & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis,& vimine querno,
Extructoſque toros obtentu 3 *frondis inumbrant.*
Hic iuuenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt.
Qualem virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis violæ,ſeu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc,nec dum ſua forma receſſit,
Non iam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tum geminas veſtes,oſtroque auroque rigentes
Extulit Aeneas,quas illi 4 *læta laborum*
* *Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido*
Fecerat,& tenui telas diſcreuerat auro.
Harum 5 *vnam iuueni,ſupremum mæſtus honorem,*
Induit,arſuraſque comas obnubit amictu,

Mul-

1 Quia qui mortui ſunt nō amplius dijs ſuperis obnoxij ſūt, ſed in ferijs.

* Ho. Il. 114. 207.

2 Pletum abſoluere, vt Debellare Degi.

3 Obtentis frondibus.

4 Quàm laboris non pigeret.

* Hom. Il. 60.

5 Vnā induit iuueni, altera caput eius velauit.

Multaque prӕterea Laurentis prӕmia pugnӕ
Aggerat; & longo prӕdam iubet ordine duci.
Addit equos, & tela: quibus ſpoliauerat hoſtem.
* Ho. Il. 250. ** Vinxerat, & poſt terga manus, quos mitteret vmbris*
1 Quem cæſi tunderet. *Inferias, 1 cæſo ſparſuros ſanguine flammas;*
Intudoſque iubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces: inimicaque nomina figi.
2 Quaſi qui cōſternatus nimio dolo- ſe ire non poterat. *2 Ducitur infelix æuo confectus Acetes*
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc vnguibus ordo
Sternitur & toto proiectus & corpore terrӕ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
3 Sine phaleris. *Poſt bellator equus, 3 poſitis inſignibus, Aethon*
* Ho. Il. 195. ** It lachrymans: guttiſque humecta grandibus ora.*
Haſtam alij, galeamque ferunt; nam cætera Turnus
* Ho. Il. 150. ** Victor habet: tũ mœſta phalanx, Teucrique ſequuntur*
4 Lugentum more mucronem, haſtæ non cuſpidẽ contra terrã tenentes. *Tyrrhenique duces, & 4 verſis Arcades armis.*
Poſtquam omnis longè comitum proceſſerat ordo:
Subſtitit Aeneas: gemituque hæc addidit alto.
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salue æternum mihi maxime Palla;
Aeternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Iamque oratores aderant ex vrbe Latina,
Velati ramis oleӕ, veniamque rogantes,
* Hom. Il. 20. ** Corpora per campos, ferro quӕ fuſa iacebant,*
5 Tum illum iubire. *Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terrӕ,*
Nullum cum victis certamen, & æthere caſſis,
Parceret hoſpitibus quondam: ſoceriſque vocatis.
* Ho. Il. 264. *Hom. Il. 50. ** Quos bonus Aeneas haud aſpernanda precantes*
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit.

Quӕ

Quæ nam vos tanto fortuna indigna Latini
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & viuis concedere vellem.
Nec 1 veni, niſi fata locum, ſedemque dediſſent, 1 Pro Vniſſem.
Nec bellum cum gente gero, rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis.
Aequius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis.
2 Vixet, cui vitam Deus, aut ſua dextra dediſſet. 2 Vixiſſet.
Nunc ite, & 3 miſeris ſupponite ciuibus ignem. 3 Quaſi aliena culpa pereuntibus.
Dixerat Aeneas, olli obſtupuere ſilentes,
Conuerſique oculos inter ſe, atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſemperque odijs, & crimine Drances
** Infenſus iuueni Turno, ſic ore viciſſim* *Hom. Il. 47.
Orſa refert. O fama ingens, ingentior armis
Vir Troiane, quibus 4 cælo te laudibus æquem? 4 Pro ijs, qui in cęlo ſunt, ideſt, dijs.
Iuſtitiæ ne prius mirer, belli ne laborum?
Nos verò hæc patriam grati referemus ad vrbem,
Et te, 5 ſi qua viam dederit fortuna, Latino 5 Si voluntatem noſtra fortuna comitetur.
Iungemus regi, quærat ſibi fœdera Turnus,
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque ſubuectare humeris Troiana iuuabit.
Dixerat hæc, vnoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies, & pace 6 ſequeſtra 6 Media.
Per ſyluas Teucri, miſtique impune Latini
Errauere iugis, ferro ſonat 7 alta bipenni 7 Al. iſta.
Fraxinus, euertunt actas ad ſydera pinus.
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,

Nec

Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et iam fama volans tanti prænuntia luctus,
Euandrum, Euandrique domos, & mœnia complet:
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere: & de more vetuſto
1 Raptim, & feſtinãter tulerunt. *Funereas* 1 *rapuere faces: lucet via longo*
Ordine flammarum: & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia iungit
* Ho.Il.205. * *Agmina: quæ poſtquàm matres ſuccedere tectis*
Viderunt, mœſtam incendunt clamoribus vrbem.
At non Euandrum potis eſt vis vlla tenere:
* Ho.Il.205. * *Sed venit in medios, pheretro Pallanta repoſto*
Procumbit ſuper: atq; hæret lachrymanſque gemenſq;
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt.
Non hæc ò Palla dederas promiſſa parenti:
Cautius vt ſæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poßet.
Primitiæ iuuenis miſeræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
Vota, preceſque meæ: tuque ò ſanctiſſima coniux,
Felix morte tua, neque in hunc ſeruata dolorem.
2 Naturalem ordinẽ vitæ longiore ſupetaui, qui eſt vt ſint parentibus ſuperſtites filij. *Contrà ego viuendo* 2 *vici mea fata: ſuperſtes*
Reſtarem vt genitor: Troum ſocia arma ſecutum
3 *Obruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem:*
Atque hæc pompa domum me, non Pallanta referret,
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
3 Non vlciſſem mea fata Q. d. ailoqui ob. *Iunximus hoſpitio dextras, ſors iſta ſenectæ*
Debita erat noſtræ, quòd ſi immatura manebat
* Ho.Il.257. * *Mors natum: cæſis Volſcorum millibus ante*

Ducen-

* *Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe iuuabit.* *Hom. Il. 25.
Quin ego non alio digner te funere Palla,
Quam pius Aeneas, & quam magni Phryges, & quã
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera Letho.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par ætas, & idem ſi robur ab annis,
Turne, ſed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte.
Quod vitam moror inuiſam, Pallante perempto,
1 *Dextera cauſa tua eſt, Turnum gnatoque patrique*
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi ſolus,
* *Furtunæque locus, non vitæ gaudia quæro,*
Nec fas, ſed gnato manes perferre ſub imos.
* *Aurora interea miſeris mortalibus almam*
Extulerat lucem, referens opera, atque labores.
Iam pater Aeneas, iam curuo in littore Tarchon
Conſtituere pyras, huc corpora quiſque ſuorum
* *More tulere patrum, ſubiectiſque ignibus atris*
Conditur in tenebras altum caligine cælum.
Ter circùm accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mæſtum funeris ignem
Luſtrauere in equis, vlulatuſque ore dedere.
Spargitur & tellus lachrymis, ſparguntur, & arma,
It cælo, clamorque virum, clangorque tubarum.
Hinc alij ſpolia occiſis direpta Latinis
Conijciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frenaque 2 *feruenteſque rotas, pars munera nota*
Ipſorum clypeos, & 3 *non felicia tela.*
Multa boum circa mactantur corpora morti.

1 Spes quam de virtute tu concipit, quę Turni cæde natu meũ, & me vlciſci debet, nõ enim aliud ſupereſt quid virtus tua, vel fortuna præſtare poſſit.
* Ho. Il. 203.
* Hom. Il. 14. 80.

2 Nimio curſu.
3 Quibus ſe defendere nequiuerunt, vel ita ſe defendere, vt mortem propulſarent.

* Hom. Il. 8.

** Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris*
** In flammam iugulant pecudes: tum littore toto*
Ardenteis ſpectant ſocios: ſemuſtaque ſeruant
Buſta: neque auelli poſſunt, nox humida donec
Inuertit cælum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diuerſa in parte Latini,
Innumeras ſtruxere pyras: & corpora partim
Multa virum terræ infodiunt, auectaque partim
Finitimos tollunt in agros: vrbique remittunt.
Cætera, confuſæque ingentem 1 cædis aceruum,
Nec numero, nec honore cremant: tunc vndique vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
** Tertia lux gelidam cælo dimouerat vmbram:*
** Mærentes altum cinerem, & confuſa ruebant*
Oſſa focis: 3 tepidoque onerabant aggere terræ.
Iam verò in tectis præ diuitis vrbe Latini
Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus.
Hic matres, miſeræque nurus, hic cara ſororum
Pectora mærentum, puerique parentibus orbi
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipſum armis, ipſumque iubent decernere ferro:
Qui regnum Italiæ, & primos ſibi poſcat honores.
4 Ingrauat hæc ſæuus Drances: ſolumque vocari
Teſtatur: ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno: & magnum reginæ nomen 5 obumbrat:
Multa virum meritis ſuſtentat fama tropbæis.
Nos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce ſuper mœſti magni Diomedis ab vrbe
Legati reſponſa ferunt; nihil omnibus actum

1 Al. ſtragis, ideſt, cumulum cadauerum permixtorum.
* Ho. Il. 255.
2 Errabant è cineribus.
3 Hyppal. i. oſſa tepida.

4 Auger hæc quibus inuidia Turno cōcitabatur.
5 Turnum, i. tuentur, defendit Metap. ab arb. Amor reginæ ad fauorē popularē plurimum proderat Turno.

Tan-

Tantorum impenſis operum: nil dona, nec aurum,
Nec magnas valuiſſe preces: alia arma Latinis
Quærenda: aut pacem Troiano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus:
1 Fatalem Aeneam manifeſto numine ferri 1 Fatis adductum.
Admonet ira Deum: 2 tumulique ante ora recentes. 2 Cæſarem in pugna.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
** Olli conuenere: fluuntque ad regia plenis* * Hom. Il. 15.
Tecta vijs: ſedet in medijs & maximus æuo:
** Et primus ſceptris haud læta fronte Latinus.* * Hom. Il. 15.
Atque hic legatos Aetola ex vrbe remiſſos,
** Quæ referant, fari iubet: & reſponſa repoſcit* * Ho. Il. 10.
Ordine cuncta ſuo: tunc facta ſilentia linguis;
Et Venulus dicto parens, ita farier infit.
Vidimus, ò ciues, Diomeden, Argiuaque caſtra:
Atque iter emenſi caſus ſuperauimus omneis:
Contigimuſque manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille vrbem Argyripam patriæ cognomine gentis
Victor 3 Gargani condebat Iapygis agris. 3 Iapigiæ pars Apoll. in qua eſt mons Garganus.
Poſtquam introgreſſi: & coram data copia fandi:
Munera præferimus: nomen, patriamque docemus:
Qui bellum intulerint: quæ cauſſa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore.
O fortunatæ gentes Saturnia regna,
Antiqui Auſonij, quæ vos fortuna 4 quietos 4 Alloquis, & amantes pacis.
Sollicitat? ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicunque Iliacos ferro violauimus agros,
(Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſub altis:
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem

Sup-

Supplicia,& ſcelerum 1 pœnas expendimus omnes,
2 Vel Priamo miſeranda manus,ſcit triſte Mineruæ
Sydus,& Euboicæ cautes,vltorque Caphareus.
Militia ex illa diuerſum ad littus adacti,
Atreides Protei Menelaus aduſque columnas
Exulat, Aetnæos vidit Cyclopas Vlyſſes.
Regna Neoptolemi referam, 3 verſoſque penates
Idomenei? Libycoue habitantes littore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achiuum
** Coniugis infandæ prima intra limina dextra*
Oppetijt, deuicta 4 Aſia 5 ſubſedit adulter.
Inuidiſſe deos,patrijs vt redditus oris,
Coniugium optatum,& pulchram Calydona viderem,
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur.
Et ſocij amiſſi petierunt æthera pennis,
Fluminibuſque vagantur aues(heu dira meorum
Supplicia) & ſcopulos lachrymoſis vocibus implent.
Hæc adeò ex illo mihi iam 6 ſperanda fuerunt
Tempore,cùm ferro cæleſtia corpora demens,
Appetij,& Veneris violaui vulnere dextram.
Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris vllum poſt eruta bellum
Pergama,nec veterum memini,lætorue malorum.
Munera,quæ patrijs ad me portatis ab oris,
Vertite ad Aeneam, 7 ſtetimus tela aſpera contra,
Concidimuſque manus,experto credite,quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
** Si duo præterea tales Idæa tuliſſet*
Terra viros, vltrò Inachias veniſſet ad vrbes
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quic-

1 Luimus quę ſunt ſtatutæ ſceleribus.
2 Etiam.
3 Euerſos,& dirutos, aut in aliena iura cōuerſos, ita Str. quī & cum voce regna ſubaudit euerſa.
*Hom.Il.51.
4 Cum Agamemn. Aſia deuiciſſet remāſit in inſidijs adulteri,qui eum interficeret.
5 Ex inſidijs occupauit vltra dolo poſſedit.
6 Nā Diom. nouas ſedes in Appulia captauit, amiſitque ſocios in ſuis nominis aues conuerſos.
7 Pro riluenda. Et comminus, & è lōginquo in ternos bella tract.
*Hom.Il.59.
* Ho.Il.253.

Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Troiæ,
Hectoris, Aeneæque manu victoria Graium
* *Hæſit, & in decimum veſtigia retulit annum.*
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis.
Hic pietate prior. 1 *Coeant in fœdera dextræ,*
Qua datur: eſt armis concurrant arma cauete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, Rex optime Regum
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello
Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſoniadum turbata fremo; ceu ſaxa morantur,
Cum rapidos amnes, 2 *clauſo fit gurgite murmur,*
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus vndis.
* *Vt primum placati animi, & trepida ora quierunt,*
3 *Præfatus Diuos ſolio Rex inquit ab alto,*
Ante quidem ſumma de re ſtatuiſſe Latini
Et vellem: & fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium; cum muros obſidet hoſtis
Bellum importunum ciues cum gente deorum,
Inuictiſque viris gerimus: quos nulla fatigant
Prælia; nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem ſi quam accitis Aetolum habuiſtis in armis
Ponite: ſpes ſibi quiſque, ſed hæc quam anguſta videtis
Cætera qua rerum iaceant perculſa ruina;
6 *Ante oculos, interque manus ſunt omnia veſtras.*
Nec quemquam incuſo: potuit quæ plurima virtus
Eſſe fuit: toto certatum eſt 7 *corpore regni.*
Nunc adeò, quæ ſit dubiæ ſententia menti
Expediam: & paucis (animos adhibete) docebo.
Eſt antiquus ager 8 *Thuſco mihi proximus amni,*
Longos in occaſum, fines ſuper vſque Sicanos.

1 Iu Græcia veniſſent Troiani, & quę nunc victoria gaudet lugeret quòd victa eſſet.
2 Dardanus pro Dardan.
3 Quacunq; ratione datur. Quibuſcumque datur conditionibus è nam iniquis.
4 Saxorum obiectione præcluſo.
* Ho.Il.103.
5 Quoniam apud antiquos antequã verba in Senatu, vel concione facerem Deos præcabãtur.
6 Originem ducẽt à diis.
7 Al. bello.
8 Q d. cũ ipſi cernatis non eſt quid vobis narrẽ.

Et *Arun-*

Arunci, Rutulique ſeruat: & vomere duros
Exercent colles: atque horum aſperrima paſcunt,
Hæc omnis regio, & celſi plaga pinea montis
Cedat 1 *amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas*
Dicamus leges: ſocioſque in regna vocemus:
Conſidant, ſi tantus amor: & mœnia condant.
Sin alios fines, aliamque capeſſere gentem
Eſt animus: poſſuntque ſolo decedere noſtro.
Bis denas Italo texamus robore naueis:
Seu plures complere valent: iacet omnis ad vndam
Materies: ipſis numerumque modumque carinis
Præcipiant: nos, æra manus, 3 *naualia demus.*
Præterea, quid dicta ferant: fœdra: firment:
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, paciſque manu prætendere ramos.
Munera portantes eboriſque aurique talenta,
Et ſellam regni, trabeamque inſignia noſtri.
Conſulite in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.
Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
5 *Obliqua inuidia, ſtimuliſque agitabat amaris,*
* *Largus opum, & lingua* 6 *melior: ſed frigida bello*
Dextra, conſilij habitus non futilis autor,
Seditione potens: genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat: incertum de patre ferebat.
Surgit: & his onerat dictis, atque aggerat iras.
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis ô bone Rex: cuncti ſe ſcire fatentur,
Quid fortuna ferat populi: ſe dicere 7 *muſſant.*
Dat libertatem fandi: 8 *flatuſque remittat:*
Cuius ob auſpicium infauſtum, moreſque ſiniſtros
(Di-

1 Concedat in pretium iam, & pari inter nos ſocietate verſemur, ideſt vt ſit neuter inferior.
2 Al. poſcuntque.
3 Pro trabibus ex quib. naues fiunt.
4 In commune.
5 Non veniente recta, & aperta via, ſed ex occulto, & quaſi ex inſidijs.
*Hom. Il. 17.
6 Potentior.
*Hom. Il. 14.
7 Verentur, ab ijs, qui inſuſurrant, vel obmurmurāt. quod cum metu dicunt.
8 Superbiā.

(Dicam equidem, licet arma mihi mortemq; minetur)
* *Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus* — * Ho. Il. 92. 100.
1 *Conſediſſe vrbem luctu, dum Troia tentat* — 1 In luctũ eſſe demersã.
Caſtra fugæ fidens, & cœlum 2 *territat armis.* — 2 Deſiderandi ſignificatione, ideſt, Cælũ, deoſque terrere velle videtur.
Vnum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis, ducique iubes: vnum optime regum
Adijcias: nec te vllius violentia vincat:
* *Quin gnatam egregio genero, digniſque hymenæis* — *Hom. Il. 70.
Des pater: & pacem hanc æterno fœdere iungas:
Quod ſi tantus habet mentes, & pectora terror:
Ipſum obteſtemur: veniamque oremus ab ipſo.
Cedat ius proprium Regi, patriæque remittat.
Quid miſeros toties in aperta pericula ciues
Proijcis? ò Latio caput horum, & cauſa malorum.
Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes
Turne: ſimul pacis ſolum inuiolabile pignus.
Primus ego, inuiſum quem tu tibi fingis, & eſſe
Nil moror: en ſupplex venio: miſerere tuorum:
Pone animos; & pulſus abi: ſat funera fuſi
Vidimus; ingentes & deſolauimus agros.
Aut ſi fama mouet: ſi tantum pectore robur
Concipis: & ſi adeo dotalis regia cordi eſt:
* *Aude, atque aduerſum fidens fer pectus in hoſtem.* — *Hom Il. 69.
Scilicet vt Turno contingat regia coniux
Nos 3 *animæ viles, inhumata infletaque turba* — 3 Tanquam animę viles.
Sternamur campis; etiam, tu, ſi qua tibi vis.
Si patrij quid Martis habes: illum aſpice contrà,
Qui vocat.
Talibus exarſit dictis violantia Turni.
* *Dati gemitum: rumpitque has imo pectore voces.* — * Hom. Il. 1.

Larga quidem ſemper Trance tibi copia fandi,
Tunc cum bella manu poſcunt, patribuſque vocatis
Primus, ad es: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant dum 1 *diſtinet hoſtem*
Agger mororum: nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, 2 *ſolitum tibi: meque timoris*
Argue tu Drance, 3 *tot quando ſtragis aceruos*
Teucrorum tua dextra dedit: paſſimque trophæis
Inſignis agros: poſſit quid viuida virtus,
Experiare licet: nec longè ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis: circunſtant vndique muros.
Imus in aduerſos? quid ceſſas? aut tibi Mauors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?
* *Pulſus ego? aut quiſquam merito fœdiſſime pulſum*
Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim
Sanguine, & Euandri totam 5 *cum ſtirpe videbit*
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti bitias, & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſceptus,
Nulla ſalus bello? capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis: proinde omnia magno
Neceſſa turbare metu: atque extollere vires
Gentis bis victæ contra premere arma Latini,
Nunc & Myrmi donum proceres Phrygia arma tremi.
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles: *(ſcunt*
Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus vndas,
Vel cum ſe pauidum contra mea iurgia fingit,
Artificis ſcelus, & formidine crimen acerbat.

Nun-

* Ho. Il. 33.
1 Arcos Repellit, propriæ, Extra tenet.
2 Vt ſolitum eſt tibi.
3 Hæc per ironiam, vel potius cum aperta irriſione, propterea quæ pr.
4 An ſemper Martiū eſſe virum lactabis, cū nihil aliud quam loqui de bello, aut bello fugere ſoleas.
* Ho. 85. 161.
5 Ob Pallantem filium eius occisū.

Nunquam animalem talem dextra hac (abſiſte moueri)
Amittes: habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
Nunc ad te, & tua, magne pater, conſulta reuertor,
Si nullam noſtris vltra ſpem ponis in armis,
Si tam 1 deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo,
Funditus occidimus, nec habet fortuna regreſſum;
Oramus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quamquam ô ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios, 2 fortunatoſque laborum,
Egregiuſque animi, qui ne quid tale videret
** Procubuit moriens, & humum ſemel ore momordit,*
Sin & opes nobis, & adhuc intacta iuuentus,
Auxilioque vrbes Italæ, populiſque ſuperſunt.
** Sin & Troianis cum multo gloria venit*
Sanguine, ſunt illis ſua funera, parque per omneis
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies, varijſque labor mutabilis æui
Retulit in melius multos alterna reuiſens
Luſit, & inſolida rurſus Fortuna locauit.
** Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi.*
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces: nec parua ſequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florenteis ære catervas.
** Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt:*
Idque placet: tantumque bonis communibus obſto;
Non adeò has exoſa manus victoria fugit;
Vt tanta 3 quicquam pro ſpe tentare recuſem.

1 Q. d. etiã ſi te Diom. auxiliũ nobis denegaris, non tamen omnino deſerti ſumus.
* Ho. Il. 167.
2 Nõ fruſtra laboraſſe videtur.
* Hom. Il. 21.
* Hom. Il. 54.
* Hom. Il. 64.
* Hom. Il. 30.
3 Sperante laudis, quam conſequar, ſi ſolus cęteris omnibus ſalutem peperiſſe dicar.

1 Etiamſi, alterū Achillē ſe exhibeat. Etiamſi non minora præſtet, quam Achilles.

2 Nec Drances potius ego.

* Hom. Il. 8.

3 Deſides, Pigri, vel ſimpliciter Sedentes in Concilio.

4 Pro iuſſero.

Ibo animis contrà, 1 vel magnum præſtet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet: vobis animam hanc, ſoceroque Latino
Turnus ego, haud vlli veterum virtute ſecundus
Deuoueo: ſolum Aeneas vocat; & vocet, oro.
Nec Drances 2 potius, ſiue eſt hæc ira Deorum,
Morte luat: ſiue eſt virtus, & gloria, tollat.
** Illi hæc inter ſe dubijs de rebus agebant*
Certans: caſtra Aeneas, aciemque mouebat,
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnoque vrbem terroribus implet,
Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt, fremit arma iuuentus,
Flent mæſti, muſſantque patres, hic vndique clamor
Diſſenſu magnus vario ſe tollit in auras,
Haud ſecus, atque alto in luco cum fortè cateruæ
Conſedere auium, piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni:
Imò, ait, ò ciues, arrepto tempore Turnus
Cogite Concilium, & pacem laudate 3 ſedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu Voluſe armari Volſcorum edice maniplis.
Duc, ait, & Rutulos equites Meſſapus in armis.
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus vrbis firment, turreſque capeſſant,
Cætera, quà 4 iuſſo, mecum manus inferat arma

Ilicet

Ilicet in muros tota diſcurritur vrbe.
* *Concilium ipſe pater,& magna incepta Latinus* *Hom.Il.17.
Deſerit,ac triſti turbatus tempore differt.
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit vltro
Dardanium Aeneam,generumque aſciuerit vrbi.
1 *Præfodiunt alij portas, aut ſaxa,ſudeſque* 1 Ante portas foſſas faciunt.
Subuectant,bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina; tunc muros varia cinxere corona
Matronæ puerique vocat labor vltimus omneis.
Nec non ad templum, ſummaſque ad Palladis arces
2 *Subuehitur magna matrum Regina caterua* 2 Quia pilentis vehebantur matronæ ad templa.
Dona ferens; iuxtaque comes Lauinia virgo
Cauſa mali tanti, atque oculos deiecta decoros.
* *Succedunt matres,& templum thure vaporant,* *Hom.Il.65.
Et mæſtas alto fundunt de limine voces;
* *Armipotens belli præſes Tritonia virgo*
Frange manu telum Phrygij prædonis, & ipſum * Ho. Il.218.
Pronum ſterne ſolo,portiſque effunde ſub altis.
* *Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus,* * Hom.Il.72. 114.
* *Iamque adeò Rutulum thoraca indutus ahenis* *Hom.Il.14.
* *Horrebat ſquammis,ſuraſque incluſerat auro,*
3 *Tempora nudus adhuc,laterique accinxerat enſem* 3 Nondum galeatus.
Fulgebatque alta decurrens aureus arce;
Exultatque animis, & ſpe iam præcipit hoſtem;
* *Qualis vbi abruptis fugit præſepia vinclis* * Ho. Il.164.
Tandem liber equus,campoque potitus aperto,
Aut ille in paſtus,armentaque tendit equarum,
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſque fremit ceruicibus altè.
Luxurians,luduntque iubæ per colla, per armos.

Obuia cui Volſcorum acie comitante Camilla
Occurrit, portiſque ab equo Regina ſub ipſis
Deſiluit, quam tota cohors imitata relictis

1 Deſcendit cũ arte quadam, & facili concinnoque motu.

Ad terram 1 defluxit equis; tum talia fatur.

2 Si fortis ſibi quicquã debet fidere ſi quid ſpe, ſua fortitudine debet ponere.

Turne, ſui 2 meritò ſi qua eſt fiducia forti,
Audeo, & Aeneadum promitto occurrere turmæ:

* Ho. Il. 138.

** Solaque Tyrrhenos equites ire obuia contra;*
Me ſine prima manu tentare pericula belli;
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mænia ſerua.

3 Cuius terribilis erat aſpectus.

Turnus ad hæc oculos 3 horrenda in virgine fixus
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,

* Ho. Il. 138.

Quaſve referre parem? ſed nunc (eſt omnia quando
Iſte animus ſupra) mecum partire laborem.
Aeneas (vt fama fidem, miſſique reportant
Exploratores) equitum leuia improbus arma
Præmiſit, quaterent campos, ipſe ardua montis
Per deſerta iugo properans aduentat ad Vrbem.

4 Inſidias.

4 Furca paro belli conuexo in tramite ſyluæ,

5 Itinera anguſta inter duos mõtes.

Vt biuias armato obſidam milite 5 fauces,
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis;
Tecum acer Meſſapius erit, turmæque Latinæ,
Tyburtique manus; Ducis, & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prædia dictis
Hortatur, ſocioſque duces; pergit in hoſtem.
Eſt curuo anfractu vallis, accommoda fraudi,
Armorumque dolis, quam denſis frondibus atrum
Vrget vtrinque latus, tenuis quà ſemita ducit,

6 Quò ſe tuto recipere poteſt exercitus.

Anguſtæque ferunt fauces adituſque maligni.
Hanc ſuper in ſpeculis ſummoque in vertice montes
Planities ignota iacet, 6 tutique receptus,

Seu

Seu dextra, læuaque velis occurrere pugnæ
Siue inſtare iugis, & grandia voluere ſaxa,
Huc iuuenis nota fertur regione viarum,
Arripuitque locum, & ſyluis inſedit iniquis ,
Velocem intereà ſuperis in ſedibus Opim,
Vnam ex virginibus ſocijs, ſacraque caterua
Compellabat, & hac triſteis Latonia voces
Ore dabat, graditur bellum ad crudele Camilla.
O virgo, noſtris nequicquam cingitur armis,
Chara mihi ante alias; neque enim nouus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine mouit.
Pulſus ob inuidiam regno vireſque ſuperbas
Priuerno antiqua Metabus cum excederet vrbe
Infantem fugiens media inter prælia belli
Suſtulit exilio comitem, matriſque vocauit
Nomine Caſmillæ 1 *mutilata parte Camillam.*
Ipſe ſinu præ ſe portans iuga longa petebat
Solorum nemorum; tela vndique ſæua præmebant
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis tantus ſe nubibus imber
Ruperat; ille innare parans infantis amore
Tardatur, charoque oneri, timet omnia ſecum
Verſanti ſubito, vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane, manu valida quod fortè gerebat
Bellator, ſolidum nodis, & 2 *robore cocto;*
Huic natam, libro, & ſylueſtri ſubere clauſam
Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ:
Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo ,

1 Innuere videtur Camillã à Caſmilla deducti detracta littera. Sic Cancuæ, quę priſcis Lat. Calmenæ.

2 Quòd haſtæ igni durati conſueuerint.

Ipſe

Ipſe pater 1 *famŭlam voueo, tua prima per auras*
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit accipe teſtor
Diua tuam, quæ nunc dubijs committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit, ſonuere vndæ, rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in iaculo ſtridente Camilla.
At Metabus magna propius iam vrgente caterua
Dat ſeſe fluuio, atque haſtam cum virgine victor
Gramineo donum Triuiæ de ceſpite vellit.
Nòn illum 2 *tectis vllæ, non mœnibus vrbes*
Accepere, neque ipſe manus 3 *feritate dediſſet.*
4 *Paſtorum, & ſolis exegit montibus æuum.*
Hic gnatam in dumis, interque horrentia luſtra
5 *Armentalis equæ mammis, & lacte ferino*
Nutribat, teneris immulgens vbera labris.
Vtque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, iaculo palmas onerauit acuto,
Spiculaque ex humero paruæ ſuſpendit, & arcum,
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorſum à vertice pendent.
Tela manu iam cum tenera puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habena,
6 *Strimoniamque gruem, aut album deiecit olorem.*
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum, ſola contenta Diana
Aeternum telorum, & virginitatis amorem
Intemerata colit, vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros,
Cara mihi, comitumque foret; nunc vna mearum.
Verùm age, quandoquidem fatis vrgetur acerbis,
Labe-

1 Conſecro in tuum miniſterium.

2 Nec in vrbes, nec in priuatas domos admiſſus eſt.

3 Præ feritate, vt ſeruus erat non cõſenſiſſe. Si qui eum voluiſſent ſuſcipere, eorum conſortia fugiſſet.

4 Paſtoralem vitam.

5 Indomitæ ideò ſeque lacte ferino.

6 Thraciam à fluuio Stry-mone.

* Labere Nympha polo, fineſque inuiſe Latinos, * Ho.Il.265.
Triſtis vbi infauſto 1 committitur omine pugna. 1 Pro committent.
Hæc cape, & vltricem pharetra deprome ſagittam:
Hac, quicumque ſacrum violarit vulnere corpus,
Tros, Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Poſt ego nube caua miſeranda corpus, & arma
In ſpoliata feram tumulo, patriæque reponam. 2 Quia dixerat ſacrum.
Dixit, at illa leues cœli demiſſa per auras
* Inſonuit, nigro circundata turbine corpus. * Ho.Il.266.
At manus interea muris Troiana propinquat,
Hetruſcique duces, equitumque exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas, fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis
Huc obuerſus & huc, tum latè ferrens haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contrà, celereſque Latini,
* Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ * Ho. Il.45.
Aduerſi campo apparent, haſtaſque reductis
Protendunt longè dextris, & ſpicula vibrant,
* Aduentuſque virum, fremituſque ardeſcit equorum. * Ho.Il.222.
* Iamque intra iactum teli progreſſus vterque *Hom.Il.29.
Subſtiterat, ſubito erumpunt clamore: fremnteſque
Exhortantur equos, fundunt ſimul vndique tela
Crebra, niuis ritu: cœlumque obtexitur vmbra.
Continuò aduerſis Tyrrhenus, & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis: primique ruinam
Dant ſonitu ingenti: præfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt: excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
3 Præcipitat longa: & vitam diſpergit in auras. 3 Præcipitatur.

Extem-

Extemplo turbata acies: verſique Latini
1 Reijciunt parmas: & equos ad mœnia vertunt:
Troes agunt: Princeps turmas inducit Aſylas.
Iamque propinquabant portis: rurſusque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt: penituſque datis referuntur habenis.
Qualis vbi alterno procurrens gurgite Pontus
Nunc ruit ad terras: ſcopuloſque ſuperiacit vndam
Spumeus: extremamque ſinu perfundit arenam,
Nunc rapidus retrò, atque æſtu reuoluta reſorbens
Saxa, fugit, lituſque 2 vado labente relinquit.
Bis Thuſci Rutulos egere ad mœnia verſos;
Bis reiecti armis reſpectant terga tegentes:
Tertia, ſed poſtquam congreſſi in prælia, totas
Implicuere inter ſe acies; legitque virum vir.
Tum verò, & gemitus morientium, & ſanguine in alto,
Armaque, corporaque, & permiſti cæde virorum
Semianimes voluuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Romuli (quando ipſum horrebat adire)
* Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus: altaque iactat
Vulneris impatiens arrecto pectore crura.
Voluitur ille excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
Deijcit Herminium: nudo cui vertice fulua
Cæſaries: nudique humeri, nec vulnera terrent.
Tantus in arma patet, latos hinc haſta per armos
Acta tremit: duplicatque virum tranſixa, dolorem
Funditur ater vbique cruor: dant funera ferro
Certantes: pulchramque petunt per vulnera mortem.

At

1 Retro agunt.

2 Per hypal. pro Labes ipſe de vadum.

3 Dellegit.

*Hom. Il. 8.

4 Ex vulnere fugientē ipſum intel. eſſe percuſſum.

At medias inter cædes exultat Amazon,
Vnum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla,
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſat:
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ,
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit:
** Spicula conuerſo 1 fugientia dirigit arcu.*

* Ho. Il. 87.
1 Pro ipſo fugiens.

At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeia ſecurim
Italides, quas ipſa decus ſibi 2 dia Camilla
Delegit, pacíſque bonas, bellique miniſtras.

2 Generoſa, vt exp. Ser.

Quales Threiciæ cum flumina Thermodontis
Pulſant: & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten; ſeu cum ſe 3 Martia curru
Panthesilea refert; magnoque vlulante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

3 Aut bellicoſa, aut matr. filia.

** Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo*
Deijcis? aut quot humi morientia corpora fundis?

* Ho. Il. 59. 185.

Eumenium Clytio primum patre; cuius apertum
Aduerſi longa tranſuerberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens riuos cadit; atque cruentam
Mandit humum; morienſque ſuo ſe in vulnere verſat.
Tum Lyrin, Pagaſumque ſuper; quorum alter habenas
4 Suffuſſo reuolutus equo, dum colligit: alter
Dum ſubit: ac dextram labenti tendit inertem;
Præcipites, pariterque ruunt; his addit Amaſtrum
Hippotaden; ſequiturque incumbens eminus haſta,
Terreaque Harpalycunq; & Demophoonta, Chromiq;
** Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,*
Tot Phrygij cecidere viri, procul Ornytus armis.

4 Al. Suffuſo vtrunq; S. agnoſcit. Dũ ſe ad ſuſtentationẽ ruẽtis inclinat. Et vult vtrũq; tanta celeritate eſſe percuſſum vt vnum iſtum putares.
* Hom. Il. 87.

Igno-

1 Appulo à Lorica, nam propriè eſt tegmen de loro factum. 2 Telum ruſticum in modũ pedis recuruum.

Ignotis, & equo venator 1 *Iapyge fertur;*
Cui 2 *pellis latos humeros erepta iuuenco*
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus:
Et malæ texere lupi, cum dentibus albis;
Agreſtiſque manus armat ſparus, ipſe cateruis
Vertitur in medijs: & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verſo
Traijcit; & ſuper hæc inimicos pectore fatur
Syluis te Tyrrhene feras agitare putaſti?
Aduenit, qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret: nomen tamen haud leue partum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochum, & Buten, duo maxima Teucrũ
Corpora; ſed Buten aduerſum cuſpide figit

3 Seſſoris Equitis.

Loricam, galeamque inter, qua colla 3 *ſedentis*
Lucent; & læuo dependet parma lacerto.
Orſilochum fugiens, magnumque agitata per orbem

4 Siniſterior breuiore circulo.

Eludit gyro 4 *interior: ſequiturque ſequentem:*
Tum valida perque arma viro, perque oſſa ſecurim
Altior inſurgens, oranti, & multa precanti.
Congeminat vulnus; calido rigat ora cerebro.
Incidit, huic ſubitoque aſpectu territus hæſit
Apennini colæ bellator filius Auni,

5 Quos omnes eſſe fallaces tradidit. Varo. Orig. lib. 11.

Haud Ligurum 5 *extremus, dum fallere fata ſinebant*
Iſque vbi ſe nullo iam curſu euadere pugna
Poſſe, neque inſtantem Reginam auertere cernit.
Conſilio verſare dolos ingreſſus, & aſtu,
Incipit hæc. Quid tam egregium, ſi fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam & te comminus æquo
Mecum crede ſolo: pugnæ accinge pedeſtri;

Iam

Iam noſces ventoſa ferat cui gloria laudem,
Dixit: at illa furens, acrique accenſa dolore,
Tradit equum comiti: paribuſque aſſiſtit in armis
Enſe pedes nudo, puraque interrita parma.
At iuuenis viciſſe dolo ratus, auuolat ipſe,
Haud mora: conuerſiſque ſagax aufertur habenis
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Ne quicquam patrias tentaſti 1 *lubricus artes:* 1 Fallax Mobilis.
Nec fraus te incolumen fallaci perferet Auno.
Hæc fatur Virgo, & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, freniſque aduerſa prahenſis
* *Congreditur; pænaſque inimico à ſanguine ſumit* * Ho. Il. 315.
Quàm facile accipitur ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis, ſublimem in nube columbam.
Compreņſamque tenet pedibuſque euiſerat vncis,
Tum cruor, & vlſæ labuntur ab æthere palmæ.
* *At non hæc* 2 *nulli hominum ſator, atque deorum* * Ho. Il. 235.
Obſeruans oculis, ſummo ſedet altus Olympo, 2 Negligentibus.
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæua
Suſcitat, & ſtimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes, cedentiaque agmina Tharcon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans, reficitque in prælia pulſos.
3 *Qui metus, ò nunquam doliturì, ò ſemper inertes* 3 Qualis, vel quantus meſus, qui vos fœminam etiam timere compellit.
Tyrrheni, quæ tanta animis ignauia venit?
Fœminea Palantes agit? atque hæc agmina vertit?
Quò ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextris?
* *At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella:* *Hom. Il. 43.
Aut, vbi curua choros induxit tibia Bacchi. * Ho. Il. 180.

Expe-

Expectare dapes,& plenæ pocula menſæ.
Hic amor,hoc ſtudium,dum ſacra ſecundus aruſpex
Nunciet,ac lucos voces hoſtia pinguis in altos.
1 Eo conſilio vt ſe morti offerret, i. mortis diſcrimina adiret. *Hæc effatus,equum in medios* 1 *moriturus, & ipſe*
2 Terribilis vt Ser. exp. *Concitat, & venulo aduerſum* 2 *ſe turbidus infert.*
Direptumque ab equo dextra complectitur hoſtem
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cælum clamor,cunctique Latini
Conuertere oculos, volat igneus æquore Tarchon
Arma, virumque ferens, tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum,& partes rimatur apertas,
Qua vulnus lætale ferat, contra ille repugnans
3 Euitat vt alibi. *Suſtinet à iugulo dextram,& vim viribus* 3 *exit.*
* Ho. Il. 131. * *Vtque volans altè raptum cum fulua draconem*
Fert Aquila,implicuitque pedes,atque vnguibus hæſit,
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquammis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens,illa haud minus vrget adunco
Luctantem roſtro,ſimul æthera verberat alis,
Haud aliter prædam Tyburtum ex agmine Tarchon
Portat ouans; ducis exemplum,euentumque ſecuti
Mæonide incurrunt;tum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo, & muta prior ante Camillam
Circuit,& quæ ſit fortuna facillima tentat,
Qua ſe cumque furens medio tulit agmine Virgo,
Hac Aruns ſubit,& tacitus veſtigia luſtrat,
Qua victrix redit illa,pedemque ex hoſte reportat,
Hac iuuenis furtim celeres detorquet habenas,
Hos aditus, iamque hos aditus omnemque pererrat
Vndique circuitum, & certam quatit improbus haſtã.

Fortè

Forte ſacer 1 Cybele Chloreus, olimque ſacerdos,
Inſignis longè Phrygijs fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis
In 2 plumam ſquammis, auro conſerta tegebat.
Ipſe peregrina ferrugine clarus, & oſtro
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati
Caſſida, tum croceam, chlamydemque ſinuſq; crepantes
Carbaſeos, fuluo in nodum collegerat auro
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſiue vt templis præfigeret arma
Troia, captiuo ſiue vt ſe ferret in auro
Venatrix, vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur: totumque incauta per agmen
3 Fœmineo prædæ, & ſpoliorum ardebat amore.
Telum ex inſidijs cùm tandem tempore capto
Conijcit, & ſuperos Aruns ſic voce precatur.
Summe deum, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus: cui pineus ardor 4 aceruo
Paſcitur: 5 & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premium veſtigia pruna:
Da Pater hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens: non exuuias, pulſæve trophæum
Virginis, aut ſpolia vlla peto, mihi cætera laudem
Facta ferant, hæc dira meo dum vulnere peſtis
* Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius vrbem.
* Audijt, & voci Phœbus: ſuccedere partem
Mente dedit, partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret vt ſubita turbatam morte Camillam:
Annuit oranti: reducem vt patria alta videret:

1 Ad ſatus Cybele. Sed ſacer Cybele habent aliqui ver, & ita Dam. & Ser. vt ſit nomen montis pro nomine quod in eo colitur verũ apud Ser. mẽdum eſt in exemp.
2 In modum plumbæ, ſeu ſimilitudinem.
3 Impatienti Alij exp. vehementi, vel vehemẽtiſſ.
4 Pyra.
5 De ſacerd. ſupra ignẽ, vide Plin. & Silium.
*Hom. Il. 16.
* Ho. Il. 177.

Non dedit, inque Notos vocem vertere procellæ;
Ergo vt miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras:
Conuertere animos acres, oculoſque tulêre
Cuncti ad Reginam Volſci: nihil ipſa nec auræ,
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
1 Amazonum more. *Haſta ſub* 1 *exertam, donec perlata papillam*
2 Ita infixa eſt, vt non elaberetur. 2 *Hæſit: virgineumque altè bibit acta cruorem:*
Concurrunt trepidæ comites: dominamque ruentem
Suſcipiunt; fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, miſtoque metu; nec iam amplius haſtæ
Credere: nec telis occurrere virginis audet.
* Ho. Il. 170. * *Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur:*
Continuò in montes ſeſe auius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus, magnoue iuuenco;
Conſcius audacis facti: caudamque remulcens
3 Quæ timorem indicat, pro ipſe pauitans. *Subiecit* 3 *pauitantem vtero: ſyluaſque petiuit.*
Haud ſecus ex oculis 4 *ſe turbidus abſtulit Aruns:*
Contentuſque fuga, medijs ſe immiſcuit armis.
4 Vehementer perturbatus. *Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter*
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro:
Labitur exanguis, labuntur frigida leto
Lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic expirans Accam ex æqualibus vnam
Alloquitur, fida ante alias quæ ſola Camillæ,
5 Pugnare, vel viuere. *Qui cum partiri curas, atque hæc ita fatur:*
6 Animans bellatricis oſtenditur, quæ non ſe dolet lucé, ſed bella relinquere. *Hactenus Acca* 5 *ſoror potui, nunc vulnus acerbum*
Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum:
Effuge, & hæc Turno mandata nouiſſima perfer,
Succedat pugnæ, Troianoſque arceat vrbe:
Iamque vale. Simul his dictis linquebat habenas:

Ad terram non ſpontè fluens, tum frigida toto
Paulatim exoluit ſe corpore, lentaque colla.
Et captum leto poſuit caput, arma relinquens,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub vmbras.
Tum verò immenſus ſurgens ferit aurea 1 *clamor*
Sydera, deiecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrum;
Tyrrhenique duces, Euandrique Arcades alæ,
At Triuiæ cuſtos iamdudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas.
Vtque procul medio iuuenum in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam;
Ingemuitque deditque has imo pectore voces.
Heu nimium virgo nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello.
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras.
Non tamen indecorem tua te Regina relinquet
Extrema iam in morte; neque hoc ſine nomine letum
Per gentes erit, aut famem patieris inultæ.
Nam quicumque tuum violauit vulnere corpus:
Morte luet merita. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
Hic Dea ſe primum rapido pulcherrima 3 *niſu*
Siſtit: & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Vt vidit fulgentem armis, ac vana tumentem.
Cur, inquit, diuerſus abis? huc dirige greſſum:
Huc periture veni, capias vt digna Camillæ
Præmia; 4 *tune etiam telis moriere Dianæ?*

1 Troianorum clam. Camillæ morte exultantium.
2 Crudelior fit cęde multorum.

3 Conamine Sed intelligā totis viribus in volatu vſum eſſe.
4 Dolet eum mortis genere nobilitati. Arcum.
* Ho. Il. 16. 40.

Dixit: & aurata volucrem Threiſſa ſagittam
Deprompſit pharetra: cornuque infenſa tetendit.
Et duxit longè: donec curuata coirent
*Hom.Il.16. 40. * *Inter ſe capita: & manibus iam tangeret æquis,*
1 Extremitates arcus. *Læua aciem ferri, dextra, neruoque papillam:*
Extemplo teli ſtridorem: auraſque ſonantes
* Hom.Il.3. 2 Celeritas iaculātis exprimitur. * 2 *Audijt vna Aruns hæſitque in corpore ferrum.*
Illum expirantem ſocij, atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt.
Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amiſſa, leuis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli: fugit acer Atinas:
3 Deferri ſigniferi. *Diſiectique duces, 3 deſolatique manipli*
* Ho.Il.237. * *Tuta petunt: & æquis aduerſi ad mœnia tendunt,*
Nec quiſquam inſtanteis Teucros; letumque ferenteis
Suſtentare valet telis: aut ſiſtere contra:
4 Non intētos, ſed iam ſolutos. *Sed 4 laxos referunt humeris languentibus arcus.*
Quadrupedumque putrem curſu quatit vngula campū.
Voluitur ad muros caligine turbidus atra
Puluis: & è ſpeculis percuſſæ pectora matres,
Fœmineum clamorem ad cœli ſydera tollunt.
Qui curſu portas primi irrupere patentes;
Hos inimica ſuper miſto premit agmine turba,
Nec miſeram effugiunt mortem: ſed limine in ipſo
5 Ideſt, quæ alioqui viſa erant tuta. *Mœnibus in patrijs, atque inter 5 tuta domorum*
* Ho.Il.131. * *Confixi expirant animas, pars claudere portas,*
6 Dare aditum. *Nec ſocijs 6 aperire viam, nec mœnibus audent*
Accipere orantes; oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
* Ho.Il.230. * *Excluſi ante oculos, lachrymantumque ora parētum,*

Pars

Pars 1 *in præcipites ſoſſas, vrgente ruina,*
Voluitur immiſſis pars cæca, & concita frenis
2 *Arietat in portas, & duros obice poſtes.*
Ipſe de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) vt videre Camillam
Tela manu 3 *trepidæ iaciunt: ac robore duro*
Stypitibus ferrum: ſudibuſque imitantur obuſtis
Præcipites: primæque mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in ſyluis ſæuiſſimus implet
Nuntius: & iuueni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies: cecidiſſe Camillam:
Ingruere infenſos hoſtes: & Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe: 4 *metum iam ad mœnia ferri.*
Ille furens (& ſæua Iouis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles: nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat: campumque tenebat:
Cum Pater Aeneas ſaltus ingreſſus apertos,
Exuperatque iugum: ſyluaque euadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi, totoque feruntur
Agmine: nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Aeneas fumantes puluere campos
Proſpexit longè: Laurentiaque agmina vidit:
Et ſæuum Aeneam agnouit Turnus in armis,
Aduentumque pedum, flatuſque audiuit equorum,
Continuò pugnas ineant, & prælia tentent,
* *Ni roſeus feſſos iam gurgite Phœbus Ibero*
Tingat equos: noctemque die labente reducat:
Conſidunt caſtris ante vrbem, & mœnia 5 *vallant.*

Finis Libri Vndecimi Æneidos.

1 In quas petebat præcipitium.
2 Irruit in portas, tanquam aries, bellica machina.
3 Feſtinæ, aut in mortem tuētes.
4 Periculum ipſis mœnibus iam impendere.
* Ho. Il. 78.
5 Et qui tuētur, & qu obſident.

ÆNEIDOS LIB. XII.

ARGVMENTVM.

ATtritis duobus aduerſis prælijs Latinorum viribus, animiſque eorum fractis. Turnus vbi omnẽ ſpem ſuam in ſeipſo ſitam videt, fruſtra diſſuadet Latino, Reginaque multis eum cum lachrymis nequicquã retinẽte, ſingulari certamine cum Ænea dimicare ſtatuit: eiuſque rei Æneam, per quendam ex ſuis Idmonẽ hominem facit certiorem. Accipit conditionẽ Æneas, ſolemnique vtriuſque ſacramento fœdus ſancitur. Id Iunonis impulſu à Iuturna Nympha, Turni ſorore, in falſam Camertis imaginem cõuerſa perturbatur: primuſque omniũ Tolumnius augur falſo augurio certam ſuis victoriam promittens, vnum ex Gyllipi filijs haſta traijcit, Æneas quoque dũ ſubiti tumultus cauſam ignorans ſuos reuocare conatur, ab incerto authore ſagittá vulneratus, prælio ſecedere cogitur: Quare intellecta, Turnus magnam ſibi rei bene gerendæ occaſionem oblatam ratus ingentem hoſtium ſtragẽ edit. Interim Venus decet pro ex Ida Cretẽſi dictamo herba filio ſuo medetur. Refectis viribus Æneas, Aſcaniũ paucis ſuo exemplo ad virtutem cohortatus, ſuis auxilio accurrit, Turnumque nominatim ad pugnam depoſcit. Verum cum Turnus ſui copiam non faceret (Iuturna enim, quæ excuſſo Matiſco auriga, currum eius moderabatur, in diuerſam partem habenas deflectens, congredi eos non patiebatur) oppugnandæ vrbis cõſilium capit: admotoque ad mœnia exercitu in propugnacula proximaque edificia ignem conijcit. Ibi Amata cum Turnum occiſum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nunciatis, cũ eo rem deductam videret, vt ſibi neceſſario dimicandum eſſet, niſi perpeti mallet ſocio-

rum

ſam vrbem ſe inſpiciãte in hoſtium poteſtatem peruenire, vltro Æneam ex præſcripto fœderis ad ſingulare certamen prouocat. Ea pugna ſuperior Æneas, cum victus, hoſtis precibus iam penè ad miſericordiam flecteretur, conſpecto in humeris iam balteo, quem occiſo Pallanti Turnus detraxerat, repentè ira accenſus, gladio per pectus adacto, cum vita ſpoliat.

ALIVD ARGVMENTVM.

Troianis, Rutuliſque placet coniungere fœdus.
In Rutuli rumpunt: nato Venus alta medetur
Dictamo Rutulique luunt periuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem miſero dant cingula Turno.

TVrnus vt 1 *infractos aduerſo Marte Latinos*
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci:
Sed ſignari oculis: vltro implacabilis ardet:
Attollitque animos. Pænorum qualis in aruis
Saucius ille graui venantum vulnere pectus,
Tum demum mouet arma leo: gaudetque comanteis
Excutiens ceruice toros: fixumque 2 *latronis*
Impauidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Haud ſecus accenſa 3 *gliſcit violentia Turno.*
Tum ſic affatur regem, atque ita turbidus infit,
Nulla mora in Turno; nihil eſt quod dicta retractent
Ignaui Aeneidæ, nec quæ pepigere recuſent.
Congredior: fer ſacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra ſub tartara mittam,
Deſertorem Aſiæ (ſedeant, ſpectentque Latini)
Et ſolus ferro crimen commune reſellam:
Aut habeat victos, cedat Lauinia coniux.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus,
O præſtans animi iuuenis quantum ipſe feroci.

1 Antea ſemper infractos, & inuictos.

2 Venatoris quòd ſit in inſidijs latronum more.

3 Creſcit.

Virtute exuperas, tantò me impenſius æquum eſt

1 Caſuum varietatē ſe timere dicit, ne de eius virtute deſperare videatur.

Conſulere, atque omneis metuentem expendere 1 *caſus.*
Sunt tibi regna patris Dauni; ſunt oppida capta
Multa manu; necnon aurumque animuſque Latino eſt:
Sunt aliæ innuptæ, Latio, & Laurentibus agris,
Nec genus indecores; ſine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis. ſimul hæc animo hauri:
Me gnatam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat, idque omnes Diui, homineſque canebant.
Victus amore tui cognato ſanguine victus,

2 Vincula, & religionis, & fœderis.

Coniugis, & mæſtæ lachrymis, 2 *vincla omnia rupi*
Promiſſam eripuit genero, atque arma impia ſumpſi
Ex illo qui me caſus, quæ Turne ſequantur
Bella vides, quantos primus patiare labores,

3 Primum occiſo Mezentio, deinde occiſa Camilla.

2 *Bis magna victi pugna, vix vrbe tuemur*
Spes Italas: recalent noſtro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties: quæ mentem inſania mutat?

* Ho. Il. 49.

* *Si Turna extincto ſocios ſum accire paratus,*
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cætera dicet

4 Fortuna redeat vana hæc quæ dixi.

Italia, ad mortem ſi te (fors 4 *dicta refutet)*
Prodiderim, gnatam & connubia noſtra petente
Reſpice res bello varias: miſerere parentis
Longæui, quem nunc mæſtum patria Ardea longè

5 Inde eius ęgritudo creſcebat, vnde ſe ei Latinus remedium ſperabat affectæ.

Diuidit, haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis 5 *egreſcitque medendo.*
Vt primùm fari potuit, ſic inſtit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor optime pro me
Deponas, læthumque ſinas pro laude paciſci.

Et

Et nos tela pater,ferrumque haud debile dextra
** Spargimus,& noſtro ſequitur de vulnere ſanguis,*
Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat,& vanis ſe ſe occulat vmbris.
At Regina noua pugnæ conterrita ſorte
Flebat,& ardentem generum moritura tenebat;
Turne,per has ego te lachrymas,per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum (ſpes tu nunc vna ſenectæ,
Tu requies miſeræ,decus,imperiumque Latini
Te penes,in te omnis domus inclinata recumbit)
Vnum oro,deſiſte manum committere Teucris,
** Qui te cumque manent iſto certamine Caſus,*
Et me Turne manent: ſimul hæc inuiſa relinquam
Lumina,nec generum Aeneam 1 captiua videbo.
Accepit vocem lachrymis Lauinia matris
Flagrantes perfuſa genas,cui 2 plurimus ignem
Subiecit rubor,& calefacta per ora cucurrit,
** Indum ſanguineo veluti violauerit oſtro*
Si quis ebur, vel miſta rubent vbi lilia multa
Alba roſa,tales virgo dabat ore colores,
Illum turbat amor,figitque in virgine vultus;
Ardet in arma magis,paucisque affatur Amatam;
** Ne quæſo,ne me lachrymis,ne ve omine tanto*
Proſequere in duri certamina Martis euntem
O mater: 3 neque enim Turno mora libera mortis
** Nuncius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno*
Haud placitura refer:cùm primùm craſtina cœlo
Puniceis inuecta rotis Auroræ rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrū arma quieſcant,
Et Rutulum noſtro dirimatur ſanguine bellum:

illq

*Hom.Il.19.52.

* Ho.Il.39.

1 Nec captiua tandiu ero,donec videam Æn.
2 Per hypal: pro communi ignis animi ſubiecit ruborem.

* Ho. Il.40.

* Ho. Il.36.267.

3 Mihi non vtrū velim liberum eſt; ſed pugnam detrectare non poſſim, vt ſi eſt oppetendum, differre non poſſim.

Illo quæratur coniux Lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit, rapidúſque in tecta receſſit,
* Ho.Il.III. ** Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementes;*
1 Ad decus ad ornamẽtum. *Pilumno quos ipſa 1 decus dedit Orithÿia,*
Qui candore niues anteirent, curſibus auras:
Circumſtant properi aurigæ, manibúſque laceſſunt
Pectora plauſa cauis, & colla comantia pectunt.
2 Auri comparatione. *Ipſe dehinc auro ſqualentem, 2 alboque orichalcho*
Circumdat loricam humeris, ſimul aptat habendo
3 Comas. *Enſemque, clypeumque, & rubræ 3 cornua criſtæ;*
Enſem, quem Dauno ignipotens Deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda.
Exin quæ in medijs ingenti adnixa columnæ
Aedibus adſtabat, validam vi corripit haſtam
Actoris Arunci ſpolium, quaſſatque trementem
Vociferans. Nunc ò nunquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt, te maximus Actor
Te Turni nunc dextra gerit, da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare reuulſam
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines
4 Vnguentatos. *4 Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.*
His agitur furijs, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis,
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
5 Quæ mater ei à Vulcano impetrauerat. *Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat*
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
6 Irritat ſe ad futura certamina, vt exp. Ser. Sed malum excitat ſe. *Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena,*
Nec minus interea 5 maternis ſæuus in armis
Aeneas 6 acuit Martem, & ſe ſuſcitat ira,
Oblato gaudens componi fœdera bellum.

Tum

Tum ſocios, mæſtique metum ſolatur Iuli
* 1 *Fata docens; Regique iubet reſponſa Latino* * Ho. Il.49.
Certa referre viros, & pacis dicere leges,
Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto ſe gurgite tollunt
Solis equi lucemque elatis naribus efflant,
Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus vrbis
Dimenſi, Rutulique viri Teucrique parabant,
In medioque focos, & Dijs 2 *communibus aras*
Gramineas alij 3 *fontemque, ignemque ferebant*
Velati lineo, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Auſonidum, pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Troius omnis
Tyrrhenuſque ruit varijs exercitus armis,
Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet: necnon medijs in millibus ipſi
Ductores auro volitant, oſtroque decori,
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas.
Et Meſſapus equum domitor, Neptunia proles
Vtque dato ſigno ſpatia in ſua quiſque receſſit,
* *Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.* * Ho.Il.31.
Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inermum,
Inualidique ſenes turres, & tecta domorum
Obſedere, alij portis ſublimibus adſtant,
At Iuno ex ſummo (qui nunc Albanus habetur
Tum neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo campum ſpectabat, & ambas
Laurentum, Troumque acies, vrbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem
Diua Deam, & ſtagniſque fluminibuſque ſonoris
Præ-

1 Docens fata velle, vt victo Turno ea loca Teucri obtineāt.

2 Quorum ſimulacra in gramineis erãt poſituri, quod eorum religione communiter vtraque pars fœdus eſſet percuſſura.

3 Pro Aqua poſuit pro toto partẽ.

4 Iuturna fons eſt in Italia ſaluberrimus iuxta Numicũ fluuium.

Setigeræ fœtum ſuis, 1 intonſamque bidentem
Attulit admouitque pecus flagrantibus aris.

1 Ouiculam nondũ tonſam.

Illi ad ſurgentem conuerſa lumina Solem
* *Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro*

*Hom.Il.34.

Summa notant pecudum, pateriſque altaria libant
* *Tum pius Aeneas, ſtricto ſic enſe precatur;*

*Hom.Il.34.

Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi terra precanti
Quam propter tantos potui perferre labores.
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno
Iam melior, 2 iam Diua precor; tuque inclyte Mauors

2 Quoniam infeſta erat Troianis, precatur vt animũ mutet in Troiano, & eis bona eſſe veli. Q.d. ad te redeas, & te Deam eſſe memineris, cuius propriũ eſt non nocere.

Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques;
Fonteſque fluuioſque voco quæque ætheris alti
Religio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto;
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno.
Conuenit Euandri victos diſcedere ab vrbe,
Cedet Iulus agris, nec poſt arma vlla rebelles
Aeneadæ referent, ferro ve hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria 3 Martem,
(Vt potius reor, & potius dij numine firment)

3 Quaſi Mars ſit eorũ, qui victoriã obtinent, quoniam illorũ eſſe videtur, quibus ſanet Noſtrum, id eſt, nobis fauentem, & ſecundum.

Non ego nec Teucris Italos parere iubebo,
Nec mihi regna peto, paribus ſe legibus ambæ,
Inuictæ gentes æternam fœdera mittant.
Sacra Deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto.
Imperium ſolemne ſocer mihi mœnia Teucri,
Conſtituent, vrbique dabit Lauinia nomen.
Sic prior Aeneas; ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens, cælum, tenditque ad ſidera dextram;
Heu eadem Aenea, terram, mare, ſidera iuro,
4 Latonæque genus duplex, Ianumque bifrontem,
Vimque Deum infernam, & diri ſacraria Ditis;

4 Vtrumque ſexum Latoniæ ſobo.

Audiat

Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit
Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor,
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet
Quo res cumque cadent: nec me vis vlla volentem
Auertet, non ſi tellurem effundat in vndas
Diluuio miſcens, cœlumve in tartara ſoluat,
* Hom. Il. 7. * *Vt ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam fortè gerebat)*
Nunquam fronde leui fundet virgulta, nec vmbras
Cùm ſemel in ſyluis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas, & brachio ferro
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis
Conſpectu in medio procerum: tum ritè ſacratas
In flammam iugulant pecudes, & viſcera viuis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At verò Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, & vario miſceri pectora motu.
Tum magis vt proprius cernunt non viribus æquis,
Adiuuat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans, demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genæ, & iuuenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Iuturna ſoror crebeſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labentia corda,
* Ho. Il. 39. * *In medias acies formam aſſimulata Camerti.*
Cui genus à proauis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis,
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſeris varios, ac talia fatur:
Non pudet ò Rutuli cunctis pro talibus vnam

* Obie-

*Obiectare animam? numerone, an viribus æquis *Hom. Il. 16.
Non ſumꝰ en omnes, & Troes, & Arcades hic ſunt
Fataliſque manus, infenſa Hetruria Turno:
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus:
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe deuouet aris,
Succedet fama, 1 viuuſque per ora feretur: 1 Tanquam de vino omnes loquentur.
Nos patria amiſſa dominis parere ſuperbis
Cogemur, qui non lenti conſedimus aruis:
Talibus intenſa eſt iuuenem ſententia dictis
Iam magis, atque magis ſerpitque per agmina murmur
* Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini, * Ho. Il. 31.
Qui ſibi iam requiem pugnæ, rebuſque ſalutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœduſque precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam
* His aliud maius Iuturna adiungit, & alto * Ho. Il. 132.
Dat ſignum cœlo: qua non præſentius vllum
Turbauit mentes Italas, monſtroque fefellit:
Namque volans rubra fuluus Iouis ales in æthra
Littores agitabat aues, turbamque ſonantem
Agminis aligeri, ſubito cum lapſus ad vndas
Cygnum excellentem pedibus rapit improbus vncis;
Arrexere animos Itali cunctæque volucres
2 Conuertunt clamore fugam (mirabile viſu) 2 Redunt cum clamore, ſicut in exercitu ſolet fieri.
Aetheraque obſcurant pennis, hoſtemque per auras
Facta nube premunt: donec vi victus, & ipſo
Pondere defecit, prædamque ex vnguibus ales
Proiecit fluuio, penituſque in nubila fugit;
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus, primuſque Tolumnius augur
Hoc erat, hoc votis (inquit) quod ſæpe petiui.

Accipio, agnoſcoque Deos meme duce ferrum
1 Interpretatur augurium, & confirmatur id ad præſens negotium pertinere. *Corripite ò Rutuli,* 1 *quos improbus aduena bello*
Territat inualidas vt aues, & littora veſtra
Vi populat: petet ille fugam penituſque profundo
Vela dabit; vos vnanimi denſate cateruas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & aduerſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens: ſonitum dat ſtridula Cornus, & auras
2 Ineuitabilis. 2 *Certa ſecat: ſimul hæc, ſimul ingens clamor, & omnes*
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Haſta volans, vt fortè nouem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gylippo,
Horum vnum ad medium teritur qua futilis aluo
Balteus, & laterum iuncturas fibula mordet,
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis
Tranſadigit coſtas, fuluaque extendit arena.
At fratres animoſa phalanx, accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus: pars miſſile ferrum
3 Salutis improuidi. *Corripiunt,* 3 *cæcique ruunt, quos agmina contra*
4 Mare vndæ fluunt. *Procurrunt Laurentum hinc denſi rurſus,* 4 *inundant*
Troes, Agyllique, & pictis Arcades armis.
Sic omneis amor vnus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it tot turbida cælo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit hymber:
Crateraſque, focoſque ferunt fugit ipſe Latinus
Pulſatos referens infecto fœdere Diuos.
5 Super equos iaciũt. *Infrenant alij currus, aut corpora ſaltu*
6 Diadema gerentem. 5 *Subijciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt*
Meſſapus Regem, Regiſque 6 *inſigne gerentem*

Tyrrhe-

Tyrrhenum Auletten auidus confundere fœdus
Aduerſo proteret equo, ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo inuoluitur aris
In caput, inque humeros; at feruidus aduolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo grauiter ferit; atque ita fatur,
1 *Hoc abet, hæc melior magnis data victima diuis* — 1 Lethali percuſſos eſt vulnere, vt Terent. Captus eſt, habet.
Concurrit Itali, ſpoliamque calentia membra.
Obuius ambuſtum torrem Chorineus ab ara
Corripit; & venienti Ebuſo, plagamque ferenti
Occupat os flammis, illi ingens barba reluxit,
2 *Nidoremque ambuſta dedit, ſuper ipſe ſequutus* — 2 Putorem.
Cæſariem læua turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens terræ applicat ipſum
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem
* *Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri* — * Ho. Il. 147.
Aduerſi frontem mediam, mentumque reducta
Disijcit, & ſparſo latè rigat arma cerebro,
Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
* *Somnus in æternam clauduntur lumina noctem,* — * Ho. Il. 156.
At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque 3 *ſuos clamore vocabat.* — 3 Vtrumque exercitum iam ſuum vocabat, vt talis fuerit eius clamor. Cur in vos inuicē ruitis mei.
Quo ruitis: quæue iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras: ictum iam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges mihi ius concurrere ſoli,
Me ſinite, atque auferte metus; ego fœdera ſaxo
Firma manu: Turnum iam debent hæc mihi ſacra
Has inter voces: media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt.

Interim qua pulſa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſuè, Deuſuè
Attulerit: preſſa eſt inſignis gloria facti.
Nec ſeſe Aeneæ iactauit vulnere quiſquam.
Turnus vt Aeneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatoſque Duces, ſubita ſpe feruidus ardet.
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
1 Regit vt exp. Ser. qui vult eſſe acyrologiam. *Emicat in currum, & manibus* 1 *molitur habenas*
Multa virum volitans dat fortia corpora leto,
* Ho. Il. 227. 463. * *Semineces voluit multos: aut agmina curru*
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri
*Hom. Il. 77. * *Sanguineus Mauros clypeo increpat, atque furentes*
Bella mouens immittit equos: illi æquore aperto
*Hom. Il. 27. * *Ante Notos, Zephyrumque volat: gemit vltima pulſu*
Thraca pedum, circumque atræ formidini ora,
*Hom. Il. 45. * *Iræque, inſidiæque Dei comitatus aguntur.*
Talis equos alacer mediæ inter prælia Turnus
Fumantes ſudore quatit (miſerabile) cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit lapida vngula rores
Sanguineos, miſtaque cruor calcatur arena.
*Hom. Il. 57. * *Iamq. neci, Sthenelumq. dedit, Thamyrimq. Palumq.*
Hunc congreſſus, & hunc, illum eminus; eminus ambos
Imbraſidas Glaucum, atque Ladem, quos Imbraſus ipſe
Nutrierat Lycia, paribuſque onerauerat armis,
Vel conferre manum, velæque præuertere ventos.
Parte alia media Eumedes in prælia fertur,
*Hom. Il. 90. * *Antiqui proles bello præclara Delonis,*
Nomine auum referens, animo, manibuſque parentem,
*Hom. Il. 11. * *Qui quondam, caſtra vt Danaum ſpeculator adiret*

Auſus

Auſus Pelidæ precium ſibi poſcere currus.
Illum 1 *Tydides alio pro talibus auſis* 1 Diomedas.
Afficit 2 *precio, nec* 3 *equis aſpirat Achillis.* 2 Pœna. 3 Nec eſt conſequutus equos Achillis.
Hunc procul vt campo Turnus conſpexit aperto.
Ante leui iaculo longum per inane ſecutus
Siſtit equos biiuges, & curru deſilit, atque
* *Semianimi, lapſoque ſuperuenit, & pede collo* *Hom Il. 30.
Impreſſo dextra mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tinxit iugulo; atque hæc inſuper addit.
En agros, & quam bello Troiane petiſti
Heſperiam metire iacens; hæc præmia, qui me
Ferro auſit tentare, ferunt; ſic mœnia condunt.
Hic comitem Asbutem, coniuctas cuſpida mittit
Chloreaque, Sibarumque, Daretaque, Therſilocumque,
Et 4 *ſternacis equi lapſum ceruice Tymæten,* 4 Ferocis qui facilè ſternit ſedētem. Ita Ser. ac Scal. exp. calcitronis.
Ac velut 5 *Edoni Boreæ cum ſpiritus alto* 5 Thracij.
Inſonat Aegæo, ſequiturque ad littora fluctus,
Quà venti incubuere, fugam dant nubila cælo:
Sic Turno, quæcumque viam ſecat, agmina cedunt,
Conuerſæque 6 *ruunt acies; fort impetus ipſum,* 6 Ruunt in fugam.
Et criſtam aduerſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animiſque frementem,
Obiecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frenis
Ora 7 *citatorum dextra contorſit equorum.*
Dum trahitur, pendetque iugis hunc lata retectum 7 Pro concitatorum.
Lancea conſequitur, rumpitque it fixa bilicem 8 Leuiter attingit.
Loricam, & ſummum 8 *deguſtat vulnere corpus* 9 Impetu: vt exp. Ser. qui etiā admonet vnam eſſe partem orationis.
Ille tamen clypeo obiecto conuerſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem, & 9 *procurſu concitus axis*

Impulit,effuditque ſolo,Turnuſque ſecutus
Imam inter galeam,ſummi thoracis,& oras,
Abſtulit enſe caput,truncumque reliquit arena.
Atque eadem campis victor dat funera Turnus.
Intereà Aeneam Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniuſque comes caſtri,ſtatuere cruentum,
1 Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
2 Sæuit,& infracta luctatur arundine telum
Eripere,auxilioque viam,quæ proxima poſcit,
Enſe ſecent lato vulnus,telique latebram;
Reſcindant penitus, ſeſeque imbella remittant.
Iamque aderat Phæbo ante alios dilectus Iapis
** Iaſides, acri quondam cui captus amore*
Ipſe ſuas artes ſua munera lætus Apollo
Augurium,citharamque dabat,celereſque ſagittas
Ille,vt 3 depoſiti 4 proferet fata parentis,
Siue poteſtates herbarum,vſumque medendi
Maluit,& mutas agitare in glorius artes,
Stabat acerba fremens ingentem nixus in haſtam
Aeneas,magno iuuenum,& mærentis Iuli
Concurſu, lachrymiſque immobilis; ille retorto
Pæonium in morem ſequor ſuccinctus amictu
Multa manu medicæ,Phæbique potentibus herbis
Nequicquam trepidat,nequicquam ſpicula dextra
Sollicitat,prenſatque tenaci forcipe ferrum.
** 5 Nulla viam fortuna regit,nihil author Apollo*
Subuenit,& ſæuus campis,ac magis horror
Crebeſcit,propiuſque malum eſt,iam puluere cælum
6 Stare vident: ſubeunt equites,& ſpicula caſtris
** Denſa cadunt medijs: it triſtis ad athera clamor*
Bel-

1 Paſſus alterius vulneratis pedis haſtili ſuſtentantem, & fulcientem.
2 Quia non ponit in bella procedere.
*Hom.Il.20.
3 Deſperati par. De cuius vita deſperabatur.
4 Protraheret, Produceret.
*Hom.Il.41.
5 Nullus euētus rationem pręſtat.
6 Plenū eſſe.
*Hom.Il.16.

Bellantum iuuenum, & duro ſub Marte cadentum
Hic Venus 1 *indigno nati concuſſa dolore*
Dictamum genitrix Cretæa carpit ab Ida.
2 *Puberibus caulem folijs, & flore comantem*
Purpureo; non illa feris incognita capris.
Gramina, cùm tergo volucres hæſere ſagittæ.
Hoc Venus obſcuro faciem circumdata nimbo
Detulit; hoc fuſum laris ſplendentibus amnem
Inficit, occultè medicans, ſpargitque ſaluaris
Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam Panaceam.
Fouit ea vulnus lympha longæuus Iapis
* *Ignorans, ſubitoque omnis de corpore fugit*
Quippe dolor. Omnis ſtetit imo vulnere ſanguis.
Iamque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit: atque nouæ rediere in priſtina vires.
Arma citi properate viro: quid ſtatis Iapis
Conclamat: primuſque animos accendit in hoſtes.
Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra
Proueniunt, neque te Aenea mea dextra ſeruat:
Maior agit 3 *Deus, atque opera ad maiora remittit*
Ille auidus pugnæ, ſuras incluſerat auro
Hinc, atque hinc, oditque moras, haſtamque corruſcat,
Poſtquam habilis lateri clypeus, loricaque tergo eſt,
Aſcanium fuſis circum complectitur armis.
Summaque per galeam delibans oſcula fatur:
Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam 4 *ex alijs, nunc te mea dextera bello*
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Sit facito mox, cùm matura adoleuerit ætas,
Sit memor, & te animo repentem exempla tuorum,

1 Qui natus erat ex vulnere indignè illato, ſcilicet per inſidias.

2 Adultis, vel florentibus, aut potius, Villoſa pube lanuginoſis.

* Ho. Il. 18.

3 Apollo, inuētor medicinæ.

4 Sub opta eſt autē, hic Sophuclem imitatus, apud quem Aiax talia filio dicit.

Et pater Aeneas; & auunculus excitet Hector.
Hæc vbi dicta dedit, 1 *portis ſeſe extulit, ingens*
Telum imane manu quatiens, ſimul agmine denſo
Anteus, Mneſtheuſque ruunt, omniſque reiectis
Turba fuit caſtris, tum cæco puluere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerſo venientes aggere Turnus,
Videre Auſonij, gelidúſque per ima cucurrit
Oſſa tremor: prima ante omnes Iuturna Latinos,
Audijt, agnouitque ſonum, & tremefacta refugit
Ille volat, 2 *campoque atrum rapit agmen aperto,*
Qualis vbi ad terras abruto ſydere nimbus
* *It mare per medium, miſeris heu præſcia longè*
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis, 3 *ruet omnia latè:*
Ante volant, ſonitumque ferunt littora venti:
Talis in aduerſos ductor 4 *Rhæteius hoſtes*
* *Agmen agit; denſis cuneis ſe quique coactis*
5 *Agglomerant ferit enſe grauem Thymbræus Oſirim*
Archetium Mneſtheus: Epulonem obtruncat Achates
Vfentemque Gyas cadit ipſe Tolumnius augur,
* *Primas in aduerſos telum qui torſerat hoſtes.*
Tollitur in cœlum clamor, verſique viciſſim
Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
* *Ipſe neque aduerſos dignatur ſternere morti,*
Nec pede congreſſos, nec equo, nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
* *Veſtigat luſtrans, ſolum in certamine poſcit.*
Hoc concuſſa metu mentem Iuturna 6 *virago*
* *Aurigam Turni media inter lora Metiſcum*

Ex-

1 Portis caſtrorũ, quæ altæ erant propter aggerem, & foſſam.

2 Pulueris nube compertum.

* Ho. Il. 41.

3 Eruet, euerteret.

4 Troianus à Rhæteo promontorio Troiæ.

*Hom Il. 56.

5 Denſantur, vt in concorummodum compoſiti dimicent.

* Ho. Il 128.

* Ho. Il. 181.

11. 18.

* Ho. Il. 37.

6 Mulier, quæ virile implet officium.

*Hom. Il. 62.

Excutit, & longè lapſum temone relinquit;
Ipſa ſubit, manibuſq. vndanteis flectit habenas
Cuncta gerens, vocemq. & corpus, & arma Metiſci
Nigra velut magnas domini cum diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo
1 *Pabula parua legens, nidiſq. loquacibus eſcas* — 1 Quoniam & muſcas.
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat: ſimilis medios Iuturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoq; volans obit omnia curru,
Iamq: hic germanum, iamq; hic oſtendit ouantem,
Nec conferre manum partitur, volat auia longè.
Haud minus Aeneas 2 *tortos legit obuius orbes,* — 2 Obliquas, & implicitas uias.
Veſtigatq. virum, & 3 *diſiecta per agmina magna* — 3 Diſſipata aduentu Æneæ.
Voce vocat, quoties oculos coniecit in hoſtem,
Alipedumq; fugam curſu tentauit equorum,
Auerſos toties currus Iuturna retorſit.
Heu quid agat vario nequicquam fluctuat æſtu.
Diuerſæq. vocant animum in contraria curæ.
* *Huic Meſſapus, vti læua duo fortè gerebat* — *Hom. Il. 29.
Lenta leuis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum vnum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Aeneas, & 4 *ſe collegit in arma* — 4 Ita ſeſe rexit, ut nulla parte poſſet feriri.
Poplite ſubſidens, apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſq. excuſſit vertice criſtas.
Tum verò aſſurgunt iræ: inſidijſq; ſubactus
Diuerſos vbi ſenſit equos, currumq; referri.
Multa Iouem, & læſi teſtatus fœderis aras,
Iam tandem inuadit medios, & Marte ſecundo
Terribilis, ſæuam nullo diſcrimine cædam
Suſcitat, irarumq; omnes effundit habenas.

1 Q. d. Nec Muſa, nec Apollo ſufficiunt.

1 *Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædem*
Diuerſas obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros
Expediat? tanton' placuit concurrere motu
Iuppiter æterna gentes in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sueronem (ea prima ruentes
Pugna loco ſtatuit Teucros) haud multò moratus
Excipit in latus, & qua fata celerrima, crudo
Tranſadigit coſtas, & crates pectoris enſe.

*Hom. Il. 50.

* *Turnus equo deiectum Amiou, fratremque Diorem*
Congreſſus pedes, hunc venientem cuſpide longa
Hunc mucrone ferit, currumque abſciſſa duorum
Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
Ille Tallon, Tanainque neci, fortemque Cethegum
Treis vno congreſſu, & 2 *mæſtum mittit Onyten*
Nomen 3 *Echionium, matriſque genus Peridiæ.*
Hic fratres Lycia miſſos, & Apollinis agris,
Et iuuenem exoſum nequicquam bella Menæten
Arcada, piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus, nec nota potentum
4 *Munera, conductaque pater tellure ſerebat.*
* *Ac velut immiſſi diuerſis partibus ignes*
Arentem in ſyluam, & virgulta ſonantia lauro
Aut vbi diſcurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, & in æquora currunt
Quiſque ſuum 5 *populatus iter: non ſegnius ambo*
Aeneas, Turnuſque ruunt per prælia: nunc nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur,
Murranum hic atauos, & auorum antiqua ſonantem
Nomi-

2 Triſtem, natura, ſeuerũ.
3 Thebanũ.
4 Obſequia, quæ paupe-res diuitibus loco munerum ſoluũt.
* Ho. Il. 315.
5 Poſtquam populando, & vaſtando ſibi iter feci. Ita enim Maro quam cũ alijs, Populatus quicquid ſibi in itinere occurrit.

Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos
Præcipitem ſcopulo, atque 1 ingentis turbine ſaxi 1 Al. ingenti.
Excutit effunditque ſolo: hunc lora, & iuga ſubter
Prouoluere rotæ, crebro ſuper vngula pulſu
Incitat nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo, animiſque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
** Olli per galeam 2 fixo ſtetit haſta cerebro.* * Ho. Il. 12. 2 Al. fuſa.
Dextera nec tua te Graim fortiſſime Creteu
Eripuit Turno: nec Dij texere Cupentum
Aenea veniente ſui, dedit obuia ferro
Pectora, nec miſero clypei mora profuit ærei
Te quoque Laurentes viderunt Aeole campi
Oppertere latè terram conſternere tergo.
Occidis Argiuæ, quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euerſor Achilles.
** Hic tibi mortis erant metæ: domus alta ſub Ida.* * Ho. Il. 22.
Lyrneſſi domus alta: ſolo Laurente ſepulchrum.
Totæ adeò conuerſæ acies; omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Meſſapus equum domitor, & fortis Aſylas.
Tuſcorumque phalanx, Euandrique Arcadis alæ.
Pro ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi,
Nec mora, nec requies, vaſto certamine tendunt.
Hic 3 mentem Aeneæ genitrix pulcherrima miſit, 3 Cõſilium, vel voluntatem.
Iret vt ad muros 4 vrbiſque aduerteret agmen 4 Contra vrbem.
Ocyus, & ſubita turbaret clade Latinos.
Ille vt veſtigans aduerſa per agmina Turnum 5 Quæ debuit pœnas luere propter fœdus ruptum.
Huc, atque huc acies circumtulit, aſpicit vrbem
Immunem tanti belli, atque 5 impune quietem.

Continuò pugnæ accendit maioris imago:
Mneſthea, Sergeſtumque vocat fortemque Sereſtum
Ductores tumulumque capit, quo cætera Teucrum
Concurrit legio: nec ſcuta aut cui ſpicula denſi
Deponunt, celſo medius ſtans aggere fatur:

* Hom. Il.

** Ne qua meis eſto dictis mora, 1 Iuppiter hac ſtat*

1 Pro nobis eſt religio, quam deſerunt Rutul. 2 Repentinũ imperium nullam vobis afferat moram.

Neu quis 2 ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito
Vrbem hodie, cauſam belli regna ipſa Latini,
Ni frænum accipere, & victi parere fatentur,
Eruam, & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet, expectem libeat dum prælia Turno
Noſtra pati rurſuſque velit concurrere victus,
Hoc caput, ò ciues, hæc belli ſumma nefandi.

3 Flammæ faciant, vt ratio vobis reddatur fęderis.

Ferte faces propere: 3 fœduſque repoſcite flammis,
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſaque ad muros mole feruntur
Scalæ improuiſò ſubituſque apparuit ignis,
Diſcurrunt alij ad portas primoſque trucidant
Ferrum, alij torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dexteram ſub mœnia tendit
Aeneas, magnaque incuſat voce Latinum;
Teſtaturque Deos, iterum ſe ad prælia cogi;

4 Fieri.

Bis iam Italos 4 hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia ciues:
Vrbem alij reſerare iubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumque trahunt in mœnia regem;
Arma ferunt alij, & pergunt defendere muros;

5 Saxo cauo, & latebroſo.

Incluſam vt cum 5 latebroſa in pumice paſtor
Veſtigauit apes, fumoque impleuit amaro;
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra

Di-

Diſcurrunt,magniſque acuunt ſtridoribus iras.
Voluitur 1 *ater odor tectis, tum murmure cæco* 1 Quia in fumo odor.
Intus ſaxa ſonant; vacuatis,ſumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus vrbem.
Regina vt tectis venientem proſpicit hoſtem,
Incendi muros,ingens ad tecta volare.
Nuſquam acies contra Rutulas,nulla agmina Turni
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit
Extinctum,& ſubito mentem turbata dolore
Se cauſam clamat,crimenque caputque malorum,
Multaque per mæſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nondum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roſeas laniata genas,tum cætera circum
Turba furit: reſonat latè plangoribus ædes,
Hinc totam 2 *infelix vulgatur fama per vrbem,* 2 Infelix nũtia, ideſt, infelicitatis.
3 *Demittunt mentes it ſciſſa veſte Latinus* 3 Deſpondẽt animum, deſperãt, vt cõtra ſpes erigit mentes.
Coniugis attonitus fatis, vrbiſque ruina,
Caniem immundo per fuſam puluere turpans
Multaque ſe incuſat,qui non acceperit antè
Dardanium Aeneam, generumque aſciuerit vltro.
Intereà extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos iam ſegnior, atque 4 Quia naturale eſt, vt à qua parte vẽtus flat, inde clamor audiatur.
Iam minus atque minus ſucceſſu lætus equorum,
Attulit hunc illi cæcis terroribus 4 *aura*
Commiſtum clamorem, 5 *arrectaſque impulit aure* 5 Ad audiendũ ſolicitas.
Confuſæ ſonus vrbis, & illetabile murmur.

Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu ?
Quiſuè ruit tantus diuerſa clamor ab vrbe ?
1 Conſilij inop. Vel. cōſternatus. *Sic ait: adductiſque 1 amens ſubſiſtit habenis.*
Atque huc (in faciem ſoror vt conuerſus Metiſci
Aurigæ currumque, & equos, & lora regebat)
Talibus occurrit dictis; Hac Turne ſequamur
Troiugenas, quà prima viam victoria pandit:
Sunt alij, qui tecta manu defendere poſſunt.
Ingruit Aeneas Italis, & prælia miſcet,
Et nos ſæua manu mittamus funera Teucris:
Nec numero inferior pugnæ, nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum agnoui, cum prima per artem
Fœdera turbaſti teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis Dea, ſed quis Olympo
*Hom.Il.61. ** Demiſſam tantos voluit te ferre labores ?*
An fratris miſeri letum vt crudele videres ?
Nam quid ago? aut quæ iam ſpondet fortuna ſalutem ?
Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
*Ho.Il.263. ** Murranum, quo 2 non ſuperat mihi charior alter.*
2 Superſtes eſt. Vel. viuit. *Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.*
Occidit infelix, ne 3 noſtrum dedecus Vfens
3 Q. d. Fortaſſi ideò voluiſſe recumbere, ne nos victos videret. *Aſpicerent: Teucri potiuntur corpore, & armis:*
** Excindine domos (id rebus defuit vnum)*
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam ?
*Hom.Il.15. *Terga dabo: & Turnum fugientem hæc terra videbit.*
*Hom.Il.52. ** Vſque adeò ne mori miſerum eſt? vos o mihi manes*
Eſte boni quoniam ſuperis auerſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam, magnorum haud vnquam indigus auorum.

Vix

Vix ea ſactus erat,medios volat(ecce) per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages,aduerſa ſagitta
Saucius ora:ruitque implorans nomine Turnum,
** Turne in te ſuprema ſalus:miſerere tuorum.* * Ho.Il.13.
Fulminat Aeneas armis,ſummaſque minatur
Deiecturum acies Italum,excidioque daturum;
Iamque facies ad tecta volant in te ora Latini,
In te oculos referunt, 1 muſſat rex ipſe Latinus, 1 Dubitat,vt Scap.
Quos generos vocet quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina tui fidiſſima,dextra
Occidit ipſa,lucemque exterrita fugit.
Soli per fortis Meſſapus,& acer Atinas
Suſtentant aciem:circum hos vtrinque phalanges
Stant denſæ, strictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea:tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit 2 varia confuſus imagine rerum 2 Multiplici nuntio.
Turnus,& obtutu tacito ſtetit:æſtuat ingens
Imo in corde pudor,miſtoque inſania luctu,
Et furijs agitatus amor, & conſcia virtus:
Vt primum diſcuſſæ 3 vmbræ, & lux reddita mentĕ 3 Tenebræ mentis duo.
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torſit
Turbidus, æque 4 rotis magnam reſpexit ad vrbem 4 Curru. A parte totum.
Ecce autem ,flammis inter tabulata volutus,
Ad cœlum vndabat vortex ,turrimque tenebat,
Turrim compactis trabibus, quam eduxerat ipſe
Subdideratque 5 rotas,ponteſque inſtrauerat altos. 5 Vti trahi poſſet ad ea loca, quibus hoſti inſtabat.
Iam iam fata ſoror,ſuperant: abſiſte morari,
Quo Deus,& quo duro vocat fortuna,ſequamur
6 Stat conferre manū Aeneæ;ſtat quicquid acerbis eſt 6 Dom.mihi eſt Decretũ.
Morte pati;nec me indecorem germana videbis

Am-

Amplius; hunc oro ſine me furere antè furorem,
*Hom.Il.15. * *Dixit; & è curru ſaltum dedit ocyus aruis,*
Perque hoſtes, per tela ruit, mæſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
* Ho.Il.123. * *Ac veluti montis ſaxum de vertice præceps.*
Cùm ruit auulſum vento ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſoluit ſublapſa vetuſtas,
1 Mōtis pars. 2 Autem impulſu. *Fertur in abruptu magno 1 mons improbus 2 actu,*
Exultatque ſolo ſyluas, armenta, viroſque
Inuoluens ſecum; diſiecta per agmina Turnus
* Ho. Il.123. * *Sic vrbis ruit ad muros, vbi plurima fuſo*
Sanguine terra madet, ſtridentque haſtilibus auræ;
Significatque manu, & magno ſimul incipit ore,
*Hom.Il.47.30. * *Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini*
3 Iuſtins Sic. Horatius. Verū eſt pro Iuſtum eſt, æquum eſt, vel par eſt. *Quæcunque eſt fortuna, mea eſt, me 3 verius vnum*
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medij, ſpatiumque dedere
At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit arces
4 Celeritate ſuperat omnes moras. 4 *Præcipitatque moras: omnes, opera omnia rumpit,*
Lætitia exultans horrendumque intonat armis.
Quantus Athos, aut quanta Eryx, aut ipſe coruſcis
Cum fremit illicibus, quantus, gauditque niuali
Vertice ſe attollens pater Apenninus ad auras.
Iam vero, & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
*Ho. Il.274. * *Conuertere oculos Itali; quique alta tenebant*
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuere humeris, ſtupet ipſe Latinus,
Ingentes genitos diuerſis partibus orbis
5 Al. decernere. *Inter ſe coiſſe viros, & 5 cernere ferro.*

Atque

Atque illi vt vacuo potuerunt æquore campi,
Pro curſu rapido coniectis eminus haſtis
1 *Inuadunt Martem clypeis, atque ære ſonoro.* 1 Incipiunt pugnare.
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
2 *Congeminant: ſors, & virtus miſcentur in vnum* 2 Præpoſ. auget ſonum, & duos deſignat.
At velut ingenti 3 *Syla ſummoue Taburno* 3 Monte Brutiorum, qui hodie nomen retinet.
Cum duo conuerſis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi ceſſere magiſtri,
Stat pecus omne metu mutum 4 *muſſantque iuuencæ*
Quis pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur 4 Verbum factitiũ, non abſonum à boum voce.
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo
Colla, armoſque lauant, gemitumne omne remugit
Haud aliter Tros Aeneas, & Daunius hæros
Concurrunt clypeis ingens fragor æthera complet.
* *Iuppiter ipſe duas æquato examine lances* * Ho. Il. 242.
Suſtinet, & fata imponit diuerſa duorum;
Quem 5 *donet labor, & quò vergat pondere letum,* 5 Quidam fletur labore, & duro labori addictus ſit.
Emicat hic (impune putant) & corpore toto
Altè ſublatum conſurgit Turnus in enſem.
Et ferit exclamant Troes, trepidique Latini,
Aerreque amborum acies at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu.
* *Ni fuga ſubſidio ſubeat; fugit ocyor Euro,* * Ho. Il. 35. * Ho. Il. 62.
Et capulum ignotum, dextramque aſpexit inermem,
Fama eſt præcipitem, cum prima in prælia iunctos
Conſcendebat equos, 6 *patrio mucrone relicto,* 6 Paterno enſe.
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci;
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit; poſtquam arma Dei ad Vulcania ventum eſt

Mortalis mucro glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit, fulua reſplendent fragmina arena.
* Ho. Il. 241. * *Ergo amens diuerſa fuga petit æquora Turnus;*
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Vndique enim denſa Teucri incluſere corona
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt
1 Vulnere illato ſagitta. *Nec minus Aeneas (quanquam tardante 1 ſagitta*
2 Incepta ſunt ad currendum. *Interdum genua impediunt 2 curſumque recuſant)*
Inſequitur trepideque pedem pede feruidus vrget.
* Ho. Il. 110. * *Incluſum veluti ſi quando in flumine nactus*
3 De linea, quæ vario plumarum nexu diſcolor, terret aptos lupos verſos, ſed potiſſimum ceruos. Sic & alibi. *Ceruum, aut puniceæ ſceptum 3 formidine pennæ;*
Venator curſu canis, & latribus inſtat,
Ille autem inſidijs, & ripa territus alta
Mille fugitque refugitque vias, at viuidus vmber
Hæret hians iamque tenet ſimileſque tenenti
Increpuit malis, morſuſque eluſus, inani eſt.
Tum verò exoritur clamor, ripæque lacuſque
Reſonant, circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens Rutulos ſimul increpat omnes;
Nomine quemque vocans, notumque efflagitat enſem
Aeneas mortem contra præſenſque minatur
* Ho. Il. 224. * *Exitium, ſi quiſquam adeat; terretque tementes*
Exciſurum vrbem minitans, & ſaucius inſtat,
* Ho. Il. 241. * *Quinque arbor explent curſu, totidemque retexunt,*
Huc, illuc; nec enim leuia, aut ludrica petuntur
Premia, ſed Turni de vita, & ſanguine certant
Forte ſacer Fauno folijs oleaſter amaris
4 Ob antiquitatem. *Hic ſteterat, olim nautis 4 venerabile lignum;*
5 Voto promiſſa. *Seruit ex vndi vbi figere dona ſolebant*
Laurenti Diuos, & 5 votas ſuſpendere veſtes.

Sed

Sed ſtipem Teucri 1 *nullo diſcrimine ſacrum* 1 Sine intuitu religionis.
Suſtulerant, puro vt poſſent concurrere campo
* *Hic haſta Aneæ ſtabat: huc impetus illam* *Ho.Il.231.
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu conuellere ferrum
Dardanides, teloque ſequi quem prendere curſu
Non poterat, tum vero amens formidine Turnus
Faune, precor miſerere inquit; tuque optima ferrum
Terra tene: colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Aeneadæ bello fecere profanos.
* *Dixit; opemque dei* 2 *non caſſa in vota vocauit.* * Hom.Il.3. 2 Quæ non carent efficacia.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus.
Viribus haud vllis valuit diſcludere morſus
Roboris Aeneas, dum nititur acer, & inſtat.
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem Dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere
Acceſſit, telumque alta ab radice reuellit.
* *Olli ſublimes,* 3 *armis, animiſque refecti,* *Ho.Il.243. 3 Quaſi cum armis animi ſimul illis redierint. Nã (inquit Ser.) antea armorum inopia animi vtriuſque torpebant.
Hic gladio fidens, hic acer, & arduus haſta.
Inſiſtunt contrà, certamine Martis anhelli.
Iunonem interea rex omnipotentis olympi
Alloquitur, fulua pugnas de nube tuentem.
Quænam finis erit coniux? quid denique reſtat?
Indigentem Aeneam ſcis ipſa, & ſcire fateris
Deberi cælo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quid ſtruis, aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
4 *Mortalin' decuit violari vulnere diuum?* 4 Quod iuturna, cum Deę eſſet Æneam adhuc mortale vulnerauerat.
Aut enſem (quid enim ſine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim creſcere victis?

Deſine

Deſine iam tandem, precibuſque inflectere noſtris
* Ho.Il.265. * *Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ*
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt terris agitare vndis
1 Potuiſti permittentibus fatis. *Troianos* 1 *potuiſti, infandum accendere bellum,*
Diformare domum, & luctu miſcere hymenæos
Vlterius tentare veto. Sic Iuppiter orſus:
Sic Dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu
Iſta quidem quia nota mihi tua magna voluntas
Iuppiter, & Turnum, & terras inuita reliqui,
Nec tu me aeria ſolam nunc ſede videres
2 Quid liber pati prouerbialiter. 2 *Digna indigna pati: ſed flammis cincta ſub ipſa*
Starem acie, traheremque inimica in prælia Teucros
* Ho. Il. 101. 156 *Iuturnam miſero (fateor) ſuccurrere fratri*
3 Exponitur metus: malim tamen non ſimpliciter exponere Metus, ſed Superſtitioſus metus. *Suaſi, & pro vita maiora audere probaui:*
Non vt tela tamen, non vt contenderet arcum.
Adiuro Stygij caput implacabile fontis,
* *Vna* 3 *ſuperſtitio ſuperbis quæ reddita diuis.*
Et nunc cedo equidem pugnaſque exoſa relinquo,
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro maieſtate tuorum:
Cum iam connubijs pacem felicibus (eſto)
4 Si fataliter imminet, vt à Troianis origo Romana deſcēdat. *Component, cum iam leges, & fœdera iungent:*
Nec vetus indignas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucroſque vocari:
5 Troiani Italorum nomen accipiant, vt Ro. de Italis, nō de Troianis uideantur progeniti. *Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes*
Sic Latium, ſint Albani per ſæcula reges:
4 *Sit Romana potens Italia virtute propago;*
Occidit, occideritque ſinas cum nomine 5 *Troia*
Olli ſubridens hominum, rerumque repertor.

Et

Et germanæ Iouis, Saturnique altera proles:
1 Irarum tantos voluis ſub pectore fluctus?
Verum age, & inceptum fruſtra ſummite furorem.
Do quod vis: & me victuſque, volenſque remitto.
Sermonem Auſonij patrium, moreſque tenebunt:
Vtque eſt nomen erit: commiſti corpore tantum
2 Subſident Teucri, morem, rituſque ſacrorum
Adijciam, faciamque omnes vno ore Latinos.
Hinc genus Auſonio miſtum, quod ſanguine ſurget
Supra homines, ſupra ire Deos pietate videbis.
Nec genus vlla tuos æquè celebrabit honores.
Annuit his Iuno, & mentem lætam retorſit.
Interea excedit cælo, nubémque reliquit.
His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat.
** Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.*
Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ;
Quas, & tartaream Nox intempeſta Megæram
Vno eodemque tulit partu; paribuſque reuinxit
Serpentum ſperis, ventoſaſque addidit alas.
Hæ Iouis ad ſolium, ſæuique in limine regis
3 Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris.
Si quando lethum horrificum, morboſque Deum rex
Molitur, meritas, aut bello territat vrbes.
Harum vnam celerem demittit ab æthere ſummo
Iuppiter, 4 inque omen Iuturnæ occurrere iuſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur.
Non ſecus, ac neruo per nubem impulſa ſagitta
Armatam ſæui Parthus, quam felle veneni,
Parthus ſiue 5 Cydon, tellum immedicabile, torſit
Stridens, & celeres incognita tranſit vmbras.
6 Talis ſe ſata nocte tuli, terraſque petiuit. Peſt

1 Alij ſine in terrog. Sed apta eſt huic loco interrog. Quin. d. Ita ne voluis ſub pect. &c.

2 Remanebūt, Latebūt Latinorum ſcilicet multitudine.

* Ho. Il. 163.

3 Præſto ſūt ad obſeq.

4 Vt Iuturnaque omen fraternæ mo rus efficeret.

5 Cretenſis at li. 10. propr. nomen priore lōga.

6 Taliter collecta, ex nimia ſcilicet furiæ ma gnitudine.

Poſtquam acies, videt Iliacas, atque agmina Turni
1 Noctuam, vel bubotẽ intelligit, inquit Donat. At Ser. Noctuam, non bubonem.
1 Alitis in paruæ ſubitò collecta figuram;
Quæ quondam in buſtis, aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerum canit importuna per vmbras:
Hanc verſa in faciem. Turni ſe peſtis ad ora,
Fertque, refertque ſonans; clypeumque euerberat alis,
Illi membra nouus ſoluit formidine torpor:
Arrectæque horrere comæ, & vos faucibus hæſit.
At procul vt diræ ſtridorem agnouit, & alas,
Infelix crines ſcindit Iuturna ſolutos,
Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis,
Quid nunc te tua Turne poteſt germana iuuare?
Aut quid iam miſeræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
2 Augurio ex Iouis voluntate venienti.
3 Inuidiosè dixit, vt de plur. cũ vnita eſſet.
Arte mores? talin' poſſum me opponere 2 monſtro?
Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem
Obſcenæ 3 volucres; alarum verbera noſco,
Lethalemque ſonum, nec fallunt iuſſa ſuperba
Magnanimi Iouis, hæc pro virginitate reponit;
Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certè, & miſero fratri comes ire per vmbras
Iam mortalis ego: haud quicquam mihi dulce meorum.
*Hom. Il 41. * *Te ſine frater erit, ò quæ ſatis ima dehiſcat*
Terra mihi, maneſque Deam demittat ad imos.
* Ho. Il. 164. * *Tantum effata, caput glauco contexit amictu,*
Multa gemens, & ſe fluuio Dea condidit alto.
Aeneas inſtat contrà, telumque coruſcat.
* Ho. Il. 243. *Ingens arboreum: & ſæuo ſic pectore fatur.* *(ctas?*
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid iam Turne retrá-
4 Collige. *Non curſu, ſæuis certandum eſt communis armis*
Verte oẽs tete in facies, & 4 cõtrahe quicquid Si-

Siue animis, ſiue arte vales: opta ardua pennis.
Aſtra ſequi, clauſumque cauate contendere terra.
Illa, caput quaßans, non me tua feruida terrent.
Dicta, ferox: Dij me terrent, & Iuppiter hoſtis.
** Nec plura effatus ſaxum circumſpicit ingens:* *Ho.Il.235.
** Saxum antiquum, ingens campo, qui fortè iacebat* *Hom.Il.23.
** Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.* *Ho.Il.130.
** Vix illud lecti bis ſex ceruice ſubirent,* *Hom.Il,53.
Qualia nunc hominum producit corpora tellus:
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem
Altior inſurgens, & curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemque manu, ſaxumque immane mouentem
Genua labant, gelidus concreuit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium euaſit, 1 totum nec pertulit ictum.
** Ac velut in ſomnis oculos vbi languida preſſit*
Nocte quies, nequicquam auidos extendere curſus
Velle videmur, & in medijs conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires: nec vox, nec verba ſequuntur.
Sic Turno (quacumque viam virtute petiuit)
Succeßum Dea dire negat, tum pectore ſenſus
Vertentur varij: Rutulos aſpectat, & vrbem,
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit:
** Nec quo ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem.*
Nec curru: vſquam vidit, aurigamque ſororem.
Cunctanti telum Aeneas, fatale coruſcat,
2 Sortitus intorquet oculis; & corpore toto
Eminus intorquet, murali concita nunquam
Tormẽto, ſic ſaxa fremũt, nec 3 fulmine tãti *Diſ-*

1 Euacuatus eſt impetus ipſius, ſpatio longiorem.
* Ho.Il.242.
* Ho.Il.244.
2 Quidam fort. exp. Forte oblatam opportuni ratam. Alij intell. collimaſſe. Seu exp Oculis eligit locũ ad feriendũ, quẽ fort. deſtinauerat vulneri.
3 Pro tonitru: ſine quo fulmen mittitur.

Diſſultant crepitus volat atri turbinis inſtar
Exitum dirum haſta ferens, oraſque recludit
Loricæ, & clypei extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens tranſit femur incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum, & vocem latè nemora alta remittunt
Ille, humilis, ſupplexque oculos, dextramq. precantem
Protendens. Equidem merui, nec deprecor (inquit)
Vtere ſorte tua; miſeti te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro (fuit, & tibi talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectæ:
Et 2 *me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mauis,*
Redde meis vicisti, & victum tendere palmas
Auſonij videre: tua eſt Lauinia coniux.
Vlterius ne tende odijs. Stetis acer in armis.
Aeneas, voluens oculos, dextramque repreſſit:
Et iam iamque magis cunctantem flectere 3 *ſermo*
Cœperat, 4 *infelix humero cum apparuit ingens*
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri; & victum quem vulnere Turnus
Strauerat, atque humeris inimicum inſignè gerebat
Ille oculis poſtquam ſæui monumenta doloris,
Exuuiaſque hauſit: furijs accenſus, & ira
Terribilis. Tunc hinc ſpolijs induite meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
5 *Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.*
Hoc dicens: ferrum aduerſo ſub pectore condit
Feruidus aſt illi ſoluuntur frigore membra,
* *Vitaque cum gemitu indignata ſub vmbras.*

1 Interfice hoſtem tuũ, in quẽ ſors tua tibi dat poteſtatem. 2 Me redde meis, aut ſaltem meũ corpus ſepeliendum, vbi interfeceris.

3 Al. mentẽ. 4 Infelicitatis eam mox futurus.

5 Ad ſuæ mortis, & rupti fœderis vltionẽ, te tanquam hoſtiam immolat.
* Ho. Il. 170. 345.

FINIS.